özyaşam

RAFAEL ALBERTI

YİTİK KORU

çeviren: ahmet cemal

KAVRAM

RAFAEL ALBERTI / YİTİK KORU

KAVRAM

Kavram Yayınları
Özyaşam: 1
Yitik Koru
Rafael Alberti
Çeviren: Ahmet Cemal
Dizi Editörü: Feridun Andaç
Kapak Tasarımı ve Uygulama: Kenan Çalıkoğlu
Kapaktaki Resim: GOYA; Pilgrimage to San Isidro (detay), 1820-23, Madrid
Birinci basım: DE Yayınevi: Aralık 1987
Kavram Yayınları'nda Birinci Basım: Ağustos 1998
© Kavram Yayınları, 1998

ISBN 975 366 136 3

Kavram, Küçükparmakkapı Sok. No: 12 Beyoğlu / İstanbul
Tel: (0212) 244 02 85 Fax: (0212) 292 43 25
Dizgi Mustafa Balaban Baskı ve cilt Umut Matbaası

Rafael Alberti

*

YİTİK KORU

Çeviren: Ahmet Cemal

Ruhunun derinliklerinde
çocukluğunun anılarını korumayan
bir insan nasıl yaşayabilir,
bilmiyorum.

Miguel de Unamuno

RAFAEL ALBERTI VE "YİTİK KORU"

"Kastilya'nın dilini tanımak ve konuşmak şansına sahip bizler için Rafael Alberti, İspanyol dilinde şiirin ihtişamıdır" – çağımızın bir başka dev ozanı, Pablo Neruda, böyle tanımlıyor Alberti'yi, ve devam ediyor: "Onun kristal çanağında bütün İspanya toplanmıştı."

1902 doğumlu Rafael Alberti, doğduğu yer olan Puerto de Santa Maria'daki Cizvit Kolejini bitirdikten sonra Madrid'e gitti. Ama sanatçılığa şiirle değil, resimle başladı ve kübist bir ressam olarak kendine küçümsenmeyecek bir ad yaptı. Şiire ise daha sonra başladı. 1931'de politikaya girişi, daha sonra şiirinde ortaya koyduğu görüşlerini de geniş ölçüde yönlendirdi. Komünist Partisi'ne girdi. İspanya'daki iç savaşın ardından, 1939 yılında Fransa'ya, daha sonra da Amerika'ya geçti. 1940 yılında Arjantin'e yerleşti.

Şiirinin esin kaynaklarını başlangıçta halk kültüründen alan ve 'neopopularismo' diye anılan hareketin başlatıcılarından olan Alberti, İspanyol dilinin hem klasik, hem de modern şairlerinin etkilerini yansıttı. "Sobre los Angeles" ("Melekler Üzerine") adlı şiirler toplamı, 1929'da yayınlandığında İspanya'da gerçeküstücülüğün bildirisi sayıldı ve büyük hayranlık topladı. Bu eser, günümüzde de hem Alberti'nin başyapıtı, hem de çağdaş İspanyol şiirinin doruk noktalarından biri sayılmaktadır.

Alberti'nin yine aynı yıl, yani 1929'da yayımlanan bir diğer eseri, "Cal y Canto" ("Kireç ve Şarkı") ise İspanyol klasik şiirinin rönesansı diye nitelendirildi.

"Her şey bir anı gibiydi orada: Artık yitip gitmiş ağaçların çevresinde uçan, şarkılarını geçmişe karışmış dalların üstünde söyledikleri için öfkeli kuşlar; katırtırnaklarının arasında başıboş dolaşan ve kendi ezgilerini tam olarak duyabilmek için sallayabileceği ağaç tepelerini yüksek sesle çağıran rüzgâr; gölgeliklerin serinliğini ve sevecen molayı arayan dudaklar, eller, alınlar. Orada her şey geçmiş zamanı, bir zamanlarki ormanı çağrıştırırdı. Işık bile bir anı gibi dökülürdü başka ışıkların üstüne, ve okulu astığımızda oynadığımız oyunların sesleri de o korulukta dağılıp giderdi."

"Yitik Koru", aslında belki de şairin bütün çocukluğunu ve ilkgençlik çağını yakıştırdığı, o yıllardan uzaklaşıldıkça da artık varlığını yalnızca – elbet nice değişimlere uğrayarak – anılarda sürdüren bir mekânın adı. Şair, bu mekânı neden çıkış noktası yaptığını da kitabın hemen başında, Miguel de Unamuno'dan yaptığı bir alıntıyla açıklıyor: *"Ruhunun derinliklerinde çocukluğunun anılarını korumayan bir insan nasıl yaşayabilir, bilmiyorum."*

"Yitik Koru", aslında düzyazı kalıbında bir uzun şiir; şairinin yaşamından kesitleri yine şairin kendi ezgileriyle yansıtan bir şiir.

Ahmet Cemal

BİRİNCİ KİTAP

1902 - 1917

Cádiz yakınlarındaki Puerto de Santa Maria liman kentinde, denize uzanan ve eski bir boğa güreşçisinin –Mazzantini'nin adını taşıyan, iki yanında frenkinciri ağaçlarının yükseldiği bir yolun sağında, beyaz ve sarı katırtırnaklarıyla dolu, hüzün kokan bir yer vardı; adı ***Yitik Koru****'ydu.*

Her şey bir anı gibiydi orada: Artık yitip gitmiş ağaçların çevresinde uçan, şarkılarını geçmişe karışmış dalların üstünde söyledikleri için öfkeli kuşlar; katırtırnaklarının arasında başıboş dolaşan ve kendi ezgilerini tam olarak duyabilmek için sallayabileceği ağaç tepelerine yüksek sesle çağıran rüzgâr; gölgeliklerin serinliğini ve sevecen molayı arayan dudaklar, eller, alıntılar. Orada her şey geçmiş zamanı, bir zamanlarki ormanı çağrıştırırdı. Işık bile bir anı gibi dökülürdü başka ışıkların üstüne ve okulu astığımızda oynadığımız oyunların sesleri de o korulukta dağılıp giderdi.

Şimdi ilerledikçe ve son'a uzanan, içine kapanmak için yalnızca beni bekleyen o "Gölgeler Koyu"na giden bu caddede kendimi sürekli küçülen, sürekli uzaklaşan bir noktaya dönüştürdükçe, arkamdan geçmiş yıllarımın o anılarımdaki yitik korusunun ayak seslerini, sessiz ilerleyişini, aman vermeyen saldırısını duyuyorum.

İşte o zaman, bu uysal yürüyüşe ara vermeksizin, gözlerimle dinlediğim, kulaklarımla baktığım, yüreğimin derinliklerini kafamla araştırdığım oluyor. O koru ise hep arkamdan geliyor, yürümesini gece gündüz sürdürüyor, bıraktığım izleri, renkli noktacıklarla beneklenmiş uykumu eline geçiriyor, artık silikleşmiş ışığı, çığlıkların ve sözcüklerin ölü gölgelerini kucaklıyor.

Ve sonunda, ötelerde, en son ülkedeki an da yaşandığında ve bu fetih tamamlandığında, koru ve ben, derinliklerde sonsuzluğa değin yitip gitmek üzere birleştiğimizde ve engin, dağılmaz karanlıkların oluşturduğu koy hazır beklediğinde, işte o zaman, kimbilir, ben belki de kendi benliğimin yitik korusuna dönüşmek üzere, başka ve yeni bir yolun, öteki gibi denize uzanan bir yolun sağında, beyaz ve sarı katırtırnaklarının altına uzanacağım.

Ve kimsenin asla öğrenemeyeceği uzun bir anı, bir yazılı anı, tümüyle yolunu şaşırmış, tümüyle yitik, rüzgârlarla dolanıp duracak.

1902. Bütün Endülüs'teki köylü kitleleri için büyük bir tedirginlik yılı, daha sonraki devrimci ayaklanmalar için ise bir hazırlık yılı. 16 Aralık: Doğduğum gecenin, bir defasında annemden duyduğuma göre, beklenmedik bir fırtınanın patladığı gecenin tarihi; doğum yerim ise Cádiz Koyu'ndaki limanlardan biri olan, Guadelate'nin, ya da Unutulmuşluğun Nehri'nin ağzında bulunan Puerto de Santa Maria.

İki büyükbabam da İtalyan'dı. Bu dili çocukken evimizde duyduğumu anımsıyorum. Büyükannelerimden biri İrlanda'dan gelmişti; öteki ise Huelva kentinde doğmaydı. Babamın babasını yanılmıyorsam sadece bir kez görmüştüm: İriyarı, esmer bir adamdı, yataktaydı ve bugün postacıların kullandıkları türden bir kasketi neredeyse gözlerine kadar indirmişti. Şimdi ne yüzünü anımsıyorum, ne de sesini kulaklarımda yankılandırabiliyorum. Karısını, yani babaannemi bugün bile açık bir kapıdan bir odanın köşesinde otururken görür gibiyim, arkası çok yüksek bir sandalyede hiç kıpırdamaksızın oturuyor, aşağı sarkmış elinde tahtadan ya da kamıştan bir baston var.

Don Agustin, yani annemin babası, yıllardır eski bir komodinin çekmecesinde veya bodrumlarda giderek çürümeye bırakılmış o tozlu kutulardan birinde, sararıp solmuş yatmakta. Gözlerinin açık renk olduğunu, yanaklarındaki İtalyan stili, sarışın sakalının gülümsemesini daha da belirgin kıldığını, sonra omzundan başlayıp düğmeleri iliklenmiş frakının göğsünden çaprazlama gerçek aşağı inen, Majesteleri Kral XII. Alfons tarafından verilmiş geniş ve parlak bir kordela taşıdığı-

nı biliyorum. Karısını, yani anneannemi akşam çanları çalmazdan hemen önce elinde bir yelpazeyle bahçede, havuzun boyundaki alçak bir fıskiyenin ve yaseminlerin önünde otururken görüyorum. Anneannem Güney Amerika'da öldü. O sırada sarılıktan yatmakta olan babamı acele dayımın evine çağırmışlardı. Biz bütün kardeşler, annemizle birlikte buharlı gemilerin yanaştığı yere yaptığımız gezintiden dönerken, bir cadde köşesinde babamla karşılaşmıştık; yüzü yemyeşildi babamın ve ifadesi yalnızca şaşkınlıktı. Anneannem Josefa, oğullarının çiftliklerinden birinde, Buenos Aires'in beş, altı kilometre dışında ölmüştü.

Büyükbabalarım şarapçılık yapardı; büyük burjuva ailelerinden gelmeydiler, bağları ve şarap imalathaneleri vardı; Katolikliği artık sapıklık denebilecek ve işi en şiddetli zorbalığa vardırabilecek ölçüde benimsemişlerdi. Onlar ve daha başka birkaç güçlü aile, yüzyılımızın başlarında bile Puerto'nun gerçek hakimleriydiler. Annemle babamın evinde ya da amcalarımla dayılarımın evlerinde tüm çocukluğum boyunca, lüks içersinde geçen, büyükbabalarımın şaraplarını ihraç ettikleri Rusya'ya, İsveç'e ve Danimarka'ya yapılan, eğlenceli olaylardan yana zengin yolculukların yer aldığı "o yıllara, o eski ve iyi zamanlara" ilişkin bir sürü can sıkıcı ve böbürlenmelerle dolu konuşma dinledim. Daha birkaç yıl öncesine kadar Madrid'deki evimde, mobilyalardan birinin içinden hiç beklenmedik bir anda artık kuru yapraklar gibi rengini yitirmiş, rutübetin ve farelerin delik deşik ettiği o eski, altın yaldızlı harflerle basılmış şişe etiketlerinin çıktığı olurdu; etiketlerin üst kenarını İsveç ve Danimarka hükümdarlarının resimlerinin bulunduğu madalyalar süslerdi; hepsinin üzerinde de devrimci teröristlerce St. Petersburg sokaklarında öldürülen Çar II. Alexander'in profili bulunmaktaydı. Üç resmin altında şu marka okunuyordu: "Majesteleri... yüksek himayeleri altındaki MERELLO KARDEŞLER" Hükümdarların adlarını, geceler boyunca düşlerimde geniş, karlarla kaplı, kimseciklerin yaşamadığı düzlükler ve koyu renkli çam ormanları olarak tasarımladığım ülkelerin adları izliyordu. Ne var ki "eski iyi zamanlar", salonlardaki Becquer marka arpleriyle, bastırmakta olan akşam ka-

ranlığında edilen o uzun, can sıkıcı akşam dualarıyla, yelpazeleri ve lir kolluklu kanepeleriyle ...ağır ağır kitap sayfalarının arasında yitip gitmekteydi; artık nabzı atmıyordu bu zamanların; bugüne kadar uzanmış kaskatı ve cansız bir dal gibi, salt görünüşte dindar, kaçık, alkolik, zengin, yoksul, iğrenç amcalardan, dayılardan, kuzen ve kuzinlerden, büyük halalardan, büyük teyzelerden, büyük amcalardan ve büyük dayılardan oluşma sonsuz bir karabasan halinde sürüklenip duruyordu.

Babam artık kendi şaraplarını değil, Puerto'daki bir başka büyük firmanın şaraplarını satmak üzere hep İspanya'nın kuzeyine yolculuklar yaptığından ve henüz küçük olan bizler annemizin yanında yaşadığımızdan, yaşamımda amca, dayı, hala ve teyzelerin gerçek anlamdaki diktatörlüklerinin o zaman başlamış olduğu söylenebilir. Onlara her yerde rastlıyordum, en akla gelmeyecek köşelerde bile ansızın ortaya çıkıveriyorlardı. Örneğin aritmetik dersini Cádiz önlerinde, Castillo de la Polvora ile Santa Catalina arasında bir yerde neşeli bir balık avına dönüştürdüğümde, bir kayanın arkasında; veya bir öğlenden sonra, Latince beni San Fernando yönündeki fıstık çamlarıyla süslü kıyıya inmeye zorladığında, bir tuz yığınının arkasında. Kentin kuzeyinde, doğusunda, batısında, güneyinde ve her saat amcalar, dayılar, halalar ve teyzeler; öğlen vakti, en sıcak güneşin altında, bir cadde köşesinde, bir bina girişinde, insanın onlara rastlayabileceği en son yer diye düşündüğü bir yerde; akşamın sekizinde, tenha bir gezinti yolundaki taş sıranın üstünde veya en sapa kilisenin karanlık bir köşesinde, diz çökmüş mırıldanırken. Yukarda bir yerde, bir damın üstünde bir kız arkadaşım olduğunu anneme fitleyen, onlardı; soyluların gittiği Cizvit koleji San Luis Gonzaga'nm rektörüne bir mektup yazarak beni günlük okul ayini sırasında her türlü dinsel saygıdan yoksun olmakla suçlayanlar onlardı; büyük bir patırdıyla kolejden uzaklaştırılmamı sağlayan, böylece de yüksek okuldaki son yılımı yitirmeme yol açanlar da onlardı; ailem 1917 yılında Madrid'e göç ettiğinde, okulu kesin olarak bıraktım. Ama bu isterik egemenliğin, işgüzar ve iyi niyetli iktidarın bana gözükmesi ve acı vermesi ilk kez, hani o hep söylenegeldiği gibi, insanın aklını kullanmaya başladığı andan birkaç yıl

sonrasına rastladı; benim aklımın önündeki perdeler ilk öfkeli patlamalarımla ve Hazreti İsa cemaatinden olan birkaç rahibin bende bıraktıkları, manevi nitelikte birkaç sıyrıkla kalktı. Karmelitler okulundaki resimli İncili ve okuma kitaplarını okuduğum ilk dönemde amcalarım Fernando, Miguel, José Maria ya da Guillermo'nun egemenlikleri henüz açığa çıkmamıştı. Evde herkesin dünyaya gelişini görmüş olan, annemle babama sen diye hitap eden, dahası kimi zaman çıkışan, sürekli terbiyesizliklerimize bir azize sabrıyla dayanan yaşlı hizmetçi Paca Moy'un o sıralarda benim üzerimdeki otoritesi, anneminkinden daha büyüktü.

Ey yaşlı yaşlı
dağlardan yaşlı kocakarı

Her öğleden sonra rahibelerin yanından döndüğümüzde, benim liderliğimde aynı sınıftan onbeş ya da yirmi gözü dönmüş erkek çocuğu, bu acımasız nakaratı bağırırdık. Başka zaman ise önlüklerimizi boğa güreşçilerinin pelerinleri gibi tutup Paca Moy'un çevresinde dolanır, tiz çığlıklarla bize saldırmasını isterdik; ne yapacağını şaşıran zavallı kadın bizi bir taşla korkutup kaçırıncaya değin bir ileri, bir geri sıçrayıp durduk. Daha sonra Paca Moy öfkesinden kendi kendine konuşarak, ben ise olanları öğrendiği takdirde annemin beni cezalandıracağından emin, ayrı yollardan geçerek eve vardığımızda, iyi kalpli kadıncağız avluyu geçerken şöyle homurdanmakla yetinirdi:

"Şeytan çocuk!"

Ertesi gün öğleden sonra ise o aşağılayıcı nakarat ya da boğa güreşi doğal olarak yinelenirdi. Tabii eğer bir değişiklik olsun diye bu kez zavallı Paca Moy'un arkasını büyük bir "sal gazını" yazısıyla süslememişsek! Bu yazı gazete kâğıdından keserek yaptığımız bir kuklanın üstünde olurdu ve Paca Moy, sokak köşelerinden: "Sal gitsin, sal gitsin, o senin değil" diye bağırışlarımızın ardından şalını indiripte, pek ince sayılamayacak bu şakanın farkına varana ve kâğıdı paramparça edene değin, kuklayı caddeler boyunca sırtında taşımış olurdu. Ancak

bana beslediği sevgi, onun beni ve liderlik ettiğim çeteyi bile hoşgörmesine, benim de şükran ve sevgi duygularıyla onun sözünü dinlememe, kimi zaman da ondan, karşımızda öfkesini burnundan soluyan bir yaşlı matador varmışçasına korkmama yol açardı.

İlk komünyon günümde, yağmurlu bir mart sabahı, Paca Moy perdeleri açarak beni uyandırdıktan sonra sevinç içersinde:

"Bugün yaşamının en mutlu günü", dedi, "bugün Hazreti İsa Efendimizle biraraya geleceksin..."

"Peki ama nerede benim iki yüz gramlık çukulatam?"

"Ne diyorsun sen yavrum?"

"Her günkü kahvaltım..."

"Karmelit rahibeleri sana daha sonra çukulata ve çörek verirler."

"Ben rahibelerin çukulatasını istemiyorum. Annemin her akşam komodinin üstüne bıraktığı çukulatayı istiyorum..."

"Şeytan çocuk!"

"Şeytan falan değilim ben. Çukulatamı getirmezsen, komünyona gitmem."

Kararlılığım karşısında Paca Moy yarı dehşete düşmüş, yarı ne yapacağını şaşırmış olarak yatak odasından çıktı. Bir, iki saniye sonra geri dönüp henüz yaldızlı kâğıda sarılı olan çukulatayı getirdi.

"Al, işte burada. Ama insan Tanrıyla karşılaşacağı zaman aç karnına olmalı, bunu biliyorsun."

Yaşlı kadın çukulatayı henüz elinde tutarken ve ben, o gün için özel olarak dikilmiş mavi renkli gülünç bir bahriyeli giysisini sırtıma geçirirken, odaya giren annem beni çok duygulanmış olarak öptü.

"Bugün senin yaşamının en mutlu günü, oğlum. Bak, Josefa Teyzen senin için ne kadar güzel bir papyon kravat hazırlamış."

Bu papyon kravat o gün çok hoşuma gitmiş olmalı, çünkü o saatte henüz boş olan caddelerden geçerek manastıra giderken çevreye nasıl poz atmaya çalıştığımı hâlâ anımsıyorum. Evden çıkmamızdan önce, annemin başka yana baktığı bir sı-

rada Paca Moy, bana hemen çukulatayı verdi, bende çukulatayı ikiye bölüp bahriyeli giysimin ceplerine soktum.

Karmelikler Kilisesi'nde ayin yapıldı ve ilk komünyoncular için hazırlayıcı nitelikte bir vaaz verildi. Sayımız azdı. Beş kişi kadar. En büyükleri belki de bendim. Bizlerden küçük öğrencilere örnek olalım diye ayini diz çökmüş durumda ve başımızı dua kitabından kaldırmaksızın, kimi zaman derin düşüncelere dalarak izlemekteydik; bu düşünceleri burunlarımızı yamyassı olana ve soluklarımız neredeyse tümüyle kesilene değin dua kitaplarına bastırarak daha da derinleştiriyorduk. Papaz aklına göre herhalde boş mideli bir çocuğun dahi anlamasını olanaklı kılacak bir ses tonuyla verilen vaaz, herhalde uzun ve türlü saçmalıklarla dolu olmalıydı, çünkü ben o günün beni dünyada bekleyen günlerin en mutlusu olduğunu unutmaya başladım ve açlıktan da kaynaklanan bir can sıkıntısının etkisiyle, bu kutsal atmosfere yakıştığı pek söylenemeyecek bir biçimde birkaç kez esnedim. Ancak bu vaaz nedeniyle artık derin düşüncelere dalmak ve onca kolay açılıveren ağzımı dua kitabının arkasında gizlemek elimden gelmediğinden, yüzüme papazın sözlerinden derinden etkilenmiş bir çocuğun ifadesini vermek zorundaydım; sonunda yüzümü ellerimle gömdüm ve başparmaklarımla kulaklarımı tıkadım. Bu arada açlığın işkencesi sürmekteydi ve ceplerimden burnuma gerçekten baştan çıkarıcı bir çukulata kokusu yükseliyordu. Sonunda, anımsayamadığım uzunlukta bir zaman sonra papaz vaazını tamamlayıp: "Ve şimdi, sevgili çocuklar, Hazreti İsa Efendimizle tanışmaya hazır olun", dediğinde, daha önce sağ elin ne yaptığını bilmiyormuş gibi davranan sol elim, kokusu gitgide dayanılmaz hale gelen ikinci parça çukulatayı da açmaya koyuldu.

Gecelerce uykularımı kaçıran vicdan azabıma karşın, kiliseye karşı yaptığım bu saygısızlığı kimseler öğrenmedi. Günah çıkardığım hiçbir rahibin önünde kendimi bu olaydan ötürü suçlamadım. Kim bilir, belki de bu yüzden o zamandan beri bir günahkâr olarak yaşayıp gitmişimdir. Karmelit rahibelerinin biz beş çocuğa yaşamımızın en mutlu gününde verdikleri kahvaltı sırasında, son kalan çukulatayı yatışsın diye Paca Moy'a armağan ettim ve: "Al, bir parça da sen ye", dedim.

Çok etkilenen Paca Moy, hıçkırıklar içersinde beni öptü.

O rahibeler okulundaki çocukluğumdan kalan en belirgin anım, yolları çakıl taşı döşeli bir bahçe; bu bahçede "odacık" diye anılan mini mini bir tuvalet vardı; şirin Hemşire Jacoba ile narin Hemşire Visitacion, çocukların en küçüklerini o tuvalete götürürlerdi ve sonra yeniden sınıfa döndüklerinde, ikisinin de çirkin pabuçları sidik içinde kalmış olurdu. Belli zamanlarda içinde çiçekten çok serçelerin görüldüğü, kireç sıvalı dört duvarla çevrili bu bahçe ilk oyunlarımın, anılarımın başlangıcında tüm aydınlıkları ve paha biçilmezlikleriyle yer alan o ilk bağrışmaların ve şarkıların yankılarını eminim hâlâ saklıyordur.

Mavi önlükleriyle
Karmelitli rahibeler
bulutlardan arınmış
gökyüzüne benzerler.

Puerto de Santa Maria'daki çocukluğum, çok sayıda maviyle doluydu ve bu maviliklerden örülmeydi. Onları, ilk kitaplarımın şarkılarında sesim kesilene değin yankılandırmıştım. Ama şimdi bir kez daha uyanıp yeniden beni sarıyorlar. Önlüklerin denizci gömleklerinin, gökyüzünün, koyların, adaların, teknelerin, rüzgârların maviliklerinde açtım gözlerimi ve okumayı o mavilikler ortamında öğrendim. Gözlerimin önünde harflerin sözcüklerin kalıbında birleştikleri an, hangi andı, şimdi artık tam olarak söyleyemem; bu sözcükler ne zaman kenetlendiler birbirlerine, bir zincir oluşturup bana bir anlamı sergiledikleri an hangisiydi, bunu söyleyebilmem de olanaksız. Onca karanlık acının ve uykusuzluğun, cezaya durulan köşede akıtılmış onca gözyaşının, ardından yemiş ya da tatlının verilmediği onca yemeğin anılarının her yanımı ürperterek içimde yeniden hayata döndüğünü duyumsuyorum; a ve b'ye başlanan kasvetli sabahtan, herhangi bir kitabın önünde faltaşı gibi açılmış gözlerin, kanın tüm gücünü dilde topladığı ve sonra bu dile baş döndürücü bir hızla, sanki zincirlerinden kurtarıyormuşçasına bütün bir bölümü bir çırpıda okutuverdiği o zor ve

olağanüstü güne değin: "Askerler savaşa gittiler ve dokuz saat boyunca hiç mola vermeden yürüdüler..." Büyük bir sarsıntıyı beraberinde getiren gün ve mucizenin gerçekleştiği, suskunluğun ansızın konuşmaya başladığı saat; rüzgârın bağrından doğan heceler, dağlardan vadilere yuvarlanan sözcüklerin kalıbında birleşmişlerdir ve denizden, daha sonra kumların, köpüklerin içersinde yitip gidecek bir ilahı yükselmektedir! Ama çocuk o öğleden sonrasında ağlamaktadır ve henüz hiçbir şey bilmemektedir; gece düşünde iri karınlı, dev harfler tarafından kovalandığını görür; hantal gövdeleriyle peşine düşen bu harflerin amacı, onu örümceklerle, kendisini izleyen o büyük harfler gibi şişman ve kurşuni örümceklerle dolu köşeye hapsetmek, sıkıştırmaktır. Ertesi sabah, artık yatağını ıslatması hoşgörüyle karşılanamayacak kadar büyümüş olan öğrenci annesi tarafından cezalandırılır ve azarlanır, Poca Moy ile onu, olanları onca gururla önderlik ettiği öteki çocuklara anlatacağını söyleyerek korkutur.

Acaba annem nasıldı artık çok uzaklarda kalmış olan o günlerde? İri yapılı, beyaz tenliydi; çok güzeldi. Maria'ydı adı. Bugün onu gözümün önünde müzelerde veya artık olmayan filmlerde ve dergilerde görmüş olduğum güzel İtalyan kadınları gibi canlandırıyorum.

Annem hemen her zaman yalnızdı, çünkü daha önce de söylediğim gibi, babam Madrid'e, Galicia'ya, San Sebastián'a, Bilbao'ya ...yolculuklar yapardı. Ve zaman olurdu, aradan birbuçuk yıl geçtikten sonra dönerdi. Artık hep birlikte Madrid'de yaşadığımız son yıllarına kadar babamla ilişkimin bulunmadığını ve onun nasıl biri olduğunu bilmediğimi kesinlikle söyleyebilirim. Sanırım annem çocukluğumun o döneminde çekici bir kadındı, ama her zaman bir hüzün perdesinin ardındaydı – bunun nedeni hiç kuşkusuz gençliğini kocasından sürekli ayrı ve büyük para sıkıntıları içersinde geçirmesiydi. Bağnaz Katoliklerin ve kaçık Endülüslü soyluların kızları ve kızkardeşleri olan annemin bu duruma yalnızlığının ve acılarının tesellisini Espiritu Santo'nun ayinlerinde, rahibelerin manastırların parmaklıkları arkasından gelen fısıltılarında, perşembeleri düzenlenen komünyon günlerinde, Üçüncü Tarikat'da

ve sık sık beni de götürdüğü loş kiliselerde akşam çanlarıyla birlikte edilen dualarda araması, doğaldı. Villanueva'lı Aziz Thomas'ın şapelini, hemen her öğleden sonra gittiğim için, hâlâ anımsıyorum. Bu şapele gizemli neflerden geçerek ve hemen her zaman belli bir anda –soluk yüzü giyotinde can vermiş bir celladınkini andıran– zangocun, kilisenin karanlık bir köşesinde, yitik ruhlar adına yakınmalarını aşağılara, uyuyan denize doğru yolcu eden çanların halatlarını sanki darağaçlarının ilmikleriymiş gibi kullandığı anda varırdık. Sonra Azizin kilitli parmaklıkları önünde ellerimiz sadaka beklercesine açılmış, dururduk ve annem bana, başlangıcını ve son dizelerini bugün de bildiğim bir dua okuturdu:

Villanueva'lı Aziz Thomas,
sen, Tanrının sevgilisi Aziz,
şu elindeki para kesesi
Tanrının bir armağanıdır sana,
iyilik yapana yardım edesin diye.
Ve o kul, benim işte...

Duanın devamını bir daha hiçbir zaman anımsayamadım; buna karşılık duanın o güzel sonu hep kulaklarımda kaldı; duanın bu bölümü Endülüs folklorunu tüm zenginliğiyle benliğime kazandıracak olan pencereyi daha o zamanlar önümde açmıştır:

...ve denizin gelip giden
bu dalgalarıyla birlikte
evimi iyiliklerle doldur
varlık içinde olsun.

Annemin inancının iyi ve güzel yanı, temizliği ve halk ruhundan kaynaklanan saflığıydı. Bunun içindir ki bugün bu inanç anılarımda beni ailemin öteki üyelerinin o iğrenç sofulukları gibi incitmiyor. Bembeyaz kireç sıvalı patio'larda* ve

* Patio: İspanya ve Latin ülkelerine özgü, konutun odalarının açıldığı, taş döşeli iç avlu. (Ç.N.)

bahçelerde büyümüş bir Endülüslü olan annem, çiçek yetiştirirdi; gül ağaçlarının nasıl aşılandığını ve nasıl budandığını bilirdi; nergisler, çarkıfelekler, gelincikler, amber çiçekleri... için binlerce kez yeniden yaratılmış söylenceleri bilirdi; yabani çiçeklerin yüzlercesinin adını bilir ve pazarları kent dışına gittiğimizde bana öğretirdi: loğusa otu, venüsçarığı, kadifeçiçeği, deveelması... Ağustos akşamları annem yabani yaseminler arasında ve bir sivrisineğin vızıltısını dinleyerek uyumaktan hoşlanırdı – bunu bir türlü anlayamadımsa da, daha sonra öteki Endülüslülerin de böyle yapmaktan zevk aldıklarına tanık oldum. Bütün bu özellikleriyle annem, son derece duyarlı ve tuhaf bir kadındı; azizler ve azizeler kadar bitkileri ve çiçekleri, Schubert'in piyanoda çaldığı Liedlerini, sonra güneyin halk şarkılarını ve romanslarını da severdi ve bunları, belki de evde onun dini inançlarını ve eğilimlerini çekici bulan tek insan ben olduğum için, yalnızca bana öğretirdi.

O yıllarda Calle Santo Domingo'da, kırmızı taşlarla kaplı, ortasında büyük bir portakal ağacının yükseldiği bir bahçesi olan bir evde oturuyorduk. Ağaç o kadar yüksekti ki, ancak üst dalları kesilmiş halini anımsayabiliyorum. Üst dalları kesilince yazın gerilen tenteyi parçalamanın önünde de geçilmiş oluyordu. Gövdenin dibinin çevresinde birkaç sıra çiçek şakası vardı ve tümünde de parlak, koyu renkli aspidistralar yetişmekteydi. İç bahçeden birinci kata çıkan merdivenin altında, ilk cezaların ve korkuların çekildiği zindan olan kömürlük bulunuyordu. Onun karşısında ise kapısı hep kilitli olan, Noel'den birkaç gün önce yalnızca anahtarı bütün bir yıl saklayan kişi, yani Federico tarafından açılabilen, içinde Noel gecesi kullanılan dekorların saklandığı mahzen vardı.

Halktan biriydi Federico, babamın eski şarap imalathanesinde fıçıcı olarak çalışırdı; çok renkli bir hayal gücü vardı ve kendi işleyip temizlediği fıçıların içinde bulunanlara kendini adeta adamıştı. Noel akşamı yaklaştığında Federico, bizi deniz kıyısındaki ormanlara götürmek üzere Jerez'den döndüğü zaman gözlerinin içi gülerdi; oralardan topladığımız ardıç, fıstık çamı ve sakızağacı dalları, yine Federico'nun hayal gücünün ürünü olan dağları ve vadileri süslerdi. Bu gezilerde Centella

adında bir dişi Berberi köpeği de bize eşlik ederdi; Centella benimle aynı gün, boş bir sarnıcın bir köşesinde dünyaya gelmişti. Ormanlar, Medinaceli Dükü'ne aitti. Bu, o zamanlar henüz emekleme çağındaki hayal gücümüz içiçn nice gizlerle dolu bir olaydı.

"Kimdi o, Federico?"

Fıçıcı her şeyi biliyordu. Her zaman verecek bir yanıtı vardı.

"Medinaceli Dükü, tek başına kılıcını çektiği gibi vıjjt, bütün Berberleri Puerto'dan atmış olan bir soyluydu."

"Peki nereye attı onları?" diye sorardık.

"Nereye mi? Denize tabii ki. Bütün koy Berberilerle dolmuştu. Sonra şurada gördüğünüz büyük çam ağacı var ya... kılıcını çekip, vıjjt, bir vuruşta onu da devirivermişti. Ve önüne yüksek olan ne çıktıysa, tümünü kısaltıverdi. Böylece kuleler, rüzgâr fırıldakları, bacalar, kuş yuvaları... önüne ne gelirse, devrilip giderdi."

"Peki neden şimdi kılıcıyla gelip bu çamı bir defa daha kesmiyor?"

"Kral bırakmadığı için: Kral onu kendi sarayına hapsetti."

Susardık. Ama ardından yine sorardık:

"Sen Dükü tanır mısın?"

"Her halde! Hem de yüz yıldan fazla bir zamandan beri."

"Kaç yaşındasın, Federico?"

"Kaç yaşındayım dersiniz, çocuklar? Elli yedi yaşındayım."

Yine suskunluk. Sonra yeniden başlayan sorular:

"Peki babamız da tanır mı onu?"

"Hayır, çünkü Dük, Galicia'ya gidemez."

"Galicia nerede?"

"Denizin öte yanında. Dükün çok uzağında."

"Ama babam Madrid'e gidiyor."

"Dükü yalnız ben tanırım. Fakat Dük artık Puerto'ya gelmeyecek, bana mektup da yazmayacak. Kral onu zindana hapsetti."

"Sarayına hapsetti dememiş miydin?"

"Kral, onun sarayını Ceuta Cezaevi yaptı."

Bu savı denetlemenin olanaksızlığı nedeniyle ve bir de Federico'nun başka soruları, yeni soruları artık yanıtlamak istemeyebileceğinden korktuğumuzdan, yola devam eder ve hiç konuşmaksızın laden dallarıyla sakızağacı dallarını toplardık; işi bitirdikten sonra da herkesin sırtına taşıyabileceği kadar yük yüklerdik.

Sonra Pipi diye çağırdığımız küçük kızkardeşim, öteki kızkardeşim Milagros ve ben, hep birlikte geri dönerdik; sırtımız Noel dallarının demetlerinden eğilmiş olurdu; başındaki uzun çam dallarıyla Birnam ormanında ilerleyen bir Shakespeare savaşçısını andıran Federico ise arkamızdan daha ağır adımlarla gelir ve bizi kollardı. Böylece İskender Köprüsü'nden nehrin öteki kıyısına geçer, orman çocukları gibi Puerto'nun anacaddelerinden yürüyerek eve gelirdik. Bu arada hep önümüzden koşan Centella'yı da tabii yitirmezdik.

Akşamları, yemekten sonra, Hazreti İsa'nın doğumunu tasvir eden dekor kurulurdu. Federico, tümüyle kendi hayal gücünün ürünü olan bu Beytüllahim'le gurur duyardı. Bu arada ne büyükleri, ne de küçükleri işine karıştırır ve buna kalkışan kim olursa olsun, öfkelenirdi. Yardıma sadece çobanlarla öteki tasvirlerin taşınıp kutularından çıkarılması, ağaçlarla çalılıkların verdiği talimata göre yerleştirilmesi, tarlalara ve yollara kum serpilmesi için gerek duyardı. Bunun dışında istediği tek şey, işgüzarlık yapılmamasıydı. Kolayla bir tahta iskelete yapıştırılan, üstünde üstübece daldırılmış fırçayla uzaktan karlar serpiştirilmiş dağları gösteren bu kâğıt tabakalarından oluşma tiyatro dekoru, çamurdan yapılma küçük figürlerin Hazreti İsa'nın doğumunu tasvir ettikleri bu sahne, yaşlı fıçı yapımcısı Federico'nun yaratmış olduğu bu Beytüllahim, sonunda hayretle açılmış gözlerimizin önünde bir sevimlilik mucizesi, Endülüs halk ruhunun zarif bir eseri niteliğiyle belirginleşirdi.

Annem, Federico'yla çok iyi geçinirdi; ama Paca Moy ondan korkardı; çünkü Federico çoğu kez onun şalını alır, yüzünü ateşte kararttığı bir mantarla siyaha boyar ve Paca Moy'u taklit ederek hepimizi güldürürdü. İsle karartılmış bıyıklarıyla, ter içinde ve hep biraz kafayı çekmiş olarak, kendi yarattığı Beytüllahim'in önünde kaynana zırıltısı eşliğinde dansları ve

ezgileri, panayır soytarılarına özgü bir beceri ve çeviklikle, doğaçlamadan sergilerdi. İlk dizesini ancak çok sonra anlayabildiğim bir şarkı o zamandan beri belleğimdedir. Bu şarkıyı, çamurdan yapılma yeni doğmuş İsa tasvirinin bulunduğu samanlığın kapısı önünde tempo tutarak söyleyen Federico'dan duymuştum:

Uzan yat kuyuya,
yorgun olmalısın zira,
ve benim için sakın
kuruntu yapma kafanda.

Çocukluk ve ilkgençlik yıllarımda bu dörtlü ne zaman aklıma gelse, bakire Meryem'in kocası Yusuf'a neden bu kadar rahatsız ve tehlikeli bir yerde dinlenmesini öğütlemiş olduğunu kendi kendime açıklayamazdım.

Uzan yat kuyuya...

Bir gün bu satırın ne anlama geldiğini birdenbire öğreniverdim. Francisco Rodriguez Marin'in İspanyol *Halk Şarkıları*'nı karıştırıyordum; sıra Noel şarkılarına geldiğinde, sayfaları daha ağır çevirmeye başladım; o sırada ansızın Federico'nun tam Endülüs'e özgü biçimde, uyaksız ama yine de şiirsel bir anlatımla değiştirmiş olduğu dizelere rastladım:

Uzan yat kocacığım,
yorgun olmalısın zira...

Cádiz'li Federico, bir Noel şarkısı için normal ve akla yakın olan *esposo* (koca) sözcüğünden, yüzeysel ve rasgele bir yineleme sonucu en *el pezo*'yu (kuyuya) çıkarmıştı; bu, beklenmedik bir değişim, şaşırtıcı bir yenilik anlamını taşıyordu – gerçek anlamda halk kültürünün çatısı altında toplanmış olanların tümünün yepyeni bir yaşama kavuşmasıydı. Yine o sıralarda, son sözcüğü beni derinden etkileyen bir romans da öğrenmiştim:

Ama "portakal ağacı" için *naranjo* değil, *naranjel* kullanılmıştı! Bu olağanüstü güzellikteki Endülüs deyişini yıllar sonra Garcia Lorca ilk şarkılarımızda sık sık kullanacaktı!

İsa'nın doğumunu tasvir eden dekorlarıyla Noel bayramının çocukluk düşlerimde büyük, sınırları belirsiz bir yeri vardır.

Ayrıca bir de büyük dayımız vardı; annemin babası Don Agustin'in kardeşi olan bu büyükdayı, tam bir çılgındı, ama eşine ender rastlanır bir bilgi dağarına, buluş yeteneğine ve mizah gücüne sahipti. Sevgili Vicente Dayı! Onu anımsamaktan, lirik ve dramatik eserlerim için onu bir öz ve malzeme kaynağı olarak görmekten hiçbir zaman vazgeçmeyeceğim.

Vicente Dayım, ilerlemiş yaşma rağmen evlenmemiş ve zamanla azizlerle La Rosa mahallesinde yaşayan yoksul Çingenelere tuhaf bir sevgiyle bağlanmış olan bir kızının durumuna çok üzülmekteydi. Josefa Teyzem, acıdığından ötürü çocuklar için kendi evinin basık tavanlı, perişan görünüşlü bir odasında okul açmıştı; Vicente Dayım, Josefa Teyzemle üstleri başları dökülen öğrencilerine her yıl, hiç kuşkusuz o zamanların Puerta'sında rastlanabilecek en tuhaf ve en şaşırtıcı Beytüllahim'i kurardı. Sararmış, kalın parmaklarıyla çamurdan yoğurduğu çobanları ve hayvan sürülerini, kutsal aileyi ve doğulu bilgeleri damda, güneşin altında kuruturdu; içinde İsa'nın doğumu tasvirinin yeraldığı çevre düzenlemesinin dekorunu da kendisi yapardı. Bu arada bizler, yani ben, arabacının oğlu Paquillo, kardeşlerim, kuzenlerim ve kuzinlerim, hep birlikte Vicente Dayının elinden çıkma o tuhaf tarihöncesi figürlerini terebentinle inceltilmiş yağlıboya ile boyardık. Koşuşturmalarla geçen o öğleden sonralarından birinde, dayımın kısa süreli bir yokluğundan yararlanarak çamurdan bir deve modeli yapmaya cesaret ettiğimi, sonra bunu çekinerek dayıma gösterdiğimi anımsıyorum. Dayım yaptığımı herhalde çok kötü bulmamış olmalı ki, aynı akşam bilgelerin dayım tarafından yapılan, yeni doğmuş İsa'nın yattığı ahıra giden yolda ilerleyen develerin yanma benim devem de konmuştu.

Büyükdayımın tasvirleri Federico'nunkilerden çok başkaydı. Federico'nun dekorlarında sakızağacı ve çam dalları, içinden hakiki ya da cam parçalarından yapılma suların aktığı nehir yatakları, yaldızlı şeker kâğıtlarından yapılma parlak yıldızlar, üstübec veya ham pamukla meydana getirilmiş kar örtüsü vardı ve bütün bunlar sahneye bugün bile geriye baktığımda özlemle anımsamama yol açan sıcak, mahrem, şiirsel bir atmosfer kazandırırdı. Buna karşılık Vicente Dayının dekorlarında her şey durağan ve buz gibiydi, her yanı taş kesilmiş bir gezegen gibi, kaskatıydı. Beceriksizce yerleştirilmiş nehirlerinde ve derelerinde çamur vardı; tepelerdeki ağaçlar ve bitkiler ise, etrafı patikalarla çevrili, dörtköşe bahçelerin güzelliğini berbat eden yapay ekin sapları kadar soluk ve zevksizdi. Balçıktan, yakıcı güneşin altında kabuklaşmış, içler acısı bir Beytüllahim'di bu! Çingenelerin birkaç akşam boyunca iri ve hareketsiz gözlerle izledikleri, rahatsız bir Noel ahırı.

Vicente Dayım, Calle Fernán Caballero'da, rütubetli ve harap bir evde oturuyordu. Ailenin yaşama alanı gittikçe daralmaktaydı. Yıkılan kısımlar, ortaya çıkan çatlaklar ve kopmalar aileyi yavaş yavaş geri çekilmeye zorlamıştı; öyle ki, şimdi sözünü ettiğim dönemde artık yalnızca büyük bir terasa açılan çirkin bir yemek odası, iki veya üç yatak odası ve bir koridor kullanılmaktaydı. Öteki bölümler, salonla eskiden amcamın sonradan evlenen birkaç yeğeninin oturdukları odalar, dağlar gibi yıkıntılara dönüşmüştü; bu yıkıntıların üstünden geçilerek içinde artık yalnızca iğrenç örümceklerin barındığı karanlık bir bodruma iniliyordu. Bütünüyle karanlık yüzlü, esrarlı, korkutucu bir binaydı burası, yalnız başımıza girmeye hiçbir zaman cesaret edemediğimiz bir ev; oraya sadece annemizle giderdik, ya da her adımda tavanından kumların döküldüğü karanlık merdivende içimizi kaplayan panik derecesindeki korkuyu yenebilmek için, ziyarete gelen bir büyüğün yardımına sığınırdık! Son ve kesin yıkım gelip çatana değin, içinde yaşayan ailenin durumu gibi bu evin durumu da gün geçtikçe kötüledi. 1919'a doğru, üç yıllık bir aradan sonra kısa bir süre için Puerto'ya döndüğümde, dayım Vicente'nin evinden geriye yalnızca bir duvar ve bu duvarın gökyüzüne açılan pence-

releri kalmıştı. O günlerde dayıma, o soyluluğa ve çılgınlığıyla benim için olağanüstü bir insan olan dayıma ilişkin anılarımı tazelemiştim. Geçmişin rüzgârının önüne katılmış uçuşan küllerinin arasından gölgesi, gözlerimin önünde belirmişti. Kimi anıların kırıntıları ve dayımın günbatımı saatlerinde, bir yandan sürekli olarak bir papağanla oynarken bize anlattığı öyküler, kendi yaşamından alınma öyküler hâlâ kulağımdaydı. Vicente Dayım bir defasında, Rusya'ya giderken, Avrupa'yı boydan boya bir posta arabasıyla geçmişti.

"O günlerde, çocuklar, Cordoba'nın Sierra Morena'sında olduğu gibi, dünyanın her tarafında çok sayıda yol kesen haydut vardı. Ben şaraplarımı satmak için çarın sarayına gitmek üzere yola çıkmıştım. İspanya, Fransa ve Almanya'dan geçtikten, posta istasyonlarında belki bin kez atları ve katırları değiştirdikten sonra, Polonya'daki ilk hana vardım. Polonya, artık Rusya sayılabilecek çok uzak bir ülkedir. Mevsim kıştı. Güneş doğunca yola devam edecektim. Akşam yemeğinden sonra hancı beni odama götürdü; kendisinden beni posta arabasının kalkmasından yarım saat önce uyandırmasını rica ettim. Çok yorgundum. Ama yatacağım yatağın örtüsünü kaldırdığımda, çarşafların ne kadar pis ve delik deşik olduğunu mumların ışığında içim tiksintiyle dolarak gördüm. Bunun üzerine odanın bir köşesinde duran, yarı çökmüş bir koltukta uyumayı yeğledim. Koltuk o kadar rahatsızdı ki, uyuyabilmek için gözlerimi kapatmama ve yorgun olmama rağmen hiç uyuyamadım. İnsanı bitkin düşüren bu uyanıklık durumundayken üzerimde sanki bir şey yırtılıyormuş gibi bir gürültü duydum, ama gürültünün nereden geldiğini tam olarak kestiremiyordum. Gözlerimi açtım. Söndürmeyi unuttuğum, artık dibine varmış bir mum, yatağı titrek ışığıyla aydınlatmaktaydı. Ansızın bir şey yatağın ortasına düşüp, hiç ses çıkartmaksızın yatağın içinde kayboldu, sonra bir şey daha bu kez yatağın üstüne düşüp kayboldu. Ne olduğunu bir türlü anlayamıyordum. Mumu alıp o yöne doğru tuttum. Aman Tanrım!" (Dayım, romantik öykülerdeki gibi konuşmaktaydı.) "Kocaman iki hançerdi bunlar! Biri kabzasına kadar şilteye girmişti, öteki de bir haç gibi yastıkla nevresimin arasında duruyordu; yani hançerlerden biri kalbin bulun-

duğu yerde, öteki de karın bölgesine doğru fırlatılmıştı. Gecenin geri kalan bölümünü kurtuluşumu borçlu olduğum Meryem Anamıza çeşitli dualar ederek geçirdim ve sabah güneş daha ufku kızıllaştırmadan, hancının kapıya vurmasını beklemeksizin odadan çıktım; hancıya sanki hiçbir şey olmamış gibi teşekkür ederek hesabımı ödedim. Ancak kızak Varşova'ya doğru hareket ettikten sonradır ki, şunu söylemek cesaretini buldum: 'Döndüğümde yatak çarşafları daha temiz olsun, anladınız mı dostum!' Bu sözlerden sonra hancıyı ürkmüş bir halde karın ortasında bırakarak oradan ayrıldım."

Vicente Dayı birkaç dil bilirdi; Arapça ve İbranice de bunların arasındaydı. Bana İngilizce öğretmek istemiş ve ders kitabı olarak da içinde kırk derste Sultan Mahmut'un öyküsünün anlatıldığı bir dilbilgisi kitabı almıştı. Anımsayabildiğim kadarıyla bu sultan, kuşların dilini bilen vezirinden o harikulade dili öğrenmek istemişti. Bugün bile, şimdi otuzaltı yaşında olmama karşın, o kitabın ilk yedi ya da sekiz bölümünü ezbere söyleyebilirim: "We are told that the Sultan Mamuth..."

Ders saatleri sırasında dayım bana henüz anlayamayacak kadar küçük olduğum, anlamını ve amacını ancak sonraları kavrayabildiğim şeylerden söz ederdi. Dayım, Voltaire'e çok düşmandı ve ona öfkeyle "Tanrı tanımaz" derdi; sürekli masonlarla ilgilenir, bana onların şeytani caniliklerini ve kâfirliklerini anlatırdı. Ama en nefret ettiği kişi, Emile Zola'ydı. Bir gün bu büyük yazarın nasıl öldüğünü bana büyük bir tatmin duygusuyla anlatmıştı:

"Tıpkı yaşadığı gibi, kendi pisliğinin içinde, mangaldan zehirlenerek geberip gitti. O iğrenç romanlarının hepsi kilise tarafından yasaklandı. Günün birinde eline geçerse, bilesin diye söylüyorum."

(Zavallı, saf ve bağnaz Vicente Dayı! Şimdi, bu yağmurlu savaş gecesinde, senin soğuktan kaskatı kesilmiş, etrafın kuşlarınla bir aziz halesi gibi çevrili, omzunda seni çok sevmiş olan o yaşlı papağanınla göklerde nasıl dolaştığını görür gibiyim. Korkuyorsun. Gençliğinde posta arabalarıyla sık sık dolaştığın İspanya topraklarına baktığın zaman, o toprakları alevler için-

de görüyorsun, hallaç pamuğu gibi atılan dev mezarların içinden yükselen çatırtılar, patlamaları ve kanın aşkını duyuyorsun. Belki de Zola ile Voltaire seni izliyorlardır; alaylı dudaklarında senin duymaktan korktuğun çetin sorular var ve sen boşluktaki adımlarını sıklaştırarak onlardan kaçıyorsun. Benim de sana söylemek istediğim bir şey var, dayıcığım. Ne, dinlemiyor musun beni? Kulaklarını mı tıkıyorsun? Yeğenin sesleniyor sana aşağıdan. Madrid'den. Gelmeyecek misin aşağı? Yoksa Cádiz'e, Sevilla'ya veya Burgos'a mı gidiyorsun? [Bu gece Barcelona düştü.] Uzaklaşıyor musun? Beni görmek bile istemiyor musun? Benden utanıyorsun, dayıcığım! Benim zavallı dayım! Elveda! Voltaire ve Zola anlıyorlar beni.)

Daha ilerde de görüleceği gibi, bütün ailem özellikle dini eğitimimize, tüm sıkıcı uzantılarıyla Katolik inancının en katı ilkeleri doğrultusunda eğitilmemize önem verirdi. Annemle babam, amcalarımla dayılarım, halalarımla teyzelerim ve öteki akrabaların tümü, hiç kekelemeksizin. Meryem Ana'ya edilen bir bir duayı ve "Hazreti İsa Efendimiz" denilmesini, orta düzeydeki okuma ve yazma becerilerinden daha üstün tutarlardı, çünkü onlara göre bunlar, ruhun esenliğine hizmet eden şeylerden sonra gelirdi. Örneğin Javier Amcam, yirmi bilmem kaç yaşında bir Hıristiyanın bütün görevlerini bilirdi, ama ayin sırasında dua kitabını ters tutar ve ardında okuma ve yazma becerisinden yoksun bir beynin bulunduğu alnını huşu içersinde bir acı çekme ifadesiyle buruştururdu. Endülüs'teki bu dini yanı baskın ilk ve ortaokullardan, dualarla ve insanın içinde korku uyandıran vaazlarla yıkanmış beyinlerle çıkarılırdı; yazım yanlışlarımız ve bilgi dağarımızdaki boşluklar ise, yirmi yaşıma geldiğimde bile – üstelik bu yirmi yılın beşini Madrid'de geçirmiştim – *Instituto Escuela*'ya veya başkaca bir öğrenim kurumuna giden onbir yaşındaki bir çocuğun bildikleri karşısında kızarmama yol açacak kadar büyüktü. Böyle bir kokuşmuşluğun içinden gelen, bu tür mağaralarda büyütülen İspanyol kuşaklarının durumu gerçekten içler acısıydı! Vardığı en uç noktada daha kötü olmasa bile, en dar görüşlü sofunun nakaratı kadar itici ve cehalet ürünü olan bu budalaca din düşman-

hiçi böbürlenmelerinden bugün tiksinmeme ve nefret etmeme rağmen, bu Katolik İspanyol anlayışına, bu kaba saba ve gerici anlayışa karşı duyduğum nefreti bu kitapta bir kez daha dile getirmek istiyorum; bu ruh daha çocukluğumuzda ufkumuzu karartmış, üstümüzde karanlıklarında nice gerçek aydınlanın boğulup gittiği kül yağmurları yağdırmıştı. Bu uçurumdan çıkabilmek için delicesine ve çaresizlik içerisinde savaşan, ama sonunda bir parça güneş ışığına bile kavuşamayan nice zavallılar, nice ezilenler gördük! Kaç aile yıkılıp gitti! Yıkıntılardan, karaya vurmuş gemilerden oluşma korkunç bir miras! Çocukluğumun ve gençlik yıllarımın en sevdiğim insanları bu hüzünlü yıkıntılar denizinin diplerinde yüzmekteler şimdi ve ben, onların bir gün güçlü kulaçlarla yeniden suyun yüzüne çıkabilecekleri ümidini yitirdim bile. Erkek ve kızkardeşlerim, kuzenlerin ve kuzinlerim, bir sürü okul arkadaşım ve benim için en acı olanı, hayranlık duyduğum öğretmenler, aynı kuşağı paylaştığım yazarlar, yankılarını içimde hâlâ algıladığım, seslerinden ve jestlerinden iç dünyamda hâlâ bir şeyler sakladığım insanlar, canlı canlı boğulmuş kazezedeler gibi bu felaket denizinde sürüklenip durmaktalar. Her ikisi de Cizvitlerin yetiştirmesi olan bir Ortega y Gasset'in, bir Pérez de Ayala'nın sonları, kaçak Josefa Teyzemin veya yine Franco'nun büyük hayranlık duyduğu o Hazreti İsa cemaatinin yetiştirmesi olan falanjist kuzenlerimden herhangi birinin sonundan daha kötü değildi. Yıldızların hüzünlü kayışı da denebilir buna; başlangıçta yıldız sandığımız, bugün ise ansızın uçuruma yuvarlanıveren, zincire son bir kez daha asıldıktan sonra suların gümbürtüsü arasında o hak ettikleri kapkara boşluklarda yitip giden ışıklar!

Gelgelelim ben artık kızların arasında kalamayacak kadar, güzel Hemşire Jacoba'nın ya da neşeli Hemşire Visitacion'un elinden tutup "odacık"a gidemeyecek ve onların çişimi veya daha da pis şeylerimi yapayım diye pantalonumu sıyırmalarına izin veremeyecek kadar büyümüştüm. Bu nedenle annem beni Doña Concha'nın okuluna yolladı; Doña Concha'nın bugün de özellikle anımsadığım yanı, Karmelit rahibelerinden ve öteki bütün okullardan nefret etmesiydi, çünkü son derece

işitmeci zihniyetiyle düşünen bu yaşlı hanım, Puerto'nun tüm çocuklarının kendisinin öğrencileri olmaları gerektiğine inanırdı. Doña Concha'nın okulunda azizlerin tarihlerinden bir şeyler öğrendim; bu arada kardeşleri tarafından Mısırlı tacirlere satılan Yusuf'un hikayesinden çok etkilendim; sonra biraz toplama ve çıkarma öğrendim, bölmeye ve öteki konulara ait olarak ise hiçbir şey öğrenmedim; bu arada Ripalda'nın kateşizmini* neredeyse Vallodolid'in sert aksanıyla, Endülüslü bir çocuk için çok zor olan o aksanla okumayı başarmıştım. Yeni öğretmenimin rahibelere yönelttiği en büyük eleştiri, mavi önlüklü bağırlarına bastıkları masum yavruların hepsinin telaffuzlarının, onların yanından ayrıldıklarında kötü olmasıydı. Kateşizmin ilk bölümündeki kuralın varlık nedeni neydi? İnsanları güldürmek mi?

Açık ve seçik bir anlatımla
inançla ve çalışarak
dua etmemiz gerekir:
Sevgili Allah Babamız vb. vb.

"Açık bir anlatımla! Açık bir anlatımla! Duyuyor musun?" diye azarladı beni Doña Concha, yaptığımdan hiç hoşlanmadığını belli ederek. "Kateşizm böyle istiyorsa eğer, o halde bazı rahibeler bu yumuşak, pelteğimsi 'es'lere, bu 'vaus'lara neden ses çıkartmıyorlar? Oysa onların yerine asıl söylenmesi gereken, senin kulakların büyüklüğündeki 'b'ler:

Mientras la niña lavaba
a la abuela se la caia la baba.

"Öğrencilerimin her biri için çok kolay olan bu tümceyi" diyerek konuşmasını sürdürürdü korkunç öğretmenimiz, "Karmelit rahibeleri hiçbir zaman doğru söyleyemeyeceklerdir."

Haklıydı bu dediğinde, ama bizim yapabileceğimiz bir şey yoktu. Serbest Endülüs telaffuzuna alışkın olan bizlere, bana

* Kateşizm: Hıristiyanlarda dini kuralları ve ahlak anlayışını soru-yanıt biçiminde açıklayan eğitim kitabı. (Ç.N.)

ve öteki çocuklara bütün bunlar o kadar gülünç geliyordu ki, hafiften bıyıklı ve cüssesiyle karşısındakileri etkileyen Doña Concha'nın önünde yüksek sesle azizlerden birinin öyküsünü, ya da henüz taptaze olan, çocuklara özgü düş gücümüzü bozmaktan başka bir şeye yaramayan o saçma sapan öykücüklerden birini okumayı tuhaf ve hüzün verici buluyorduk:

Pepe, küçük kardeşi Lisardo ile bahçede oynarken, eğilip, yerden kestane ağacından düşmüş olan bir kirpiyi kaldırdı...

Üstünde hep yüksek bir duvardaki berbat portresinde hâlâ okulu yöneten sevgili vaftiz annesinden kalma yeşil bir ev giysisi bulunan Doña Concha, ders aralarında beni buz gibi bakışlarla gözlerdi ve bu bakışlara dayanamazdım. Başka zamanlar ise beni ders kitaplarının beyaz sayfa kenarlarına can sıkıntısının etkisiyle çocuklukta duyulan hüzünlerin ürünü bir takım şeyler çiziktirirken yakalamak için ansızın üstüme gelirdi. Doña Concha, bana karşı hemen her zaman sert ve kabaydı, bunun nedeni belkide rahibelere karşı duyduğu nefret veya çocukların ailelerince okula ödenen aylıkta benim için ailemizin kötü ekonomik durumunu göz önüne alarak yapmış olduğu küçük indirimdi. Öğretmen karşısında tam anlamıyla panik düzeyinde bir korku, eğitimimi destekleyebilecek her şeye karşı duyduğum bilinçli bir ilgisizlik ve yine Doña Concha'nın öğrencileri olan birinci derecedeki kuzen ve kuzinlerime karşı duyduğum, kıskançlık ve hayranlıkla karışık derin öfkesiydi; sahip oldukları çiftliklerden ve her öğleden sonra, derslerini öğretmenin istediği biçimde tamamlamalarının ardından bir gezinti yaptırmak için pırıl pırıl atlarıyla onları bekleyen görkemli arabadan ötürü, Doña Concha bu akrabalarıma ayrıcalıklı davranırdı.

Bu çirkin kadını her gördüğümde, bir de tespihle dua ettiğim zamanlar, annemden duymuş olduğum çok sayıda tekerlemelerden biri olan tuhaf bir tekerlemeyi geçirirdim; doğruluğunu bugün de duyumsadığım bu tekerleme, Doña Concha'yı

tam olarak yansıtır ve *Doña Dirriga, Dárriga, Dorriga* sözcükleriyle başlardı.

Bu eğlendirici ve özellikle etekleri sallanan yeşil giysileriyle ortaya çıktığında Doña Concha'ya çok uyan Dirriga veya Dárriga adı, duyduğum acıyla, Karmelit rahibelerinin eski öğrencisi olarak iç dünyamda gizliden gizliye yaşadığım kırgınlıktan kaynaklanan öfkenin öcünü almama yarayan tek araçtı.

Neyse ki çamaşırcı Pepilla, öğleden sonraları eve döndüğümde "rulo"yu çıkarır, bir iple boynuma asar, sonra beni sabun köpüğünden bembeyaz kesilmiş çamaşırhanede, henüz yıkanmış, soda kokan dağ gibi çamaşırların arasında gezdirerek eğlendirdi.

Sonunda annem, dini eğitimimin tamamlanması için beni San Luis Gonzaga Cizvit Koleji'ne yolladı.

O sıralarda her halde on yaşından biraz büyüktüm.

II

İhtilalcilerin – büyükdayımm söyleyişiyle, masonların – 19. yüzyıl ortalarında İspanya'da kazandıkları bir zaferden ötürü Puerto'lu Cizvitler henüz kurmuş oldukları koleji geçici olarak terk etmek zorunda kaldılar ve bunların çoğu, eyalet başkentiyle koyun kıyısındaki daha küçük kentlerin en zengin ailelerinin yanma sığındı. Ailem, büyük bir konukseverlikle bu becerikli, çıplak kafalı ve içlerinde hep Tanrı korkusuyla yaşayan pederlerden epeycesini yanına almıştı; bunların başarıda kendilerinden aşağı kalmayan halefleri sonradan benim duygusuz ve aynı zamanda da acımak nedir bilmeyen hocalarım olacaklardı. Cizvitler, zenginlerin onları korumuş olmalarından ötürü duydukları şükran borcuna karşılık, Puerto'da yalnızca erkek çocuklar için bir gündüzlü okul açmaya karar vermişlerdi. Annem beni işte bu okula yazdırdı; bu okulda boş saatlerin ve öğretici nitelikteki küçük oyunların yanı sıra, bugün de bana acı veren aşağılamalara ve kırıcı davranışlara göğüs germek zorundaydım.

Aziz Luis Gonzaga'nın adını taşıyan kolej, çok güzel bir yapıydı. Mekanının genişliği ve öğrenci sayısının çokluğu nedeniyle bütün İspanya'da "Büyük Kolej" diye bilinirdi; bunun gibi, örneğin Madrid'deki Chamartin de la Rosa okulu da "önemli kolej" sıfatını, öğrencilerinin çoğunluğunu soylular sınıfından gelenlerin oluşturmasına borçluydu. Bu, Hazreti İsa Cemaati'ne çok uygun düşen önemli bir sınıflandırmaydı.

Puerto Koleji'nin kentin kenarında çok güzel bir yeri vardı. İlkbaharın pazar günlerinde cezaya kalmış öğrencilerin trompet seslerine kulak kabarttıkları boğa güreşi arenasının

yakınında arokarya ve manolya ağaçlarıyla uzanıp giden eski Franziskus Alanı, ineklerle bende ve öteki çocuklarda ilerde boğa güreşlerine katılma ümitleri uyandıran küçük boğaların otladıkları bir meraya açılan, iki yanı dükkânlarla dolu bir cadde ve bir de Cádiz'in çalışırken okulun batıya bakan pencerelerinden, ökaliptus ve palmiye ağaçlarının arasından, üstündeki martıların ve teknelerin devinimlerini izlediğimiz o görkemli denizi; Puerto Koleji'ni kuşatan sınırlar bunlardı.

Bu Cizvit sarayına ayak bastığım ilk sabah anılarımdan silindi; ama tüm sabahlar az çok birbirine benzediğinden, hepsi için aynı şeyi söyleyebilirim; hep yarı uyur durumda gelirdim okula, çünkü eğer mevsim kışsa, henüz zifiri gece karanlığında sabahın altıbuçuğu ayin dinlemek, komünyon yapmak, sonra da hâlâ boş mideyle bir aritmetik kitabının kapağını açmak için uygun bir zaman değildir.

Çekingenlikten miydi, yoksa aşırı saflığımdan mı, artık bilemiyorum, ama ilk yıl neredeyse örnek bir öğrenciydim: Derse tam zamanında gelen, öğrenmeye hevesli, dinine bağlı, arkadaşlarına ve öğretmenlerine son derece saygılı bir öğrenci. Rütbelerin ilanı sırasında takım ikinci komutanlığına atandım. Cizvit kolejlerinin askeri düzen örnek alınarak gerçekleştirilmiş örgütlenme biçimi herkesçe bilinir; küçük ayrımların dışında bu örgütlenme bütün bu okullar için geçerlidir. Bizim kolejimizde dört tümen vardı. İlk üç tümenden her biri, iki yıllık liseye eşitti, dördüncü tümen ise ilkokul çocuklarıyla, anaokulu yaşındaki çocuklardan oluşmaktaydı. Gündüzlü bölüm, kendi çalışma salonuyla ayrı bir bölüktü. Yatılı öğrencilerle ancak ortak ders saatlerinde bir araya gelirdik. Kolejde erişebilecek en yüksek rütbe *principe,* en küçük rütbe ise takım komutanlığıydı. *Principe*'liğe genellikle yalnızca bir aristokrat, yani yüksek düzeyde bir yöneticinin veya zengin bir toprak sahibinin, başka deyişle Hazreti İsa Cemaati'ne şu ya da bu biçimde yararlı olabilecek birinin oğlu atanırdı. Biz gündüzlü öğrencilerin, hiç kuşkusuz aşağı sınıflardan geldiğimize kesin gözüyle bakılması nedeniyle, bu rütbeye ulaşmaya çalışmamıza kesinlikle izin verilmezdi; bize yalnızca tugay komutanlığı, yoksullara bakıcılık, bina bakıcılığı ve takım komutanlığı gibi rütbeler

açıktı. Yatılılar koyu mavi renkte, pantalon ve kasketleri sırma fitilli ve şeritli üniformalar giyerlerdi, bizler ise basit köylü giysileriyle yetinirdik. Onların rütbelerinin kollarında, tıpkı ordu da olduğu gibi, yıldızlar ve şeritler bulunurdu. Bizlerin rütbeleri ise demokrat kesimli ceketlerimizin üstünde olduklarından da berbat görünen madalyonlarla belirtilirdi. Çalışkanlığımızdan veya iyi davranışımızdan ötürü aldığımız diplomalar, kötü kalite ince karton üstüne daktiloyla yazılı olur, üstlerinde yarı yarıya silinmiş isimlerimiz bulunurdu; yatılıların her halde çok kolay alabildikleri diplomalar ise parşömen üstüne güzel gotik harflerle yazılırdı. Bu büyüklü küçüklü ayrımlar bize çok acı gelirdi ve içimizi bugün ancak işçinin işverene duyduğu nefretle, başka deyişle sınıfsal bir nefretle karşılaştırabileceğim bir duyguyla doldururdu.

İlk yılda ben ayrıca – bir başka önemli hizmet niteliğini taşıyan – Aziz Stanislaus Kostka'nın ruhaniler meclisi üyesiydim; Hazreti İsa Cemaati'nin küçük bir azizi olan bu kutsal kişi, resimlerinden ve heykellerinden anlaşıldığı kadarıyla pek budala biri olmalıydı. Bu aziz, sonra Aziz Luis Gonzaga ve Aziz Johannes Bergman, cemaatin melekler benzeri üçlü birliğini oluşturmaktaydılar; bizler de verilen her vaazda bu üç soluk benizli genci örnek almaya teşvik edilirdik. Büyük bir bölümümüz en çok Aziz Luis'e yakınlık duyardı. Okulumuzun koruyucusu olan, bakir bir zambak gibi ince yapılı Aziz Gonzaga, içimizde kendine özgü diyebileceğimiz bir hayranlık uyandırırdı; bu hayranlığa o erken olgunlaşmış, çok anlamlı duyumlarla dolu yaşımız göz önünde tutulduğunda kolaylıkla anlaşılabilecek, saydamlıktan yoksun bir duygu da karışırdı. Erdemin simgesi olan bu üç kişiyi bugün gözümün önünde elimde olmaksızın o berbat sivri kemerli, ışıkla cilalanmış şapel girintileriyle çevrelenmiş olarak canlandırıyorum ve giysilerinin etekleri, rengi zamanla yeşilimsi toprak boya rengine dönüşen, sonunda da dökülen o kötü pirinç yaldızıyla parlıyor.

Gördüğüm din eğitimi artık altın yaldız kaplama sunakların ve bereket boynuzlarının görkemli çağına değil, ama altın taklitlerinin, aldatıcı parlaklığın, seri üretim konusu yapılan Kutsal Yürek'lerin, bunların yanı sıra Lourdes Bakiresi'nin ve-

ya Limpias İsası'nın o saçma sapan, ama para getirmeye yarayan mucizelerinin egemen olduğu bir çağa uygun düşmekteydi.

Çeşitli örneklerden yola çıkılarak, yaratıcı Hıristiyan ruhundan Katolik anlayışına doğru basamak basamak inen, çok acı ve ibret dolu bir süreci tasarımlayabilme olanağı vardır; ben, bu ben, bu sürecin son basamağından, Cizvitlerin basamağından atlayıp kaçmayı başarabildim:

Yalın şükran dualarından ve "göklerdeki Tanrı onurlansın, iyi niyetli insanlar arasında barış egemen olsun" dileğinden, "İspanya'da saltanatımı kuracağım ve dünyanın her tarafında olduğundan daha fazla" şeklindeki o utanmazca ve parti politikası ürünü tümceye.

Tanrı korkusuyla dolu, ağır tempolu, bir ilahi niteliğindeki Gregoryen şarkısından, eski İspanya ulusal marşının, Cizvitlerin yeni dönem şiir sanatlarının bu tipik ürününün saçma sapan sözlerine*.

Calderon'un dinsel içerikli dramlarından, Eduardo Marquinas'ın ekonomist oportünizmine ve Pemán'ın *Divino impaciente*'sine.

Escorial Manastırından, Madrid'deki o kaba saba ve zaten hiçbir zaman bitirilememiş Almudena'ya, veya en yeni Cizvit tapınaklarından herhangi birine.

Aziz Ignatius Loyola'dan, Peder Mariano, Peder Gracian, Peder Suárez'den ve onlar gibi olanlardan, 14 Nisandan önce sinemalar ve tiyatrolar için boğa güreşleri ve politika alanında propagandacı olarak çaba harcayan Padre Laburu'ya.

Kutsal giysilerin üstündeki hakiki süleymantaşlarından, ametistlerden, zümrütlerden, topazlardan ve incilerden, en adi, ancak pazar yerlerinde satılan incik boncuklara, yani o tüm güzelliklerden yoksun cam parçalarına! O hayat dolu İs-

---

* Bakire Meryem Ana
kurtarıcımızdır bizim
koruyucusudur esenliğimizin
yoktur gerek korkmamıza.
Savaşalım dünyayla,
kötü ruhlarla ve bedenle,
savaş, savaş, savaş
açmalıyız şeytana!

panyol ağaç oymalarından, iç gömleğinin göğsündeki göze batıcı kırmızılıktaki yüreğiyle, ruhsuz ve aşırı süse boğulmuş *Sacré coeur*'lerin fabrikasyon yapımına.

Gökleri gürleten, şimşekler çaktıran yüce bir inançtan, en aşağılık dalkavukluğa ve en rezil sömürüye.

Özetlemek gerekirse eğer: Yıldızların saf altın parıltısından, tam anlamıyla öldürücü bir çürümüşlük konumuna.

Ben Puerto Kolejine girdiğimde, Hazreti İsa Cemaati'nin ruhu işte bu insan malzemesiyle yoğrulmuştu. O kurumda acı çektim, öfkelendim, nefret ettim, sevdim, eğlendim ve gündüzlü öğrenciliğimin yaklaşık dört yılı boyunca hemen hiçbir şey öğrenmedim.

Kimlerdi öğretmenlerim? Beni matematiğe, Latinceye, tarihe vb. başlatanlar, kimlerdi? Bir liste yapmak istiyorum, ama bu liste bana öğretmenlik etmiş olan pederlerle genç rahiplerin yanı sıra, kolejde başkaca görevlerde bulunan, kendileriyle koridorlarda veya parkta, ağaçların altında karşılaştığım kişileri de içerecek. Şimdi sayarsak eğer:

Hiç kuşkusuz bilgeliğinden ötürü, "Bileam'ın Dişi Merkebi" adını taktığımız din dersi öğretmenimiz Padre Márquez.

Yüzü bir puta benzeyen, teninin çarpıcı renginden ötürü öğrencilerinden Sevilla'lı Jorge Parladé'nin "Kızıl Enriqueta" adını taktığı Padre Salaverri; esasında pek onur verici bir ad değildi bu, çünkü Kızıl Enriqueta, herkesçe bilinen bir fahişeydi.

Bize aritmetik ve geometri alanında temel bilgileri veren, soluk yüzlü ve içi öğrencilerine duyduğu sevgiyle dolup taşan Padre Madrid.

İspanya coğrafyasına ait ilk dersleri veren, dangalak bir şair ve akıl almaz saçmalıkta, sözde öğretici öykülerin yazarı olan Padre Risco.

Yine öğrencilerine âşık bir öğretmen olan, İspanya tarihi öğretmeni Padre Romero. (Bu Padre, bir defasında bana öyle bir tokat atmıştı ki, rastlasam, bugün bile tokadını kendisine iade edebilirim.)

Kont Aguilar diye birinin kardeşi, sevimli ve anlayışlı bir Cizvit, ceza ve azarlarında yumuşak, dünya halinden anlayan bir insan olan Padre Aguilar.

Cebir ve trigonometri öğretmeni olan, o çirkin tombul yanakları yüzünden "Ağzıdolu Peder" diye anılan Padre la Torre.

Saçlarından dökülen kepeklerden ötürü külrengini almış, sipsivri omuzlarıyla, kılık değiştirmiş eski bir süpürgeye benzeyen kimya öğretmeni Padre Hurtado.

Tabiat bilgini öğretmeni olan yarı kaçık Padre Ropero; burnunu gürültülü bir biçimde sildiği zamanlar, parkın güneşli yerlerinden toplamış olduğu minik ve canlı kertenkeleler, mendilinden dışarı sıçrarlardı.

Kolej rektörü ve en büyük otoritesi olan Padre Zamarriga, kızıl sarışın bir Basklı'ydı; uzun boylu, zayıf, buz gibi ve bir kılıç kadar korkutucu bir insandı; hep en uygunsuz zamanlarda ortaya çıkıverirdi.

Öğrencilerin rahipliği görevini üstlenmiş olan, aptal ve duygulu Padre Lirole, kapısı kilitli odasının yalnızlığında yolunu şaşırmış öğrencileri acılarla dolu bağrına gerektiğinden çok daha hararetli basardı.

Pis bir insan olan müzakereci Padre Ayala; onun da sırtı kepek içindeydi, sessiz ve yumuşak adımlarla yürüyen, her an tetikte bir gölge gibiydi.

Ukala, şık, üstü başı her zaman bakımlı olan Padre Fernández, belki de saçını doğru dürüst ayırdığını gördüğüm tek Cizvitti. Gündüzlüleri yönettiği iki yıl boyunca başlıca özelliği, bana karşı iyi davranması ve biz parasız öğrencilere gösterdiği beklenmedik incelikti.

Padre Andrés, acımasız şakalarımızın zavallı çilekeşiydi. Gündüzlü öğrencilerin ikinci velisiydi.

Zayıf bünyeli, duyarlı ve iyi yürekli bir İtalyan olan Padre Lambertini, benim günah çıkarmaya gittiğim rahipti: Ama ben günahlarımdan arındığım sırada o çevreye hâlâ kahvaltıda içtiği sütlü kahvenin kokusunu yayardı.

Bir rahibe, bizi sürekli olarak ve yerli yersiz sebze yemeye zorladığı için "zerzavat" adını takmıştık. (Biz üçüncü sınıf öğrencileri, bu rahibin parkın ücra bir köşesindeki bir ökaliptus ağacının altında güneşli günlerde otuzbir çektiğini bilir ve bunu aramızda gizlice konuşurduk.)

Bugün de anımsadıklarım arasında hastabakıcı rahip, kapıcı rahip, bahçıvan rahip ve yalnızca gördüğüm, ama hiç konuşmadığım öteki rahipler var. Öğrenimlerine benimle başlayan ve ailem Madrid'e taşındığı için kolejden ayrıldığım yıl öğrenimlerini sürdüren arkadaşlarımdan bugün çok azını anımsıyorum. Artık belleğimde neredeyse adları bile yankılanmadığına göre, bende bıraktıkları izler çok silik olmalı. Yatılılar arasında ise, itici yaradılışlarından ve sonradan görmüşlüklerinden ötürü yalnızca Jorge ve Enriques Parladé'yi anımsıyorum. İkisi de Sevillalı'ydılar, babaları hayvan yetiştiricisiydi; Cizvitler tarafından sevilip şımartılırlar ve birer Endülüs eşeğinden ayrılır yanları bulunmamasına karşın, derslerde kayırılırlardı. Başka anımsadıklarıma gelince: Yine bir Sevilla olan Galnares Sagastizábal; raşitlikti ve daha o zamandan briyantin kullanırdı, matematikte yetenekliydi; Guzmán, Latince dersinde Romalı ya da Kartacalı bir hükümdar gibiydi; Cordoba'dan gelme, yüzü Rifli bir korsanı çağrıştıran, sevimsiz ve karanlık bakışlı Claudio Comez, Montoro ya da Pozoblanco'daki bir yüksek yöneticinin oğluydu; birinci derecede kuzenlerimden olan José İgnacio Merello, Doña Concha'nın okulundayken aynı zamanda okul arkadaşımdı, ancak San Luis Gonzaga Kolejine yatılı olarak girdiğinde, bana karşı saklamayı becerememediği, kibirle karışık bir soğukluk duyduğunun ayırdına vardım ve buna – şarap imalathanelerinin karanlık avlularında onca oyunu ve şakayı paylaşmış eski dostu ve yoldaşı olarak – çok üzüldüm; sonra, hep parlak gömlekler giyip, rengarenk kravatlar takan Eduardo Llosent; Sánchez Dalp, Ponce de Leo, Pemartin, Osborne, Estrada vb., hepsi de büyük şarapçıların veya toprak sahiplerinin oğulları ve uçsuz bucaksız bağlarla zeytinliklerin gelecekteki sahipleriydiler... Gündüzlülerden, başka deyişle öğrenci proletaryasından anımsadıklarım ise şunlar: Babaları Puerto Garının şefi olduğu için kendilerine öteki öğrencilere olduğundan biraz daha iyi davranılan Bootello Kardeşler; bir demiryolu memuru olarak babaları, biz San Luis Gonzaga'nın öğrencileri haziran sınavları sırasında her gün Jerez'e giden trenlere bindiğimizde, Cizvitlere belli bir fiyat indirimi sağlayabiliyordu; kolejimiz, Jerez'deki enstitüye bağlıydı;

José Murciano bir mart günü öğleden sonra ölmüştü ve kentin dışında, Sanlucar yönündeki bir mezarlıkta yapılan cenaze törenine Padre Fernández'le birlikte hepimiz gitmiştik; kaba ve kendisiyle geçinilmesi düşünülemeyecek bir Çingene olan Gutiérrez, hayvan doktorluğu ve nalbantlık yapan babasıyla pek öğünüyor sayılamazdı; kısa boylu, sürekli üşüyen bir çocuk olan Cantillo, yuvarlak kolalı bir yaka ve pembe bir papyon takardı – *Guardia Civil* teğmeninin oğluydu; Porreyro'nun annesinin Calle Jardines'te fahişelik yaptığı söylenirdi; Juan Guilloto, adı Milagros olan ince yapılı, zayıf bir kadının oğluydu ve eğer yanılmıyorsam annesi bir zamanlar evimizde terzilik yapmıştı. Benden biraz küçük olan Guilloto, son yirmi yıl boyunca en anılmaya değer ve olağanüstü diyebileceğim okul arkadaşım oldu ve ötekileri duygularımdan, belleğimden hemen tümüyle sildi, öyle ki, onlar yalnızca birer ad, birer özellik, küçük birer fıkra olarak kaldılar.

Madrid'de, 1936 Kasımının o kahramanlık günlerini yaşamaktaydık. Bombaların atıldığı yağmurlu bir öğleden sonrasında beşinci alay, başkentin savunması üzerine yazmış olduğum bazı romanlarla şiirleri kendi vericisinden okumam için bein davet etmişti. İşgal edilmiş olan o küçük sarayın holünde, artık gitmek üzere olduğum bir sırada, genç bir milis komutanı beni ansızın durdurdu.

Endülüs aksanıyla: "Seni iyi tanıyorum", diyerek sert elini omuzuma koydu. "Ben, Modesto'yum."

"Modesto mu? Bu adı duymayan kaldı mı? Ama ben seni ilk kez görüyorum."

"Gerçek adım Juan Guilloto. Puertolu'yum. Seninle Cizvit kolejinde beraberdik." Onu kıvranarak kucakladım.

"Padre Andrés bir bilseydi bunu! Ama Puetro'da kimsenin bilmediğinden eminim!"

"Annemle babam bile bilmiyorlar. Asillerden yana olan basın, bana saldırıp duruyor. Beni korsan, haydutların başı ve Rus diye nitelendiriyorlar... Ve benim Cádizli bir fıçı yapımcısı olduğumu bilmiyorlar!" Bize konyak getirdikleri küçük bir salona gittik. Ne kadar sevindirici bir sürprizdi bu! Bir şey bulmuş olan ve bulduğunun günün birinde kendisine saygınlık ka-

zandıracağını bilen bir insanın haklı, onurlu kıvmcını duyuyordum içimde, çünkü karşımdaki genç Endülüslü, bir kahramandı; onu gözümde çocuk olarak, ilk gençlik yıllarımın dostu olarak canlandırdım ve bu geçmiş, ansızın yaşamaktan zevk aldığım, unutulmuş diyarları ışığa boğan bir şimdiki zamana dönüştü.

Gerçek anlamda Endülüslü olupta, günün birinde boğa güreşçisi olmayı bir kez olsun düşlememiş bir delikanlı var mıdır? Kolejin arkasında, amcam José Luis de la Cuesta'nın mekleriyle genç boğalarının otladığı, katırtırnaklarıyla dolu büyük bir çayırlık alan vardı. İnsan onbir yaşındaysa eğer, hele boğa güreşçisi olma düşleriyle yaşıyorsa, o zaman iliklerine değin kahraman kesilir. Latince veya matematik dersinde bazılarımız – Luis Bootello, José Antonio Benvenuti, Arando ve başkaları, hepsi de üçüncü ve dördüncü sınıflardan olan öğrenciler – bir buzağıyı ya da elimize düşecek başkaca bir hayvanı öteki hayvanlardan ayırmak üzere dışarı çıkardık. Bizden daha küçük olmasına karşın, bazen Juan Guilloto da aramıza katılırdı; takma adı "La Negrita" olan bir çingene de arada sırada bizimle gelirdi. Bizden biraz büyüktü ve hayranlığımızı kazandığından emin olabilirdi, çünkü bir defasında genç boğaların doğüşü sırasında arenaya atlamış, bu yüzden hapsedilmişti.

Sonunda hayvanın sürüden ayrılacağı an gelirdi. Ama çobanlar dikkatliydiler. Yapılması gereken, onların dikkatlerini başka yöne çekmekti. Biz henüz sakalı bitmemiş boğa güreşçileri, hayvanlara birbirimizden ayrılarak yaklaşırdık, ceplerimiz taş dolu olurdu; ayrıca Juan Guilloto'nun kepiyle topladığı ve yapacağımız iş için elverişli olan katırtırnağı çalılıklarının arkasına yığdığı yedek cephanemiz de bulunurdu. Bir ıslıkla saldırı işareti verilirdi. Ve çobanlar daha savunmaya geçmeye fırsat bulamadan, neye uğradıklarını da anlayamadan, başlarından aşağı bir taş yağmuru iner ve adamları, kafaları parçalanarak ölmek istemiyorlarsa eğer, kaçmak ya da yere yatmak zorunda bırakırdı. Böylelikle, bize sapanla karşılık vermelerini engellemiş olurduk. Bu çarpışma sırasında içimizden en elverişli durumda olanı, buzağıyı kovalamaya başlardı. Bazen buzağı sandığımız hayvan, karşımıza korkutucu bir

inek olarak çıkar ve boynuzlu bir lokomotif gibi peşimize düşerdi; geri çekilişimizi ürken sürünün arasından, bir küfür ve taş yağmurunun altından geçerek gerçekleştirmek zorunda kalırdık. Gerçek bir *Corrida* söz konusu olduğunda ise ceketlerimizi sallayarak hayvanı biraz kızdırırdık; bunun ardından kendimizi bir anda yerde bulur ve birkaç çifte yerdik; bütün bunlardan geriye yalnızca adale tutulmaları ve saklanılması olanaksız çürükler kalırdı. Ancak bu çürükler ve sıyrıklar, kimselere belli etmek istemediğimiz acılarına karşın, göğsümüzü kabartırdı. Ünlü matadorların büyük arenalarda çılgınca alkışlar arasında yedikleri şiddetli boynuz darbelerini düşündürdük. Hele o hararetli söyleşilerimize ve coşku dolu yorumlarımız! Bu konuşmalarda söz dönüp dolaşıp arenalardaki o işe yaradığı çok kuşku götürür ilkyardım istasyonlarına gelirdi; tentürdiyot, barsaklar, gangren, baldır kemiği kırığı ya da şok sonucu olan ani ölüm – bunların hepsi de boğa güreşlerini izleyen muhabirlerden duymuş olduğumuz ve bizim gibi işsiz güçsüz birkaç öğrenci için hâlâ içlerinde barındırdıkları gizlerden ötürü, böbürlenmekten çok, korkuyla dile getirdiğimiz sözcüklerdi.

"Bu konuşmaları genellikle incir ve badem yerken yapardık", diye anımsattı Modesto, "yediklerimizi bahçelerden çalardık ve amcan José Luis'in bahçesini özellikle yeğlerdik. En çok zarar gören de zaten hep zavallı amcan olurdu."

"Bir gün amcamın gebe ineğiyle boğa güreşi yapmaya kalkışmıştık. İnek yavrusunu düşürünce, amcam haklı olarak anneme gidip beni şikayet etti. Annem de durumu Padre Ayala'ya bildirdi ve böylece ilerde boğa güreşçisi olma planlarımı tehlikeye düşürdü."

Modesto, anılarını anlatmayı sürdürüyordu: "Bir defasında 'La Negrita', amcandan soğan ve domates çalmıştı..."

"Ve hepsini karıştırın, o kızıl renkli buzağının tüm öfkesiyle atmış olduğu çiftenin acısını hafifletmek için kürek kemiğimi oğmuş, böylece de sırtımı salata tabağına çevirmişti."

Bizim için olağanüstü bir dönemdi; bütün ciddiyetimizle zaferlerin birbirini izleyeceği öğleden sonraların ve dergilerde çıkacak resimlerin düşününü kurar, yüreklilik okunan yüz-

lerimizin kibrit kutularının üstüne resmedildiğini görür gibi olurduk!

"Ama boğa güreşçisi olma tutkumun nasıl noktalandığını sanırım bilmiyorsun, Modesto. Calle Luna'da berberlik yapan ve tam bir boğa güreşi delisi olan Monolillo'yu iyi tanırsın. Monolillo bir defasında saçlarımı keserken ensemde bir perçem bıraktı. O gün berberden çıktığımda, başımın arkasında iri bir bezelye tanesi gibi kabarık duran, küçük bir torero perçemi vardı. Başlangıçta kimse bunun farkına varmadı; ben de aramızda boğa güreşçisi olmayı en ciddi düşünen Benvenuti'ye açıldım. Perçemimi ona öğünerek gösterdim. İki ay sonra perçemim iyice büyümüştü; o yüzden kepimi çoğu zaman başımdan çıkarmamak, derslerde ise perçemimi elimle gizlemek zorunda kalıyordum; bu nedenle hep düşünen bir öğrenci pozundaydım, başka deyişle kaskatı ve epey kuşku uyandıran bir pozdaydım. Ama sonunda gizimin ortaya çıktığı gün gelip çattı. Kardeşlerimden biri durumu biliyordu; ayrıca artık kısa saçların altında saklanamayan, örgülü perçemime zaman zaman dokunmalarına izin verdiğim, henüz ilkokul öğrencisi birkaç çocuk da olanları bilmekteydi. Beni gammazladılar. Bu iş, Fransızca dersinde oldu. Arkamda oturan bir yatılı öğrenci yaptı. Benim dikkatsizliğim yüzünden. Saklamak için kullandığım elimin dikkatsizliği yüzünden. Yatılı öğrencinin (adı artık aklımda değil) durumu anlamaması olanaksızdı. Ensemdeki kuyruk çok dikkat çekici ve çok uygunsuzdu. Bir gülme sesi geldi. Donup kalmıştım.

'Bu da ne demek oluyor?'

'Bakın, Padre Agular.'

Padre, sert bir soran bakışlarla ayağa kalktı, ama kürsüden inmedi.

'Bu gülmenin nedenini açıklayın bana.'

'Alberti'nin bir perçemi var! Bakın, bakın!'

Tam bir rezaletti. Bütün sınıf ayağa kalktı. Padre Aguilar'ın sert bakışları bir kılıç hamlesi gibi yüreğime kadar işledi. Öyle sanıyorum ki utançtan, titreyen parmaklarımla hâlâ gizlemeye çalıştığım, ama tehlikede olan boğa güreşi simgemin dibine değin kızardığımı duyumsadım.

Fransızca öğretmenimiz: "Susun!" diye emretti.

O anda yanımda oturan Bonvenuti, Domecq konyakları için reklam olarak dağıtılan çakılardan birini, kör ve paslı bir çakıyı çıkardı, perçemimi unutulmaz bir bıçak darbesiyle kesti ve Padre Aguilar'ın kürsüsünün üstüne fırlattı; Padre Aguilar da saklamaya kalkışmadığı bir tiksintiyle saçları kâğıt sepetine attı. Perçemim olmadan kendimi yıkılmış gibi, hani o zaferlerini çoktan geride bırakmış ve acınacak duruma gelmiş elli yaşındaki matadorlardan biri gibi hissediyordum."

"Ben, bunların hiçbirini bilmiyordum", dedi Modesto gülerek. "Ama ben zaten topu topu bir yıl kaldım Cizvitlerin yanında. Annemle babam yoksul insanlardı... Benim yardımımı gereksiniyorlardı... Beni Don Edmundo Grant'ın şarap imalathanesine gönderdilerse de, altı ay sonra oradan atıldım. Daha Lucuy'un eczanesine (hani Larga-Palacio'nun köşesindeki, anımsıyor musun?) girdim; orada gribe karşı drajeler yapmasını öğrendim. Ama eczacıların kullandıkları cam hunileri minik basket fileleri yerine kullanmaya başlayınca, oradaki ömrüm de uzun sürmedi. İçlerine uzaktan madeni paralar atardım, bu yüzden birkaç tanesini kırdım... Lucuy da belimin ortasına tekmeyi attığı gibi koevdu beni."

Modesto – hiç kuşkusuz farkında olmaksızın – yaşamını bana Lazarillo de Tormes üslubuyla, ya da bir gülmece romanından alınma başkaca bir kahramanın biçemiyle anlatmaya başlamıştı: Halktan gelen bir İspanyol çocuğunun, her zaman tüm halka ortak bir yoksulluğun ve destansı bir büyüklüğün kahramanı olan İspanyol insanının aynı zamanda hem güldürücü, hem de acıklı yaşamıydı bu.

"Eczacılık yerine fıçı yapımcılığını seçtim ve Don José Maria Pastor'un bıçkıhanesine çırak olarak girdim. Orada askere çağrılana dek çalıştım, sonra Cádiz'e giderek kıyı topçularının birinci alayına girdim. Günün birinde izin almadan Cádiz dışına çıkınca, altı ay hapis yattım. Çıktıktan sonra durumum güçleşmişti, o yüzden birkaç arkadaşımla birlikte Afrika'ya gitmek üzere gönüllü yazıldım. Afrika'ya gerçekten de gittim ve Larache'deki muvazzaf kıtaların dördüncü kısmında onbaşı şeridini taktım. Fakat sarhoş olduğum için onbaşılıktan

alındım. Bu arada askerlik hizmetim de sonuna gelmiş ve terhis günü yaklaşmıştı. Gelgelelim içki ve bir *Guardia Civil* üyesiyle saçma sapan bir nedenle kavga ettiğim için terhis yerine soluğu bir çalışma kampında aldım. Günün birinde artık canıma tak deyince, kâğıtlarım falan olmaksızın kaçtım... Ama talihim yaver gitmiyordu, çünkü daha Câdiz'e ayak bastığım anda beni yakalayıp piyade kışlasının hapishanesine attılar. Aradan birkaç ay geçip de, bazı subayların güvenini kazanmayı başardıktan sonra, dışarda yemek için izin istedim. Bu izni aldım ve pır! Puerto'ya giden trene binerek kendimi bir daha dönmemek üzere terhis ettim."

Anılarımı yazmayı Paris'te sürdürüyorum; bu dünyada geçirdiğim ilk yıllara, çocukluğumun o güzel, hüzünlü ve neşe dolu, ama artık yitirilmiş korusuna ilişkin anılar bunlar. Şimdi vakit sabah, saat dördü beş geçiyor. Günlerden 6 Ekim. Yine savaş var dışarda. Tanrım, ne kadar da az sürdü savaşlar arasında verilen ara! Sakin adımlarla, ışıklar içinde yüzen bir kentte dolaşmanın ne demek olduğunu yeniden anlamaya henüz başlamıştım ki, ansızın bütün Fransa'da ışıklar söndü, Paris'te ilk alarm düdükleri, Maginot Hattı'nda ilk top sesleri duyuldu. 12 Mart'tan beri burada yaşıyorum. Aynı ayın altısında İspanya'dan, güzel ve talihsiz ülkemden Oran yönünde ayrıldım. ("Ve Oran Kralına hizmet ediyordu...") Gökyüzünden geçiyordu yolun, çünkü Akdeniz üzerinden uçtum. Elda'da (Alicante), Cumhuriyetçilerin tutundukları bu son noktada Modesto'yu, bir de Doktor Negrin'i gördüm. Modesto'yu son görüşümdü. Maria Teresa ile konuk edildiğimiz evin, General Hidalgo ve Cisneros ile General Cordon'un evlerinin küçük bahçesinde Modesto, görünüşte sakin bir gecede bize Cádiz'in en usta dansörünün görkemli biçemiyle birkaç **Buleria** *adımı gösterdi*. Güldüyordu. "Bir gün, yalnız kaldığımız zaman, dans edeceğiz. Ama yalnız olmamız gerek", diye vurgulayarak çevresine bakındı. O sabah Cartagena Kalesindekiler ayaklanarak tabyalarına kralcıların bayrağını çektiler. Birkaç saat sonra Albay Segismondo Casada, Megrin Hükümetini devirdi, iki yılı aşkın bir*

* Bulerias: Bir Endülüs Halkı dansı. (Ç.N.)

zamandan beri bütün dünyayı hayret içinde bırakmış olan inatçı, yenilmez, kahraman ve tapılası başkentimizi Franco'ya armağan etti. Oran'a uçarken havada yolumuzu şaşırdık; neredeyse Melilla'ya inecektik. Bizden birkaç dakika sonra aynı alana ikinci bir uçak indi ve Pasionaria'yı getirdi. İspanya'nın kalbi bir kez daha ihanete uğramış ve satılmıştı.

Ruhum akmış en soylu kanların acısıyla dolu, kulaklarımda top seslerinin gürültüsüyle Paris sosaklarından geçiyordum; Seine kıyısında, Quai de l'Horloge No. 31 adresinde, İspanyollar için tam anlamıyla bir melek olan Pablo Neruda'yla oturuyordum. Ağustos ortalarında bir yandan aç kalmamak, öte yandan da asla eliaçık denemeyecek, korkak Fransızlara yük olmamak gibi anlaşılabilir bir nedenle, Maria Teresa ile birlikte, Picasso'nun önerisi ve tavsiyesiyle az ücretli bir çevirmenlik işini kabul ettik; Paris-Mondiale Radyosu, Latin Amerika için İspanyolca yayınlar yapıyordu. Ne yaptım bütün o aylar boyunca? Ne ürettim? Hemen hiçbir şey. Yalnızca çok sayıda değerli İspanyol'un açlıktan ve peşlerini bırakmayanlar yüzünden ölüp gittiklerini, nice iyi dostların da Avrupa'dan ayrıldıklarını gördüm. Ama bütün bunları ilerde ayrıca anlatacağım. Şimdi yaşamakta olduğum günler, bu konuda yazmamı engelleyecek denli güç koşullarla ve acıyla dolu. Bu nedenle öteki günlere, Cádiz Denizinin kıyılarında geçen çocukluk günlerime geri dönmeyi yeğliyorum; alnımı kıyıdaki çam ağaçlarının dalgalanan gölgelerinde serinletiyorum ve pabuçlarımın kumla, yer yer katırtırnağı çalılarıyla gölgelenen sıcak kumulların altın rengi kumlarıyla dolduğunu hissediyorum.

Kumullar! Okulu kırdığım zamanlar – ki üçüncü yılımda başlamıştım bu işi yapmaya – matematik dersleri ve tesbihli akşam duaları sırasında kumullar, altın rengi, incecik kum taneleriyle özlemini derinden çektiğim bir sığınak, serin bir saklanacak yerdi. Oralarda belki de uzun dalları arasındaki açıklıkların fazlalığı ve dalların yalnızca uçlarında yaprak bulunması nedeniyle "saydam ağaçlar" diye adlandırılan, yeşil kürelere benzeyen ağaçların altına, sanki çadırlı kamp kurmuşçasına yerleşirdik. Bu neşe dolu gözleme yerlerinden, kitaplarımı-

ri ve giysilerimizi orada unutarak çırılçıplak aşağıya, kıyıya koşardık. Cádiz Denizi! Ne denli büyük bir uyumu ve aydınlığı çağrıştırıyordu bu sözcükler benim için! (Ve aynı zamanda da göz kamaştırıcı; Lope'nin şu sonesi gibi:

Akan su gibi dökülürdü omuzlarına saçları,
o görkemli omuzlar ki, güneşin elinin hep uzağında;
böylece doldururdu Silvia yemyeşil kıyılarında
Cádiz Denizinin, eteğine istiridye kabuklarını.

Rüzgâr ve tuzla yoğrulmuş, ötekilerdeki tuzlaların beyazlığında titreyerek Puerto Real'e ve adaya doğru esen, tüm yaşamı artık gözlerden silinmesi olanaksız ve sonsuz bir maviliğe boğan ve güneşli saatlere yabancı kalanlar, yalnızca kolejin görmesini bilmeyen, iyi ve budala öğrencileriydi. Günlerden bir gün öldüğümde, Avrupa'da patlayan bir bomba bedenimi paramparça etmemişse eğer, yavaşça gözlerimi açın; o zaman parmakların dalga köpüklerinden ötürü, tırnaklarımın da incecik kumların yansımasıyla beyaz parıltılar saçtığını göreceğim; ufacık iki tuzlayı andıran gözbebeklerimden yuvarlak koy, bütün yelkenleriyle, direklerin ve bacaların görüntülerinin beşiğinde ağır ağır gidip gelen, hiç yaşlanmayacak tüm kentlerimle birlikte, bütünüyle yansıyacak.

"Bak, artık kılları çıkıyor."

"O senden daha büyük zaten."

"Evet. Ben on iki yaşındayım."

"Bende başka bir değişiklik de var. Görmek ister misiniz?"

Merakla ve aynı zamanda da, ne olacağını aşağı yukarı bildiğimizden, utanarak evet dedik. Öyle olduğumuz gibi, yani çıplak, "çadır"ımızın girişinin çevresinde bir çember oluşturarak oturduk. Başkanlığımızı o öğrenci yapmaktaydı. Kimse konuşmuyordu. Oturduğumuz sırada o öğrenci: "Beşinci sınıftayım. Fizyoloji öğreniyorum", demişti. Hepimizin en büyüğüydü. O gün ikinci ve üçüncü sınıf öğrencilerine neden katılmış olduğunu veya beşinci sınıfa gitmesiyle neden öğündüğünü kimse anlamamıştı. Fizyoloji! Yasak bahçeyi çağrıştıran, tu-

haf bir sözcüktü bu. Çıplak kadınlarla bir ilintisi yok muydu? Ve varsa eğer, o zaman bir Katolik kolejinde böyle bir ders ne arıyordu? Yanılmıyorsak, çıplak kadın bedenlerinin resmedildiği büyük pembe panolar görmüştük, panolar numaralanmıştı ve her birinin üstünde tek bör sözcük vardı: FİZYOLOJİ No. 1, No. 2... Hepimiz susmuş, yüzünde üzüntülü bir ifadeyle ve kaymış bakışlarıyla kapalı yumruğunu koyu tenli, yarı açık duran kasıklarının arasında aşağı yukarı hareket ettirmeye başlayan öğrenciyi izliyorduk; parmakları sıcak ve nemli kumdan ötürü hâlâ kirliydi ve şehvetten titreyen elleri, baldırlarına sanki yerde sürünüyormuş gibi değiyordu. Bu mucizeyi bizim de yaşamamıza daha çok var mıydı acaba? Bizler henüz ikinci ve üçüncü sınıf öğrencileriydik, tarih ve Latince okuyorduk... Fizyolojiyle ancak iki, üç yıl sonra tanışacaktık... Ama bir kez de tanıştık mı... Oh!

O öğleden sonra eve dönerken hepimiz üzüntülü ve düşünceliydik. Yolda kimse konuşmuyordu. O günden sonra fizyoloji öğrencisi araya biz uzaklık koydu ve bir daha bizimle birlikte okulu kırıp kumullara gitmek istemedi.

Bir defasında yine dersi kırıp her zamanki gibi kıyıda çıplak oynadığımda ve ötekilerle birlikte, beşinci sınıftaki öğrencinin mucizesini yinelemeye çalıştığımda, ruh sağlığımla ilgilenmekle görevli olan Peder beni odasına çağırdı. Kapıyı kilitledikten ve başımı cübbesinin göğsüne bastırdıktan sonra: "Senin için çok endişeleniyorum yavrum", diye fısıldadı. "Bir aziz olan Vicente Dayın da duysaydı bunu! Öteki şeytanlarla yaptığın şey, bir erkek çocuğunun işleyebileceği en büyük günahlardan biridir. Yoksa hiçbir şey bilmediğimi mi sanıyorsun?"

Korku içinde: "Ne konuda, Peder?" diye sormaya cesaret ettim ve o anda da aklıma fizyoloji öğrencisi geldi.

"Hiç. Söylemeye utanıyorum."

Beni cübbesine daha sıkı bastırdı ve alnımdan öptü.

"Padre!" diye inledim, korkudan ölmek üzereydim.

"Tanrı sizleri, özellikle de seni gördü!"

Bu sözleri, yalnızca sinek vızıltılarının bozduğu hüzünlü bir sessizlik izledi. Sonra ruhumun esenliğinden sorumlu olan Peder konuşmasını sürdürdü. Bir kulağımı cübbesinin düğ-

melerine bastırdığından ve bana sarılması nedeniyle farkına varmaksızın öteki kulağımı da kapatmış olduğundan, sesi uzaklardan, sanki kumaş kaplı bir duvarın ardından gelir gibiydi.

"Sana ne kazandırıyor bunu yapmak, yavrum? Tanrıyı ve beni kendinden iğrendiriyorsun, o kadar. Çünkü burada yalnızca ruhsal bir zarar değil, ama beden için de çok kötü bir şey söz konusu. Bunu bir daha hiç yapmayacağına bana söz verir misin? Müzakereci peder, henüz bir şey bilmiyor. Söyleseydim eğer, seni okuldan atardı. Söz veriyor musun? Zavallı Vicente Dayın bir bilseydi olanları!"

Hemen o akşam altıncı sınıftan bir öğrenci, ağabeyim Agustin'e her şeyi anlattı. Ağabeyim de, gülmesini büyük bir olasılıkla güç tutmasına karşın, benimle bu konuda çok ciddi konuştu:

"Padre Hurtado, fizik salonundan sizi büyük bir dürbünle izlemiş..." Bu olay, sanıklar arasında duyuldu ve hepimizde hem şaşkınlık, hem de korku uyandırdı. Doğruydu: Bahçeye bakan pencereden birinde Cádiz yönüne doğrultulmuş büyük ve güçlü bir dürbün vardı.

O günden sonra okulu kırdığımızda veya okul olmadığı zamanlar, kolejin paratonerini bile göremediğimiz bir başka kumul vadisine gittik.

Dediğim gibi, dersleri kırdığım sık oluyordu, ama İspanya Tarihi dersini özellikle kırmıyordum. Cádiz'deki enstitünün öğretim üyelerinden birinin, Profesör Moreno Espinoza'nın çok süslü bir biçemle kaleme alınmış ders kitabını izlemekteydik. Benim uzmanlık alanım, tarihlerdi. Yılını bilmediğim bir meydan savaşı yoktu. Ve istemeden, arkadaşlarımı da bu tarihleri ezberlemeye yöneltirdim.

"Yıl sonu sınavında bu tarihleri peşpeşe sayamayan sınıfta kalır", diye korkuturdu herkesi tarih dersine gelen Padre Romero; o sırada önünde durduğu kara tahtanın üstüne ben, şimdi anımsayamadığım bir kabahatten ötürü o sınıfta birkaç saat kapalı kaldığım sırada İspanya Tarihi'ndeki hemen bütün savaşların tarihlerini yazmış olurdum. Öğrenciler benden nefret ederlerdi. Sınavlarda "geçmez"lerin sayısı benim yüzüm-

den kabarık oldu, ben ise "pekiyi" ile geçtim ve şeref listesine girmeye hak kazandım.

Mecazlardan yana zengin olan bu ders kitabının kulağa hoş gelen retorikle dolu küçük bölümleri bugün de belleğimde; o yılların ders kitaplarının ilkelliğine ve naifliğine ilişkin olarak çok sık yapılan eğlenceli tartışmalara ne zaman katılma fırsatı bulsam, sözünü ettiğim bölümlerden başarılı alıntılar yapardım.

Örneğin Fenikeliler konusunda Moreno Espinoza, şöyle demişti: " *Ve bütün bunlar, herkesin nefretini kazanan ölümsüz Asurbanipal ile şehvetli Semiramis'in zamanında oldu.*"

Aynı dersin şu son tümcesini bütün sınıf hayranlıkla yinelerdi: "*... bu nedenle onlar bize şunları getirdiler: Dilleriyle alfabeyi, parmaklarıyla parayı ve gemilerinin yelkenleriyle doğunun uygar atmosferini.*"

Ve sonra şöyle başlayan ders: "*Karşılaştırmalı dilbilim sayesinde bugün bilmekteyiz ki...*"

Başka okul kitaplarından, bu arada en uzak çocukluk yıllarımın kitaplarından bile belleğimde danseden satırlar ve bütün sayfalar var; bunları bazen, yalnız kaldığımda, eğlence olsun diye kendi kendime yinelerim.

Karmelitler okulunda okuduğum *Juanito*'dan: "*Hayır, hayır. Ölmeye hakkım yok. Sevgili Cecilia'm çok hasta: Bin engerek yılanı ısırdı onu... Aksi takdirde kötü bir anne olurdum... Hayır, hayır...*

Yine bu eşsiz kitaptan "Küçük Öykü": "*Çok yaramaz bir çocuk olan Juanito, günün birinde bir duvarın üstünden atladı ve bütün bahçenin en güzel armudunu çaldı. Ama tam kendinden çok emin olarak geri dönmeye koyulmuş ve çaldığını saklamıştı ki, ona seslenen, nereden geldiği belli olmayan bir ses duydu: Tanrı seni gördü, seni bızdık seni!*"

Kafamın içinde dolanıp duranlar arasında, çocukluğu dile getiren o şirin bızdık sözcüğünden ötürü, en çok bu son tümceyi seviyorum. Sonradan öğrendiğim ve ne zaman karşılaşsam beni mutlu kılan başka sözcükler de var. Dilimizde *badulaque* ve *memtecato* gibi sıfatlardan ("dangalak", "aptal") veya *cáspita* ("Aman Tanrım!") sözcüğünden daha hoş ve komik sözcükler düşünülebilir mi?

Her yazar gibi benim de sevdiklerim ve itici bulduklarım var. Daha çok erken yaşlarımda, *voluptuosidad* (şehvet) sözcüğüne ve özellikle bu addan türetilen *voluptuoso* sıfatına karşı antipati duyardım. Korkunçtu bu sözcükler benim için! Bunları ne zaman duysam veya okusam, ağzımda tükrük toplanır ve sol ayağımın tırnakları büzülür gibi olurdu. Şehvetli! Fransızca'da bile yadırgarım bu sözcüğü. Yalnızca Baudelaire'in "Invitation au voyage'ın nakaratında aynı sözcüğü bu kez benimsenebilir buluyorum:

Lá, tout n'est qu'ordre et beauté,
*Luxe, calme et volupté.**

Bunun gibi, *terruño* (yeryüzü, vatan toprağı) sözcüğünden de nefret ederim. İster şiir olsun, ister oyun, bu nefret ettiğim sözcükler hiçbir eserimde yoktur ve gelecekte de yazacağım hiçbir sayfayı onlarla kirletmeyeceğime yemin ettim.

San Luis Gonzaga Koleji'nde ruhumu sık sık kirletmeme yol açan neden ise, daha önce örnekleriyle belirttiğim gibi, cinsel orucu bozma günahını işlememdi; buna zorunlu olarak yalan da ekleniyordu. Ruhuma yön verme görevini üstlenen ikinci kişi, bir İtalyan olan Padre Lumbertini'ydi. Günah çıkarma sırasında ağzımdan günahlarımı aldığında, beni sık sık o kadar ağzı kalabalık bir biçimde ve o kadar sert azarlardı ki!

"Kendi ruhunu görebilseydin eğer, dehşetten ölürdün. Bu ruh, pisliğe bulanmış bir bez kadar kirli. Ahlaka aykırı davranışlar ruhu karartıyorsa eğer, yalan daha da kara kılar. Sen hem günah işliyorsun, hem de suçunu yadsıyorsun. Yani işlediğin günah katmerli oluyor..."

Arabacının oğlu Paquillo, o sıralarda günahlarımın yoldaşıydı. Günah işleme fırsatı hep bir pencere aracılığıyla, ya da yeşilimsi bir tentenin yukarısındaki bir gözetleme deliği olarak karşımıza çıkardı. Akşam oldumu, gizlice yukarı tırmanır ve bir su birikintisinin yanma uzanırcasına cam kenarına yatardık. Bu olay tatilde, hemen her pazar ve Vicente Dayımın ya-

* Düzen ve güzellik dışı ne varsa,
Lüks, dingin ve şehvetli, orada.

nında kaldığım zaman gerçekleşirdi. Güçlükle soluk alarak ve içimiz korku dolu, beklerdik. Kimi zaman hiçbir şey olmazdı. Pencerenin camı geceye koşut olarak kararır ve ilk yıldızların ışığını yansıtırdı. Ama özlemini çektiğimiz olay gerçekleştiğinde... İşte o zaman aşağıdaki ışık yanar ve buğulu bir parlaklık, bir havuzun dibinde titrek aleviyle yanan bir mum gibi bize doğr uyükselirdi. Ve aşağıda, bir hasırın soluk sarılığı önünde, o zamanlar henüz genç olan Josefita Teyzemi üstünü değiştirirken görürdük; Josefita Teyze birkaç saniye için bize üstünde yalnızca bir gömlekle, uzun, insana hüzün veren bir gömlekle gözükürdü. Arabacının oğlu ve ben, zevkten eriyerek ve hiç konuşmaksızın akşam yemeğine kadar damda kalırdık.

Ölçüyü kaçırmış bir Katolik ruhuyla ve dini abartılarla örülü bu atmosferde, aynı zamanda hem korku, hem de haz duygularını yansıtan gözlerin, soyunan kızkardeşin veya annenin bir anda uçup giden görüntüsünü veya kent dışında pikniğe gidildiğinde, piskoposluğa ait ormanın ladenlerinin arkasında hep birlikte gülerek su dökerken yakalanan kuzinin ve kızkardeşin görüntülerini sonrasız saklamaması, olası mıydı?

Aman Tanrım, ne kadar büyük bir günahtı bu! Ertesi günü Padre Lambertini'ye anlatırken korkudan titrememek diye bir şey olabilir miydi? Israrla yöneltilen, içimize korku salan: "Cinsel orucunu bozma günahını işledin mi hiç ve kaç kez işledin?" sorusuna ne yapıt verilebilirdi? korku dalgaları birbirini izlerdi.

"Hayır Padre. Uzun zamandır böyle bir günah işlemedim. Bana inanabilirsiniz."

Yalan, tek savunma aracı ve günah çıkardığımız pederin öfkesini yatıştırmak, sonra da düşük omuzlarla, Tanrıya karşı gelmiş kulların pişmanlığı içersinde komünyon sırasına doğru yürümek için elimizde bulunan tek çareydi.

Otuzbir çekme için Endülüs'te "saman çöpü uzatmak" deyimi kullanılırdı.

Damlardaki teraslar, denizin kıyıları ve şatoların taşları, bu saman çöpleriyle doludur. Çocukluk yıllarının ilk saman çöpleri, selam olsun sizlere; çünkü ben vicdan azaplarını çoktan geride bırakmış olarak, gelişigüzel ya da özellikle baktığım

kızların veya kadınların ilk ve netlikten yoksun görüntülerini, arka planını gökyüzünün oluşturduğu bir manzarada izlerken, sizler güneşin altında uzanıp giden o koyda güzelin ve doğal olanın simgesiydiniz.

1914 büyük savaşı, saman çöpleri dönemine rastlar. Savaşın ilk yılına ilişkin olarak hiçbir şey bilmiyorum. Yalnızca, ilk kez o zaman öğrendiğime emin olduğum bir sözcüğü anımsıyorum: *ultimatom.* Başlamasından neredeyse iki yıl sonraya değin savaşa karşı herhangi bir ilgi duymadım. Bu arada...

Babam hâlâ İspanya'nın kuzeyinde yolculuktaydı ve aile de – annem, altı çocuk ve Paca Moy – taşınmıştı. Şimdi Celle Neverias'da, yaz akşamları dondurma yenen ve soğuk içkilerin yudumlandığı caddede bir evde oturuyorduk.

Kardeşlerin en büyüğü olan Vicente Ağabeyim liseyi bitirmişti; kısa bir süre sonra Yüksek Teknik Okul'da okumak, ya da yaşlı hizmetçi kadının gururla söylediği gibi, "mühendislik mesleğine girmek" için Cádiz'e gitti. İri yapılı, sarışın ve mavi gözlü, yakışıklı bir gençti. Bir Atlantik kenti olan Endülüs'te gözleri deniz mavisi ve saçları da açık kızıl olanların sayısı kabarıktır. Cádiz bölgesinden gelme sarışın ve Alman soyadları taşıyan Çingeneler de görürdüm; Guadalete'nin köprülerinin altında, Jerez'de ve Sanlucar'da Barrameda'da, Guadalquivir'in ağzında kamp kurarlardı. Ailemde aynı zamanda hem Akdeniz, hem de kuzeyli tipini sergileyen sayısız esmer ve beyaz tenli kız vardı.

Jerez ve Puerto'nun şarapları uluslararası ün kazandığında, büyükbabamın babası Don Vicente Alberti, Avrupa'nın kuzeyinde Cádiz üzümlerinin suyunun ilk krallarından ve ilk elçilerinden biri olmuştu. İsveç, Norveç ve Danimarka krallarıyla Rus çarları, onu saray müteahhitliğine atamışlardı; Cádiz eyaletinin bu bölgesinden gelen nefis kokulu şarapları İngilizler de beğenmişlerdi. İskandinavlar, Fransa'nın fundalıklarıyla, İspanya'nın dağlarının ve düzlüklerinin üzerinden uçarak Guadalquivir'in sıcak, verimli topraklarında kışlamaya gelen ördekler gibi, fiyordlarından yola çıkıp Cádiz kıyılarına geldiler ve oradaki zengin, kendine özgü ahali için yerleşme merkezleri kurdular. Solera'lar, tatlı şaraplar, misket şarapları, Je-

rez çevresindeki yeni bağların üzümlerinden yapılma, rengi neredeyse siyaha yaklaşan şaraplarla, açık renk şaraplar ve Amontillado'lar kısa zamanda bütün Avrupa'da içilir oldu. İtalyanlar, sonra İngilizler ve Almanlar geldiler. Fransız Domecq'lerin, Burdon'ların, Gordon'ların, Osborne'ların, Pemartin'lerin, İvison'ların, Byass'ların, Bolin'lerin, daha sonra da Terry'lerin, Ahupol'lerin ve Grant'ların adları, Puerto Tierra'dan Sanlucar'a kadar yayıldı. Bunların çoğu şarabın kokusunun çekiciliğine kapılarak beş parasız geldiler. Annemden hep ilk Osborne'un Puerto'nun alanlarında ve caddelerinde aziz resimleri, tesbihler ve başkaca buna benzer şeyler satan bir meteliksiz olduğunu dinlerdim.

O mavi gözlerin, sarı saçların, sonra Cádiz'de başlayıp Cebelitarık'ı geçerek, Malaga'nın limon ağacı korularına, karanfil bahçelerine ve kutsal bağlarına değin uzanan bütün o romantik, duyarlı Endülüs'ün beşiği, işte bunlardı. Büyükdedem Don Vicente Alberti, Morello ailesinden biriyle, Cenova'dan gelme başka bir İtalyan'ın kızıyla evlenmiş ve bu evlilikten beş oğlu olmuş – Agustin, Vicente, Julio, Ernesto ve Eduardo; bu oğullar babalarının ölüm döşeğinin başında hiçbir zaman birbirlerinden ayrılmamaya, görkemli mirası birlikte korumaya ve şarapçılık yapmaya söz vermişler. Gelgelelim Agustin'in har vurup harman savuran yaşam biçimi, Vicente'nin başarısız girişimleri, Ernesto'nun aptallığı, Eduardo'nun tembelliği, Julio'nun umursamazlığı, bir de bunlara ek olarak delilik derecesine varan sofulukları yüzünden kısa sürede mirasın dibine darı ekilmiş; sayıları artan alacaklılar zamanla nemli şarap mahzenlerini de ellerine geçirmişler.

Bunları arasında en önemlileri olan Osborne'lar, yıllar geçtikçe Puerto'nun tüm şarap zenginliğini tekelleri altına almışlar. Büyükamcamlarımın oğullarının daha bir süre küçükbir toprak üzerindeki mülkiyetlerini sürdürmelerine karşın, sonunda Puerto'da Osborne'lar, Jerez de la Frontera'da da Domecq'ler, Baküs'ün imparatorluğunu kendi egemenlikleri altına alıp küçük işletmelerin kökünе kibrit suyu dökmüşler.

Babam da bu iktidarın kurbanlarıdna biriydi; o zamana değin şaraplarını yalnızca İngiltere'ye ihraç etmiş olan Osbor-

ne, babamı İspanya genel temsilcisi yaptı; önceleri yalnız *Fino Quina*'nın ve *Fino Coquinero*'nun, sonradan da salt "Domecq"i piyasadan kovmak amacıyla üretilen bir konyağı tanıtmak için Kontabria ve Galica bölgelerine yolladı. Böylece babamı yollar boyu göremedim; yüzünü tanımadığım gibi, sesini bile anımsamıyordum. Babamın dürüst ve son derece çalışkan olduğunu, sonra sattığı sıvıları çok sevdiğini ve içtiğini, böylece de ailesinin ve ülkesinin geleneğini sürdürdüğünü biliyorum.

Akşamüstü saatlerinin alacakaranlığında Puerto sokaklarını dolduran körkütük sarhoş erkekleri görmeyen var mıdır? Bunların kimileri yüzlerinde ciddi ve çalım satan bir ifadeyle, diz çöküp bir Salve Regina duası okumak, bazen de boş bir köşede pişmanlık içersinde hıçkırmak için Meryem Ana tasvirlerinin önüne giderler; ötekiler hüzünlü bir hava içersinde nehrin kıyısı boyunca yürüyerek deniz kıyısındaki ökaliptus ağaçlarına doğru giderler; yine kimileri, geziyollarının sıralarında yitik noktalar gibi otururlar ve kendi gölgeleriyle konuşurlar, veya bağırarak, elleriyle heyecanlı hareketler yaparak meyhanelerin kapısında dururlar, kadınların arkasından laf atıp, akşam gezintilerini berbat ederler; kentin alt kesiminde ise limanda ve şarap imalathanelerinde çalışan işçiler, vahşi bir çocuk sürüsünün ev girişlerinden ve iç bahçelerden yankılanan bağrışmaları arasında, yolun iki yanı arasında yalpalayarak mekik dokurlar. Fesleğenlerle akşam yaseminlerinin kokusunu, bir de kusmuklardan yükselen çürümüş asit kokusunu beraberinde sürükleyen, dev alkol bulutları! Kafayı bulmuş olanlar deniz kenarına değin inerler, şarabın ateşiyle yanan alınlarını dalgaların bir anda yitip giden nakışlarıyla artık serinlemeye yüz tutmuş kumlara bastırırlardı. Ve gecenin ortasında uzanıp giden bir alanın veya caddenin yalnızlığında yürekleri şarap dalgalarının getirdiği duygularla hasta düşenler, kırık bir şarkı tuttururlar ve yakınmalarıyla, insanı ürperten öteki tüm yankıları korkuya salarlardı.

Guillermo Amcam ise o anda yalnızdır ve artık kapanmış olan herhangi bir kapının basamaklarında oturmaktadır. Erken yıllarında isteği, papaz olmaktı. O zamandan beri ailesinin

genci ve yaşlısı, dostları ve düşmanları Papaz Guillermo derler ona. Cádiz ya da Sevilla'daki bir seminerden dönmüştür. Ve şimdi oturmuş, tek başına kafayı bulmaya çalışmakta, bir kuzinine duymuş olduğu kırık bir aşkın ardından ağlamaktadır. Bazen, evin içinde gezindiğinde, Paca Moy hınzırca şöyle mırıldanır arkasından:

Gündüzleri öğrencilik,
geceleri kibar serserilik,
senden bir rahip olur ki,
tam evlere şenlik.

Papaz Guillermo Amcanın belli bir işi yoktur. Boş gezenin boş kalfası olarak, hayatta hiçbir yeri bulunmayan bir insan olarak büyük ün yapmıştır. Yemeklerini her gün bir başka akrabanın evinde yer. Bize çok sık gelir. Onu severiz. Traşlı başından söz ederek gururunu okşarız. "Hadi Guillermo, göster bize saçsız başını."

Yüzünde sevecen bir gülümsemeyle, pembe tenli, tümüyle saçsız kafasını öne eğer.

Cizvitlerin, doğru yola girmesi için onu uyardıklarını, sık sık azarladıklarını biliyorduk. Amcam, onlara uzun süre direndi. Aşıktı. Ama günün birinde ansızın esrarengiz bir biçimde ortadan kayboldu. Birbuçuk yıl sonra Guillermo Amca'nın Malaga'da ilk ayinini yönettiğini duyduk. Puerto'ya dönüşünden sonra hepimiz gidip ona günah çıkarmak istedik. Ama bunu yalnızca güzel ve neşeli bir kadın olan Pepa Teyzem başarabildi.

Birkaç ay gibi kısa bir süre içersinde amcamın dipdiri yüzü, şişman bedeni, Paca Moy'un yüreği acımayla dolu olarak söylediği gibi, "tümüyle çökmüştü." Yanaklarının ve çıplak kafasının pembe teni sola sola bir dua kitabının sararmış cildine benzemişti. Amcamı herkes artık ciddiye almaya ve saymaya başladı. Biraz sonra hepimiz şöyle der olduk: "Guillermo Amcada bir ermiş yüzü var."

Rahiplik seminerinde amcamla öğrencilik yapmış olan Malaga Piskoposu, onu yakın adamı yaparak piskoposluk sa-

rayına aldı. Amcam, yaşlı rahibelerin ve Malaga sosyetesindeki genç hanımların arasında günah çıkarmasıyla ün saldı. Günahlarını ona bağışlatmak moda oldu. Ancak yüzü gittikçe daha çok bir ermişinkini andırıyordu. Ve sonunda günün birinde, sabırla dayandığı uzun bir hastalıktan sonra ruhunu Tanrıya teslim ederek, ardında misket üzümleriyle *Solero* şarabının gizemli buharlarının karışımından oluşma hoş bir koku bıraktı.

İgnacio Amcam da öteki dünyaya alkol dalgalarının üstünde kanatlanarak gitti, ama onun yakalayıp yücelere çıkaran dalgalar şarabın değil, konyağın dalgaları oldu. Sulh yarıcı olan amcam, yaşamını hep oturarak sürdürürdü, evde masasının, mahkeme salonunda da kürsüsünün başında; önünde büyük bir kadeh Martel ve bakışları dalgın, Havana purolarını konyağına banardı. Kalktığında, giysisinin geniş kollarıyla ve Hazreti Süleyman'ın şalvarına benzeyen pantalonlarının diz kapaklarıyla duvarların bütün sıvasını da beraberinde götürürdü. Anılarımda onu çevresinde çocuklarıyla canlandırıyorum, tesbih eşliğindeki akşam duasını başdöndürücü bir tempoyla yönetirken ve – doğrusunu söylemek gerekirse, Vicente Dayımın daha iyi temsil ettiği bir başka aile geleneğini izleyerek – dualara yellenerek eşlik ederken: "Sancta Maria. (Pırt, pırt!) Sancta Dei Genitrix. (Pırt, pırt, pırt!) Sancta Virgo Virginum. (Pırt, pırt, pırt!) Yaşamım boyunca bir eşine daha rastlamadığım, dahi denebilecek, cana yakın bir insandı.

Babam yanımızda olmadığından, görmemiz gereken eğitim konusunda anneme, daha önce de söylemiş olduğum gibi, amcalarımla halalarım danışmanlık yaparlardı ve ona davranışlarımıza ilişkin kurallar dikte ederlerdi. Ben, belki de en küçük çocuk olduğum için, annemin sevgilisiydim. Örneğin Tit Hala'nın beni anneme sık sık şikayet etmiş olduğunu biliyorum:

"Bu çocuk aslında çok akıllı, ama ayine hemen her zaman geç kalıyor."

Aslında melek gibi bir insan olan bu zavallı halamın ne kadar geç kaldığımı tam olarak saptayabilecek konumda olduğu, doğruydu, çünkü her sabah daha gün ağarmadan, koleje ait olan ve biz gündüzlü öğrencilerin saat yedideki sabah ayinini

zorunlu olarak izlediğimiz Aziz Franziskus Kilisesi'nin sıralarında tek başına büzülüp otururdu.

Amcalarımla halalarımın en akla gelmeyecek yerlerde gezinti yapmak gibi bir saplantıları olduğundan, okulu kırmak gittikçe daha tehlikeli olmaktaydı. Yitik Koru ve Mazzantini Yolu, artık gidebileceğimiz yerler olmaktan çıkmıştı. Josefa ve Maria Luisa halalarım, bu yerleri öğlenden sonralarının ilerlemiş saatlerinde katırtırnağı çalılarının ve incir ağaçlarının arasında tesbih çekip yüksek sesle romantik dualarını okumak için uygun bulmuşlardı.

Jerez'e giden anayol da daha tehlikesiz değildi. Çünkü şarap işlerinin peşinden koşan amcalar, günün her saatinde oradan geçerlerdi. Tarlaların ve çam ormanlarının arasından San Pedro Köprüsü'ne doğru uzanan ve Puerto Real'e giden yol da Latince derslerinden kaçtığımızda pek sığınılabilecek bir yer sayılmazdı, çünkü en genç iki kuzenim, Jesus Amcamın kendi kullandığı, pahalı bir faytonla bu yolda gezip dururlardı.

İlkbaharda aşağıda, gaz fabrikasının yanında bulunan, iki yanında ökaliptus ağaçlarının sıralandığı kıyı yolu da öteki bütün caddeler ve yollar kadar tehlikeli olurdu: José Luis Amcayla Milagros Hala, şık giysileriyle, hiç konuşmaksızın ve yüzlerinde hüzünlü bir ifadeyle, İngiliz atlarının rahat bir tempoyla çektikleri bir arabanın içinden günbatımının Cádiz Katedralinin altın kubbelerinden yansıyan ışıklarını izlerlerdi. Bütün bu nedenlerle, okulu ancak öğleden önce ve ancak kumulların dalgalı sırtlarına giderek kırmak olanaklıydı.

Annemin o işgüzar akıl hocaları beni sık sık ona gammazlarlardı ve ben de en ağır cezalara katlanmak zorunda kalırdım; ama aynı akıl hocaları öteki kardeşlerimi de kesinlikle unutmazlardı.

Günün birinde bir anahtar deliğinden hepsinin peşpeşe bahçeye açılan aşağıdaki yemek odasına geldiklerine ve hiç konuşmadan oturduklarına tanık oldum. Annemin o suratsız amcaları eve çağırmasının önemli bir nedeni olmalıydı. Annemin başkanlık yaptığı toplantıda masanın çevresinde oturan amcalar, yüzlerinde son derece ciddi bir ifadeyle bu aile meclisinin acele toplantıya çağrılma nedenlerini dinliyorlardı. Ben

nefetimi tutarak, anahtar deliğine uzanamayacak veya herhangi bir şeyi anlayamayacak kadar küçük olan Pipi'nin minik elini sıkıyordum; annem için sevecenlik ve korkudan oluşma, tanımlanması olanaksız bir duygu karışımı içersinde, göz bebeklerimi titreyerek anneme dikmiştim; neredeyse gözyaşlarına boğulup bağırmaya başlayacağından, ya da kendinden geçip masanın üstüne yığılacağından emindim – annemi o kadar ne yapacağını şaşırmış durumda ve soluk görmüştüm.

"Cádiz'den, Julio Amcadan bir mektup aldım", dedi sonunda. Sonra titreyen parmaklarıyla bir kâğıdı açtı ve sönük bir sesle okudu:

"Aslında iyi bir çocuk olan ve çok çalışan oğlun Vicentito, son zamanlarda doğru yoldan ayrılmış bulunuyor. Kötü insanlar yüzünden daha da bozulacak. Düşün ki, kısa süre önce bir akşam, öyle yerlere gitmeye hakkı olan biri oğlunu sözde temiz arkadaşlardan oluşan o çete ile birlikte tiyatroda, *Firavunun Sarayı*'nı izlerken yakalamış!"

Okumayı sürdürmek isteyen zavallı annem, sözü bu tuhaf mahkemeden yükselen ve hemen heyecanlı, aslında yinelemelerden oluşma bağırtılara dönüşen boğuk homurtuyla kesilince sustu:

"*Firavun Sarayı* mı?"

"Aman Tanrım!"

"Görülmemiş bir utanmazlık!"

"Aman Tanrım!"

"Vicentito, *Firavunun Sarayı*'nda, ha!"

"Aman Tanrım!"

"*Firavunun Sarayı* mı?"

"Hayır, olamaz bu!"

Sonra hepsi birden anneme, Julio Amca'ya hitaben ortaklaşa kaleme alınmış, son derece sert bir mektubu imzalattılar; mektupta Vicentito'ya cehennemde çekeceği cezaları anımsatıyorlar ve onu sonsuzluğa değin sürecek korkunç işkencelerle korkutuyorlardı.

(Benim sevgili amcalarım, amcacıklarım! Sizlere hâlâ sevgi duyuyorum, hayranlık duyuyorum ve sizlerden sevecenlikle

söz ederken, aynı zamanda eğleniyorum. Daha ne isteyebilirsiniz ki benden! Bakın buraya. Saat sabahın beşi. Alman uçakları İngiliz filosunu ararken, İskoçya'nın dar koylarının üzerindeki köprüleri bombaladılar. Ve ben bu arada sizleri düşünüyorum, davranışlarınızı ve sofuca çılgınlıklarınızı bir kez daha yaşıyorum, burada, içinden on iki frangın savaş vergisi diye kesildiği altmış frank kazandığım, karşılığında da bütün gece çalıştığım, yalnızca gündüzleri birkaç saat dinlenebildiğim Paris'te bu radyo istasyonunda.)

Ancak gerek annemin, gerekse hepimizin üstünde en büyük otorite sahibi olan kişi, annemin erkek kardeşi Jesus'du.

Jesus Dayı'nın o sıralarda ondört veya onbeş çocuğu vardı. (Yanlış anımsamıyorsam eğer, sonunda işi onyedi çocuğa kadar vardırmıştı.) En büyük çocuğu José İgnacio, benimle birlikte, ama yatılı öğrenci olarak San Luis Gonzaga Kolejinde okumaktaydı. Aile ruhunu Jesus Dayı kadar miras yoluyla alabilmiş bir ikinci insan daha yoktu. Onun kişiliğinde öteki büyük dayıların özellikleriyle karışmış olarak, yaşlı Vicente Dayı'nın dinsel kökenli tuhaflıklarını açıkça saptayabilmek olasıydı. Gelgelelim onu Paris'in bu soğuk ve yağmurlu gecesinde sevgiyle anımsamama karşın, öteki dayılarıma beslediğim güveni ona asla duyamadım. Kolejdeki yıllarım boyunca onun yüzü bana hep korkuyu, zorunlu saygı yükümünü ve zorlama şükran borcunu yansıtan bir ayna gibi gözüktü. O, annemin desteği ve yardımcısıydı. Babamın eve hiçbir şey yollayamadığı o zor aylar boyunca bizi "suyun üstünde tutan", Jesus Dayım oldu; bunu yalnızca anneme para yardımı yaparak değil, ama kızlarının ve oğullarının kullanılmış giysilerini de vererek gerçekleştirdi; annem, verilenleri üstümüze göre düzeltirdi. Bu içimde, dile getirme yürekliliğini hiçbir zaman gösterememiş oluşuma karşın, nedenini bilmediğim bir üzüntü uyandırırdı ve kimi zaman duyduğum acı öylesine büyük olurdu ki, kimselere gözükmeden ağlamak için terastan terasa, damdan dama dolaşırdım.

Örneğin yaşlı Vicente Dayımın yanındayken içimi kaplayan o tanımlanması olanaksız rahatlık, annemin öteki kardeşinin yanındayken çekingenliğe ve tutukluğa dönüşürdü.

Vicente Dayımın çocuklarına davranışı, içimde kıskançlık ve hüzün karışımı bir duygu uyandırırdı. Çocukluğumun en güzel tatillerini onlarla geçirmeme karşın "Morita" ve "Alzano"nun çektikleri o görkemli arabalara, veya o büyük mahzenlere, keyfini yalnızca konuk olarak sürebildiğim sayfiye evlerine, kimi zaman nefrete dönüşen bir acıyı duyumsamaksızın bakamazdım. Hiç unutmam, gündüzlü öğrenci olarak Cizvit Kolejine girişimden kısa süre sonra kuzenim José İgnacio, yatılıların arasında sabah saat yedi ayinine gitmek üzere önümden geçerken, bana selam vermek zorunda kalmamak için başını çevirirdi; veya verse bile bu selam, ondan sonraki birkaç günümü bana zehir edecek denli soğuk olurdu. Yine de bu konuda tek söz etmezdim. Bu hüzün dolu, küçük ve iç dünyamda bastırılmış trajedilerden söz etme cesaretini ancak şimdi, yani aradan neredeyse otuz yıl geçtikten sonra gösterebiliyorum ve bugünkü koşullar altında hâlâ bunların sözünü etmek, belki de gülünç kaçıyor.

José İgnacio, hep kaba ve tuhaf bir insandı. Gençliğinde atıyla yalnız başına kıyıda ve Puerto Real'e giden yolda gezerdi ve uzaktan gelen birini gördüğünde – bu, ailesinden biri bile olsa –, sanki korkmuşçasına atını mahmuzlardı. Ona evde, "tuhaf insan" dediklerini şimdi anımsıyorum. Küçük kardeşi Agustin, daha iyiydi. Hayat dolu, esprili bir insandı, ayrıca da bir konuda olağanüstü yetenekliydi: İstedikleri kadar yellenebilirdi.

"Haydi bakayım, iki kez uzun uzun yellen, Agustinillo" buyruğunu verirlerdi bazen konukların önünde.

Agustinillo gözlerini iri iri açar, bir bacağını kaldırıp buyruğu yerine getirirdi.

"Şimdi de beş kez yellen, ama üçü uzun, biri kısa olsun, sonuncusu da ben 'yeter' diyene değin sürsün!"

Agustinillo yüzünü bir ata benzeterek ve çenesini sarkıtarak, sorardı:

"Dört ayağımın üstünde, 'Morita' gibi yani, yellenmemi ister misiniz?"

Daha küçük yaşlardayken, seçebilseydi eğer, Agustinillo eminim at olmayı isterdi. Bütün öğlenden öncelerini annesiyle

babasının ahırında geçirir ve "Morita"yla "Alzano"nun duruşlarını ve devinimlerini incelerdi. Gezmeye çıktığımızda hep önden koşar, bir tay gibi tırısa kalkar ya da kafasını ritmik bir biçimde sallardı. Bir su birikintisi veya yalak buldumu bir anda eğilir, boynunu ve ağzını ileri uzatır, kardeşlerinden biri yanına gidip havaya kaldırmış olduğu kıçına sevgi dolu bir tekme yerleştirene değin ağzını şapırdata şapırdata su içerdi. Sonra biraz daha ileride çimlerde yuvarlanır, ellerini ve ayaklarını havaya uzatır ve öyle ustalıkla kişnerdi ki, çayırlarda ayakları bağlı olarak otlayan atlar ona hüzünlü hüzünlü karşılık verirlerdi.

Agustinillo hep neşeliydi, kötü bir öğrenci ve iyi bir çocuktu. Onu son kez gördüğümde, bundan on yıl kadar önce, iri ve patlak gözleriyle, çıkık elmacık kemikleriyle hâlâ tuhaf bir biçimde "Alzano"yla "Morita"yı anımsatmaktaydı; bu iki at, en sevdiği şeyin yelelerini savurarak ve kulaklarını sallayarak Guadelete'nin çayırlarında dörtnala koşmak olduğu o mutlu günlerde Agustinillo'nun örnek aldığı iki canlıydı.

Herhangi bir zaman dört ayaklı bir hayvan veya bir kuş olmayı düşlemeyenimiz var mıdır acaba? Teyzelerimden hangisi olduğunu artık anımsayamadığım biri, küçük bir kuş olup bir pencereden içeri uçabilmeyi düşlerdi. Bu istek aslında kafasının içinde dolanıp duran bir şarkının kırıntılarından başka bir şey değildi. bu teyzem hiç evlenmedi ve yılların akışı içersinde giderek aklını yitirdi. Oturduğu evin bir kafes olduğunu ve kendisi de tutsak bir kuş olduğundan, bu kafesten çıkamadığına yemin etmeye başladı. Sonunda ışıksızlıktan ve temiz hava eksikliğinden rengi tümüyle solmuş olarak, Sevilla eyaletinin bir köyünde öldü.

Ailenin koruduğu yoksullardan biri olan, özellikle annemin büyük hayranı ve dostu "Mutlu" Andrés, bir pire olduğunu ve arenada Eczacı Palomo'yla güreştiğini, Palomo'nun kendisine beyaz bir fil kılığında saldırmasına karşın onu yenmiş olduğunu ileri sürerdi.

Amcam Javier, koydaki bir tekneden atılacak bir mermiyle vurulabilmek için, bir toy kuşu ya da sutavuğu olmak isterdi. Neredeyse kendi adını bile okumasını ve yazmasını becere-

mezdi. Ailesi boş oturmasın diye ona spor malzemeleri satan bir dükkan açtı; dükkanın adını kırmızı zemin üstüne iri beyaz harflerle "Portunese Spor" diye yazdırmışlardı. Kardeşim Agustin bir gün dükkanının önünden geçerken, Javier Amca ıslık çalıp onu içeri çağırmış. "Agustin, bak yavrum", demiş yüzünde çözümü olmayan bir sorunla karşılaşmış bir insanın ifadesiyle, "sen İngilizce biliyorsun. Şu şişenin etiketine sana söyleyeceğim şeyi yaz: İn-gi-liz tuzu."

Bir tüfeği denerken, göz kapağının horoza sıkışıp kalması sonucu bir gözünü neredeyse yitirecekti. *Edificio* (bina) yerine *orificio* (delik) derdi ve ne zaman *navio* (gemi) sözcüğünü söylemek istese, ağzından mutlaka *novio* (damat) sözcüğü çıkardı. Yüksek bir taraçada beslediği tavukların kaç yumurta yumurtladıklarını bir deftere günü gününe not ederdi. Sağdaki sıfırların değeriyle soldaki sıfırların değerlerinin aynı olduğuna içtenlikle inandığından, bir akşam mutluluk ve şaşkınlık içerisinde aşağıya inip, cömert tavuklarının bir günde 10.000 yumurta verdiklerini bildirmişti.

Annemin koca tarafından akrabalarından olan Don Manuel Docavo, akşam duasının bitiminden sonra eve döner dönmez kendini hemen yatağa atar, bu arada yalnızca çoraplarını çıkarır ve eldiven gibi ellerine geçirirdi. Bu durumda, dua etmeyi sürdürürdü. Bunun soğuğa ve sivrisineklere karşı bir çare mi yoksa kişiliğinden kaynaklanan bir tuhaflık mı olduğu hiçbir zaman öğrenilemedi. Don Manuel Docavo, dualarını tamamladıktan sonra yataktan fırlar, hep kimsenin ortada bulunmadığı zamanı seçerek mutfağa koşar, bir çatalla silahlandıktan sonra kaynamakta olan etsuyunun içinde bir gözüküp bir kaybolan domuz yığını bir çatal saldırışıyla alıverirdi. Sonra hemen evden çıkar, kentin kenar mahallelerinden birindeki bir meyhaneye gidip öteki amcalarımdan bazılarıyla akşamın ilk saatlerini eve dönme zamanı gelene değin gevezelik ederek geçirirdi.

(Benim kutsal, tapılası aile faunam! Yaşamımın şiir dolu amcaları; özleminizi çekmekteyim şimdi. Paris'te, bu yağmurlu savaş gecesinde, İspanya'nın gecelerinden onca farklı olan bu gecede yanıma çağırmak istiyorum sizleri; Avenue de Ségur'da,

yorucu gece çalışmalarımı yürüttüğüm bu koca binada, şimdi yalnızlığımla başbaşayım.

Girin. Girin. Oturun. Biraz soğuk burası. Pabuçlarınız ıslanmış. Ve Cádiz'in güneşiyle yanmış olmanıza karşın, şemsiyelerinizden hüzünlü bir Paris yağmurunun damlaları sızmakta ve bu damlalar, her gece Fransız Yüksek Komutanlığı'nın o can sıkıcı, ciddi raporlarını çevirdiğim bu radyoevi bürosunun yeni parke döşemelerini sular içinde bırakacak.

Ne haberler getirdiniz bana İspanya'dan? İspanya'nın dağlarından ve denizlerinden, zeytin ve portakal ağaçlarından, göklerinden, sonra verimli topraklarda ve otlaklardaki, gözleri ölüm özlemiyle dolu vahşi boğalardan ne haberler getirdiniz. Kan. Kan. Kan.

Size saldırmıyorum; sizin için kötü düşünüyor da değilim, benim uzaklardaki amcalarım; çünkü o insanı hayran bırakan erdemlerinizi, bilgisizliklerinizi, şakalarınızı ve deliliklerinizi anımsıyorum. Bu zavallı yeğeniniz düş kırıklığına uğrattı sizi. "Onun hiçbir ölçü tanımayacağını söylememiş miydik?" Karşımdaki bu suskunluğunuzun suçlamalarla ve ilençle dolu olduğunu biliyorum. Ama aldırmıyorum, sevgili amcalarım. Sizler, fıçılarınızdaki şaraplar kadar ateşli ve çılgındınız. Jerez'in bağlarıyla, Valdapeñas'ın üzümleri üzerine neler anlatıyorsunuz bana? Savaş alanlarına dönmüş topraklar, hakiki dostlar ve hakiki kardeşler üzerine neler anlatıyorsunuz?

Kan. Kan. Kan.

Sizler, sevgili amcalarım, gidin! Gidin. Çıkıp gidin buradan! Fransa'nın bu romatizmalı iklimi kemiklerinize işleyecek. Oraya, havalardan uçarak gitmek istediğim yere varmam, olanaksız. Başım, yeryüzünde oraya buraya yuvarlanıp duruyor ve üç kez toprağa çarpıyor. Gözlerimden şimşekler çakıyor ve ölülerimin şimşekleriyle birleşiyor. İyiyiz. Şimdi iyiyiz artık.

İyi geceler, sevgili amcalarım.)

Tam o anda "Compañia Transatlántica"mn açık mavi afişlerinin yapıştırıldığı köşebaşları bana sesleniyor: *Balvanera, Patricio Satrustegui* ve *İnfanta İsabel* gemilerini gösteren afişler bunlar.

Balvanera'yla büyükannem – bir daha bahçesindeki yaseminlerin altında hiç uyumamak üzere – Buenos Aires'e gitmiş ve oğullarından üçünü, Pepe, Agustin ve Miguel'i de yanında götürmüştü.

Şimdi kendimi yeniden bir mazgalın üstünde durmuş, yakalanma korkusu içersinde bu gemi resmini bir çekişte aşağı indirirken görüyorum; büyükannemi hep bu gemide canlandırırdım gözümde, lumboz deliğinden uzun uzun ve hüzünlü baktıktan sonra dalgaların üstünde Amerika'ya doğru uzaklaşan, ufak tefek büyükannemi.

Transatlantiğin resmini yapmaya, onu afişlerdeki boyutlarıyla kopya etmeye başlamıştım. *Balvanera,* yaşamının başlı başına bir kesitini oluşturur. Kitaplar ve ders çalışmak, günden güne daha az hoşuma gider olmuştu. Okulda vaktimi haftalar boyu beyaz kâğıtların kenarlarını küçük *Balvanera*'larla doldurarak geçirdim; gemilere hüzün kokan martı resimleri eklemeyi de unutmuyordum. Dersleri gittikçe daha çok kırmaya başlamıştım. Eve vardığımda, yani sözde okuldan döndükten sonra, dikkatle afişteki geminin resmini yapıyordum. Denizin ve Guadalete'nin kıyılarında bir defterin sayfalarını suluboya ve karakalemle yapılmış kıyı görünümleriyle dolduruyordum; bu görünümlerin arka planına hep tuzlaların piramitler biçiminde taşlaşmış parlak tuzlarıyla, Santa Catalina ve La Polvora şatolarını yerleştirirdim; gemi direkleriyle, bacalardan çıkan dumanların arasında puslu bir görünüm taşıyan Cádiz'i de hiçbir zaman unutmazdım.

Günler boyu her öğleden sonra yaptığım çalışmalar sucu, *Balvanera*'nın resmini tam bir başarıyla bitirdim. İri ve güzel harflerle ve büyük bir gururla, kâğıdın bir köşesine imzamı da kondurdum.

Sonra resmi ötekilere, önce aşçı Maria'ya, sonra da Granadalı Lola Teyze'ye göstermek üzere koştum.

Evimizde aşçılık yapan Maria, Algeciras'tan gelme, gözleri miyop olan yaşlı bir kadındı, cadılara inanırdı ve bana karşı büyük bir hayranlık beslerdi; Granadalı Lola Teyze ise büyükannemin kızkardeşiydi, bahçe işlerinden iyi anlardı ve boş za-

manlarında da resim yapardı. O zamanlar en çok bu iki kadının görüşlerine önem verirdim.

Maria, bir elin kasket siperi gibi gözlerinin üzerine tuttuktan sonra, resmim için:

"Çok iyi", demekle yetindi.

Lola Teyze ise resmi dikkatle inceledikten sonra:

"İyi yapmışsın, Cuco", dedi.

(Bütün aile beni, aynı adla anılan kuş gibi, hep Cuco ve Banderillero diye çağırırdı. Bunu söylemeyi unutmuştum.)

Gençliğinden beri kalp hastası olan ve hemen her zaman caddeye bakan alçak cumba penceresinin yanında oturan Lola Teyze, kızı Gloria'yı çağırttı.

"Cuco'ya boyalarımı vereceğim. Komodinin orta çekmecesindeki kutuyu bul ve getir."

O öğleden sonrasında yanmış Siena diye bir rengin bulunduğunu, sonra Verona yeşili, çökdürme tebeşiri, Kadmium sarısı gibi renklerin de olduğunu öğrendim...

"Şimdi sana kopya edesin diye kendi yapmış olduğum bir şeyi vereceğim. Ama burada, evde çalışmalısın, yoksa kırılabilir."

Ve Gloria, annesinin talimatı üzerine büyük, yuvarlak, üstünde manzara ve insan resimleri bulunan bir paleti önüme bıraktı.

"Bunların tümü de Granada'ya ait sahneler", diye açıkladı Lola Teyze gururlanarak. "Burada, aşağıda Katolik hükümdarları görüyorsun. Don Fernando ile Doña İsabel. Bu yanda Bobabdil ile, onu: 'erkek gibi savunamadığının ardından şimdi karılar gibi ağla' diye azarlayan annesi Aixa var. Ortadaki kısım, Predilla'nın *Granada'nın Teslimi* adlı ünlü tablosundan kopya edildi. Yukardaki, Darro kıyılarında bir sayfiye evi... En kolayıyla, yani sayfiye eviyle başlamanı istiyorum. Evin resmini biz orada otururken yapmıştım. Resmi, küçük bir tahtaya yapacaksın, onu da sana ben vereceğim. Uzun zamandır resim yapmadığımdan, neftyağım bitti... Eczaneden veya aşağı köşedeki nalburdan alabilirsin. Pahalı bir şey değil."

Neftyağı! Neftyağı! Ne tuhaf bir yağdı bu! Daha önce hiç duymamıştım.

Ertesi sabah neftyağı almak için evden erken çıktım. Ve teyzemin aynı zamanda hem sevecen, hem de benden çalışmamı isteyen bakışları altında, Darro kıyısındaki sayfiye evinin resmini birkaç saatte yapıverdim; bu arada fırçalarımı temizlememi, yağlıboyayı dümdüz ve ince bir tabaka halinde sürmemi sağlayan neftyağının sihirli gücü karşısında hayrete kapılmıştım.

Lola Teyze'nin evinde, renkli baskılarıyla birlikte Madrid'de çıkan haftalık *Le Esfera* dergisiyle de tanıştım; derginin her sayısında Prado Müzesi'nden herhangi bir ünlü tablonun reprodüksiyonu bulunmaktaydı.

Bütün İspanyol ressamları arasında adını ilk çocukluk yıllarımdan başlayarak en çok duymuş olduğum sanatçı, Murillo'ydu. Murillo, özellikle Endülüs'te çok seviliyordu. Meryem'in İsa'ya gebe kalışına ilişkin betimlemeleriyle, aziz resimlerini reprodüksiyonlardan tanıyordum... Öteki yapıtlarından ise sanırım haberim yoktu. Oysa Velásquez'in... O sıralarda yalnız benim için tanınmış bir addı, ama Sevillalı öteki hemşehrisinden çok daha az anılmaktaydı.

Ben daha Granada'daki sayfiye evinin resmini kopya ederken, Lola Teyze büyük bir inançla bir kehanette bulunmuştu:

"Bu çocuk bir Murillo olacak."

Bu kehaneti ailemin öteki üyeleri de, ama en ufak bir coşkuya kapılmaksızın, yinelemekteydiler:

"O, bir Murillo olacak."

Kimsenin aklına bir Velásquez de olabileceğim gelmiyordu. Öyle sanıyorum ki, Velásquez'in kim olduğunu bile doğru dürüst bilmiyorlardı.

Murillo!

"Haziran sınavlarını verirsem eğer, birlikte Cádiz'e gideriz, resimlerini görürsün."

Ve bir öğleden sonrasında Lola Teyze'den, yumuşakbaşlı ve hassas bir insan olan Bartolomé Esteban'ın Cádiz'de ölmüş olduğunu öğrendim: Bir kilisede freskleri boyarken, iskeleden düşmüştü.

Belki de Velásquez adına daha az alışkın olduğum ve yapıtlarını da hiç tanımadığım için, *La Esfera*'da sanatçının bazı

resimlerini gördüğümde şaşkınlığım büyük oldu. Prens Baltasar Carlos'u at üstünde gösteren resmi izlerken içimde uyanan o sevinçle karışık yadırgama duygusunu hiç unutmayacağım. Üstünde görkemli giysiler içersindeki sarışın delikanlıyla bu dev beygir, benim için açıklanması gerçekten olanaksız bir bilinmeyene açılan pencere olmuştu.

"*La Esfera*'yı bana ödünç verebilir misin, Lola Teyze?"

"Ama yavrum, bu çok güç. Ben bile kopya etmeye cesaret edemezdim."

Ve ertesi sabah hava aydınlanır aydınlanmaz evimizin tavanarasında, artık kullanılmayan bir çamaşır kurutma bölmesinde Velásquez'in küçük prensini kopya etmeye başladım.

Düzeltmeler yaptım, yeniden boya sürdüm, üstünden bir kez daha geçmek için kurumasını bekledim ve bir haftayı biraz aşan bir süre sonra, boyalar kuruyup sertleşince, üstüne en yakındaki bir dükkandan aldığım, güzel kokulu ve saydam bir cilayı sürdüm.

Sonra yaşlı aşçı kadını bulmak için soluk soluğa aşağı koştum.

"Bak, Maria, bak!"

Çok ileri derecede miyop olan Maria, o acınası, artık yorgun düşmüş görme yetisini bütünüyle ansızın burnunun dibine tutmuş olduğum nesne üzerinde yoğunlaştırabilmek için, elini gözlerine siper etti.

Sonra, içimdeki korkunun etkisiyle bana çok uzun gibi gelen kısa bir suskunluğun ardından: "Çok güzel yavrum, çok güzel", dedi.

"Peki nedir bu?" diye sordum bir melek saflığıyla, resmi bana eksiz açıklayabileceğine inanıyordum.

Maria derin derin düşüncelere dalarak baktı resme, elini yine gözlerine siper etti ve yüreğimi daraltan bir suskunluğun ardından konuştu:

"Tabii ki at sırtında bir İngiliz kızı, yavrum, başka ne olacak?"

Öfkeyle ve ona sırtımı dönerek, aynen şöyle dedim:

"Cehennemin dibine git!"

Soluk soluğa bu kez Lola Teyze'nin evine koştum ve orada hatırı sayılır bir başarı elde ettim, ondan sonra da bir daha sanata ilişkin konularda yaşlı Maria'ya akıl danışmamaya yemin ettim.

Bu arada, daha önce de söylediğim gibi, Avrupa'da savaş çıkmıştı ve Almanya, Fransa'ya bir ultimatom vermişti. Çarpışmaların başlamasından kısa süre sonra *La Esfera,* her sayısında iki sayfa üstüne basılı ve Matania diye birinin imzasını taşıyan korkunç savaş resimleri yayınlamaya koyuldu. Bu resimlerde Almanlar'ın dikenli tel döşeli Fransız hatlarına yaptıkları amansız saldırılar, sonra çelik miğferlerden, parçalanmış tüfeklerden ve kayışlardan oluşma bir bulut içersinde havaya fırlayan, başı kopmuş gövdeler, topların önüne koşulu, şahlanmış atlar, cesetleri ezen savaş arabaları görülüyordu – bütün bu korkunç öyküler beni sarsıyor ve bu tüyler ürpertici baskıları kopya etmeye itiyordu.

Lola Teyze bunları itici buluyordu ve zamanımı birbiri ardına kâğıtları böyle korkunç kıyımların resimleriyle doldurmama da karşıydı; sonunda bu resimler içimde savaş oyunu oynamak gibi budalaca bir istek uyandırdı.

Kolayca yenilebileceği için, kendime düşman olarak kızkardeşim Josefa'yı, veya aramızdaki adıyla, Pipi'yi seçtim. Evin iç avlularından birine kömürle Fransa'nın ve Almanya'nın haritalarını çizdim, sonra bunları Manş Denizi'yle birbirinden gelişigüzel ayırdım. Kâğıttan yapılma askerler satın alıp, bunları akşamları kartonlara yapıştırmaya ve kesmeye başladım. Böylece bin piyade askerini aşan bir ordu oluşturdum ve bu askerleri, kendi payıma gizliden biraz fazla tutmayı da unutmaksızın, kızkardeşimle paylaştım. Ben Almanya'yı, İmparatoru temsil ediyordum, kızkardeşim de Fransa'yı ve Poincaré'yi. Babamın şaraplarının tepesinde bulunan türden, buruşturulmuş yaldızlı kâğıtlardan neredeyse hakikileri gibi yaptığımız mermilerle çarpışmalarda birbirimize ateş ediyorduk. Filo, yağlı fitille doldurulmuş teneke kutulardan oluşmaydı; büyük deniz savaşlarında bunları üstlerine yanar kibritler ve çatapatlar atarak ateşe veriyorduk. Bu budalaca oyuna olan tutkumuz, çoğu kez kavga etmemi-

ze, birbirimizi tokatlamamıza yol açacak dereceye varmıştı; artık birbirimize duyduğumuz öfke geçene değin çarpışmaları durduruyorduk.

Hâlâ İspanya'nın kuzeyinde, yolculukta olan babamızdan, savaşı sürdürebilmek için bize ikmal yapmasını istedik. Ordularımız gittikçe büyümekteydi; 1917 başlarında toplam asker sayımız beşbini bulmuştu. Kuzenlerimizle kuzinlerimiz ve bütün akrabalarımız arasında, avludaki tentenin altında cereyan eden bu savaş o denli ün kazanmıştı ki, bir gün önce gazetelerin yazdığı bir çarpışmanın yinelenişini izlemek üzere bize birilerinin gelmediği gün yoktu. İğrenç bir oyundu bu; yılların akışı boyunca anılarımda değişime uğrayan bu oyunu şimdi artık Endülüs'te geçen o pırıl pırıl çocukluk günlerimde yer alan hakiki bir kan lekesi, acı bir birikinti olarak görüyorum! Bu anı beni hep üzüyor, içime bir sızı gibi işliyor ve benden vicdanımı bu yükten kurtarmamı istiyor; İspanya'daki savaştan – canımdan başka – kurtarmayı başardığım, az sayıdaki özgün metinlerin arasında bugün rastlantı sonucu bulduğum aşağıdaki şiir de bunun kanıtlarından biri:

Biz ne bilirdik
teraslarda, huzurlu bahçelerde, nehir kıyısındaki
uzun tatillerde geçen çocukluğumuzda!
Gazeteler gelirdi akşamları, içlerinde
ölülerin, uçurulmuş siperlerin
ve batarken koca kan sütunlarına dönüşmüş
gemilerin resimleriyle.
Biz ne bilirdik!
Dün on uçak düştü denize,
ve tarafsız sulara
yaralı bir denizaltı girdi.
Bak.
Savaş, lamba ışığında
sakin ve uzaklarda yaşayanlar için
yastıkta karışık kahramanlık düşlerine
beşiklik eden bir oyundur yalnızca.

(Bu yitik koruda, gittikçe daha bir yitip giden, daha çok uzaklaşan ve Endülüs'teki çocukluğuma yaklaşan bu yitik koruda yeni ve zorunlu bir mola.

Paris-Mondiale'in genç müdürü Monsieur Fraisse'in bana gizlice ve durumuma son derece anlayış göstererek bildirdiğine göre, doğrudan doğruya Mareşal Pétain'in kendisi, yani daha kısa süre önce sıradan bir onbaşı gibi General Franco'nun kapısında kuyrukta beklemiş olan Mareşal Pétain, "France éternelle" hükümetinden radyodaki işimize hemen son verilmesini istemişti, çünkü Caudillo'nun Birleşik İspanyası'nı herhangi bir biçimde memnun etmek gerekiyordu. Kendilerinden korkulması gereken iki Komünistin, geçmişte Stalin tarafından Kremlin'de kabul edilmiş iki tehlikeli yazarın, daha kısa süre önce ihtilalin 150. yıldönümünü kutlamış olan Fransa'nın iki düşmanının – düşman olduklarından kuşku duymak cesaretini kim gösterebilir di ki? –, gecede kırk sekiz frank karşılığında yenik düşmüş Fransız Yüksek Komutanlığı'nın uzun uzun düşündükten sonra uydurduğu "kahramanlık kokan" savaş haberlerini Galler'in dalgaları üzerinden dünyaya duyurmaya çabalaması hoşgörüyle karşılanabilir miydi?

"Spiker olarak yaptığımız çalışma, sevgili dostlarım, mükemmeldi... fakat... Mareşal... anlıyorsunuz değil mi?

"Evet, Bay Fraisse", diye yanıtladık içimiz şükran duygularıyla dolu olarak. "Soylu Mareşaliniz tarafından Fransa'dan kapıdışarı edilmek, göğsümüzü kabartıyor..."

Ve karanlık bir Paris gecesinde, 36, 37, 38, 39, 40... yıllarında Fransız burjuvazisinin alameti farikası olan o ölümsüz korkunun insanın iliklerine kadar işlediği bir gecede, Gare de Lyon'dan Marsilya'ya hareket ettik; oraya vardığımızda yolumuza devam etmezden önce bu ülkenin, henüz parlak, ebedi bir ad taşıyan, ama birkaç ay sonra acı ve sembolik bir biçimde şişelere doldurup satılan bir maden suyunun adıyla, Vichy adıyla anılacak bu ülkenin son özgür ıstakozlarını ve balık çorbalarını selamlama görevimizi yerine getirdik.

"Avrupa'yı terkediyorum" Rimbaud gibi – ama at satıcılığı yapmak ve alev alev yanan çöllerden geçmek için değil. Ben Avrupa'yı, Avrupa'mı, artık vatansız kalmış olan İspanyol'un,

ümidini Amerika'nın topraklarına bağlamış olan hacının yazgısını izlemek için terkediyorum.

Bir mucize gibi, dört yıl içersinde üçüncü kez canımı kurtarabiliyorum. Mendoza gemisi, Buenos Aires'e yaptığı son yolculukla beni, kendisine güvenen onca İspanyolu Fransa'ya teslim etmiş olan "soylu" Mareşalin elinden kurtarıyor.

Mendoza gemisinde her şey
kulağa Oran'ın aşınmış
İspanyolca'sı gibi çalınmakta.

Mavi İbiza geride kalıyor.
Orada bir tutsaktım
bir çam ormanında.
Yaşamım ise bir kulübe
güneşliklerden, deniz rüzgârlarından
oluşma.

1936.
Santander Kışlası'nın altın çocukları
bu eski gemideler şimdi.
İspanya'nın, gönüllü olmadan
lejyona giden altın çocukları.

"Gemi güncesi"ni böylece, bu hüzün kokan gemide kaleme almaya başladım. Ve geminin ambarlarından, pis, kokuşmuş karnının derinliklerinden, bazı Cezayirli nişancıların kırmızı feslerinin arasından, tuhaf bir Kastilya ağzıyla söylenen kırık dökük sözcüklerin yanı sıra İspanyol levantenlerinin yozlaşmış şarkıları yükseliyordu. Bu askerlerden biri, bizim dilimizde ve belirgin bir gurur ifadesiyle bana şöyle yanıt verdi:

"Bu gemideki beşyüz kişinin çoğu Oran'dan gelme, Alicanteli ailelerin oğulları. Biz Maginot Hattı'ndan geliyoruz ve bir ay izinliyiz."

Güverteden bu askerlerin indirilişini ve özellikle bizler, yani talihleri yaver gittiği için göç edebilmiş, Amerika'ya doğru yola çıkabilmiş olanlar için çok acı verici bir sahneyi izle-

mekteydik: Oran limanının önünde, büyük bir beton platformda, ikindi güneşinin ışığında yabancılar lejyonu için gönüllü yazılanlar ayrılıyor ve denetimden geçiriliyordu: Hemen tümü de İspanya'nın kaymak tabakasından gelmekteydi; şanlı savaşımızın kahramanlarını oluşturan bu üniversite öğrencileri, profesörler, işçiler, köylüler çetin çerüvenleri, umarsız bir çarpışmada vurulup ölmeyi ve belki de bir kaçış fırsatı yakalamayı, Fransız toplama kamplarında ölümü beklemeye yeğlemişlerdi...

Gözlerimdeki yaşlarla, uzun bir sıra halinde ve hiç kuşkusuz bir daha asla geri dönmemek üzere Afrika'nın içlerine doğru yitip giden bu hırpani giyimli ve ciddi ifadeli insanlara bakıyordum.

Gemi yeniden kalktı... Gece Almeria, Granada ve Malaga kıyılarından geçtik; anavatan toprağını bize korkutucu ve karanlık bir biçimde duyumsatan saatler.

İçimde hâlâ uykusuzluğun yol açtığı korkuların ürkekliğiyle, daha gün doğmadan kamaramdaki lomboz deliğinin önüne geçtim. Cebelitarık. Kayalık, zavallı İspanyol boğasının sabahın ışıklarında sis örtüsünün altında uzanıp giden, kan kırmızı suya dalmış, kopuk ve kapkara kuyruğu gibiydi. Ve yunusbalıklarının havada çizdikleri gümüş rengi yayların altında, Tarifa kıyılarının arkasında okulların yanındaki bahçelerin, altın sarısı kumulların ve nihayet kendimin hayalini gördüm, deniz kıyısında ve özgür.

Sonra Kazablanka... Salt sezgi yoluyla algılanan, erişilmesi ise olanaksız Kanarya Adaları... Dakar... Uzun, hem de çok uzun bir yolculuk, Avrupa'nın kanımdan nasıl gittikçe daha çok çekildiğini ilk kez duyumsadığım bir yolculuk.

Ve nihayet Amerika, Buenos Aires, Arjantin, Şili'ye uzanan yol. Şili'ye mi? Hayır, çünkü sıcak dost ellerinin benim için bir ümit ağı örmüş olduğu Buenos Aires'de kalıyorum; nehre yakın – ve yalnız kendi çalışmamla herhalde güç elde edebileceğim – küçük bir apartman dairesinde oturuyorum; bu dairede İspanya için çektiğim acılara, onların yanı sıra da yitirdiğim ilk koruya ilişkin bu paramparça anılara biraz çekidüzen vermek istiyorum.)

Dolores, Maria, Gloria: Olağanüstü güzellikte, beyaz tenli üç Endülüslü kadın; hepsi de tuhaf, gizemli, yalnız, evlenmemiş üç Granadalı kadın.

"Dolorcitas" diye fısıldamıştı bana hafifçe Lola Teyze; o sırada Dolores, renkli camlardan yapılmış takılar içersinde bahçe kapısının parmaklıkları önünden geçmekteydi; "Dolorcitas'a Granada'da 'Elhamra'nın Hurisi' derlerdi."

O zamanlar teyzeme *huri* sözcüğünün ne anlama geldiğini sormaya cesaret edememiştim, ama ağzını hiç açmayan, teni karbeyazı olan Dolorcitas'ı kafamda hep sırtında uzun, beyaz, renkli işlemelerle süslü peleriniyle, başının üzerinde ise kendisini izleyen, çevresinde oynaşarak uçan kuşlarla kelebeklere karşı zarif bir biçimde korunmak için açtığı yeşil bir yazlık şemsiyeyle, Granada kraliçelerinin yazlık sarayının mersinağaçları ve fıskiyeleri arasında dolaşırken canlandırırdım.

Kızkardeşler ünlüydüler, Darro kıyılarında, nice hayranlıklarının tutkulu özlemlerinin odak noktasıydılar.

Dolores'e talip olan bir markiyi kızkardeşi Maria uzaklaştırmıştı; Maria'nm nişanlısını kızkardeşi Gloria kovmuştu; Maria'yla Dolores, Gloria'nın soylu âşıklarının, bahçedeki zakkumların altından çıkmalarına hiçbir zaman izin vermemişlerdi.

Kızkardeşler, kimse kendilerini görüp çekiciliklerine kapılmasın diye, sabah ayinlerine hızlı adımlarla giderlerdi; bu arada birbirlerinden ayrı ve değişik yolları seçerler, ayini her zaman başka bir kilisede izlerlerdi. Günün geri kalan bölümü üç kızkardeş için de evin alçak cumbalarından birinde, kalp hastası olan annelerinin yatak odasında, dışarıyı izleyerek soluk almadaki güçlüğünü unutmaya çalıştığı cumbanın tam karşısında bulunan cumbada uyuşukluktan bir tür can çekişmek demekti. Kış geldiğinde üçü de bu can çekişmeyi sürdürürler ve bir mangalın çevresine oturup güzelliklerinin küllenmesini izlerlerdi. Tek avuntuları, ince patista perdelerin peçesinin ardından, içlerini kasvet kaplamış olduğu halde caddeye bakmaktı. Az konuşurlardı; konuştukları zaman da Granada'daki yaşamlarına ait belirsiz bir takım şeyleri, kırık dökük anıları ima ederler, ama bu konuşmaları hiçbir zaman tamamlamayıp,

bir iç çekişiyle veya zayıf bir gülümsemeyle yarıda keserlerdi. Tomás ile Louis'e, yani bu üç mutsuz güzelin geçimlerini sağlayan iki erkek kardeşe karşı da pek konuşkan değildiler. Üçüncü bir erkek kardeşleri daha vardı. Bir tanrıtanımaz ve cumhuriyetçi olan Pepe İgnacio, ailenin yüzkarasıydı; delikanlı iken Madrid'e gitmişti, iyi bir kadınla kötü bir evlilik yapmıştı, ailenin öteki bireylerini pek önemsenmezdi, zaman zaman da aristokrat gibi davranma hevesine kapılırdı. Bu ne yaptığını bilmeyen kardeş biraz babasına, yakışıklı ve eski bir Garibaldi yandaşı olan Tomás Amca'ya çekmişti; Tomás Amca, üç parmağı eksik olan sağ elini herkese gururla gösterirdi; Vatikan bahçelerine düzenlenen saldırı sırasında parmaklarını bir kurşun biçmişti.

Herkesin içinde korku salan, "vahşi" diye anılan oğlunu, Tomás Amca aracılığıyla tanıdı. "Vahşi"nin Puerto'ya geleceği duyulur duyulmaz, evi sanki gelecek olan şeytanın ta kendisiymiş gibi bir hava kaplardı. Lola Teyze, yatak odasının o sessiz ve çilekeş rahiplerin hücrelerini andıran köşesinde, bir ıssız adadaymış gibi yaşayan üç bakireye, günah çıkaracak olan rahibi gecikmeksizin çağırma görevlerini anımsatırdı. Ve o öğleden sonrasından başlayarak "doğru yoldan ayrılmış ruhlar" için okunan dualar, tesbihlerde uzun bir zincir oluştururdu.

Başka teyzeler, yetişkin çocuklarıyla birlikte, yüzlerinde gizemli ve acılı ifadelerle, başsağlığı dilemek istercesine gelir, kakao ve bisküvi eşliğinde "o kadar iyi bir çocuğun doğru yoldan ayrılmış olmasına" yakınarak saatlerce kalırlardı. Vicente Dayı bile suskun ve keyifli son derece bozuk olarak gelir, Jerez kadehlerini birbiri ardına boşaltırken, bir yandan da yeğeninin kendisine yabancılaşmasına yolaçmış olan masonlara küfür yağdırırdı.

Ve sonunda bir akşam, yeğen çıkagelirdi.

"İşte bizim cumhuriyetçi geldi."

Üç kızkardeş, Pepe İgnacio'ya işte böyle sevecen ve ciddi bir ifadeyle hoş geldin demiş olurlardı.

Pepe İgnacio uysal yaradılışlı, duygulu bir insandı. Çok kültürlüydü ve Madrid'de ilk kez salınelendiğinde başarı kazanan oyunlar çevirirdi. Granada'da önceleri ressam olmak iste-

mişti, ama yazın eğilimleri ağır basınca, gençlik yıllarının isteğinden vazgeçmişti. Annesini ve kimi zaman onu çileden çıkarmalarına karşın, kızkardeşlerini çok severdi.

"Pazar günü kiliseye gelmeyerek yüzümüzü kara çıkarmayı düşünmüyorsun herhalde!"

"Herkesin parmaklarıyla bizi göstermesini istemiyoruz!"

"Bu evde bir allahsıza ihtiyacımız yok."

Annesiyle kızkardeşleri bu gibi çeşitli uyarılarla, doğru yoldan ayrılmış olan zavallı Pepe İgnacio'ya Puerto'da, onların yanında sakin geçirmek istediği birkaç günü zehir ederlerdi. Sonunda Pepe, sırtında kilise mumlarının ve ruhunu esenliğe çıkarmaya yarayacak başkaca şeylerin ağırlığıyla Madrid'e dönerdi; bunlara ek olarak alnında, üstünde kabartma bir aziz tasviri olan bir madalyonun yol açtığı mavi bir çürük lekesi de bulunurdu; Dolorcitas, o meleksi deliliği içersinde ve Pepe'nin doğru yola gelmesini hızlandırsın diye, bu madalyonu gizlice onun şapkasının deri şeridiyle fötrü arasına yerleştirmiş olurdu.

Cizvitler, kolejlerindeki biz zavallı öğrencilere demokrasinin gerek liberalizm öğretisi, gerekse başkaca cehennemlik öğretileri konusunda neler aşılamazlardı ki! Hep korkutucu şeylerdi bunlar. Ve ailelerde, özellikle de soyluluk düşüncesinin iliklerine kadar işlemiş olduğu bazı amcalarımın ailelerinde, bu düşünceler içine moda olan, gülünç bir eleştirinin de karıştığı bir korku ve nefret havası içersinde yansıtılırdı. Cumhuriyetçi olmak "yakışık almazdı", "hoş kaçmazdı" Gece bekçileri, arabacılar, boya tüccarları, hatta küçük dereceli belediye memurlarından bazıları bu "sıradanlığı" paylaşabilirlerdi. Ve bir de doğal olarak sarhoşlar. İkindiye doğru yalnız başına ve nereye gittiğini bilmeksizin, küçük sokaklardan birinde karmakarışık özgürlük düşüncelerinden "Yaşasın Cumhuriyet!" diye bağırarak kurtulmaya çalışan bir sarhoşun yalpa vuran görüntüsü, o günden bu yana anılarımdan hiç silinmedi.

"Bu öğüdümü aklında tut, Rafaelito: Hiçbir zaman amcan Pepe İgnacio'ya benzemeye çalışma"; Padre Lambertini pazarları günahlarımı çıkarttıktan sonra, bu öğüdü yumuşak bir ifadeyle, yalın sözcüklerle verirdi; daha sonra komünyon sıra-

sına yürürdüm ve eğer Milagritos Sancho'nun bana baktığını biliyorsam, vecd içersinde yürümeye dikkat ederdim.

Benden, biraz küçük olan Milagritos Sancho, bayağı güzel bir kızdı; bununla birlikte uzun boylu ve ince bedenli olduğu kesinlikle söylenemezdi; hele bacakları çok kalındı. Hiçbir zaman kız arkadaşım olmamasına karşın, sayısız okul kırışlarımın, kötü notlarla dolu haftalık karnelerimin ve nihayet Cizvitler Kolejinden uzaklaştırılmamın nedeni ve bahanesi oldu.

Filizlenmekte olan bu tutkumu Treviño'yla, artık kısa pantalon giyemeyecek kadar büyümüş olan bir beşinci sınıf öğrencisiyle paylaşıyordum. O ders yılında – 1917/18 – bizim evde hep bütün ailenin Madrid'e taşınacağından söz ediliyordu; bu da bana göre kıyıda ve teraslarda, ikinci yıl okutulan Fransızca'dan ve nefret ettiğim metrik dersinden uzakta, Milagritos'u düşlemem için ek bir nedendi.

Milagritos'un annesi ve kızkardeşleriyle oturduğu iki katlı, küçük ve sade görünüşlü evin bitişiğinde bir cadde köşesine rastlayan, eski harap ve boş bir ev vardı. Milagritos'la yalnızca bir kez beraber olmuştum ve onu tam yanımda hissederek, sıkılganlıktan yarı ölü bir halde elini hafifçe okşamıştım; Victoria Geziyolu'nun koyu renkli ağaçlarının altında, Puerto Cezaevinin önünde geçmişti bu sahne; o cezaevi ki, Endülüs halk şarkılarına onca ağıdı kazandırmıştı.

O öğlenden sonrasında kızkardeşimin Milagritos'a eşlik eden arkadaşlarından biri, ansızın dönüp bana bakmış, heyecandan yüzü kıpkırmızı: "Milagritos'u tanıyor musun?" diye bağırmıştı.

Kıyı yolundan beri arkalarına takılmıştım; soru o denli çabuk ve beklenmedik bir biçimde gelmişti ki, artık saklanacak veya kaçacak zamanım olmadı. Titreyerek yanlarına gittim; yüzümü kan basmıştı ve sonra ağaçlık bir yol boyunca Milagritos'un yanında yürüdüm. Milagritos, yakınlardaki cezaevinde yat borusunun çalmasıyla birlikte bana sokulurken ve sanki geziyolunun gölgeliklerinin hoş kokuları içersinde eriyip giderken, ortalık da kararmaya başlamıştı. Sonra Milagritos'un paltosunun yarı yarıya gevşemiş bir düğmesini kopardığını ve

gizlice avucumun içine koyduğunu hissettim; bu düğme hiç kuşkusuz ilk karşılaşmamızın romantik bir anısı olacaktı.

Bu sessiz birlikteliğin üstünden bir ayı aşkın bir zaman geçmişti ve bu süre içersinde ilişkimiz koleje gidip gelirken verilen kaçamak selamlardan, yöneltilen çekingen bakışlardan öteye geçmemişti; bunun üzerine Treviño'yla birlikte köşebaşındaki eski ve boş evin sahibini ziyaret etmeye, ona ailemin evi görmek için anahtarı istediğini söylemeye karar verdik.

Milagritos'un taraçasmın duvarı, eski evin en alçak taraçasından yalnızca bir kat yüksekti. Bir öğlenden sonrasının ilerlemiş saatlerinde, pastan aşınmış dev anahtarı ele geçirdikten sonra, bizi her tarafı dökülen koridorlardan, yatak odalarından ve içinde farelerin cirit attığı çamaşırhanelerden geçirerek o kırmızı yanaklı, biraz kendini beğenmiş, şişmanca ve yalnız kızın gözlerine, gülümsemesine, belki de eline ulaştıracak olan kapıları, sanki önümüzdeki cennetin kapılarıymışçasına açtık; o saatlerde Milagritos hep yukarda durur ve bizi sokağından geçerken görmeyi ümit ederdi.

Israrla ve korkuyla "pıssst, pıssst" diye seslenip, nihayet kızın hayretle ve yüzü kıpkırmızı kesilerek aşağıya, bize bakmasını sağladıktan sonra, başkaları tarafından görülmek, bu atılganlığımızla Milagritos'u kızdırmak veya annesinin gelmesine neden olmak korkusu – bende bu korkuya birde şakaklarımda hissettiğim, o zamana değin yabancısı olduğum bir basınç eklenmişti – dilimizi o denli felce uğrattı ki, serüvenimiz hazla karışık, üçlü bir suskunlukla son buldu; bu suskunluk ilk kez uzaklardan gelen ve sevdiğimiz kıza hemen yemek için aşağı gelmesini buyuran uzun bir çağrıyla bozuldu.

Çevremizdeki karanlıkta ve gizemli gıcırtılarla sarsılan bu bomboş yalnızlıktan ötürü içimiz korkuyla dolu olarak, Milagritos'un geçici olduğuna inandığımız yokluğundan yararlanarak eski evden kaçmak istiyorduk; ama bu iş için caddeye açılan kapıyı değil, taraçaları kullanacaktık. İlk geçeceğimiz taraça, Milagritos'unki olacaktı; orada onu önce şaşırtacağımızı, ardından da hayran bakışları arasında evlerden oluşma bütün bloku geçerek bir okul arkadaşımızın dümdüz damına varmayı ve Plaza de San Francisco'ya inmeyi umuyorduk.

Serüvenimizin ilk aşamasını gerçekleştirmek için çamaşırhanelerden birinde terkedilmiş eski bir merdiveni kullanmak istiyorduk. Bu merdivenin yardımıyla, kafamızda artık eski bir kalenin kalın surları olarak canlandırdığımız duvarı aşıp, burçlarla donatılmış eski bir kuleye tırmanmayı düşünüyorduk. Ben önden çıkacaktım, Treviño da merdiveni, yosun bağlamış taşlarda kaymasın diye, sımsıkı tutacaktı. Ben taraçaya çıkar çıkmaz Treviño tehlikesizce yukarı gelebilsin diye merdiveni kirişlerinden yakalayacaktım. Bunlar kararlaştırıldıktan sonra yaklaşık kırk basamaklık tırmanışıma başladım, ama merdivenin üzerimde nasıl gökyüzüne doğru uzandığını gördüğümde, her yanımı bir titremedir aldı; ancak bu titremenin merdivenin sağlamlığına güvenmeyişimden mi, ansızın Milagritos'la karşılaşma olasılığının içime saldığı o insanı felce uğratan korkudan mı, yoksa, daha da kötüsü, Milagritos'un annesiyle, dünyada en çekindiğim yaratık olan o şişman kadınla karşılaşma korkusundan mı kaynaklandığını bugün artık tam olarak söyleyebilecek durumda değilim. Sonunda titreyen ellerimle korkuluğun kenarına yapıştım ve gövdemi yukarı çekebilmek için sımsıkı sarıldım; artık duvarın ötesini görebiliyor, palmiyelerin ve arokaryaların arasından, gerisinde Cádiz'in kubbeleriyle birlikte koyun silik görüntüsünü seçebiliyordum. Tam taraçaya inmek üzereydim ki, ayaklarımı basmayı düşündüğüm yerde uyumakta olan küçük bir köpek öfkeyle suratıma doğru saldırdı ve çok yüksek sesle havlayarak bütün çevreyi ayağa kaldırdı. Şaşırmıştım ve korkudan neredeyse ödüm patlamıştı, kendimi ellerimle savunamıyordum. Boşlukta sallanmakta olan ayaklarımla çaresizlik içersinde merdiveni arıyordum; sonunda buldum ama, bu arada olan olmuş, bütün taraçalarda bu rezaletin yorumu yüksek sesle yapılmaya başlanmıştı bile.

Ertesi sabah çok erken saatlerde Treviño ile birlikte Milagritos'un evinin önünden geçtiğimiz sırada ansızın kapıdan uzanan kaba eller, arkadaşımı yakaladı ve bir anda içeri çekti. Ondan sonra olanları Milagritos'a öğleden sonra kolejde yazdığım bir mektupta anlattım; mektubu ertesi günü onun ve kızkardeşlerimin arkadaşı olan bir kızla kendisine göndermek niyetindeydim.

Ona aşağı yukarı şöyle yazdım:

"Benim eşsiz Milagritos'um,

Dün, Treviño ile birlikte seni beklemek ve *ruhumun* özlemini gidermek amacıyla, senin yanında olmak için taraçana tırmanmak istediğimizde, köpeğin üstüme saldırıp havladı; onun yüzünden az kalsın yaşamımı yitiriyordum. Oradan uzaklaşmak istediğimizde, mahalleli eski evin kapısına birikti ve çocuklar içerde hayalet var diye bağırmaya başladılar. Sonra biri öfkeyle, hayır bunlar Cizvitlerin okulundaki çocuklar, diye karşılık verdi; Biz de yüreklilik gösterip kapıyı açtık ve göğsümüzü kabartarak, evet, dedik, bizler o okuldanız, sonra da hakaretler ve küferler arasında oradan kaçtık. Bu sabah senin kapının önünden geçerken, Toto (hizmetçi kadın) bizi yakalamak için dışarı fırladı. Ben elinden kurtulabildim, ama Treviño kaçmayı başaramadı. Toto, onu evinizin bir odasına sürükledi, içerde bize öfkelenmiş olan annem, bizim azarlamak üzere beklemekteydi. Treviño'nun anlattığına göre annen ona beni ima ederek, bu denli iyi bir aileden gelme bir çocuğun kızı Milagritos için söylentilereeden olmasının ve bütün mahalleyi ayağa kaldırmaya cüret etmesinin inanılmaz bir şey olduğunu söylemiş."

Başarısızlığa uğrayan serüvenimizin başkaca bazı ayrıntılarıyla da süslediğim mektup, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileri arasında elden ele dolaşan, aşka ilişkin tüm konularda öğütler içeren küçük bir kitaptan bir alıntıyla son buluyordu:

"Ruhumu özlediği huzura kavuşturacak olan değerli yanıtının beklentisi içersinde, kendimi sana adamış olan Rafael'in sana hoşça kal der."

Ailemde epey zamandır çalışkanlığıma ve Gonzaga Kolejine gerçekten gittiğime ilişkin belli bir kuşku vardı. Kuşkularını destekleyen belirtiler eksik değildi, örneğin bunlardan biri yatağımda sık sık kumulların incecik kum tanelerinin bulunmasıydı. Yaşlı hizmetçi kadın Paca Moy, odamı topladığı zamanlar herhangi bir kötü niyeti olmaksızın bu konuda annemin dikkatini çekiyordu:

"Bu şeytan çocuk bence kolejde değil, ama bir kum çukurunda okuyor..."

Paca Moy'un okulu kırdığını anlamasına ben neden olmuştum, çünkü yatağa hep giysilerimi çıkarmadan giriyorum; kimi zaman kolalı yakamı ve çoraplarımı bile çıkarmıyordum.

O öğleden sonrasında, cehennemde çekilen acılara ilişkin ve gök gürültüsünü andıran bir sesle verilen bir vaazın ardından, sevinçle okuldan çıktım. Mektubum güzelce katlanmış, cüzdanımda duruyordu ve onu Milagritos'a göndermek için bir an önce ertesi sabahın gelmesini bekliyordum.

Akşam hemen hemen hiçbir şey yemedim, gidip yattım, hemen uyudum ve düşümde peşinden koştuğum Milagritos'un, köpeğinin havlamaları ve bütün mahalle halkının bağrışmaları arasında neşeyle sıçrayarak geçtiği masmavi taraçaları gördüm; mahalle halkından rüzgâr fırıldaklarına tırmanmış olanlar bile vardı, ama bu durumu ikimiz de umursamıyorduk. Düşlerimin bir köşesinde yolunu şaşırmış, dolanıp duran Treviño yanımızda olmaksızın, korkulukların üstünden koşarak yolumuza devam ettik ve arkamızdan bağırıp duranlardan gittikçe uzaklaştık, sonunda aşağıya, denize kadar uzanan ve bacalarından parlak dumanların yükseldiği evler blokunun gölgesinde gözden kaybolduk.

Sabah tam altıda saat çalıp, koleje gitmem gerektiğini anımsattığında, arkasına her gece ceketimin asıldığı sandalyede, kahvaltıda yediğim çukulatanın yanında – bir adımda odanın ortasına fırlamama yol açan bir dehşetle – cüzdanımı gördüm; içinde mektubumu büyük bir dikkatle sakladığım cüzdanımı ceketimin cebine koymuştum... ama mektubum, ben düşlerde taraçaları ve korkulukları aşarak Miligritos'un peşinden koşarken uçup gitmişti.

Bir ölü gibi ve yolumu nehrin rıhtımlarından geçerek iyice uzattıktan sonra, hâlâ güneşsiz bir havada Milagritos'un balkonlarının altından geçip saat yedideki sabah ayinine, oradan da öteki çocuklarla sıraya girmiş olarak, bomboş ve şimdi daha aydınlanmış avlulardan geçip etüd odasına gittim, kollarımı tıpkı bir ölünün kollarıymış gibi, ıstavroz biçimi birbirinin üstüne koyup göğsüme bastırmıştım; neredeyse bütün bir gün boyunca benim için Milagritos'un kalbinden bile daha değerli bir şey olmuş olan mektubumun zorla elimden alındığını hissedi-

yordum. Cebir kitabının önündeki bu öğlenden öncesi, benim için derin bir keder içersinde geçti; bu kitapta bulunan, ikinci derecede denklemlerin çözümüne ilişkin anahtarları, salt mutsuzluğumu biraz unutup rahatlayabilmek, başımın üzerinde dolaştığını hissettiğim kapkara ceza bulutlarını kafamdan uzaklaştırabilmek için olsun anlayabilmiş olmayı isterdim.

Kederden artık başımı kaldıramayacak durumda olduğum bir sırada belletici, derse gitme zamanının geldiğini bildirdi. Düşüncelerimle dersin tamamen dışındaydım, sayılardan tek algıladığım, tebeşirin kara tahtaya sürünürken çıkardığı, insanın içini donduran cızırtıydı; ansızın sınıfa beşinci sınıf öğrencilerinden biri girdi ve aritmetik öğretmeni Padre la Torre'yle gizemli bir hava içersinde, alçak sesle bir şeyler konuştu.

Öğrenci dışarı çıkar çıkmaz Padre sert bir sesle: "Rafael Alberti ziyaretçi odasına", emrini verdi.

Bütün sınıfın meraklı bakışları arasında çıktım. Yatılı öğrencilerin yakınlarının pazar ziyaretlerine ayrılmış olan bu salona gündüzlü bir öğrencinin çağrıldığı, çok ender olurdu.

Henüz gölgelik olan büyük avludan geçtim ve başımı kaldırıp saat kulesinden aşağıya sarkmış olan bir parça güneş ışığına baktım. Ağır tempoyla, tutuk adımlarla ve gittiğim yere asla varmamayı kesinlikle amaçlamış olarak yürüyordum. Neden öğrencilerin manevi rehberliğini yapan rahibin veya belleticinin odasına değil de, salona çağrıldım? diye soruyordum sürekli olarak. Annem! Annem! Ziyaretçi, annem olabilir miydi? Yoksa elinde mektupla, beni şikayet etmek için mi gelmişti. Ve diş ağrısı gibi şiddetli bir ağrı, gözlerimi yaşartan bir iç burkulması duydum. Sonunda, artık titreyen bacaklarla kapının önüne gelmiş olduğumdan, ziyaretçi odasına girmekten başka çarem kalmadığında, ansızın cesaretlendim ve sakin, neredeyse neşeli bir ifadeyle içeri girdim.

Büyük odanın arka tarafında beni, belleticinin yanında duran, üstünde matem giysileri bulunan uzun boylu bir hanım beklemekteydi; önce kim olduğunu anlayamadım, ama yaklaştığım zaman bekleyen kişinin babamın Calle de les Cruces'de, sevgilimin evinin tam karşısında oturan, mutsuz ve dindar kızkardeşi Titi Hala olduğunu hayret ve öfkeyle gördüm.

Karşımdaki bu yüzlerde onlara doğru hâlâ rahat rahat ilerlememi olanaksız kılacak denli ciddi ve soğuk bir ifade vardı. Yine de – Milagritos'un komşusu olduğunu bildiğim – halamın aslında annemin olması gereken yerde görünce, ölesiye korkmuş olmama karşın, öyle sanıyorum ki karşılarına kararlı bir ifadeyle çıktım.

Belletici: "Rafael", diyerek sert bir tonla konuşmasına başladı; bu arada Titi Hala bakışlarını önüne indirmiş, tesbihini sinirli sinirli dua kitabına bastırmaktaydı.

Belletici sözlerine kısa, korkutucu bir ara verdi, bu arada bir sineğin vızıltılar çıkararak gözündeki bağa gözlüğün camlarından birinin çevresinde dolandığını gördüm; sonra bahçeye açılan büyük pencerenin önünden bahçeye bakan rahibin, otlarla dolu bir el arabasını iterek geçtiğini, bütün odaya egemen olan çarmıha gerilmiş Hazreti İsa'nın sakallarının düzleştiğini, böylece de berberden henüz çıkmış, süsüne püsüne aşırı düşkün bir adam görüntüsünü, yani o alışılagelmiş görüntüsünü yitirdiğini gördüm... O kısa, ölümcül sessizlik boyunca tüm gördüklerime karşın, belleticinin sesi bir hançer gibi devam etti:

"Kitaplarını, paltonu ve kasketini al..."

Açık kalmış ağızları andıran gözlerle ve bu önlemin ne denli abartılı, adaletsiz ve beklenmedik olduğunu bütün dünyaya haykırmak için ileri fırlamaya hazır gözlerle, şaşkınlık içersinde bakmış olduğumu anımsıyorum.

"Evet", diye devam etti saygıdeğer peder yine hançer gibi sesiyle. "Rezaletler ve okuldan kaçmalar yeter artık. Hazreti İsa cemaatine gölge düşüren bir San Luis Gonzaga Koleji öğrencisi, kendini dine vermesi gereken bir gündüzlü öğrenci! Git... Bir daha söyletme beni... Paltonu, kasketini, kitaplarını al... Halan benimle konuştu..." Ve bu sözlerle birlikte mektubumu cübbesinin bir kolunun içinden öteki kol ağzına kaydırdığını gördüm, sözde gizlice, ama benim görebileceğim gibi yapmıştı bunu. "Halanla gideceksin... Neden olduğunu biliyorsun..."

Ve şaşırıp kalan kadına veda etmeksizin, her zamanki gibi kepek ve pislik içersinde, sessiz adımlarla önce kendisi çıkıp gitti.

Kolejden çıkıp kendimi, belleticinin istediği gibi, paltom, kasketim ve kitaplarımla Plaza de San Francisco'nun ortasında bulduğumda, bir öfke çığlığı attım ve sert bir hareketle Titi Hala'nın kolundan çıktım.

"Bütün suç senin! Sen, sen beni gammazlamak için geldin, çünkü Sancholar'ın karşısında oturuyorsun ve annem mektubu sana verdi." (Milagritos'un adını söylemeye cesaret edememiştim.)

Ve kıvrılarak sahile inen caddeden aşağı koşmaya başladım; bu arada halam ne yapacağını şaşırmış bir halde arkamdan yakınıp duruyordu:

"Oğlum! Cuco! Ben istemedim böyle olmasını. ne kadar korkunç! Ne büyük bir felaket! Annen seni okuldan attıklarını öğrendiğinde ne yapacak kimbilir!"

Kumullarda çıplak olarak, denize karşı kendimi hiç tutmaksızın ağlarken yalnız annemi değil, ama zavallı Titi'yi de affettim ve Cizvitler hakkında ancak yıllar sonra dile getirebildiğim şeyler düşündüm.

(Şimdi bu yitik koruya ilişkin anılarımdan oluşma katırtırnaklarının ve ağaç gövdelerinin arasında, kökleri çok yakın geçmişe uzanan, karışık ve kanlı sarmaşıklar yükselmekte. 1932, 1934 ve 1937 yıllarında yapmış olduğum üç yolculuğu, bugün Almanya'nın alçakça saldırısına uğramış olan Sovyetler Birliği'ne yapmış olduğum üç yolculuğu o sarmaşıkların arasına dolanmış, sıkışıp kalmış olarak görüyorum. Ellerim ve yüreğim o ülkenin askerleri ve büyük halkı için, geleceğin bu yemyeşil tohumu için döktüğüm gözyaşlarıyla nemlenmiş.)

Tomas Amca bir sabah bizlerin, onu ilk kez gören yeğenlerinin şaşkın ve soran bakışları arasında ansızın önümüzde belirivermişti.

Yaşlıydı, yakışıklıdan da öteydi: güzeldi; yanaklarını İtalyan stili bir sakal süslüyordu, çekiciydi, konuştuğu Kastilya dili derin anlamlarla dolu ve soyluydu, bu dile zaman zaman buram buram Granada kokan sözcükler de karışmaktaydı.

Çok hastaydı yanımıza geldiğinde Tomas Amca, Cádiz'in çam kokularıyla ve tuzlu havasıyla tükenmiş, gençlik yıllarında alabildiğine zorlanmış olan sağlığına yeniden kavuşmak için gelmişti. Tomas Amca, Birleşik İtalya'yı yaratmış olan o gururlu Garibaldi gençliğinin yetkin bir örneğiydi.

Neşeli ve mizah yanı güçlü bir insandı, gerek konuşma biçiminde, gerekse tümüyle kişiliğinde bir zamanlarki o delidolu insandan hâlâ bir şeyler kalmıştı.

Sağ elinde eksik olan üç parmağı, askerlikte kazanmış olduğu ünün kanıtlarıydı, romantik öyküsünü anlatırken bu elini yalnızca Puerto'da artık sayıları çok azalmış olan ve herkesçe aşağılanan birkaç liberale gösterirdi. Buna karşılık o dayanılmaz katılıktaki, sofu aile atmosferi içersinde elini her zaman zarif bir deri eldiven içersinde saklamaya gayret ederdi; bunu yapmasının nedeni hiç kuşkusuz, o "utanç verici ve iğrenç" geçmişine ilişkin olarak yapılabilecek üstü örtülü imalardan ve eleştirilerden kaçınabilmekti. Gelgelelim Tomas Amca'nın afaroz edilmiş olduğu ve Papa'ya karşı savaşmasının bir cezası olarak bir kurşunla üç parmağını dibinden yitirdiğine ilişkin gizli söylentiler ne biz çocuklardan, ne de yetişkinlerden uzak kalabilmişti.

Onu yalnız bulur bulmaz: "Amca, amca, görmek istiyoruz!" diye üstüne vardık.

Tomas Amca dileğimizi tatlılıkla kabul etti ve eldivenini çıkardı.

"Dokunabilir miyiz? Ne olur!"

Ve sonra içimiz çocuksu korkularla, bir de bu sakat, asi elden mavi cehennem alevciklerinin fışkıracağına ilişkin kesin inançla dolu olarak, başparmağın, işaret parmağının ve orta parmağın bulunduğu yerlerdeki çukurluklara acele acele birer parmağımızla dokunduk, bu arada tüylerimiz ürpererek saydık: "Bir, iki, üç!"

Tomas Amca çok unutkan bir insandı, bilerek ya da bilmeyerek, keyfi o anda nasıl istiyorsa, öyle. Dini görevlerini anımsadığı, hiç olmuyordu, veya çok iyi rol yaparak unutmuş gibi gözüküyordu, halbuki zavallı Lola Teyze artık onun sürekli uyarıcısı ve yöneticisi olma görevini üstlenmişti:

"Tomas, yarın pazar... Yeni yılın başında komünyona gelmelisin... Sonra koruyucu azizlere edilecek dualar... Bir de gece duaları..."

Ama Tomas Amca'nın gerçek unutkanlığı, başka şeylere yönelikti. Cenova'da mı, yoksa Floransa'da mı doğduğuna bir türlü karar veremiyordu, veya kardeşlerinin sayısının beş mi, yoksa yedi mi olduğunu anımsayamıyordu; belleğindeki boşluklar o denli büyüktü ki, kardeşlerinden biriyle annesinin adı konusunda bile tartıştı.

"Annemizin adı Rosa'ydı diyorum sana. Augusto."

"Yanılıyorsun, Tommaso, annemizin adı Catalina'ydı."

"Hayır Augusto, Rosa, Rosa'ydı diyorum..."

"Catalina, Catalina..."

"Rosa!"

"Catalina!"

Hiçbir uzlaşmaya varamadıklarından, tartışma bir süre sonra yatışırdı, ama sonradan aynı neye yaradığı belirsiz şiddetle yeniden başlardı:

"Rosa'ydı adı..."

"Hayır, Catalina'ydı..."

Vesaire, vesaire.

Ve bir gün ansızın, tam da Puerto'nun havasıyla güçlenmiş ve yeniden kendine gelmiş gibi göründüğü bir sırada, Tomas Amca yatağa düştü ve cesur bir asker gibi uzun süre, büyük bir dirençle ölümle pençeleşti. Kızları, Gloria, Maria ve Dolorcitas'ı, Lola Teyze'yi, evi, hasta yatağının çevresini, herkesi ve her yanı gizemli bir atmosfer sarıvermişti. Bizden ne pahasına olursa olsun gizlemek istedikleri ciddi bir şeyler dönmekteydi ortada. Ne olduğunu kimse tam olarak bilmiyordu, oysa sürekli fısıldaşmalardan, can çekişen hastanın odasına girip çıkmalardan, üstelik salonun yarı karanlığında kasvetli bir hava içersinde oturan bir Cizvit rahibinin varlığından olup bitenler sezilebiliyordu.

Sırayla gelen öteki amcalar, Tomas Amca'nın son saatlerini daha çok söylentilere ve gizlere boğdular. Ben de annemle birlikte onun yanma gittim, çünkü en sevilen yeğendim ve herkesin üzüntüsüyle kaygusu bana da geçmişti. Evin içinde

sanki önlenemez kopuşunun dehşetle beklendiği, görünmez ve gergin bir telin titreşimleri duyulmaktaydı ve felakete yol açacak olan incelmiş yer artık görülebiliyordu.

Bir köşenin loşluğunda giderek belirsizleşen Cizvit rahibi, ısrarlı bir tonla tesbihle dua edilmesini buyurdu. Salondaki kederli sakinler rahibin çevresinde toplanırlarken, Gloria, Maria ve Dolorcitas diz çöktüler ve tekdüze dualarını dalgalar halinde gelen ağlama nöbetleriyle nemlendirdiler.

Yalnızca Lola Teyze yatağın başucunda durmuş, can çekişen hastanın savaşımını izlemekteydi.

Cizvit Rahibi üç *Agnus Dei*'den sonra, adını anmadığı biri rahat ölebilsin diye Aziz Josef'den cennette aracılık etmesini istediğinde, teyzemin gölgesi yanma yaklaştı ve rahibi bir başk hareketiyle bir köşeye çağırdı. Görünmez telin kopacağı ve o gergin titreşimin zorunlu olarak son bulacağı an artık gelmiş gibiydi. Dua kesildiğinde bütün odayı korkulu bir sessizlik kapladı, yaklaşan ve yan yana sinen gece bu sessizliği daha da kapkara kılıyordu.

"Kutsal Meryem Ana!" diye zayıf, sözcükleri yayan bir ses duyuldu ansızın hastanın odasından.

Lola Teyze'nin tutuk fısıltılarıyla rahibin Latince'sinin birlikte duyulduğu birkaç saniyenin ardından, ölmekte olan adamın pişmanlık dolu yakınması ikinci kez yankılandı:

"Hazreti İsa Efendimiz!..."

Gloria, Maria ve Dolorcitas bir mum yaktılar, babalarının yatak odasına doğru koştular ve kapı çerçevesinin dikdörtgeni içersinde dev bir gölge gibi duran rahiple karşılaştılar.

Rahip, herkesin duyabileceği yükseklikteki bir sesle: "Artık rahat rahat Tanrısına kavuşabilir", diye ilan etti.

Ve bir zafer kazanmışçasına, son komünyonu getirmek üzere uzaklaşırken, üç kız, nedamet getirmiş olan eski askerin sönmekte olan soluğunu bir kez daha körüklemek için sevinçle odaya daldılar.

Ertesi sabah annem beni yine Lola Teyze'nin evine götürdü. Gloria bizi uykusuzluktan kan çanağına dönmüş gözlerle karşıladı ve uzun, keder dolu bir öpücükle alnımı ıslattı. Sonra ellerini omuzlarıma koyarak beni koridorlardan ve boş odalar-

dan geçirip Tomas Amca'nın odasına götürdü; Tomas Amca, üstünde *Carthusiensis Tarikatı*'nın beyaz bir cüppesiyle tabutuna yatırılmıştı bile. İlk horoz ötüşüyle birlikte son nefesini vermişti. Vatikan ordusunun ateşiyle bu vatanseverin sağ elinden kopmuş olan parmakların yerine şimdi kalın bir tespit sarılmıştı.

Lola Teyze, yanıma diz çöküp benim birkaç dua mırıldanmama izin verdikten sonra kızına: "Bu çocuğu dışarı çıkar!" diye buyurdu.

Salona girdiğimde bir köşede Cizvit rahibini çevresinde amcalarımdan birkaçı ve başka bazı adamlarla gördüm; adamları yalnızca koleje giderken onları yolda sarhoş görmüş olduğum için tanıyordum. Kadınlar salonda yoktu. Herhalde evin başka bir bölümündeydiler ve şimdi Gloria da, kendisini izlediğimden emin olarak, oraya gidiyordu.

Elinde siyah çerçeveli, basılı bir kâğıt tutan Cizvit, Luis Amca'yı sert bir sesle azarlamaktaydı:

"Burada öyle bir takdir var ki, bir Hıristiyan olarak ölmüş bir adamın ölüm ilanında sözünün edilmesi ancak bir skandal olabilir."

Amcanın yorgun yüzü sarımsı rengini yitirerek karbeyazına dönüştü, konuşmayı dinlemekte olan ötekilerin yüzleri ise tam tersine kararda, alınlarında da soru işaretleriyle dolu çizgiler belirti.

"Ve bunların tümüyle dağıtılmasını bir talih eseri olarak önlemiş olmamıza karşın, gönderilebilmiş olan birkaçı şu sıralarda bazı dini bütün Katoliklerin vicdanlarını sızlatıyor olmalıdır." Cizvit rahibi bu sözleri de ekledikten sonra, yine siyah çerçeveli bir tomar büyük zarfı işaret etti.

Konuşmasına kısa bir ara verip, iki kez hafifçe öksürdükten sonra, genel suskunluğun içersinde daha da üzgün bir tonda devam etti: "Yeni bir ölüm ilanının bastırılması gerekiyor. Cenaze töreni yarın yapılacak..."

Bu sözlerden sonra, başta göstermiş olduğu kâğıdı Luis Amca'ya verdi; kâğıdın üstündeki satırlardan biri kalın olarak çizilmişti ve adamlardan biri, çizili satırı yüksek, fakat titreyen bir sesle okumaya cesaret etti:

"İtalya'nın Birliği Madalyası."

"Aman Tanrım!" Herkesten tek bir ses halinde gelen yorum, yalnızca buydu.

Birkaç saat sonra basılıp dağıtılan yeni ölüm ilanında bu cehennemlik madalyadan söz edilmediğini özellikle belirtmem, herhalde gereksizdir.

Ertesi gün öğleden önce saat onbirde, III. Carlos'un büyük nişanının ve Malta Tarikatı Şövalyesi XII. Alfons nişanının ve daha başkaca nişanların sahibi, bütün günahlarından nedamet getirmiş ve tövbekar olmuş olan Don Tomás Alberti y Sanguinetti'ye, Puerto de Santa Maria kentinin mezarlığında Katolik usulü bir cenaze töreni düzenlendi.

Hazreti İsa Cemaati'nin militan girişimleri sonucu bu yaşlı Garibaldi kahramanı, ebedi istirahatgahında sahip olmaktan gurur duyduğu tek bir madalyası bile üstünde olmaksızın sonsuza değin kalacaktı.

(Seni sevmiştim, Tomaso Amca, hem yalnızca yitirmiş olduğun o üç parmağının içimde uyandırdığı korkuya karışık hayranlıktan ötürü değil, ama aynı zamanda da ailemizde Centella'ya, yani benim küçük ve talihsiz dişi köpeğime iyi davranan birkaç kişiden biri olduğun için. Onu ne zaman görsen okşardın.

Buenos Aires'deki bu gece, bir karabasana dönüşecek kadar uzadı. Dev kırmızı pireler, ordular halinde karanlıkta Tusca'ya acımasızca saldırdılar. Yarım yamalak uykum, Tusca'nın sürekli yere vurduğu patilerinden çıkan seslerle bölündü ve Tusca, yeri öfkeli öfkeli tırmalayarak kendini saldırıya karşı savundu. Şimdi yüksek sesle havalayan üç dişi köpek, koşarak gelip yüzüme bakıyorlar; bu üç köpek, benim yaşamımdan birer perça:

Centella, çocukluğumdan.
Niebla, gençliğimin olgun yıllarından.
Tusca, Amerika'daki sürgün yaşamımdan.

Centella, Pueblo'nun tuzlalarının ve kıyılarının, çam ormanlarının ve şatolarının anılarıyla yüklü.

Neiblas'ı Madrid'in yıkıntıları arasında, patlamalar arasında ve etrafında ölüm kol gezerken görüyorum; Castellon de la Plana düştüğünde, Nieblas da Franco'nun tutsağı oldu.

Ve son olarak da hep neşeli, hep başına buyruk, El Totoral de Cordoba tarlalarında, rüzgârın önünde özgür koşan, Güney Amerika-İskoç karışımı, fare avcısı Tusca; bugün ise Buenos Aires'de daracık iki odaya sıkışmış, çaresizlik içersinde.)

Kolejden atılışımdan ve amcam Tomás'ın ölümünden sonra, Centalla'ya sevgim doruk noktasına varmıştı. Centella daha güneş doğmadan gözlerimi yalayarak beni uyandırıyordu ve yüzümü hemen onun delice saldırılarından korumak zorunda kalıyordum. Birlikte avluya inmemizden sonra önümden caddeye fırlıyor, kıyıya inen yolda, cam fabrikası yönünde bir taş atımı uzaklığa değin gidiyor, sonra onu izleyip izlemediğimi kestiremeksizin bir o yana, bir bu yana koşuşuyordu.

Dönüşte yalan söylemek zorunda kalmadığım, özgürlük dolu günlerdi bunlar, çıplak kaldığım uzun saatler boyunca dalgalar göğsüme değin yükseliyordu, fizik salonundaki dürbünün, manevi rehberliğimizi yapan rahibin ikiyüzlü konuşmalarının korkusunu duymaksızın, belleticinin aşağılayıcı davranışlarından uzakta geçirdiğim günler.

" Gel, Centella!"

Denizin durgun sırtı üzerinden fırlattığım yassı, suların yalamasıyla yüzeyleri düzleşmiş taşlar üç, beş, hatta yedi kız sıçrayarak suya değerdi ve Centella da büyük bir coşkuyla onları izlerdi.

"Boğulacaksın, çılgın köpek!"

Ve Centalla kumlara, yosunlara ve tuza bulanmış tuhaf bir yaratık olarak, şaşkın bir durumda ayaklarımın dibine uzanır, duyduğum heyecanın etkisiyle ona yüksek sesle okuduğum genç tayfa öykülerine –Marine Reid– veya –Sherlock Holmes, Nick Carter gibi– detektiflerin birer labirendi andıran kahramanlık öykülerine kulak verirdi.

Ne zaman ve nerede doğmuş olduğunu biliyordu. Benimle aynı günde, boş bir sarnıcın bir köşesinde dünyaya gelmişti; aynı sarnıçta kırk yaşında bir deniz kaplumbağası geceleri vah-

şi farelerin sonuçsuz kalan saldırılarına hedef olarak ve hep aynı yerde, can sıkıntısı içersinde ömür tüketmekteydi.

"Centella! İkimiz de neredeyse ondört yaşındayız. Çok yakında seni Madrid'e götüreceğim. Orada çok iyi göz doktorları var..."

Yaşlandığında, Centella'yı sevenlerin sayısı çok azaldı. Ötekiler kuşkuyla ondan kaçınmaya başladılar. gözlerinden birinde yayılmaya koyulan mavi bir bulut, hayvanı karanlıklara itti. Ama böyle hastalıklı, gözleri yarı görür, yarı görmez ve postu yer yer kelleşmiş durumda bile kendini denize atacak, kumda yuvarlanacak, sonra beklenmedik bir hızla koşup gidecek gücü ve cesareti bulabiliyordu.

Ama Centella'nın iyileşmesine çok az kalmıştı, çünkü gerek eşyaların toplanmasında marangoz ustası işlevini üstlenen yaşlı fıçı yapımcısı Federico'nun varlığı, gerekse başkente gideceğimiz, duyduklarına göre de hiç kuşkusuz "Kral XIII. Alfonso ile Kraliçe Victoria'yı göreceğimiz" için bize – düşünün bir kez! – gıpta eden yeğenlerin sürekli ve heyecanlı konuşmaları, Madrid'e taşınmamızın yakın olduğunun belirtileriydi.

Babam kuzeyden döndü ve onun gelişi, yolculuk hazırlıklarını, gerçekleşmesi artık an meselesi olan bir olayın atmosferine soktu. Düşlerimin özellikle kolejden kovulmamdan sonra Puerto'nun uzaklarında gezinmeye başlamış olmasına karşın, kıyıları bulunmayan, Milagritos'tan ve hem nefret ettiğim, hem de sevdiğim amcalardan yoksun yabancı bir kente pek yakında gidip yerleşme olasılığı, içine yolculuk karşısındaki isteksizliğimin ve umursamazlığımın da karıştığı ani bir üzüntüye kapılmama neden oldu.

"Demek Madrid'e gidiyorsun, öyle mi? Orada karılar vardır!" diye bana açıklama yaptı arabacı Paquillo göz kırparak; nehir rıhtımındaydık.

"Karılar mı var?"

"Dediğime bak sen! Hapishanedekilerden daha güzel ve daha ucuzdurlar."

O geceki düşlerim alacalı bir görünüm aldı ve Madrid olgun, kırmızı bir şeftali gibi, ya da sivri uçlu, taptaze ve tatlı bir limon gibi bedenimin her yanma dağıldı.

Ertesi günü Cizvitlerle vedalaşmak için koleje gittim. Herkesin korkulu düşü olan belletici rahip, beni bir odada yalnız başına kabul etti.

"Orada öğrenimini, Chamartin de la Rosa adlı büyük kolejimizde sürdüreceksin"; bu korkunç sözlerden sonra, elini öpmem için ağzıma doğru kaldırdı, ama önünde taş kesilmiş gibi durduğumdan, öpecek durumda değildim.

Ve uykularımın kaçtığı ertesi gece, Madrid karşımda hapishanenin karanlık kuleleriyle ve pencereleriyle simgeleşti.

Gloria Teyze: "Oraya varır varmaz bana yaz", dedikten sonra beni kucaklayıp öptü.

Lola Teyze ise hep iyi bir insan olmam için beni ısrarla uyardıktan sonra, şöyle dedi:

"Prado'yu ziyaret ettiğinde beni anımsayacaksın, değil mi?"

Ve o geceyi, Puerto'daki çocukluğumun son gecesini hiç uyumadan geçirdim; Centella ile avlularda ve artık boşalmış olan odalarda gezindim, sonra güneşin doğuşunu beklemek üzere dama çıktım.

Sabahın ilk ışıklarıyla birlikte kızkardeşim Pepita'yı uyandırmak için aşağıya koştum.

"Askerleri yakalım, Pipi. Onları burada bırakacağız da ne olacak?"

"Hepsini mi, Cuco?"

"Hepsini."

Söylediklerimden etkilenmiş olan Pipi, kalktı. Henüz uykulu olarak, kesmek için onca saatlerimi harcamış olduğum, kartondan yapılma kahramanlarımızı, gerçeğe yakın onca meydan savaşlarının verildiği iç avlunun ortasına yakılmak üzere yığmamda bana yardımcı oldu. Ve avlunun üzerindeki damın camları kızıllaşırken, karton askerlerin tümü tek bir alev halinde birleşmiş olarak yanıp gitti; biraz sonra aşçı kadın Maria'nın süpüreceği bir kül yığınına dönüşüvermişlerdi.

Artık yapılabilecek hiçbir şey kalmamıştı. Ayrılık saati gelip çatmıştı. Bize güle güle demek için erken kalkmış olan yaşça büyük kuzenlerle birlikte – kollarında matem şeritleriyle – Paca Moy'un torunları da geldiler; yaşlı hizmetçi Paca Moy

kısa bir süre önce, koyun kıyılarında bulunan Rota köyündeki küçük bahçesinde, kabakların, domateslerin ve üzümlerin arasında "bir azize gibi" ölmüştü.

Saat yedibuçukta hepimiz Jesus Amca'nın tahsis ettiği iki arabayla istasyona gittik.

Elveda, Calle de las Neverias, yazarları renk renk şerbetlerin ve dondurmaların sokağı; elveda nehrin kıyılarındaki bahçeler, İskender Köprüsü ve tuzlalar! Elveda, denize balık avlamakla, avlularda ve bodrumlarda oynamakla geçen çocukluk yılları! Anılarımda sizler hep yitirilmiş yaseminlerden oluşma bir denizin üstünde hafif hafif sallanan, yelkenleri felseğenlerden, kendisi ise karanfillerden yapılma bir sandal gibi kalacaksınız...

İstasyonda balıkçı Carreja yalınayak, kolları ve paçaları sıvanmış olarak annemi selamladı:

"Doña Maria..."

Elinde üç parmağı eksik olan Tomás Amca'nın aksine, Carreja'nın fazladan ufacık bir başparmağı vardı; sedef kabuklu yengeçlerin kabuğuna benzeyen tırnağıyla bu parmağı hayranlıkla, ama biraz da ürpererek okşardık.

Annem, Carreja'ya üç pesata verdi.

"Ama bunları karına vereceksin..."

Bütün içkiciler gibi kolay ağlayan Carreja, lokomotifin düdüğü duyulduğunda gözyaşları içersinde elini tıklım tıkış doldurmuş olduğumuz vagon penceresine doğru uzattı, bizler de duygulanmıştık.

"Peki çocuklar..." dedi balıkçı, yüzünde şükran ifadesiyle. "Gitmenizden önce..."

Hepimiz aynı anda ve her zaman olduğundan çok daha büyük bir heyecanla, Carreja'nın parmaklarımızda güçlü bir uskumru kokusu bırakan minik başparmağına veda ettik. Tren kalktı.

Victoria Geziyolu, cezaevi ve Tiro de Pichon, sanki trenin geride bıraktığı siyah duman kuyruğuna bağlıymışçasına, bir an daha gözlerimizin önünden kayıp gitti...

Jesus Amca'nın bahçesinin ilk bostan kuyusu dolaplarının ardından portakal ağaçlarından oluşan bir korunun gölgeliği

ortaya çıktığında, bir zamanlar Federico'dan duymuş olduğum, unutulmuş bir bilmece belirdi gözlerimin önünde:

Minik şatonun bir sürü hanımı.
ve hepsi de giyinmişler sapsarı.

Ve Guadalete Vadisinden yukarı giden trenin ritmine uyarak, bilmecenin çözümünü içimden Jerez de la Frontera'ya varmamıza değin hep yineledim:

Portakallar, portakallar, portakallar...

İKİNCİ KİTAP
1917 - 1931

Bu ilkbaharda Buenos Aires'de Benvenuto Cellini'nin sorumluluk nedir tanımayan, coşku dolu, çekici ve bazı yerlerinde hiç kuşkusuz içtenlikten alabildiğine uzak yaşam öyküsünü okuduğumda, yine o unutulmuş Yitik Koru'mu sürdürmek için önüne geçilmez bir istek duydum. Yitik Koru'nun, Endülüs'te geçen çocukluğumun ak ve mavi günlerini anlatan birinci kitabı, beni bütün ailemle birlikte Madrid'e götüren trenin penceresinden şöyle bir görmüş olduğum birkaç altın renkli portakalın görüntüsüyle noktalanmıştı. Ve şimdi, 18 Kasım 1954 gününün bu cehennem gibi sıcak öğleden sonrasında, Calle Las Heras'daki etrafı çevrili küçük bahçemde, yakınlardaki bir manolya ağacının başdöndürücü kokusuyla, bakımsız, karıncaların işkencesi altında inleyen dört gül ağacının kokuları arasında ve duvara sarılmış yeşil bir sarmaşığın karşısında anılarımın ikinci kitabına başlıyorum. Uzaklarda kalmış, yitirilmiş, daha doğrusu uyumakta olan bir koru, bugün yeniden uyandırılmış ve olgun kanımın çağrısına koşmakta! Bense ellibir yaşımı bırakıp, korku ve yıkımlar içersinde geçen onca yıldan uçarak geriye dönüyorum, öteki yıllara, yaşamın güzelliğini, büyüklüğünü ve derinliğini perdeleyecek yerde bizim için daha da belirgin kılan o ilk ve tertemiz gözyaşlarının hemen hiç gölgeleyemediği güzelliklerle, sevinçlerle ve lekesiz inançlarla dolu olan yıllara doğru koşuyorum.

Ve kendimi, uykusuz gözlerimde hâlâ Sevilla Katedralinin kulesinin belli belirsiz yansımalarıyla, Madrid'deki Plaza de Atocha'da buluyorum. 1917 Mayısı. Düş kırıklığı ve hüzün!

Güneşsiz, kurşun rengi bir sabah, her yanda Madrid'e özgü o incecik, gümüş ton; sonradan sevmeyi öğrenecektim bu tonu, ama varışımızın ilk günü kendimi çaresizlik duygusuna kaptıracak denli kapkara görmüştüm. Aman Tanrım! Oysa ben, kireç sıvalı duvarların beyazıyla sarhoş olmuş, adanın bataklıklarındaki beyaz tuzlarla dolu, benim nehrimin, benim denizimin, kıyılarımın ve çam ormanlarımın mavisiyle, açık sarısıyla, menekşesiyle ve şölen kurmuş göz bebeklerimle gelmiştim ben kente. Ve şimdi, suları damlayan, kirli çamaşırların asılı bulunduğu, kiremit rengi ve kasvetli balkonlarıyla bu kent – İspanya'nın başkenti! –, ailemin Puerto'yla değişmeye cesaret ettiği kentti. Demek bu kömürlükte yaşayacaktık! Babamın bizim için bir daire kiralamış olduğu bina Güney Garı'nın yakınında, Calle Atocha'daydı. Bu da düş kırıklığı ve protesto için bir başka nedendi.

"Burada bir dakika bile kalmam. Pipi ve ben, Puerto'ya geri döneceğiz," diye bir açıklama yaptım üstüne basa basa ve böylece de en küçük kızkardeşimi ona sormaksızın planlarımın kapsamına almış oldum.

Özellikle ikimiz, bu ufacık ve karanlık evde, tramvay gürültüsünden geçilmeyen bu daracık sokakta ne yapacaktık ki? Hangi güneşli avlularda oynayıp, tehlikeli meydan savaşlarımızı düzenleyecektik? Hangi taraçadan ötekilere de atlayacak ve evlerden oluşan bütün bir bloktan geçen yolumu ilerlerken, hangi baca deliklerinden mutfaklardan gelen seslere kulak kabartacaktım? Mutlaka gitmeliydik buradan ve eğer kızkardeşim benimle gelemeyecekse bile, o zaman en azından ben yalnız başıma, yaya olarak, Endülüs'e giden anayoldan kaçmak zorundaydım. Ve kendi kendimi yüreklendirebilmek için oturup Gloria Teyze'ye bir mektup yazdım; Madrid'i düşünülebilecek en kara renklerle betimledim, Puerta del Sol'dan bile kötü söz ettim ve sonunda kaçış planımı bildirdim. Şimdi anımsadığıma göre, Puerto'ya nasıl gidildiğini birkaç kez sordumsa da, kimse sorumu yanıtlayamadı, belki de bilgisizliğimden ötürü Endülüs yolunu soracak yerde, hep kimseciklerin bilmediği, doğduğum kentin yolunu sormuş olduğum için. Ancak hem kaçmak kolay olmadığından, hem de, bugün tahmin ettiğim

kadarıyla, kararım pek kesin sayılamayacağından, Gloria Teyze mektubumu yanıtlamaya zaman bulabildi ve benden sakin olmamı rica etti; bu rica beni yalnız öfkelendirmekle kalmayıp, ona duyduğum ve pek sıcak sayılamayacak sevginin soğumasına da önemli ölçüde katkıda bulundu. Ayrıca Gloria Teyze, beni "bu saçma niyetten vazgeçirmek için" – onun kullandığı sözcüklerdi bunlar –, Puerto'daki yaşamın sıkıcılığını abartmış ve şimdi aklımda kalmayan başkaca nahoş ayrıntıların yanı sıra, yarı kör durumdaki zavallı köpeğim Centella'nın acı sonunu da bildirmişti; Madrid'e taşınmamız sırasında barbarca bir davranışla Centella'yı kendi yazgısıyla başbaşa bırakmıştık.

Zavallı küçük köpek evinin kapısını kapalı bulunca, dönüşümüzü beklemek üzere gece gündüz merdiven basamaklarında oturmuştu. İlk hafta boyunca birkaç iyi komşumuz yiyecek vermişlerse de, hayvan üzüntüsünden bunlara hemen hiç dokunmamıştı. Böylece açlıktan ve kederden yarı ölü durumda, orada kalmıştı; sonunda bir öğleden sonra iki rahibe hayvana acıyıp beraberlerinde kaldıkları yere götürmüşlerdi; Centella orada gözlerinin görmemesine ve yaşlılığına karşın, rahibelerin sığırlarını güden çobana eşlik etmeye başlamıştı. Ancak otlaklarda, artık ağır hareket edebildiği ve hiç iyi göremediği için, genç ve azgın bir boğanın boynuzlarına çok yaklaşmıştı; sonunda boğa, hiç kuşkusuz hep yoluna çıkan bu siyah yaratıktan tedirgin olarak, bir boynuz darbesi indirmiş ve Centella yüreği delinmiş olarak bir ağaç gövdesine doğru savrulmuştu. Centella gibi yaşlı, bitkin bir köpeğin bu beklenmedik ve bir boğa güreşçisininkini andıran ölümü hepimizi, özellikle de beni dehşete düşürdü; o andan başlayarak kendime Centella'nın o denli acımasızca terkedilmesinden en çok suçlu olan kişi gözüyle baktım. O gece evimizde vicdan azabı altında ezilmeden uyuyabilen kimse yoktu. Sonradan ailem bu acı olayı doğal olarak unuttu, ama ben unutmadım; bu acıyı hâlâ içimde taşırım ve belki de vicdanımı rahatlatmak için, ne zaman köpeklerden söz açılsa, bu olayı anlatırım.

Aradan yaklaşık iki ay geçmişti ve bu arada denize ve tuzlalara duyduğum özlem, eski şiddetini yitirmiş, içimdeki o umarsız kaçma tutkusu da bir ölçüde yatışmıştı; annemle baba-

ma artık liseye devam etmek için istek duymadığımı, bir kez Madrid'de olduğuma göre, ressam olmak istediğimi açıkça söyledim. (Bu isteğimi daha önce de birkaç kez benden duymuşlardı.)

"Aç kalırsın", diye itiraz ettiler ikisi birden ve benden büyük olan kardeşlerim de onlara katıldılar.

"Orası umurumda değil."

"Resim yap, ama başka bir meslek seçmeyecek olsan bile bitir liseyi", diye rica etti annem gittikçe artan bir anlayışla.

"Hayır!" diye bağırdım.

"Kalemler ve boyalar için bizden tek Céntimo bile alamazsın."

"Hiçbir şeyi gereksinmiyorum."

"O halde kendine kalacak bir yer bul."

Ama sonra aklıma daha iyi bir fikir geldiğinden ve mevsim de yaz olduğundan, birkaç gün sonra dördüncü sınıfa da devam edeceğimi, gelecek yılın haziran veya eylül ayında da sınavlara gireceğimi söyledim.

Bu akıllı karar bana birkaç peseta kazandırdı; bu parayla resim gereçleri, küçük bir yağlıboya takımı ve hatta açık havada çalışabilmek için küçük bir sehpa bile satın alabildim. Bir mucizeydi bu! Aynı öğlenden öncesinde kendimi o kapkara melankoliden kurtulmuş, daha şimdiden büyük ve ünlü bir ressam olarak hissediyordum. Soluk soluğa Cason'a, Calle Alfonso XII'de, Buen Retiro'nun bahçelerinin karşısında yer alan, IV. Filip'in o küçük ve güzel sarayına koştum. Önce kalemle resim çizmek, "akademi çalışmaları yapmak" istiyordum. Çekingen adımlarla kaydolmak için sekreterliğe girdim, ama bana bunun gerekli olmadığı, bu müzede herkesin istediği gibi çalışabileceği, hatta kapıcının bana – parasız! – bir resim tahtası da vereceği söylendi. Yalnızca kâğıdı ve kömürkalemini kendim getirmek zorundaydım. Ertesi sabah saat daha dokuza gelmeden Cason'daydım ve zevkten dört köşe olmuş, Esquilin Venüsü'nün önünde oturuyordum.

Gerçek misyonlarının resim sanatı olduğuna benim onbeş yaşımda inandığım kadar inanan gençlerin sayısı çok azdır. O sıralarda daha yaşlı ressamların, gelecekteki yapıta sağlam bir

temel ve içerik kazandırmak için gerekli olan okulla, öğrenim süresiyle ve disiplinle alay ettiklerini henüz duymamıştım – sonradan çok duydum. Kral IV Filip'e ait olan o sarayda, Giordano'nun büyük salonun tavanındaki canlı allegorisinin altında, Semadirekli Nike'nin soylu arılığını, Myron'lu disk atıcısının eğik konturunu, Lysipposlu Apoxyomenos'un zarif yalınlığını, Loakoon'un sonsuz acılarını, Herkül'ün kaba anatomisini, yanında keçi yavrusuyla birlikte, Faun'un çocuksu hafifliğini, sonra aşkın ve güzelliğin en ünlü simgelerini, Milo Venüsü ile Medici Venüsünü betimleyen beyaz alçıyı her boyutta kopye ettim. Bu müzenin röprodüksiyon olarak sahip bulunduğu her şey – fragmanlar, eksiksiz heykeller veya başlar (bu arada şair Seneca'nın yüzü bir fareyi andıran başı) – bir kez daha belirgin çizgilerle ya da silik açıklık ve koyuluklar biçiminde, elimin çok kısa zamanda kâğıdın gergin yüzeyinde beceriyle kullanmaya başladığı kömürkalemin ucundan ortaya çıktı. Birkaç ay gibi kısa bir sürede Cason'u artık ezberlemiştim ve bugün, yani aradan bunca yıl geçtikten sonra bile, sanırım bu heykellerden bazılarını ezbere çizebilirim. Gelgelelim başlangıçta onca güzel bulduğum uğraş, kısa zamanda, artık öğrendiğim ve egemen olduğum için, tekdüze ve ruhsuz bir çabaya dönüştü. Böylece, heykelleri çizmeyi tamamen bırakmaksızın, gözüme daha güç gözüken bir işi yapmaya niyetlendim: Prado Müzesinde kopya çalışmaları yapmak istiyordum ve ilk denemem için, Zurbarán'ın elinden çıkma olduğu söylenen bir ölü Aziz Franziskus betimini seçtim. Ama bu olağanüstü müzemize yaptığım ilk ziyaretler sırasında duyduğum şaşkınlık konusunda henüz bir şey söylemedim. Endülüs'teki küçük kentimde yalnızca kötü renkli baskılara, bir de büyükbabamın evinde gördüğüm, Velázquez okulundan birkaç manzara resmine alışkındım, bu nedenle eski resim sanatının koyu tonlarla, kahverengi toprak tonlarıyla dolu olduğunu, bu sanatın mavi, kırmızı, pembe, altın, yeşil ve beyaz renklerini kullanma yeteneğinin bulunmadığını düşünmüştüm; şimdi ise bütün bu renkler Velázquez, Tizian, Tintoretto, Rubens, Zurbarán ve Goya'nın yapıtlarıyla önümde sergileniyordu... Şimdi hakiki Prens Baltazar arlos karşımdaydı ve gökyüzünün pırıl pırıl mavisiyle, Gu-

adarrama'nın karlarının tertemiz beyazı önünde son derece belirgindi – oysa iki yıl önce kopya ettiğim ve Puerto'daki aşçımız Maria ile tartışmamıza yol açan resim, kötü bir baskıdaki ölü kurşuni renkli arka plandan oluşmaydı. Bütün o balık etindeki güzellerin, meyve ağaçlarının cömert tanrıçalarının, ormanlarda kovalanan perilerin, köpekleri ve fildişi av boruları ile birlikte Diana'ların, kemerleri çözülmüş, uzun boylu Venüslerin, çıplak tanrıçaların Rubens'in fırçasından çıkma bedenlerinin parlak sedef rengi, gençliğimin uykusuz gecelerine gelip yerleşiyor ve bu gecelerde huzurdan eser bırakmıyordu. O sıralarda Satyr'ler, Pan'lar, Kentaur'lar, Triton'lar ve ormanlarla denizlerin, Rubens'in fırçasının güllerden ve yaseminlerden yarattığı tüm tanrıçalara duydukları aşktan ötürü gözleri kızarmış, kasları gerilmiş öteki sakinleri hakkında pek az şey biliyordum. Ve Flaman ressamının bu fırtına gibi, güçlü figürlerinin içimde yaşamın günün birinde bizlere üretkenlik, tutku ve doludizginlik adına sunabileceklerinin tümüne ilişkin bir duygu uyandırmasına karşılık, Tizian'ın o altın saydamlığı, müziğe gönül vermiş venüslerinin huzurlu rahatlığı, Tizian'ın kendisinin yumuşacık gülümseyişi ve ağaçların "meltemi" altındaki neşeli oyunları, sonrasız gençliğe ve sınırsız, ışığa boğulmuş uyuma duyulan sınırsız bir özlemi kanıma yerleştiriyordu. Bu Venedikli İtalyan, Veronese'nin hep ilkbaharı çağrıştıran damları ve Tintoretto'nun sıcak atmosferleri sayesinde, henüz tam olarak kavrayamaksızm, Akdeniz'in beyazının ve mavisinin, güneşin ve rüzgârın iliklerime ne denli işlemiş olduğunu anladım. Orada, Prado'da, çıplak güzelliğin yetkin düzeydeki olgunluğu, renklerin altın çağı, aşktan kaynaklanan tutkunun tarife sığmaz betimlenişi, tüm duyguların zincire vurulması olanaksız tutkusu, dilsiz hayretimin önünden geçip gidiyordu. Lola Teyzemin evinde, dergilerde ve kitaplarda gördüğüm az sayıdaki resimleri anımsadığımda, klasik resim sanatının salt renklerde koyuluğu yeğlemekle kalmadığını, ama konu bakımından da dini konularla sınırlandığını, müzelerin duvarlarının yalnızca şeytanlarla, meleklerle, bakirelerle, Hazreti İsa figürleriyle, azizlerle, papalarla, rahip ve rahibelerle dolu olduğuna inanmıştım. Prado'nun dev orta salonu bu taşralı

inancını içimden nasıl da zorla koparıp atmıştı! Salonun kendilerine ayrılan bölümünde bulunan İspanyol resim sanatı örnekleri bile, melankolik ciddiyetlerinin Rubens'in renk cümbüşüyle ve Venedikli ressamların sanki ezgilerden örülüymüş izlenimini uyandıran neşesiyle bir karşıtlık oluşturmasına, bu yüzden de daha bir hüzünlü gözükmesine karşın, böyle bir konu sınırlamasının dışında kalıyordu. Ve orada, Velázquez'in gri, gümüş rengi, mavimsi ve pembe tonlarına, Murillo'nun gökyüzünün rengini çağrıştıran, sisli perdelerine, El Greco'nun alev alev yanan kükürt renklerine, Zurbarán'ın beyazına ve fildişine, Goya'nın güçlü renklerine karşın gözlerimin, kanımın ve tüm benliğimin o dinin etkilerinden uzak dünyaya ait olduğunu anlamıştım; bu dünyanın efendisi ve ustası, öteki bütün büyüklerin – bu arada ilahi Tiepolo'nun! – üzerinde olan Tizian'dı. Tizian'ın aydınlık tonlara olan eğilimi, köklerimin mavinin ve beyazın, başka deyişle daha çocukluk yıllarımda iç dünyama yerleşen renklerin, koyumun kentlerindeki ev duvarlarının, kapı ve pencere çerçevelerinin renklerinin belirlediği uygarlıklara uzandığını kesinlikle kanıtlıyordu; bütün bu renklerin üstüne Girit'in fresklerinden gelip İtalya'dan akan ve sonra Cádiz eyaletinin Atlantik kıyısındaki kentlerine değin, İspanya'nın tüm Akdeniz kıyılarını yalayıp Huelva boyunca ilerleyerek yukarılara, Portekiz sınırına uzanan o saydam maviliğin gölgesi düşmekteydi.

Prado Müzesi'nden edindiğim bu ilk izlenimleri, hâlâ bana resim sanatının kapılarını açmış insan olarak sevdiğim Lola Teyze'ye üstüste birkaç mektupta anlatmış olduğumu anımsıyorum. Lola Teyze, biz Madrid'e yerleştikten çok kısa bir süre sonra öldü, ama yaşadığı sürece kalp hastalığından ne zaman biraz soluk alabilse bana yüreklendirici sözlerle yanıt verdi ve son mektuplarından birinde benden, Murillo'nun *Çocukluk Çağındaki Günahsız Döllenme*'sini kendisi için kopya etmemi istedi. Murillo, benim Velázquez, El Greco ve Goya gibi İspanyol ressamlarının yanı sıra başlangıçta en çok hayranlık duyduğum Zurbarán'a yeğlediğim bir ressamdı.

Prado'da rastladığımdan beri resim kopyacıları bende gittikçe artan bir merak ve hayranlık uyandırmaya başlamışlardı;

tablo sahtekarlarından biriyle dost olduktan sonra, aynı duyguları onlar için de beslemeye başladım. Velázquez Salonu'nda, *İçkiciler*'e neredeyse abone olmuş bir kopyacı vardı; bunları büyük bir ustalıkla ve her boyutta kopya etmekteydi. Bir öğlenden önce, müze ziyaretçilerle tıklım tıklım doluyken, onun kazandığı en büyük zaferin tanığı oldum. Adam en sevdiği tablonun kopyasını özgün boyutlarında tamamlamıştı ve tekerlekli bir sehpanın üstünde duran eseriyle birlikte IV Filip'in ressamının salonundan ayrılırken, oraya doluşmuş olan ziyaretçiler iki yana çekilip hararetle alkışlamaya koyuldular; ufak tefek yapısı ve uzun sakalıyla gerçekten ilginç biri olan adamcağız, bu alkışları dudaklarında bir gülümsemeyle ve başını sallayarak kabul etti.

O zamanlarki çabuk etkilenebilirliğimle, en beğendiğim ustaların resimlerini evimin duvarlarına asabilmek için bu küçük ama bilgece bir sanat olan kopya etme sanatını yetkin düzeyde öğrenebilmeyi düşlüyordum. Ama gerek o yıllardaki tedirginliğim, gerekse resim sanatındaki yeni akımlara karşı artık içimde büyük bir ilginin uyanmış olması sonucu, ne Zurbarán'ın ölü Aziz Franziskus'unu, ne de ondan kısa bir süre önce başlamış olduğum bir başka kopyayı, Goya'nın *Kör Tavuk* adlı eserini tamamlayabildim. Aslında benim için en çekici olanı, müzenin atmosferiydi, salonların ve döşemeleri ayna gibi parlatılmış koridorların sürekli insanlarla dolu olmasıydı; buraları dolduran ve neredeyse insanın burnuna yapışıp kalan cila ve balmumu kokusu, bana sürekli olarak Puerto'nun çam ormanlarının havanın etkisiyle ufalanmış reçinesini çağrıştıran unutulmaz bir kokuydu. Kışın Prado'nun içine hoş bir sıcaklık egemen olurdu. Çıplak bedenleriyle Satyr'lerden kaçan, iyi ısınmış periler, yine üstlerindeki tüm giysileri atmış olan güzeller ve Afroditler, Guadarrama'dan aşağı esen çivi gibi soğuktan korunmuş salonlarda sessiz hayranlığıma hedef olmaktaydılar. Yazın burada kalmak daha da hoştu, çünkü müze serin bir orman gibiydi ve siesta saatinde müzenin en sessiz ve en loş yerleri, giriş katının Poussin'e, Lorrain'e ve heykellere ayrılmış olan salonlarıydı. Claude Lorrain'in apoteos sahnelerini andıran günbatımlarını, sütunları ve tapınak yıkıntılarını konu alan

manzara resimlerinin derin gölgelikleri, Madrid'de geçirdiğim yaz mevsimlerini Aranjuez'in veya La Granja'nın en güzel ağaçlarının bana iletebilmiş olduklarından çok daha şiirsel bir gerçeklikle doldurmaktaydı. Goya'nın *Kör Tavuk* adlı resminin, daha önce de söylediğim gibi, sonradan tamamlamadığım kopyasına başladığımda da mevsim yazdı. Hemen bütün Goya'lar o sırada zemin katma yerleştirilmişti, bu yüzden müzeye, iki yanında İspanya'da gördüğüm en güzel sedir ağaçlarının nöbet tuttuğu Velázquez heykelinin yanından giriyordum. Goya'nın o güzel resmini nasıl kopya ettiğimi izlemek için kızkardeşim Pepita'nın da bana eşlik etmediği sabah hemen hemen yok gibiydi. Resim sanatına karşı, bu arada biraz da Hipodrom tepelerinde, Buen Retiro'nun bahçelerinde ve botanik bahçesinde yaptığımız gezintilerde birlikte okuduğumuz dizelere karşı kardeşimin hayranlığını uyandırmıştım. O sıralarda artık Calle de Atocha'da değil, ama Calle de Lagasca'da, 101 numarada, Prado'dan epey uzakta oturuyorduk. Bu nedenle epey erken kalkmak ve oldukça uzun bir yolu hemen her zaman yaya gitmek zorundaydım, çünkü çekingenliğimin ve gururuma düşkünlüğümün cezasını daha o zamandan çekmeye başlamıştım ve evden para istemeyi kendime yediremiyordum. Ailemin benim ressam olma isteğim karşısında duyduğu hoşnutsuzluğu biliyordum ve bu hoşnutsuzluk genelde salt bir suskunluğun kalıbında dışlaşsa bile, varlığını sürekli korumaktaydı. Bu hoşnutsuzluğun nedenlerinden biri de doğal olarak benim kitaplarımın kapağını bile açmadığım yolundaki haklı kuşkuydu, çünkü sınava gireceğim konusundaki sözümü tutmamıştım. Bu aksaklık, örneğin yol parası gibi en basit gereksinimlerim için bile on santim olsun istemeye cesaret edemeyişimin temel nedeniydi. Fakat o zamanlar yalnız Prado'ya değil, dünyanın her yerine yaya gidebilirdim.

Goya'nın Kraliyet Halı Atölyesi için yapmış olduğu tüm kartonların asılı bulunduğu Goya Salonları, her sabah gözlerimi bir şenlik atmosferinde, kasvetli, ciddi görünüşlü İspanyol resim sanatının ortalık yerinden güzellikten ve neşeli berraklıktan oluşma bir ışık demeti gibi yükselen gerçek anlamda bir şenlik içersinde açmamı sağlıyordu. Bu, bir halk şenliğiydi, İs-

panya'yı öven şarkıların en seçmesiydi. Cadde ve sokaklarda türlü ışıkların oynaşmasıydı, ikindi vakitleri açık arabalarda geçen bayram giysileri, uçurtmalar, havai fişeklerle çizilmiş yıldızlardı. Sanki mucizeler yaratan bir sudan sarının, pembenin, yeşilin ve mavinin en hassas tonları yayılmaktaydı ve ortada sanki bir fırçadan kaynayan, doğanın ışığın ta göbeğinden koparıp çıkardığı bir akarsu vardı. Ve bu, sonunda aydınlık ve açıklığı, sevimli bir gülümsemeyi, sağlıklı neşesi içersinde neredeyse gürültülü denebilecek sıcak bir yüreği yaratabilmiş bir İspanya'ydı. Ama insana tazelik taşıyan, duvar halılarından oluşma bu iksirin yanıbaşında ve onunla acımasız bir karşıtlığı yansıtırcasına, Goya'nın *Quinta del Sardo* adını taşıyan sayfiye evinden getirilmiş karakalemler ve yanlış anımsamıyorsam eğer, o korkunç duvar resimlerinin bir bölümü vardı; bunlar sonradan müzenin yukarı salonlarına taşındı; taşınmalarıyla birlikte, sanki Goya'nın ve onun anlattığı bütün İspanya'nın gerçek yüzü ortaya çıkarılmak isteniyormuşçasına, bu parlak arenanın üstüne asit yakıcılığında bir karanlık saçılmış gibi oldu: Bu kez ortada kabaca iki renge, siyaha ve beyaza bölünmüş, dev bir boğa güreşi arenası vardı. Beyaz, güneşi ve büyük gücü simgelemekteydi. Koyu siyah ise gölgeleri, kuruyup kararmış kanı betimliyordu.

Ressamın karakalemlerinin ve gravürlerinin altına kendi eliyle yazmış olduğu resim adları beni eğlendiriyor, çoğu kez de yüzümün kızarmasına neden oluyordu; bunların en edepsizce olanlarını kızkardeşimin görmesini engellemek için büyük çaba harcıyordum. Resimler aracılığıyla dile getirilmiş bu söylencelerin çoğunda Goya, alabildiğine gelişigüzel bir yazıma gitmişti ve tam anlamı, yazılı sözde değil, çizilmiş resimde aramak gerekiyordu. Gelgelelim karakalemini bir anlatım aracı olarak o denli dahice kullanan bir adam için dilbilgisi kuralları ne anlam taşıyabilirdi ki? O yıllarda bu kurallara kendisi de aldırmayan benim gibi birini dehşete düşüren nokta ise, daha önce olabileceğine kesinlikle inanmadığım bir cesarete tanık olmaktı. Taşradaki kentinden henüz gelmiş bir çocuğun, *El maricon de la tia Gila* (Gila Teyze'nin İbnesi), *Ciego anamarado da su porta* (Dişi Tayına Âşık Kör Adam), *Nada dicen* (Bir

Şey Söylemiyorlar) gibi ürkütücü görüntüler karşısında, ya da bu müze duvarını bir karabasan gibi karartan bir sürü pis, obur ve edepsiz keşiş karşısında kafasının karışmaması düşünülebilir miydi?

1918 yazında Madrid'in boğucu sıcağında, *Kör Tavuk*'un hercai atmosferiyle, son Bourbon Carlos'larının ve Fernando'larının acımasız portre ressamının çini mürekkebi ve karakalem ile yapılmış resimleri arasında geçirdiğim öğleden önceleri ve sonraları, başlangıçta belirsiz ve naif bir biçimde de olsa, içimde Goya'ya karşı bir hayranlığın uyanmasına, bir de Goya'nın, bugün dayanmak zorunda olduğumuz İspanya'ya ne yazık ki çok benzeyen o talihsiz İspanya'sını anlamama katkıda bulundu.

Prado'da bir kopyacı olarak yeterli sabrı gösteremeyişim yüzünden, sık sık Cason'a gidiyordum; oradaki gençler arasında, işini ötekilerin çoğundan daha iyi yapan ve kısa sürede iyi arkadaş olduğumuz biriyle tanıştım. Bu gencin adı Servando del Pilar'dı, ufak tefek yapılıydı, akıllı ve uyanıktı ve çok da yoksuldu. Çöpçülük yapan babası, çok iyi yürekli bir insandı ve her sabah erkenden sırtında bir çuval, evlerin önündeki çöpleri ve pisliği toplamak üzere yollara dökülürdü. Bir sabah oğlu Servando ile oturduğu eve gittiğimde şaşırdım ve çok sarsıldım. Aslında evin tamamını oluşturan derme çatma odanın nemli loşluğunda görebildiğim küçük bir masayla bir ranzadan başka eşyaları yoktu. Bu alçakgönüllü ve gerçekten biz aziz yaradılışındaki yoksul adam, uğruna sabahın erken saatlerinden başlayarak bunca süfli işler gördüğü oğlunun uğraşıyla gurur duymaktaydı ve küçük ressamının günün birinde kendisine birkaç yıl için olsun gerçekten hak ettiği rahatı ve huzuru sağlayabileceğini düşlüyordu. O sıralarda Servando'ya hayranlık beslediğim için, büyük yoksulluğundan duyduğu acıyı hafifletmek amacıyla bazen ona, küçüklüğünde koyun çobanlığı yapmış olan Giotto'nun altın öyküsünü anlatırdım; bu öyküyü Puerto'da, Lola Teyzemden dinlemiş ve çok beğenmiştim.

İkimiz Cason'da çizim yapmadığımız veya Prado'da uğraşmadığımız zamanlar, resim bloklarımızın yapraklarını do-

ğadan esinlenilmiş taslaklarla, yani manzaralarla, kahvelerin teraslarında oturan insanlarla, işbaşındaki veya öğlen uykusu saatinde gölgede dinlenen işçilerle doldururduk. Bazı öğleden sonraları Servando del Pilar, aynı zamanda yatak odam olan çalışma odama da gelirdi ve başka zamanlar onun bana yaptığı gibi, ben ona modellik ederdim. Sonra orada, Guadarrama'nın dağlarının sisli maviliğine açılan pencerenin önünde, güneş tepelerinin ardında kaybolana ve ilk yıldızlarla birlikte Madrid'in uzaklardaki yarı karanlığı içersinde ilk ışıklar yanmaya başlayana değin kendimizi düşlerin egemenliğine bırakırdık.

Lagasca Caddesi'ndeki odam tüm dağınıklığına karşın – buraya annem "sandık odası", arkadaşlarım ise "Priklinium"* adını takmışlardı – evin en çok ziyaret edilen odasıydı. Ve bütün ziyaretçiler, havayı koklayıp bu odada neler yapıldığını görmek isterlerdi. Bu teftişlerden pek hoşnut kaldığımı söyleyemem, çünkü ziyaretler çoğu kez tablolarmı ve öteki resimlerimi konu alan alaylı gülüşlerle ve başkaca utanmaz davranışlarla son bulurdu; resimlerim akademik bakımdan neredeyse normal olmalarına karşın, hâlâ aşırı "delice ve abartılı" sayılmaktaydı.

Başkalarına ise "Triklinium"un kapısı her zaman açıktı. Servando del Pilar'dan sonra birinci sırada kızkardeşim Pepite geliyordu. Pepita'nın o sevdiğim dağınıklığı istediği gibi karıştırmaya ve hatta istediği kitapları, özellikle de ortaklaşa hayranlık duyduğumuz belli şairlerin kitaplarını almaya izni vardı. Odaya girmeleri serbest olan öteki arkadaşlar Manuel Gil Cala, Celestino Espinoza ve Maria Luisa'ydı; kızkardeşimin yeni bir arkadaşı olan sonuncusu güzel bir kızdı ve benden biraz büyüktü. Maria Luisa'nın büyük bir portresini yapmıştım ve ona âşık olduğuma inanıyordum.

Manuel Gil Cala şairdi, Celestino Espinoza da şairdi. Maria Luisa hiçbir şeydi, yani bu demekti ki, çok şeydi. Uzun boylu ve esmerdi, çok iri, dikkatle bakan gözleri vardı ve Bécquer'i ve Gil Cala'nın bizlere tanıştırmış olduğu Amado Ner-

* Triklinium: Eski Roma'da, içinde yemek masasının çevresinde üç sedirin yer aldığı yemek odası. (Ç.N.)

vo ile Rubén Dario'yu okurdu. Benliğinde şeytanı barındıran Maria Luisa, Manuel'i, Celestino'yu ve beni ilgilendiren, içyüzü hiçbir zaman yeterince aydınlatılamamış, çok ciddi bir duruma da yol açmıştı. Çoğu ikindi vakitlerinde, ortalık artık kararmaya yüz tuttuğunda. Maria Luisa odamda bir, iki saat modellik yaptıktan sonra benimle birlikte gizlice o sıralarda çok tenha olan ve gizemli bir hava taşıyan, koyu gölgeleri arasındaki sıraların neredeyse hiç gözükmediği çam ağaçlarıyla dolu Glorieta da Salamanca'ya gelirdi. O sıralardan birinde, hep aynı sırada, kimi zaman birbirimizle konuşmaksızın saat akşamın onuna yaklaşana değin otururduk. O saat olduğunda Maria Luisa, biri tarafından görülmek korkusuyla hemencecik kalkıp giderdi. İki arkadaşımın bu gizli buluşmalardan haberleri yoktu; ama günün birinde içlerinden Celestino Espinoza – nereden öğrenmişti bilmiyorum – ansızın tuhaf bir biçimde beni korumaya başladı, kulağıma uyarılar fısıldadı ve Maria Luisa ile olan ilişkilerimi onaylamaktan uzak bir ifadeyle eleştirdi; bu ilişkilerimi onaylamaktan uzak bir ifadeyle eleştirdi; bu ilişkileri tehlikeli buluyordu ve ailemle Maria Luisa'nın ailesi arasındaki dostluk gittikçe yoğunlaştığından, işin sonunda bir rezaletle noktalanacağı kanısındaydı. Ne olduğunu hiçbir zaman tam olarak anlayamadım. Ama Maria, bu konuşmadan kısa süre sonra artık o gizemli Glorieta'ya gelmemeye başladı ve Celestino, hiç kuşkusuz beni teselli etmek için, aşkımız üzerine yazılmış bir şiiri bana adamıştı; bu şiirin bazı dörtlüklerinde çam ağaçlarıyla, gölgede gizlenmiş sıraya imada bulunulmuştu. Hiçbir şeyden haberi olmadığını sandığım Gil Cala, bize ansızın Maria Luisa'ya adamış olduğu, tutku dolu birkaç dizeyi okuyarak, Espinosa'yı ve beni şaşırttı; okuduklarını ikimiz de ses çıkartmaksızın ve şaşkınlığımızı hiç belli etmeksizin dinledik. Bu acı düş kırıklığından sonra Maria Luisa'nın beni Celestino'yla, Celestino'yu da Gil Cala ile aldatmış olup olmadığını hiçbir zaman anlayamadım. Aramızdaki gerçekten büyük dostluğun bir yerinde, içine hiçbir ışığın sızmadığı, karanlık bir nokta kaldı ve konuşmalarımız sırasında söz ne zaman oraya gelse, bu noktayı anlamlı gülümsemelerle ve ustaca geçiştirdik.

Maria Luisa bir daha "Triklinium"a gelmedi, ama onun doğal boyutlardaki karakalem portresi yatağımın karşısındaki duvarda daha uzun süre asılı kaldı.

"Sandık odası"nı, onca sevince ve onca sıkıntılı uykusuzluklara tanıklık etmiş olan o sihirli odamı hiçbir zaman unutmayacağım; yirmi sekiz yaşıma geldiğimde, o odadan bir daha dönmemek üzere ayrıldım. Pencereden giren ilk sabah ışıkları, kimbilir kaç kez uykusuzluktan ve yorgunluktan kızarmış gözlerimi okşamıştı! Ama bu odaya giren, yalnızca ağır ağır yükselen sabah güneşinin ya da uzaklardaki Guadarrama'nın üzerine çöreklenen rüzgârlı günbatımlarının yastığımı, kitaplarımı, resim tahtamı veya sehpamı pembeye boğan ışıkları değildi. Günün birinde aynı pencere, ölümün yankılarına da açıldı. Birkaç makineli tüfeğin acele takırtılarıyla, öğlen uykusunun mahmurluğundan sıçradım. Silah sesleri Cuatro Caminas'tan, Madrid'in batısındaki işçi mahallesinden geliyordu. O zamanlar ne grevler hakkında bir şey biliyordum, ne de proleter diye adlandırılan bu insanların yaşama hakkından haberim vardı. Neler olup bittiğini doğru dürüst anlayamıyordum. Ama sonra ölenler, yaralananlar, tutuklananlar olduğunu öğrendim ve Largo Caballero, Anguiano, Saborit, Besterio, Fernando de los Rios adlarını ilk kez duydum...

Hemen sonra Lenin'den ve Bolşeviklerden de söz edildiğini duydum, ama bunlar, haydutlarla ve ecinnilerle, yani yalnız dinin değil, ama bütün insanlığın düşmanlarıyla eşanlamlı olarak anılıyorlardı. O zamanlar gerici, büyük bir bölümü cahil ve bu türden düşünceleri savunan insanlarla sarılmış olduğumu, o insanların kendilerini gerçeklerin aydınlatıcı ışığına kapamış olduklarını ve söyledikleriyle, çok yerinde bir nitelendirmeyle "mağara sakinleri" diye adlandırılan, ne yazık ki büyük bir sınıfı oluşturan İspanyollar için tipik sayılan o vahşi nefreti dile getirdiklerini ancak bugün anlıyorum. Uğraşımla tümüyle bütünleşmiş olmam ve gençliğim nedeniyle, iç dünyamda belirgin bir iz bırakmayan, ama sonunda belleğin kayda geçirdiği bu olaylarla ilgilenmiyordum.

Artık bir erkek olan Gil Cala'ya annemle babam çok önem verirlerdi. Onlara göre ressamın uğraşı da – kazancı da-

ha az olmakla birlikte – mühendislik veya avukatlık gibi bir uğraştı, o yüzden de bir çizimci olarak sokaklarda sürtmekle geçirdiğim düzensiz yaşamla ya da Prado Müzesi'nde işinde sebat etmesini bilmeyen bir kopyacı olarak yaptığım deliliklerle bir ilintisi olamazdı. Annemle babam Gil Cala'ya danıştıktan sonra, bana bir öğretmen tutmaya karar verdiler. Bu pek hoşuma gitmedi, çünkü Madrid'e ayak bastığım andan başlayarak tadını çıkardığım özgürlüğün tehlikeye girdiğini görür gibiydim. Ama Gil Cala'nın getirdiği öğretmeni büyük protestolara kalkışmaksızın ve öğrenim sürem içersinde bana yararlı olabileceği düşüncesiyle kabul ettim; öğretmen, Emilio Coli adında iyi yürekli, sevimli, hiç tanınmamış ve uzun bıyıklı biriydi. Sürekli olarak burunları, kulakları, ayakları, elleri ve gözleri kopya ettiğim o sıkıcı ders saatlerinde yeni ne öğrendim ki bu öğretmenden? O saatlerin bana pek yararı yoktu, ama Coli için yararlıydı, çünkü dersleri evimizin galerisinde yapıyorduk ve Coli'nin amacı, Pepita'yla, on beş yaşının sihrini geliştirmeye başlamış olan kızkardeşimle flört etmekti. Kısa süre sonra Coli'ye, bu kadar burnu ve gözü kopya etmeyi sıkıcı ve yararsız bulduğumu söyledim; Coli de bana Cason'a dönüp yeniden alçıdan yapılma Venüs ve Apollo figürleri üzerinde çalışmamı öğütledi.

Sokaklardaki yaşamıma büyük bir sevinçle yeniden başladım; artık sabahları erkenden IV Filip'in küçük sarayına koşuyor ve eskisinden çok daha büyük bir şevkle Yunan ve Roma heykellerinin çizimine çalışıyordum. Cason'u evimizin galerisine yeğlemiş olmam, artık Profesör Emilio Coli'nin uykularını hemen hiç kaçırmıyordu, çünkü profesör bir süredir çalışmalarımı çok ender denetler olmuştu. Onun gösterdiği bu ihmal, içimde bir kendine güven duygusu uyandırmıştı; bu duygu ancak profesörün ansızın arkamda belirdiğini ve gülen bakışlarıyla o saçma sapan, fırça gibi bıyıklarını o sırada resmini yapmakta olduklarımın en çekici yerlerine diktiğini gördüğüm de duyduğum, kafamı karıştıran utancın etkisiyle sarsılıyordu – ve ben o sıralarda bir Venüs tiryakisiydim. Bir sabah bilirsin – aynı salonda, benden uzak olmayan bir yerde kopya çalışmaları yapan bir gencin – Coli çıkıp gittikten sonra bana

alaylı bir ifadeyle bir öğretmenimin olup olmadığını sorduğunu anımsıyorum; onu öfkeyle yanıtlayarak gidenin annemle babamın dostu ve resim sanatıyla ilgilenen bir bey olduğunu, Cason'a ne yaptığımı görmek için geldiğini söyledim.

Nasıl oldu bilmiyorum ama, günün birinde Coli ortadan kayboldu ve onun yerini benimle daha da az ilgilenen, yaşamımda, ilkinin tersine, sivri bir bıyığın insanı güldüren anısını bile bırakmayan ikinci bir öğretmen aldı. Yeniden tümüyle özgür kalmış olarak, gerçek bir tutkuyla kendimi doğayı izleyerek resim yapmaya adadım. Yaşamımda ilk kez tamamen bana ait olan bir boya kutusuyla, aşçı kadınlar ve aile üyelerince rahatsız edilmeksizin, asıl önemlisi de kolejden dönüyormuş gibi yapmama gerek kalmaksızın parklara, çayırlara gidiyor, sokaklarda dolaşıyordum. Bir fıskiyenin ışıklar saçan dalgalarını, güneşte ısınan yaprakların yeşilini, dağların sürekli değişen morluğunu, İspanya'nın o hep keskin çizgilerle belirginleşen ışığını yansıtabilmek için yazın ağaçların gölgesinde oturmanın nasıl bir mucize olduğunu hiçbir zaman unutmayacağım. (Bütün bunlar sonraları, resmi artık bıraktığımda ben bir odanın içinde, cansız bir kâğıt parçasının ya da bir yazı makinesinin korkunç soğukluğunun başında oturmaktan elbet çok daha güzeldi.) Evet, açık havada resim yapmak, saf bir çabayla boyaları karıştırmak ve lekelerin veya noktaların yardımıyla, bir manzara karşısında açılmış gözlerin saptadığı görüntüyü alıp eve taşımak. O sıralarda henüz sakalları bitmemiş bir yeni başlayan olarak, yaşımın ve Madrid'de yaşamamın gereği, empresyonist ya da pointilisttim, ama bunların yanı sıra savaştan sonra dünyanın her tarafında genç ressamları bir tedirginliğin içine itmiş olan öteki akımlara da – kübizme ve bütün öteki "izm"lere – uzak değildim.

Madrid'de bir defasında ay ışığında yapılmış olan bir dizi kötü manzara resmi görmüştüm. Ben de aynı koşullar altında resim yapmayı denemek istiyordum. Bu nedenle, aydınlık bir dolunay gecesinde, annemle babamın artık uyuduklarını sandığım bir saatte gizlice evden çıktım. Bir süre kendi mahallemin caddelerinde ve meydanlarında gezindikten sonra, gölge koyuluğundaki kemerlerinin granit taşlara

vuran ay ışığını daha da parlak kıldığı Puerta de Alcalá'ya gitmeye karar verdim. Sabahın üçüne doğru III. Karl'ın bu geniş sütunlu yolunu artık bitirdiğim kanısına vardım ve mutluluktan uçarak Velázquez Caddesi'nden eve döndüm; bir gece ressamı olarak kazandığım bu ilk parlak başarının coşkusu içindeydim. Saflığımdan ötürü, koyu Katolik İspanyol ailelerine göre günah işleme fırsatlarının ancak gecenin karanlıklarından kaynaklanabileceğini bilmiyordum. Ve seçmiş olduğum o aydınlık gece bile babamı bu geleneksel düşünme biçiminden ayıramazdı. Eve dönüşümde yediğim yumruk darbesi, bana babamın inancına göre baştan çıkarıcı şeytanın insanları bozan eylemlerinden, Luna'nın, yani sevenlerin tanrıçasının en parlak ışıkları altında bile vazgeçmediğini anlattı. Sabah olduğunda aileme ay ışığı altında uzanan Puerta de Alcalá'mı gösterdim ve bu arada alaylı alaylı gülümseyen en büyük ağabeyimi bir kenara çekerek ona şöyle dedim:

"Görüyorsun ya, insan geceleri yalnızca orospulara gitmek için dışarı çıkmıyor."

İmalı gülümsemesinden, bu konuları artık çok iyi bildiğini anlamam gerekirdi. Sonra babam kahvaltıya geldi ve beni her zamanki gibi öptü; bundan beni af etmiş olduğunu veya belki de gösterdiği haksız şiddetten pişmanlık duyduğunu anladım. Ertesi gece yine boya kutumu yüklendiğimi ve kimseden izin istemeksizin, ay ışığında başka bir manzara bulmak için Madrid'in kenar semtlerine gittiğimi ayrıca anlatmama herhalde gerek yoktur. Böylece ailemi eğittim; özgürlüğümü savundum ve onların da çok sevdiğim ressamlık uğraşıma saygı göstermelerini sağladım.

Gündüzleri en sevdiğim yerler, doğayı izleyerek resim yapabileceğim yerlerdi; tarhlarının sanat ürünü geometrisiyle ve sonbaharda da iki yanında heykellerin sıralandığı, ağırbaşlı görünüşlü, ağaçlıklı yoluyla Buen Retiro bahçeleri, üstü yosun tutmuş heykellerinin suların şırıltısını yansıttığı havuzları, kendi kendime dua okurcasına yinelediğim adlar taşıyan, ender bulunur çiçekleri ve ağaçlarıyla botanik bahçesinin romantik görünüşlü, iki yanı ağaçlık yolları...

Moncloa'nın, arka planında Sierra de Guadarrama'nın maviliklerinin yer aldığı yeşil sırtları, sonra Manzanares'in Goya'yı çağrıştıran, çamaşır yıkayan kızlarla ve güneşin altında parlayan temiz çamaşırlarla süslü kıyıları ve doğuda düz ufak çizgisinin Cerdo de los Ángeles'i kesteği, uçsuz bucaksız Kastilya ovası, gitmekten hoşlandığım başlıca yerlerdi. O zamanlar eski mezarların da bana göre kendine özgü bir çekiciliği vardı. Çevrede Bécquer'in ruhunun dolaştığına inandığım yağmurlu, ürkütücü ve rüzgârlı öğlenden sonralarını, bu mezarlıkların selvili yollarında ve her yanını sarmaşıkların kapladığı, harap mezarlarının başında resim yaparak geçirirdim. İçlerinde en çekici bulduğum yer, artık terk edilmiş olan Santa Engracia mezarlığıydı. Mezarlığın çocuklara ayrılmış olan bölümü, yalnızca çok sayıda ısırgandan ve üstleri salyangozlarla kaplı rokalarla, derin bir esriklik içersinde güneşlenen kertenkelelerden ötürü değil, ama özellikle kimi zaman çizim taslakları yaptığım defterime de kopya ettiğim mezar yazıtlarından ötürü beni çok duygulandırırdı. Bu yazıtlardan biri, aynı zamanda hem sevecen, hem itici bulduğum ifadesinden ötürü beni hep güldürürdü. 1870 yılında ölmüş küçük bir erkek çocuğuna ait mezartaşında şunlar yazılıydı: "Ah, sevgili *Serapito*'m, benim canım evladım!" İçlerinde en trajik yazıt, buydu.

Aynı yıl, yani 1919 başında, Puerto'ya döndüm. Bu, kardeşim Vicente ile çıktığım kısa ve beklenmedik bir yolculuk oldu. Karanlık geleceğimden ötürü duyduğu tedirginliğin ve üzüntünün yanı sıra, beni çok da seven babam, bir akşam bana yemek sırasında şöyle dedi:

"Bize söz verdiğin gibi okula gitmediğinden ötürü hak etmemiş olmana karşın, Puerto'yu yeniden görmeyi çok istediğin için bu fırsattan yararlanıp kardeşinle birlikte gideceksin."

Gerçi Madrid, benim için artık o ilk gelişimde gördüğüm berbat kent değildi ve Madrid'de tadını çıkardığım özgürlük, genç yaşamımda değerine paha biçilemez bir yenilikti; ama Puerto'ya gitmek, hâlâ vazgeçemediğim bir düştü. Bu yolculuğa çıkmaya hazır olduğumu söylerken, artık kendimi çok daha deneyimli saydığımdan, birkaç yıl önce Lola Teyze'nin coşku-

lu rehberliğiyle resmini yapmış olduğum kıyı manzaralarını düşünüyordum.

Puerto, tıpkı düşlerimde canlandırdığım gibi, bir mucize olarak görünmüştü gözüme, ama o olmaksızın da hüzünlü gelmişti bu kent bana, çünkü Lola Teyze, bizim ayrılışımızdan kısa süre sonra ölmüştü; ayrıca, o yıl eski okul arkadaşlarımın olgunluk sınavına girdikleri San Luis Gonzaga'yı da hüzünlü bulmuştum; evet, hüzünlüydü bu kent... bir sürü nedenden kaynaklanan bir hüzün: o dolgun baldırlı erişilmez kızın, beyaz taraçasının günbatımında silinip giden parmaklığının üzerinden bana aşkı çağrıştıran Milagritos Sancho'nun artık olmamasından doğan bir hüzün ve sonra, güneşin denizin, mehrin, evlerin, çam ormanlarının, her şeyin üstüne sarı tozu andıran bir şeylerin, bütün bunları boynunu hemen büküveren bir çiçeğin melankolisine salan bir şeylerin varlığından doğan hüzün.

Puerto'da kaldığım bir aylık kısa süreyi – konyak fabrikatörü olan dayım Fernando Terry'nin evinde yatmama karşın – benden biraz daha büyük olan kuzenim José de la Cuesta ile geçirdim; ressamlığıma hayran olan kuzenim, gittiğim yerleri ne *tuhaf* bir biçimde resmettiğimi hayretle izlemek üzere, beni muhteşem atların koşulu olduğu arabasıyla çeşitli yerlere götürmeye her an hazırdı. O kısa süre içersinde yaptığım resimler arasında yalnız onu değil, ama öteki akrabalarla arkadaşları en çok şaşırtanı, terkedilmiş olan Jerez manastırının bahçesiyle çapraz tonozunu betimleyen resmim oldu. Bu resmi divizyonist bir teknikle ve – daha sonra farkına vardığım gibi – Paul Signac'ı taklit ederek yapmıştım. Resmimi görenlerin tümünün iğneleyici yorumları, doğduğum kentte kimsenin bana hayran kalmaya niyetli olmadığını, oradan hemen ayrılmadığım takdirde bana deli gözüyle bakacaklarını ve anlamadıkları her şeyi kendilerine yöneltilmiş bir hakaret sayanların kabalığıyla bana güleceklerini göstermişti.

Madrid'e dönerken Puerto için yeniden içimde uyanan duygu, o kentin beyazına ve mavisine, sarı renkli kumlarına, çok sayıdaki şatolarına, koyun parlak rüzgârında kayıp giden yelkenlilerle ve okyanusları aşan büyük gemilerle dolu olan çocukluğuma duyduğum buruk bir özlem oldu.

II

Yitik Koru'ma devam ediyorum, gençlik yıllarımı konu alan bu ikinci bölümü kaleme alırken, hâlâ Buenos Aires'teki küçük bahçemin sarmaşıkları ve çiçekleri arasındaydım. Bu, Punta del Este'den, "La Gallarda"dan, Aitana'nın kıyıdaki çam ormanlarının ve altın renkli, kenarları kesik yapraklı akasya ağaçlarının arasında bulunan, yakındaki denizin sesinin hep duyulduğu evinden uzakta geçirdiğim üçüncü yaz. Sıcak, beni daha da çalışmaya itiyor. Beni koruyan iki ya da üç ağacın yaprakları arasından sızan alev, anılara giden o otların bürüdüğü yolu açabilmem için iyi bir kılıç.

Madrid'e dönüşümden sonra savaşın bitiminin hemen ardından ortaya çıkan grip, hiçbir zaman açığa kavuşturamadığım nedenlerden ötürü "İspanyol" diye adlandırılan o grip, İspanya'nın hemen tüm kentlerinde ve köylerinde büyük yitimlere yol açtı. Puerto'dan ayrılışımdan birkaç gün sonra birkaç akrabam öldü; aralarında kuzenim José Luis de la Cuesta'nın güzel bir kizi olan kızkardeşi de vardı. Acımasız salgın bizim evimizi de esirgemedi. Babamın akciğerlerine saldırarak, geride birbuçuk yıl sonra ölümün gireceği bir delik bıraktı. Sözümü tutamamış olmaktan ötürü acı çekiyordum, o nedenle – itiraf etmeliyim ki, pek büyük bir istek duymaksızın – derslerime çalışmaya başladım; niyetim yalnızca dördüncü sınıfı tamamlamakla kalmayıp, beşinci sınıfı karşılayan bir sınavı da vermekti.

Puerto'da geçirdiğim kısa süre, Madrid'e daha şimdiden ne kadar çok şey borçlu olduğumu anlamamı sağlamıştı ve kendimi daha şimdiden artık misyonundan emin olan, bir zamanla-

rın o Cizvit okulundaki kısa pantalonlu, kötü öğrencisiyle hiçbir ilintisi kalmamış, tam anlamıyla olgun bir genç erkek sayıyordum. Şimdi artık çok uzun pantalonlar giyiyordum ve zaman zaman ince bir bambu kamışı baston gibi sallayarak yürümek hoşuma gidiyordu; bu kamış, gövdemin inceliğiyle, başka deyişle rengimin solmasına yol açan, korkutucu zayıflığımla sanki yarışmaktaydı. O sıralarda çok zayıftım ve yıllar sonra yaşamımı yeni bir hedefe yöneltmeme neden olacak hastalığın ilk belirtilerini, kendime bile açıklamaktan çekinmeme karşın, daha o zamanlar duymaktaydım. Nedeni belirsiz bir huzursuzluğun, korkuların, uykusuzluğun ve karabasanların egemenliği altına girmiştim; bunlar yaşamdan sağlıklı bir biçimde zevk almamı neredeyse tümüyle engelliyordu. Uykusuzluğa iştahsızlık da eklenmişti; canım yemek yemeyi o denli istemiyordu ki, bütün bir günü Calle Serrano'daki eski ve küçük bir kahvede ayaküstü içtiğim bir fincan sütlü kahveyle geçiriyordum. Bacaklarım ağırlaşmıştı ve yürürken sanki her baldırıma bir kum torbası bağlıymış gibi bir duyguya kapılıyordum. Bütün bunlara karşın, sanki dizginlenmesi olanaksız bir coşkunun, delice ve körü körüne bir tutkunun etkisine kapılmış sürüklenmekteydim. Sokak ortasında ilk kez bilincimi yitirdiğim sabahı anımsıyorum; yeniden kendime geldiğimde, yanımda bulunan ve güzel kokulu mendilini şakaklarıma bastıran güzel bir kadınla karşılaştım; bu arada kiliseden evlerine dönmekte olan birkaç kız, acıyan bakışlarla beni süzüyorlardı. Yakınlarım, bu nöbetleri ancak babamın ölümünden sonra haber aldılar. Ama sağlamlığımın iyi olmadığı yüzümden anlaşıldığından ve babam da artık çok hasta olduğundan, o yaz beni babamla birlikte Sierra de San Rafael'e yolladılar; orada Guadarrama'nın çam ağaçlarının kokusu ve güneşi ciğerlerime yeniden hayat verdi; birkaç gün sonra kavak ağaçlarının altında gezinebilecek ve rüzgârlı tepelerin maviliklerine değin tırmanabilecek kadar iyileşmiştim. Oralarda gölgeli sırtların ve şelalelerin resmini yapıyor, tepelerde yalnızlıkları içersinde göğe yükselen yaşlı çamları kâğıda geçiriyordum. Bunlar için çizim taslakları yaptığım defterimin ilk sayfasına şu şairane ithafı yazmıştım: "Rüzgârların hüzünlü süvarilerine". Kendimi bugün de aynı saflıkla, el değmemişlikle o

hışırtıların arasında, o uzaklıklarda ya da Malaga'nın kış başladığında yanımda hâlâ babam olduğu halde indiğim o yumuşak iklimli kıyılarında bulabilmeyi ne kadar isterdim!

Malaga, resim kâğıtlarımı ve çizimler yaptığım yaprakları denizin dalgaları ve köpükleriyle, teknelerle ve kalelerle, balık ağlarının yanında uzanan, içleri limon ağaçlarıyla dolu, duvarları göz kamaştırıcı kireç beyazına boyanmış bahçelerle doldurmuştu. Öğleden önceleri ağların toplanışını izlemek için La Caleta'ya gitmekten hoşlanırdım; ağların toplanması aynı zamanda hem yorucu, hem de bağrışmalardan, sardalyaların gümüş rengi, su damlacıklarıyla dağılıveren parlaklıklarından oluşma neşeli bir şenlikti. Akşamları parkta gezmeye çıkardım, ama utanma nedir bilmeyen fahişelerin dolandıkları ve gemilerden çıkan o akıl almaz erkekleri bekledikleri gizemli karanlıktan uzak kalırdım; bu erkekler, Akdeniz'in bu liman kentlerinde hemen kimsenin yoldan çıkmak diye nitelendirmeye cesaret edemeyeceği bir eğlence türünün peşindeydiler.

İnsanlarla, özellikle de yaşıtlarımla ilişki kurma konusundaki çekingenliğime karşın, o kış bazı arkadaşlar edindim. Örneğin o sıralarda El Palo Cizvit Koleji'ne giden, birkaç yıl sonra ise kuşağımın büyük şairlerinden biri olan Manolito'nun kardeşi Luis Altolaguirre ile tanıştım.

Bugün artık unutulmuş olan bu arkadaşlarımla, Malaga'nın "kaymak tabakası"ndan gelme bu çekilmez züppelerle sıcak bir gecede denize yakın pahalı bir geneleve gittim. Elbet biraz korkuyla; ama bu korkudan birkaç dakika içinde kurtuldum ve – böyle bir şeyi yaşamımda ilk kez yapıyorum – Venüs'ün bu buram buram Akdeniz kokan evine girdim; tam anlamıyla bir bahçeydi girdiğimiz yer ve esmer Endülüs kızları üstlerinde neredeyse hiçbir şey bulunmaksızın sardunya saksılarının ve parlak karanfillerin arasında, fesleğenlerin, manolyaların ve yaseminlerin baş döndürücü kokuları içersinde dolaşmaktaydılar. Asmalar, duvarların üzerine yeşil bir dam örmüştü ve bu duvarlarda gizemli yatak odalarına açılan kapıları gizleyen renkli perdeler vardı. Bu avlunun ya da bahçenin orta yerinde altın sarısı ve koyu kırmızı güllerle kaplı bir çardak bulunmaktaydı. Çardakta oturan bir gitarist, çalgısının ses

deliğine doğru eğilmiş, seçtikleri sevgililerinin güneşe bronzlaşmış boyunlarına sarılmış olarak oturan birkaç denizciye hafiften bir şeyler çalmaktaydı. Yavaş yavaş bizler de sevgililerimizle onlara katıldık ve sonunda şarkının, gitardan çıkan ezgilerin, kahkahaların bir de şarabın ateşinin etkisiyle gittikçe daha yüksek perdeden çıkan bağrışmaların, denizden gelen, rüzgârın önüne katılıp alçak damları aşarak bize kadar ulaşan dalga hışırtılarıyla karıştığı neşeli bir aşk şenliği kutladık.

Güneş doğduktan kısa süre sonra eve döndüğümde babam beni azarlamadı; oysa bu kez, bir zamanlar Madrid'dekinin tersine, ay ışığında resim yapmış değildim.

Yaşadığım serüveni ve Malaga'da böyle Pompei usulü bir aşk evine rastlamayı o zamanlar çok ilginç bulmama karşın, yine de yanız başıma yaptığım gezintilere ve La Caleta ile El Limonar'da çizmekte olduğum eskizlere döndüm; Gibralfaro şatosundan, tarlaların ve denizin uçsuz bucaksızlığını çizdim... Ve bu genç Endülüslüler'in züppeliğini günden güne daha da çekilmez bulduğumdan, kentin "kaymak tabakası"nın en kötü alışkanlıklarını daha o yıllarında edinmiş olan, rastlantı sonucu tanıdığım tüm arkadaşlarla bir araya gelmekten kaçınmaya başladım. Bu arada başrolünü gruplardan birinin üstlendiği korkunç bir olay, bana kahkahalar ve iğrenç şakalar eşliğinde anlatılmıştı: En iyi ailelerden gelme delikanlıların oluşturduğu bir başka grup, bir kış bu sıcak sahillere gelmiş olan bir Alman'ın eşcinsel eğilimlerini kendi yararına kullanmaktaydı. İkili oyunlarının amacı belliydi; Alman'la bazen biri, bazen ötekisi yatıyor, sonra aldıkları paraları limanın en kötü şöhretli kahvelerinde ve genelevlerinde harcıyorlardı. Bir öğleden sonra her zaman olduğu gibi, Alman'ın isteklerini karşılamak üzere içeri girmiş olan arkadaşlarının dönmesini arabada bekleyen gençler; bu ziyaret aşırı uzayınca sabırsızlanmışlardı. Alman'ın oturduğu villaya saldırıp kapıyı kırmışlardı. Ertesi akşam o yörenin gazetelerinde korkunç cinayetin haberi yer aldı: Bir yabancı, duvarda hançerlerle çarmıha gerilmiş olarak bulunmuştu. İlk soruşturmaların sonucunda Malaga sosyetesinin en tanınmış adları ortaya çıktı. Listede valinin oğullarından biri bile bulunduğundan olay örtbas edildi ve bu denli korkunç

ve iğrenç bir cinayeti işlemiş olanlar, Malaga sokaklarında ellerini kollarını sallayarak dolaşmayı sürdürdüler.

Taşra züppelerinden oluşma bu bataklıktan ayrılıp yeniden kendimle başbaşa kaldığımda, Calle Larios'da yaptığım akşam gezintilerinden birinde Salvador Rueda'nın, toprağın ve denizin o olağanüstü manzaralarının unutulmaz ozanı Salvador Rueda'nın resmiyle karşılaştım. Onu ilk kez bir kitapçının vitrininde, bir kitap kapağında gördüm. Başında defne taçla ve uzun bıyıklarıyla düşünceli bir ifadesi vardı. O sıralarda beni epey uğraştıran sıkılganlığımı yenerek onu ziyaret etmek cesaretini gösterdim. Salvador Rueda o zamanlar kent kitaplığının yöneticisiydi ve artmakta olan körlüğünden, bir de haksız olarak mahkûm edildiği unutulmuşluktan yakınmaktaydı. Kısık ve heyecandan zaman zaman tutulan bir sesle bana hizmetlerini saydı: Basit bir çoban olarak memleketi Benaque'dan Malaga'ya geldiğinde, kafa yapısı olarak "uçuk"tu. Yüzyılın başlarında olağanüstü güzellikte ve buluşlardan yana çok zengin iki şiirini adamış olduğu Rubén Dorio, onu yüce gönüllülükle şiirdeki modernizm akımının öncüsü olarak tanımıştı; Salvador Rueda da bu rolünün bilincindeydi. Bana, modern Parnasse'ın sesinin, bir kadın sesi olduğunu söyledi. Nerva mu? Villaespeso mu? Jiménez mi? Dişil bir şiir sanatıydı...

Güneşli bir öğleden öncesinde, çeşitli caddelerden ve iki yanı ağaçlı yollardan geçerek evine giderken, Salvador Rueda'ya eşlik ettim; vardığımızda evinin, El Perchel mahallesindeki bir genelevin çok sade bir odasından ibaret olduğunu gördüm. O kıyıların parlak, ama talihsiz şairi böyle bir odada yaşıyor ve şimdi yoksul yatağının başucuna çivilenmiş olan, İspanya ve Amerika'da yaptığı, zaferlerle dolu yolculuk yılları sırasında ise alnını süsleyen, çiçeklerden yapılma bir sürü tacı acı bakışlarla seyrediyordu.

Vatanı, bu gerçek şaire, *Real Academia de la Lengua*'nın ölümsüzlükleri arasına alınabilmesi için hiçbir zaman yeterince destek bulamamış olan ve – kendisi, bunu üzüntüyle anlatıyordu – bu yüzden duyduğu kırgınlığı hâlâ sürdüren bu şaire hakkını vermemişti. Rueda'nın akademiye, bu bilim yuvasına

girme çabaları konusunda sonradan bana Madrid'de şu eğlenceli öyküyü anlattılar:

Malagalı şair, memleketinin çayırlarında çobanlık yapmış olmasını başlıca hizmeti olarak anlatır. Bunu da ziyaret ettiği, kafası örümcekli her akademi üyesine söyler. Bunlar arasında en yaşlısıyla ve bağnazıyla karşılaştığında, adam, kötücül bir alayla ona şu yanıtı verir:

"Bırakın bunları anlatmayı, Rueda. Burada, Akademide ne yazık ki çobanları gereksinmiyoruz. Hepimiz o denli yaşlıyız ki, artık keçileri kaçırmamız gibi bir durum, hiçbirimiz için söz konusu değil."

Zavallı Salvador Rueda! Çok yıllar sonra, artık buraya, Buenos Aires'e yerleştiğimizde, onun ününü yeniden canlandırmak istedim ve yayımladığım *Mirto* dizisinde, Rueda'nın en iyi dizelerinden oluşma bir antolojiye de yer verdim. Bunun üzerine Rueda'dan birkaç gazete yazısında övgüyle söz edildi, ama hepsi bu kadarla kaldı. Bazı bakımlardan gerçek Amerikan şiiri havasını taşıyan şiirleri, haklı olarak beklediğimiz yankıyı uyandırmadı. Buna doğal olarak şaşmamak gerekiyor, çünkü günümüzde Rubén Dario bile artık yeni kuşakları etkileyemiyor ve böyle olması çok, ama çok yazık!

Madrid'e döndüğümde, okula ilişkin olarak verdiğim sözümü tutmadığım için yine bütün ailem tarafından suçlanınca, derslerime biraz daha çok çalışmaya başladım. Babamın sağlığının gittikçe kötüleştiğini görmek ve ona bu küçük mutluluğu tattırmamdan önce ölebileceğini düşünmek, bana acı veriyordu. Cason'a ve Prado Müzesi'ne yaptığım ziyaretlerime, gezintilerime, Gil Cala ve Celastino Espinosa ile geçirdiğim şiir dolu akşamlara ara vermeksizin, yaz boyunca, aslında hiç de yeterli ölçüde olmaksızın dünya tarihi, şiirbilim ve yazın tarihi sınavları için hazırlandım. Sonunda eylül ayı gelip de sınavlar başladığında, korkudan yarı ölü bir halde Instituto del Cardenal Cisneros'a başvurdum. Aritmetik ve geometriden sınava girdiğim o öğlenden sonraları, Jerez'dekilerden de daha korkunçtu. Tarihten geçtim, ama şiirbilimden... Aman Tanrım! Madrid'de çıkmış olan bu ders kitabı, Puerto'daki Cizvitlerin kitaplarından bile daha gizemli ve daha anlaşılmazdı. Bana di-

daskalia'ları sordular; sonra karmakarışık bir kafayla paragog'lardan, hemistich'lerden, hyperbaton'lardan ve metonymie'lerden söz edildiğini duydum. Ve profesör beni yine de geçirebilmek için çaresizlik içersinde son bir girişimde bulunarak, korku dolu sessizliğim karşısında epinikion'un "genel bir coşku sonucu" ortaya çıktığını açıkladığında, görmesini bilen gözlerle ve iyi bir şair olmak için sözde bilinmesi gerekli bütün bu nakarattan arınmış bir kafayla ve bir boya kutusuyla tarlalarda ve bahçelerde dolaşmanın ne denli güzel, ne denli huzur verici bir şey olduğunu her zamankinden daha iyi anladım.

Şiirbilimden kaldığım için, yazın tarihinden sınava girme hakkım yoktu. Bir damla klorla *geçmez*'i silip, kendime *pek iyi* not verdim; ve bir arkadaşımın benim için çaldığı boş bir not fişine yazın tarihinden *geçer* yazdım. Sonra elimde bu üç sınav sonucuyla, içimden çok üzülmeme karşın, son derece rahat bir tavırla babamın odasına girdim ve ona daha uzaktan yüksek sesle notları söyledim. Babam notlara hemen hiç bakmadı, ama yorgun yüzü tatlı bir gülümsemeyle aydınlandı. Bu çirkin, ama bir yandan da iyi niyetli aldatmacanın ardından tatil yapmayı hakettiğime inandığımdan, kendimi büyük bir coşkuyla yine eski çalışmalarıma verdim; aslında bunlar, yaşamın balta girmemiş ormanlarında ve henüz enginlerine kimsenin açılmadığı denizlerinde yitip gitmemden başka bir sonuç doğurmayacaktı. Espinosa ve Gil Cala ile, kimi zaman gün ağarana değin dizeler okuyorduk. Onlar bana liderlik ediyorlar ve iç dünyamda şiirin depremlerini duymamı sağlıyorlardı. *Platero ve Ben*'i, Juan Ramon Jiménez'in bu sinirli ve Endülüs atmosferiyle dolu ağıdını bana çocuklar için hazırlanmış şirin bir baskıyla bana tanıtanlar da yine de iki dostumdu. Bu küçük kitabın bende bırakmış olduğu ilk izleri bugün bile, yani arkadan bunca yıl geçtikten sonra, hâlâ taşıyorum. Botanik bahçesinde, Retiro boyunca uzanan ağaçlıklı yollarda, Moncloa'nın sırtlarında kızkardeşim Pepita ile bu kitabı sürekli okurduk. Yine o sıralarda küçük bütçem elverdiği ölçüde sahaflarda ne bulduysam fazla düşünmeksizin almaya başladım. Gülmece öyküleri beni eğlendiren İtalyan *novellieri*'lerinin anı sıra, Valencia'da Blasco Ibáñez'in kurmuş olduğu Prometeo yayınevince yayım-

lanan Yunan klasiklerini de keşfettim. Aristofanes'e, özellikle de kimi zaman utancımdan kızararak, kimi zaman da kahkahalar arasında okuduğum *Lysistrata*'sına hayran kaldım. Aiskhlos'un büyüklüğü karşısında uykularım kaçtı. *İliada*'nın savaşçı tanrılarıyla Odysseus'un mavi serüvenleri, kahramanlık düşlerine dalmama yol açtı; Theokrit'in idilleri, güllerin ve selvilerin altında kendimi bir çoban gibi hissetmeme neden oldu ve bunları okuduktan sonra, önceleri belli belirsiz olmak üzere, içimde açıklığa ve kesinliğe yönelik çok büyük bir istek uyandı; bu istek bugün de benliğime her şeyin üzerinde egemendir.

Üçümüz arasında müziğe en yatkın olan Celestino Espinosa ile birlikte yaşamımda ilk kez bir konsere gittim. Koser Circo de Price'da veriliyordu ve filarmoni orkestrasını Maestro Bartolomé Pérez Casas yönetiyordu. Bugün anılarımda programdan yalnızca tek bir parça kalmış; bunun nedeni, belki de bu parçanın o sıralarda beni derinden sarsan, benliğimi tümüyle dolduran ve söndürülmesi olanaksız bir ışığa boğan bir ruhla bestelenmiş olmasıdır. Ve o zamandan bu yana Gluck'un *Iphigenie Aulis'te*'sini ne zaman dinlesem, Tanrının sesini duymuş ve düşünülebilecek en yetkin düzeydeki bir uyumla karşılaşmış gibi olurum.

O yıl (1919) ölen Claude Debussy'yi anmak amacıyla *İberia*, yine Pérez Cases'ın yönetiminde Madrid'de ilk kez çalındı; bu eser, Fransa'nın düşünülebilecek en saydam müziğinin, salt düşlerde oluşturulmuş bir Endülüs'ün uzak kokularıyla örülü bir armağanıydı. Orkestradan yükselen danslardan ve boğuk kastanyet seslerinden oluşma kesik kesik ritmlerinn, gizemli bir bulanıklığın bende yarattığı tedirginliğe karşın, kısa zaman sonra kendimi eli kolu bağlanmış, yumuşacık dalgalar tarafından sürükleniyormuş gibi bir duyguya kapıldım; ama bu dalgalar, izleyicilerin çoğunluğu bir boğa güreşi arenasındaymışlarcasına gürültülü bir protestoya kalkıştıklarında, sözünü ettiğim dalgalar, alkışlardan, bağrışmalardan ve tokatlardan oluşma bir kargaşaya dönüştü; bu protesto sonunda konserin yarıda kesilmesine ve Debussy ile, korkusuzca konseri sürdürmek isteyen zavallı Maestro Pérez Casas'a binbir hakaret yağdırılmasına yol açtı. Ancak bir dahaki konser sezonunun başlamasıy-

la birlikte – buna sonradan yaşamım boyunca sık sık tanık olacaktım – o denli düşmanca ve barbarca gösterilerle karşılanmış olan aynı *İberia,* Madrid'deki izleyicilerin en çok istedikleri repertuvar parçalarından biri oldu.

Yine aynı yıl yaşamımda ilk kez operaya gittim. Güzel bir İtalyan hanım beni sık sık locasına davet ediyordu. Bu hanım yaşadığım apartmanın üçüncü katında oturan, Teatro Real'in yapımcısı olan mimarın karısıydı. O sıralarda Puccini'nin *Tosca*'sı ve *La Bohème*'i çok modaydı; tenorlar arasında ise müzik dünyasındaki çok sayıda genç kadının kendisine âşık oldukları Anselmi, büyük ün yapmıştı. Biraz geçkince kuzinlerimden birinin tuvalet masasının üstünde bu tenorun bir portresinin bulunduğunu anımsıyorum. Daha sonra bu denli abartılı ve züppece bakımlı bir başla, bir erkeğin çenesinde bu denli yuvarlak bir gamzeyle ve yine bir erkeğin yüzünde kırk yaşlarındaki bir kadınınkini bu denli andıran bir ifadeyle hiç karşılaşmadım. Sonraları bir tenorun sesini duyduğumda, bu yüzü düşüncelerimden silmekte gittikçe güçlük çeker oldum; bu yüz bana, ayakla ezilmiş bir hamamböceğinden fışkıran yapışkan maddeyi andıran, beyaz kremayla doldurulmuş yumuşak ve yenmesi olanaksız şekerlerin uyandırdığı tiksintiyi vermeye başladı.

Aynı locada, Manuel de Falla'nın *Köşeli Şapka*'sının ilk temsilini de izledim. Nijinsky'nin daha önce izleyicileri büyülemiş olmasına karşın, Diaghilew'in Rus balesi de dünyayı hayrete sürükledi ve kendi biçemiyle sanatçı çevrelerini dalgalandırdı. Bu gala temsilinde de Falla'nın kökenleri halktan gelen, derin ruhunu ve sürükleyici ritmini tanımakla kalmayıp, Picasso'nun tinsel dünyasıyla ve yaratıcı gücüyle de karşılaştım. Siyah gözlerinden oluşma küçük köprü görüntüsünün üzerinde o olağanüstü güzellikteki çivit mavisi perde, duvarların ve kuyunun parlak kireç beyazı ve sonra dansçıların renkli hareketleriyle uyum sağlayan, onlarla kaynaşan bütün bu yalın, sıcak geometri! Bir daha aynı topluluktan izlediğim hiçbir şey beni bu denli hayrete sürüklemedi ve içimde bu denli derin izler bırakmadı. Rossini'nin Respighi'nin işlemesiyle, Derain'in dekorlarıyla sunulan *Büyücünün Dükkânı,* Rimski-Korsakoff'un, Léon Bakst'ün görkemli sahneleyişiyle sergilenen

Şehrazat'ı ve *Timur*'u, o sıralarda Diaghilew'in gerçekleştirdiği öteki büyük temsillerle birlikte, 20. yüzyıla geçişi simgeleyen yeni bedensel, müzikal ve resim ritminin en yürekli anlatımı, en yeni dil anlamını taşıyordu.

O yıllarda, 1919'da ve 1920'de nasıl bir tedirginliği ve esrikliği yaşadığımı, sancılı ve uykusuz gecelerimi anlatabilmem, gerçekten olanaksız. O sıralarda artık yazma duyduğum tutkunun bilincine varmıştım ve izlenimlerimle geliş geçici gönül serüvenlerimi kendi bulduğum bir alfabe ile not ediyordum; bu alfabenin harfleri, Arap harflerini çağrıştırmaktaydı, başka deyişle bir tür Arapça yazılmış İspanyolca'ydı, ve uygulamasını bir süre yaptıktan sonra kendi yazımı ben de okuyamaz oldum.

Dışarı çıkıp dolaşmak, artık benim için tam bir tutkuya dönüşmüştü. Yemeklerimi iç merdiveni iki büyük adımla aşarak ulaştığım mutfakta yalnız başıma, bazen de ayakta yiyordum. Biraz param olduğu zaman karnımı kentin merkezindeki barlardan birinde yediğim bir salamlı sandviçle doyuruyordum; sonra, Gil Cala'yı ziyarete gitmeyeceksem eğer, belli bir hedefim bulunmaksızın kentin aşağı kesiminde dolaşıyor ve tüm Castellana'yı yürüyerek tırmandıktan sonra, bitkin bir halde eve dönüyordum. Gördüğüm düşler ve karabasanlar yüzünden sabahı yorgun gözkapaklarıyla ve neredeyse kan çanağına dönmüş gözlerle selamlıyordum.

Korkuların ve önüne geçemediğim tedirginliklerin acısını yaşamaktaydım. Çoğu geceler kendimi iyi hissetmediğim bahanesiyle gece bekçisinden bana oturduğum kata kadar eşlik etmesini istiyordum; merdivenin mezar sessizliği içersindeki karanlığının ortasında sönmüş bir fitille ansızın kalıvermek karşısında duyduğum korku, bu denli büyüktü. Bir defasında, buz gibi bir ocak sabahı eve döndüğümde, kanımın damarlarımda nasıl donduğunu ve evimin kapısının birkaç metre uzağında nasıl taş kesilip kaldığımı anımsıyorum: kapıda, üstlerinde hafif sarıya kaçan, beyaz cübbeler, ellerinde de kapkara tüfekler bulunan birkaç rahibin nöbet tuttuğunu görür gibi olmuştum. Daha ileri gitmeye cesaret edemediğimden ve gece bekçisi de ellerimi çarpmama karşın ortaya çıkmadığından, korkuyla geri kaçtım; günün ilk ışıkları bu görüntüyü dağıtana

değin mahallede dolanıp durdum ve ancak ondan sonra, daha bir sakinleşmiş olarak eve girebildim.

Benim için asıl okul, müzelerden çok sokaklardı. Sürekli yaptığım gibi, ağaçların altında dinlenen veya yemek yiyen duvarcıların, ya da yapı alanlarına kalas ve kiremit boşaltan arabaların resmini yapmadığım zamanlar, her şeye dikkatle bakarak kentte gezinir, ya da ilkbahar günlerinin öğleden sonralarında arkadaşlarım Gil Cala ve Espinoza'yla şiirler okurdum. Bir defasında bana birisini göstererek:

"Bu geçen, Amado Nervo'dur", dediler.

Yanılmıyorsam o sıralarda İspanya Sarayı'nda büyükelçi olan Meksikalı şair, ağır adımlarla Calle Sevilla'dan geçmekteydi. Dizelerini biliyordum. Ama Gil Cala'nın ağzından ısrarla ve hayranlıkla duymuş olmam nedeniyle belleğime geçmesine karşın, şiirleri bende hiçbir zaman hayranlık uyandırmamıştı. Bir şiirini bugün de anımsıyorum:

Ey Kempis, Kempis, bir deri bir kemik
kesilmiş çileci, ne yaptın sen!
Belki yıllardır işim bitik
sırf o yazdığın kitap yüzünden!

Yamalı bohçayı andıran bu şiiri sürekli yinelerdik. Belki de Nervo'nun en ünlü şiiriydi. Kız arkadaşlarımdan çoğu bu şiiri dua kitaplarının arasına koymuşlardı ve kilisede bir dua okurcasına yinelerlerdi. Amado Nervo mistik bir şair sayılıyordu ve sevgilisini Ave Maria ile karşılaştırdığı bir başka şiiri, yüzlerce Katolik kadının gözlerini yaşlarla doldurmaya yetmişti. Ne olursa olsun, Nervo'nun bugün, yani unutulmuşluk uçurumunun en dibinde saydığı gibi, ancak aşağılanmaya layık bir şair değil, ama son derece iyi bir insan olduğu, eserlerinden yansıyan bir gerçekti.

Bir başka gün Gil Calla, Calle Alcala'da esmer tenli, alev alev yanan bakışları ve güzel yüz çizgileri olan zayıf bir genci durdurmuştu. Bu, heykeltraş Julio Antonio'ydu ve Vaftiz'le Apoteos'unun son aylarında, aynı zamanda ölüme de yaklaşmaktaydı. Eserlerini hiç tanımıyordum, ama adını biliyordum,

çünkü Antonio'nun dostu olmaya çok önem veren Gil Cala, onun adını ağzından hiç düşürmezdi. O sıralarda Gil Cala'nın etkisi altında, gözümde kan emici, yılan gibi varlıklar olarak canlandırdığım kadınların Antonio'nun güçlü gençliğini soldurmuş ve sonnuda onu veremin kollarına atmış olduklarını da yine arkadaşımdan öğrenmiştim. Şimdi veremin ateşi, heykeltraşı kemirmekteydi. Julio Antonio, sevimli bir gülümsemeyle beni atölyesine davet etti. Bu ziyareti Gil Cala'yla birlikte yaptım, ama ne yazık ki sanatçıyı göremedim. Bulunmamasının nedeni, sağlık durumunun kötüleşmiş olmasıydı – o günlerde bile kadınlar, kim bilir nasıl canına okumuş olmalıydılar! Bizi, gene bir heykeltraş ve kendisi de çok hasta olan, Antonio'nun atölyesini paylaşan Salazar karşıladı. Gittiğimizde Salazar, Ruperzo Chapi'nin sakalını tamamlamaya uğraşıyordu. Julio Antonio'nun yarım bıraktığı bu eser, sonradan öğrencisi tarafından tamamlandı; günümüzde büyük Zerzuela bestecisinin anıtı olarak Buen Retiro'nun bahçesinde durmaktadır. Julio Antonio'nun atölyesi, evimin yakınında, Calle Juan Bravo'nun sonundaydı. Atölyesinin girişinde, küçkü parmaklığa destek olanı iki sütunun üstünde, geniş ölçüde klasik üslup taşıyan, yüzleri acıyla gerilmiş iki mermer büst vardı; bunlar, bağımsızlık savaşı sırasında Tarragona savunmasının anısına yapılmış olan anıttaki kahramanların başlarıydı ve heykel sanatı açısından bakıldığında bunlar, anıttaki son şekillerine oranla daha yüksek düzeydeydi. Atölyenin içinde ise Chapi'nin bir sehpanın üstünde duran çamur kitlesinden başka, bir başka dev proje için alçıdan dökülmüş, dev bir Wagner büstü vardı; sanatçının ölümü yüzünden sonra bu heykel de bitmeden kaldı. Hissettiğim soğuk hava ile, ortada henüz terkedilmemiş olmasına karşın, yine de terkedilmiş bir şeylerin bulunduğuna ilişkin ve korkuyla karışık bir duygu, bu ziyaretten belleğimde canlı kalmış öteki izlenimler. Sezgilerimin doğruluğu sonradan ortaya çıktı, çünkü Julio Antonio bir daha atölyesine gelmedi ve eli bu yarım kalan eserlere, parlak, ama erken biten gençliğinin bu kalıntılarına bir daha değmedi. Ziyaretimden birkaç gün sonra bütün Madrid, Modern Sanat Müzesi'nin salonlarından birinin kapısı önünde uzun kuyruklar oluşturmuş, sanatçının son eserinin, Lemonier Ailesi'nin

lahdinin önünden geçmekteydi. Orada, kucağında cansız yatan yakışıklı oğlu için gözyaşları döken annenin arkasında Julio Antonio'yu son kez gördük; çökmüş, yüzü sapsarı, uzaklarda ve sanki daha şimdiden yitip gitmiş bir gölge gibiydi; yalnızca parlak gözleri, henüz yeryüzünde olduğunu kanıtlamaktaydı.

Julio Antonio'nun ölümünden kısa bir süre sonra, orada burada rastladığım eserlerini yavaş yavaş anlamaya başladım. Daha müze sanatçıya adanmış olan salonunu ziyaretçiler amaçmazdan önce görmek fırsatını bulduğum birkaç büst, İspanyol heykeltraşlık sanatına sızmış olan bu endüstriyel gerçekçiliğin potasında Akdeniz'in en özgün, en belirgin tinsel ve sanatsal akımlarıyla ilinti kurulabileceğini bana sezdirmişti. Ve bu saptamanın, o sıralarda Avrupa'yı karıştıran ve İspanya'ya da girmeye başlamış olan tüm estetik serüvenlerin içime saldığı dehşetle kesişmesine karşın, Julio Antonio'nun "ırk"ı cisimleşmiş olarak gördüğü bütün bu büstlerle birlikte, artık topraklarımızda tümüyle silinmiş bir güzellik idealinin yeniden canlandırıldığını anlıyordum.

O heykeltraştan daha çok, Daniel Vázquez Diaz'la kurduğum dostluk önümde yeni yollar açtı; Paris'ten henüz dönmüş olan bu Endülüslü ressamla tanışmamı da Gil Cala'ya borçluyum. Birbirimizle çok çabuk kaynaşmamızın ve sık görüşmemizin nedeni, hiç kuşkusuz atölyesinin bana yakınlığıydı – benim oturduğum caddenin sonunda ve arkadaşımın evinin bulunduğu binanın zemin katında oturuyordu. O sıralarda Vázquez Diaz'ın insanı en şaşırtan yanları esprisi, canlılığı ve kavgacılığıydı. Huelva'dan bir tür Çingene kökenliydi, en gülünç abartılara varana değin teatral ve jestlere büyük ağırlık tanıyan bir yaradılışı vardı. Karısı Eva Aegorholm iyi bir heykeltraştı, narin ve soğukkanlıydı, gözlerinin rengi kuzeydeki göller kadar açıktı. Romantik ve hep düşler evreninde yaşıyormuş izlenimini uyandıran bu kadınla, kocasının laf ebeliği ve sürekli açık saçık fıkralar anlatmaktan hoşlanan kişiliği arasındaki karşıtlık, gerçekten tuhaftı. Onları birlikte görenler, buz tutmuş bir fiyordda bir boğa güreşi izliyormuş gibi oluyorlardı; bu *Corrida*'da Vázquez Diaz, aynı zamanda hem boğa, hem izleyici, hem at ve hem de teroroyu temsil etmekteydi. Modigliani

ile Juan Gris'in aşkları üzerine anlattığı öykülerin beni ne kadar eğlendirdiğini bugün de unutmuş değilim. Juan Gris'in Quartier Latin'e geldiğinde ne denli gözü açılmamış olduğunu betimlemek için, şöyle derdi: "Otuz yaşında Fransa'ya gelen Juan Gris, kamışının ucundaki spermlerini hâlâ harcamamıştı..."(!) Vázquez Diaz, bu ve benzeri inanılmaz şeyleri anlatırken, Endülüsçe'sine Fransızca deyimleri de serpiştirirdi – kullandığı Fransızca sözcüklerin en basit ve temel sözcükler olmasına karşın, karşısındakilerin Moliére'in güzel dilini hiç bilmediklerini varsaydığından, bunların çevirisini de yapardı. *Oui, oui* (Evet, evet). *Ouvrir la parte* (Kapıyı açın). *Comment alez-vous?* (Nasılsınız?). *A bientôt* (Görüşmek üzere)- vb. Daniel Vázquez Diaz'ın Fransızca paralamaları, neredeyse pitoresk bir dil sayılabilirdi. Konuşurken oraya buraya sıçrar, herhalde en incesinden Paris zevkine uygun düştüğünü sanmasından olacak, çeşitli jestler yapar, dizlerinin üstünde eğilip kalkar ve bir mektubu, sonunda Huelva'nın zarif Endülüs dilinin içersinde bir tutam Galya atmosferi demek olan, özel bir *amicalmente* kondurmadan bitirdiği ender olurdu.

O yıllar Madrid'in akademik ve can sıkıcı ressamlar çevresinde Vázquez Diaz'ın ortaya çıkışı, gençleri hareketlendirmeye elverişli bir olaydı. Ve Diaz'ın avangard bir devrimci olmamasına karşın, yalın çizgileriyle, belli belirsiz işlenmiş yüzeyleriyle portreleri ve teknik olarak Cézanne'den kaynaklanan, ama güçlü bir İspanyol ruhunu yansıtan tabloları, resim sanatına temiz havanın ve yeni deneylerin girmesine yol açan yeni bir pencere gibiydi.

Öteki ressamların varlıkları da – hepsi de savaş yüzünden İspanya'ya gelmiş olan Uruguaylı Barrados, Polonyalı Jhal ve Marian Paskiewicz ve Robert Delaunay gibi –, sergiledikleri örneklerle kurtuluş savaşma katkıda bulunmuşlardır.

Resmi salonlarda resimlerini asanlar, henüz Benedito, Sotomayor, Eugenio Hermoso, Lopez Mezquita, Romero de Torres, Anselmo Miguel Nieto gibi ressamlardı. Ressamların sanatsal prestijinden çok parasal nedenlerden ötürü erişmek istedikleri en büyük hedef olan altın madalyanın, o sıralarda Roma'daki İspanyol Akademisi'nin müdürü olan Eduardo

Chicharro'ya *Las tentaciones de Buda* (Buda'nın Tutkuları) adlı resmi için verilmiş olduğunu anımsıyorum; insanın tüylerini diken diken eden, neredeyse pornografik sayılabilecek bu resimde, zehir yeşili bir ışığın aydınlattığı, kıvranan bir sürü çıplak vücut vardı. Estremaduralı Eugenio Hermoso, ellerinde kabaklar ve tavuklarla akşam güneşinin altında duran, pembe tenli bir çift köylü kadın resmi için birincilik ödülünü almıştı – sanırım aynı yıl. Henüz her yerde, Zulaoga'nın halk yaşamı resimleri türünde, tipik ve ancak etnoğrafya müzesine uygun kaçabilecek tipik eserlerde, 19. yüzyıl üslubunda, düzeysiz, Kastilya ruhu doğrultusunda kalmaya çalışan yazın egemendi. Romero de Torres de berbat bir takvimden koparılmış izlenimini bırakan, şehvet havasıyla dolu Çingene sahnelerini yarımadanın genel panoramasına uyduruyordu ve bu panorama Viladrich gibi Katalonyalılar'ın, Maeztu, Zubiaurre Kardeşler, Arteta ve daha şimdi iyi anımsayamadığım biri gibi Basklar tarafından tamamlanıyordu. İnsan on sekiz veya on dokuz yaşındaysa eğer ve sesiyle, ya da yargıları acımasız bir gözle düşünüyorsa, o zaman eleştiri bir kılıç kadar sivri olur; o durumda kimi zaman insan salt öldürmek için öldürür, ama insan kendisini kesin bir biçimde kabul ettirebilmek için, bu adaletsizliği gereksinir. Saydığım ressamlardan birkaçının ne kadar iyi ve ne kadar kalıcı şeyler yapmış olduklarını bugün artık biliyorum. Ama o zamanlar... Gerçekten genç olan hangi delikanlı, o günlerin henüz izlenimciliğe bile varamamış İspanyol resim sanatındaki kargaşayla bir yerlere varmayı umabilirdi ki? Buna karşılık Dario de Regoyos, Nonell, Sunyer, Mir Togores gibi ressamlar, elbet biraz farkıydılar... Ama sonuncusunun dışında onları Madrid'de tanıyan yoktu. Ve Santander'dekti inzivasında yaşayan Gutiérrez Salona, düşsel gerçekçiliğinin damgasını henüz Kastilya'nın yükseklerdeki düzlüklerine taşımış değildi; yer yer yine de töreleri anlatan, en düzeysiz yazına bulaşmış olan bu gerçekçilik, yine de dahiyani resim yeteneğiyle inandırıcıydı. Bütün bunlardan sonra Vázquez Diaz'ın Modern Sanat Müzesi'ndeki ilk büyük sergisiyle başkentin konformist, mahmur ritmini nasıl kestiği ve çıkan skandalın nasıl henüz Gornelo'nun, Moreno Carbonero'nun ve Cecilio

Pla'nın asıllık hayaletleri ile dolu olan San Fernando Kraliyet Akademisi'ne kadar ulaştığı anlaşılabilmektedir...

Yine aylı yıl, 1920'de, Vázquez Diaz'ın yüreklendirmesi üzerine ilk çalışmalarımı sergiledim. Ekim ayında Madrid'de ilk sonbahar salonu açılacaktı. Jhal, Paskiewicz, Amado de la Cueva adlı genç bir Meksikalı, ben, bir de adını şimdi unuttuğum biri, Huelvalı ressamla birlikte ayrı bir salondaydık; burası daha salonun ilk açıldığı gün *Cinayet Salonu* diye ünlendi. Sergilediğim resimler birbirinden çok farklıydı. Vázquez Diaz'ın etkisi altında yaptığım biri, aralarında en normal olanı, *Evocacion* (Büyüleme) adını taşıyordu; resimlerimin en tuhafının adı ise *Nocturno ritmico de la ciudad*'tı (Kentin Ritmik Gece Parçası). Açık yeşil ve kırmızı renklerde, müzikal bir yinelemeyle birbirlerinin üstüne yığılan, saydam bir biçimde birbirleriyle kesişen, orada burada siyah noktalarla beneklenmiş eğik çizgilerin, az çok yalın ve dekoratif bir biçimde modern bir kentteki ışık oyunlarını kuşbakışı sergilemesi öngörülmüştü. Resim, hemen bütün izleyicileri güldürdü ve alaylı genel tutum, *Gaceta de Bellas Artes*'de yayımlanan bir karikatürde somut biçimlere büründü. Karikatürcü, resmimi konu alan karikatürün altına şunları yazmıştı:

> *Ritmik Gece Parçasını görmek gündüz vakti*
> *hiç kuşkunuz olmasın, çürük bir karpuza bakmak gibi.*

Bu şakaya kızmadım, tam tersine, gururum okşandı ve bir ressam olarak ünümün artık çarpıcı bir biçimde, bir skandal aracılığıyla sağlamlaştığına inanarak, karikatürü bütün arkadaşlarıma gösterdim. Böylece "Sanat Dünyası"na resmen girişimin ardından, Vázquez Diaz'a gitmeye devam ettim ve büyük bir coşkuyla, ama resim ve yazın alanlarında artık belirginleşmeye başlamış gruplardan herhangi birine katılmaksızın, resim yapmayı da sürdürdüm.

O zamanlar mektuplarımı "Rafael Maria de Alberti" diye imzalıyordum; belki hoş geliyordu kulağa, ama aptalca bir şeydi.

III

Uçurumun dibinde bir at, donuk bakışlarını yukarı çevirmiş, ama beni görmüyor. Öteki yazların yemyeşil dalgaları bugün zümrüt rengi, dev bir çayıra, yazları sığırların güneş altında ve rüzgârda taşlaştıkları sessiz bir toprak denizine dönüşmüş. Araziyi büyük bir nehir kuşatmış, bir de o araziyi bölen daha küçük ve daha derin ikinci bir nehir var; bu bölünmeyle, kollardan ve damarlardan yana bir milyoner olan Paraná nehrinin yolunda ilerlerken pençeleri arasına aldığı o sayısız adalardan biri ortaya çıkmış. Benim önümdeki adanın adı Dos de Oro. Az sayıdaki sakinleri karaya erişmek istediklerinde Baradero'yu geçiyorlar ve sular yükseleceği zaman, büyük nehir küçük nehirle birleşip toprağı insanın çok zor kaçabileceği bir denize dönüştürmesinden önce, hayvanlarıyla birlikte adadan ayırıyorlar. Bu sözlerle Uruguay'ın öteki yazlarının deniz dalgalarının beni, sanırım Arjantin'de yaşadığım sıralarda, beni artık bir daha dönmemek üzere terketmiş olduklarını anlatmak istiyorum. "La Gallarda"da, Punta del Este kıyılarındaki güzel evimde geçirdiğim yazları bırakıp, "del Mayor Loco" adlı, San Pedro'nun dalgalı vadilerinin üzerinde, ciddi görünüşlü Paraná de las Palmas'ın karşısında yer alan bir sayfiye evinin yazlarına gittim. İnsana neşe veren, soluk pembe renkli bu sabah, o nehrin geniş kordonundan Yitik Koru'mun unutulmuş ipliklerini – bundan neredeyse üç yıl önce elimden bırakmış olduğum o iplikleri – yeniden sökmeye başlıyorum ve yeni bir bölüme geçiyorum.

Henüz nefretle zehirlenmemiş olan ve 18 Temmuz 1936 tarihinden başlayarak bütün İspanya'da oluk oluk akacak kan-

ların henüz uzağında bulunan o Madrid yıllarına geri dönmek, ne büyük bir mutluluk!

1920 yılına ilişkin anılarımı sürdürüyorum. O yıl hem bir sevinç, hem de bir üzüntüler yılıydı. İlkbahar ayları, her biri beni ayrı bir biçimde etkileyen ve sarsan üç ölüm olayıyla geçti: Mart ayında babam, Mayıs ayında dahi boğa güreşçisi Joselito ve yine aynı ay büyük ve sevilen romancı Don Benito Pérez Galdos öldüler.

Bir gece eve döndüğümde, daha asansörden çıkmadan önce ailemde korkunç bir şeyler olduğunu sezdim. Ardına kadar açık duran kapıdan merdiven sahanlığına karmakarışık sesler ve yakınmalar geliyordu. O günlerde babamın durumunun başka zamanlara oranla daha kötüleşmemiş olmasına karşın, görünüşe bakılırsa ömrünün artık neredeyse işlemez hale gelmiş saati sonunda onikiyi çalmıştı.

Beni sık sık Tearto Real'daki locasına davet eden ve bizimle aynı katta, sol yanımızdaki dairede oturan güzel İtalyan hanım, evimizin holüne girdiğimde rastladığım ilk insan oldu.

"Ne büyük felaket!" dedim ona. Ve (çocuklukla sinsiliğin karışımı bir ruh atmosferi içersinde) ona sarılıp, dudaklarımda nice zamandır hazır bekleyen öpücükleri kondurmak için o acı andan yararlandım.

Sonunda İtalyan hanımın güzel boynundan ayrıldım ve bu beklenmedik atağın etkisini beklemeye cesaret edemeksizin, yakınmaların yükseldiği yatak odasına koştum. Babam, yatağında uzanmış yatmaktaydı; üstünde hâlâ ölüme yakalandığı andaki giysisi vardı. Çok ani olmuştu ölümü; bedenindeki kanın tümü dalgalar halinde ağzından fışkırmıştı ve boynuna bir kılıç darbesi yemiş bir boğa gibi holde çöküp kalmıştı. Annemle kardeşlerim, inleyerek ve dehşetten renkleri uçmuş, çevresindeydiler. Babamı öpmek üzere yatağa yaklaştığımda, kardeşlerim arasında şirinliğine karşın hep en ciddileri olan Agustin'in ağzından, kulağıma halk şarkılarımızdan birinin dizeleri gibi çalman yakınmalar ve sözcükler dökülmeye başladı:

"Aman Tanrım, ne acı! Ne korkunç bir acı! Şuraya bakın, nasıl da uzanmış, kendisini kucaklayacak olan toprağı bekli-

yor! Bizler ne olacağız şimdi? Daha kısa süre öncesine değin bir babamız vardı, oysa şimdi... Ah, ah!"

Hep aynı yakınmayı yineleyen Agustin'in acısı, yalnız başına atölyesinde şarkı söyleyen ve kendisine yalnızca örse inen uğursuz çekiç darbelerinin sesinin eşlik ettiği bir Endülüslü demircinin acısını andırıyordu. Ölünün başında nöbet tutmakla geçen uzun gecenin sessizliği, yalnızca sürekli olarak gelen ziyaretçilerin hüzünlü fısıldaşmalarıyla bozuluyordu. Saat sabahın üçüne doğru babamın ölüsü, Dominiken Tarikatının beyaz bir cübbesine sarıldı, sonra onu maun rengi, sade bir tabuta yerleştirilip çevresinde dört mihrap mumu yaktılar. Biri, ayakucuna bir çiçek buketi bıraktı. Babam, başında cübbenin kapişonu, mum gibi solmuş ellerinin arasında bir haç ve bir tesbih, geniş göğsüyle ve tümüyle mum ışıklarının yarı gölgesiyle sarılı, Zurbaran'ın Papa Sankt Bonaventura'nın uzanıp yatmış cesedini tüyler ürpertici bir canlılıkla betimleyen o etkileyici tablosunu andırıyordu.

Sabaha karşı yatak odasında bulunanlar, birer ikişer dışarı çıktılar; kardeşlerim de ağlamaktan ve uykusuzluktan kızarmış gözlerle, bir koltukta veya kanepede uyumak üzere çekildiler. Tabutun başucunda yalnızca annem kalmıştı; arada bir uyukluyor, ama sonra ağlamak ve dua etmek için yine hemen kendine geliyordu. Ben de kafam karmakarışık ve sarsılmış bir halde, babamın yanından uzaklaştım. Babam sessiz, neredeyse ona uzaktan sahte sınav notlarımı gösterdiğim sabahki haliyle, öyle uzanmış yatmaktaydı. İçimde, sanki yüreğimden gırtlağıma doğru bir taş – ya da sivri bir çivi – yükseliyormuş gibi bir duygu vardı. Babama karşı sevgisizliğe çok benzeyen bir umursamazlıkla ve soğuklukla davranmış olduğum için sonsuz pişmandım. Endülüs'te, küçüklüğümde ve babamın hep yolculukta olduğu yıllarda, iki yıla değin uzayabilen bir ayrılıktan sonra babam eve döndüğünde, ona olan bağımlılığım, uzaklardan bana belki de herhangi bir armağan getirmiş olabileceği umudunda odaklaşırdı. Madrid'e taşınmamızdan sonra – o zamanlar artık on beş yaşımdaydım – babamla birlikte yaşamaya başladıktan, özellikle de, hastalandığında, onunla daha yakın ilişki kurduktan sonra da sevgimi dile getirmeyi becereme-

dim ve onun bana gösterdiği, gerçekten hiçbir beklenti ileri sürmeyen sevgisine, hiçbir haklı temele dayanmayan bir isteksizlikle ve asık suratla karşılık verdim; bu tutumum, çok ender belli etmesine karşın, babamı yaralıyordu. Evet, içim pişmanlıkla doluydu ve şimdi, güzel olmayan davranışımı düzeltmek için artık çok geç kaldıktan sonra, gerçekten ölüm sessizliği olan bu derin sessizliği birkaç sevgi sözcüğüyle, ondan özür dileyerek, onunla konuşarak doldurmayı çok isterdim. O sıralarda hiç ağlamazdım, hele başkalarının önünde asla. Ağlayan insanların yüzlerini korkunç bulurdum ve gözyaşlarıyla ıslanmış kendi yüzümü düşünmek, içimi öfke ve utançla doldurdu. Ama yine de bir şeyler yapmak, o güç saatlerde acımın herhangi bir kanıtını ortaya koymak zorundaydım. Göğsümün duvarlarını sanki delmekte olan kapkara çivi, bunu benden istiyor, böyle yapmamı emrediyordu. O zaman elime bir kurşun kalem aldım ve yazmaya başladım. Bu, benim ilk şiirimdi.

...upuzun
ve güçlü bedenin
Rönesansın heykelleri gibi,
ve hasta benizli
birkaç hüzünlü çiçek.

Bugün yalnızca bu dizeleri anımsıyorum. O geceden başlayarak dizeler yazdım. Yazınsal misyonum uyanmıştı artık. Ölümün ayakucunda, öylesine kasvetli, ama aynı zamanda romantik bir atmosferde.

Üzüntüm uzun süre geçmedi. Bana matem giysileri verdiler. Bütün yakınlarım siyahlar giymişlerdi. Dualar ve ayinler, sonra akşamları tanıdık çevresinden gelen çok sayıda ziyaretçiyle ve ancak ölmüş et kokmaya başladıktan sonra ortaya çıkan o esrarengiz kargalarla birlikte uzatıldıkça uzatılan matem dönemi başlamıştı. Evden çok sık çıkıyor ve yalnızlığı mahallemin dışında arıyordum. Düşlere dalmış izlenimini uyandıran, koyu renkli kavak ağaçlarıyla ova ve uzaklarda da Guadarrama'nın mavilikleri, o aylar boyunca yoldaşlarım oldular. Akşamın geç saatlerine değin kentin dışında kalıyordum. Ve – ger-

çek bir mucize ürünü olarak – şiirler, sanki içimde taşıdığım ve artık önüne geçemediğim gizli bir kaynaktan fışkırırcasına birbirini izliyordu. Şimdi bir ilkbahar akşamının günbatımında aklıma gelmiş olan bir başka şiirin de başlangıcını anımsıyorum:

*"Sessiz, daha sessiz."**
Bozmayın sessizliği.
Eşsiz bir ritimdedir,
ağır,
çok ağırdır
ritimi
bu altın renkli ayın.
Ölmüştür artık güneş.
Ve sevinçler de dönüşmüştür hüzünlere,
ama ritim, hep aynıdır:
ağır,
çok ağır.

Bunları, karamsarlıkta geri kalmayan başka kıtalar izliyordu.

O sıralarda – sanırım Fernando Po'dan – Madrid'deki *Ateneo*'ya gelmiş olan bir şair, henüz yayımladığı küçük bir kitaptan şiirler okumuştu. Kitabın adı *Versos y oraciones de caminante*'ydi (Bir Gezgincinin Dizeleri ve Duaları). Yazar, tanınmamış bir addı: Leon Felipe. İlk saatlerimde biraz onun narin tonuyla yazdım. Onu o sıralarda görmedim ve on dört yıl sonra, 1934 yılında tanışana değin de hakkında bir şey duymadım. Bugün ermiş ve öfkeli peygamberin bilmesini istediğim bir şey var: yazdığı ilk dizeler, o yalın ve ciddi dizeler, iç dünyamın en hassas yerindeki yitik korumun henüz açmakta olan yapraklarını titretmişti...

Bir öğleden sonrasında, matemli yalnızlığımdan artık biraz bıkmaya başladığımda, tramvaya atlayıp kentin merkezine gittim. Carrera de San Jeronimo'ya geldiğimde, yollardan geçenlerin hayretle birkaç gazete satıcısının çevresini

* Leon Felipe.

aldıklarını gördüm; satıcılar, sürekli olarak şöyle bağırıyorlardı:

"Joselito, Talavera de la Reina'da öldü!"

"Nasıl?"

"Ne?"

"Olamaz!"

O öğleden sonrasında insanlar en saçma habere bile artık yalnız Madrid sokaklarında değil, ama bütün İspanya'da yayılan bu haberden daha kolay inanırlardı.

"Joselito, Talavera de la Reina arenasında öldü!"

Bir gazete aldım, sanırım hayatımda ilk kez bir gazete satın alıyordum. Kuşku yoktu. Elimdeki gazetede apaçık yazılıydı. *Bailador* adlı bir boğa, o günkü döğüşün beşinci boğası, bir boynuzunu Joselito'nun karnına saplamıştı. Joselito ile birlikte arenada bulunan kayınbiraderi Ignacio Sánchez Mejias, hayvanı öldürmek zorunda kalmıştı.

"Bir boğanın José'yi öldürmesi! Balmonte olsaydı, belki! Ama José!"

O güne değin bir boğanın Joselito'nun giysisini yırttığı bile duyulmamıştı. Hasımları, onun boğaları hipnotize ettiğini veya klorforma batırılmış bir mendille dövüşemeyecek hale getirdiğini iddia ederlerdi; başka türlü, boğa güreşlerinin tarihinde eşi görülmedik bir biçimde ölüme meydan okuyarak, bu denli kendinden emin ve adeta oyun oynarcasına zarif hareketlerle dövüşemeyeceğini söylerlerdi. Joselito yirmi beş yaşındaydı. Bir tanrı gibi genç ve güzel öldü. Boğanın boynuzlarıyla delik deşik olmuş ölüsünü Madrid'e götürdüklerinde, arkasından dev ve suskun bir insan kalabalığı, gözlerinde yaşlar ve dehşetle Güney Garı'na değin onu izledi; Joselito'yu oradan özel bir trenle, bir zamanlar zerafet ve pırıl pırıl bir yaşama sevinci konusunda onun için esin kaynağı olmuş Giralda* ardından doya doya gözyaşı dökebilsin diye Sevilla'ya götürdüler.

Genç Endülüslü boğa güreşçisinin bu ani ölümü içimde bir iz, zamanla üstü örtülen bir iz bıraktı; ama yıllar sora yine bu izin etkisi altında kaldım ve o zamanlar, Joselito'nun şeref-

* Giralda: Sevilla Katedralinin kulesi.

lı ölümünü izleyen üzüntülü günlerde dile getiremediğim tüm acıyı ve boğa güreşçisinin trajik yazgısını birkaç dizeyle yansıttım.

Madrid'deki aynı Mayıs ayında Don Benito Pérez Galdo'nun ruhu da, Joselito'nunki gibi ölümsüzlüğe değil, ama belki de cehennemin ateşlerine doğru havalandı. Galdo'dan o sıralarda henüz hiçbir şey okumamıştım; ama Retiro'nun bahçesinde, Victorio Macho'ya modellik ederken görmüş olduğum için onu tanıyordum. Heykeltraş birkaç ağacın gölgesinde onun heykelini yapmaktaydı; artık gözleri hiç görmeyen zavallı Benito ise içinden yavaş yavaş kendi şeklinin belirdiği taşın kıymıklar halinde parçalanışına kulak vermekteydi.

Toreronun ölümü gibi, bu büyük romancının ölümü de içimde gizli izler bıraktı; sonraları yeniden ortaya çıkan bu izler bana yazarın tüm büyüklüğünü anlattı ve içimdeki hayranlığı uyandırdı; böyle bir hayranlığı, bağnazca düşündüğüm ve eskimiş gözüyle baktığım her şeyi küçük gördüğüm o yıllarda henüz duyamamıştım.

1920. Bu yılı anılarımda canlandırdığımda, benim için sonsuzluğa değin birleşmiş üç ölü: Babam, Joselito, Galdos. Evdeki acı, aradan birkaç ay geçtikten sonra yavaş yavaş yatışmaya başladı; buna karşın bir hüzün dalgası, sabaha karşı çaresizlik kokan yeni ve kasvetli şiirlerin kalıbına dökülen gecelerimi doldurmaktaydı. Kendimi şaşırtıcı biçimde dizelere vermiş olmama karşın, beni hâlâ egemenliği altında tutan ressamlığın o çılgın ve parlak havasını artık yitirmiş, toprak sarısı ve koyu menekşe renklere rağbet eder olmuştu; böylece İspanyol Okulu'nun en kapkara tonlarını andıran bir gerçekçiliğe adım atmış oldum. O sıralarda bir gün aklıma kızkardeşim Pepita'nın resmini yapmak geldi, ama onu, on altı yaşına uygun düşecek biçimde, açık renklerle ve neşeli değil, ama soluk gri renkte bir kefene bürünmüş, kanı çekilmiş bir yüzle yerde yatarken betimleyecektim. Annemi avutabilmek için, Chopin'in iki *Nacturne*'ünün kaligrafisini yaptım; parçaların notaları, koyu renkli kuşlara dönüşmüş olarak nota çizgilerinin üzerinde uçuşuyordu. Bécquer dudaklarımda olduğu halde, yeniden mezarlıklara gitmeye başladım; göğsümde öyle

bir sıkıntı vardı ki, zaman zaman ağaç gövdelerine dayanmak zorunda kalıyordum.

Yararsız uğraşım – yeni uğraşımı, yani şiir sanatını gizemli bir biçimde saklı tutmaktaydım – aileme hâlâ yeterince üretken gözükmediğinden, benim için kötü olan bir gün kardeşim Vicente, beni bir kenara çekerek ciddi bir tonla öneride bulundu:

"Bana yardım edersen, iyi olur. Babamız öldü ve artık senin de şarap işiyle ilgilenmen gerekiyor. Yolculuğa çıkacaksın ve yeteneklerin ölçüsünde satıcı olarak çalışıp para kazanacaksın."

Hayır demeye cesaret edemedim. Ve hesap nedir bilmememe, işlerden de anlamamama karşın, Osborne Firmasının temsilcisi olarak Madrid ve Guadalajara eyaletlerinin küçük kentlerini dolaşmaya hazırlandım. Kardeşim, yanıma beni *işlere* alıştıracak bir uzman vermeyi uygun gördü. Bu, Velayos adında iyi bir adamdı, ufak tefek yapılıydı ve alkolikti. Geceleri bir körük gibi horluyordu; gündüzün ve gecenin her saatinde de koku alma duyumu felce uğratacak biçimde yelleniyordu. Onunla birlikte Madrid eyaletinin şirin ve küçük bir kenti olan, iyi kalitede bir taşra şarabının üretildiği Arganda'ya, ondan sonra da Alcalá de Henares'e gittik; bu son kentte Osborne Konyağı'nın nefis kalitesini göstermek zorunda olduğumuz bahanesiyle "gücümüze güç katacak" – Velayos, böyle demişti – o denli çok yudum içtik ki, ertesi sabah ne satmış olduğumuzu, hangi işyerlerine ve içkievlerine gittiğimizi anımsamıyorduk. Daha sonra hep Velayos'un horultularının ve yellenmelerinin yakın eşliğiyle, daha az önemli olan başka yerlere de gittim; sonunda işi artık anladığımı söyleyerek, beni Albarracin Dağları'na götürecek olan, katır koşulu bir arabanın önünde Velayos'a veda ettim. Yalnız başıma Cid Campeador'un kentlerine ve sefalet yuvalarına gittim. Atienza'da beş sandık şarap ve iki sandık konyak sattıktan sonra, hiçbir zaman unutmayacağım Sacedon'da durdum. Yağmurun bardaklardan boşanırcasına yağdığı, karanlık bir akşam vakti, sığındığım berbat meyhanede tuvaleti sordum. Biri, yüzünde boydan boya alaylı bir sırıtmayla yanıt verdi:

"Bir avlumuz var... Şemsiye de orada, kapının arkasında duruyor."

En ufak bir şaşkınlık belirtisi göstermeksizin şemsiyeyi açtım ve dışarı, o zifiri karanlık ve berbat havaya çıktım. Neredeyse yüzümü yırtacak olan tellerle birbirine bağlanmış birkaç tahtanın üstünde diz çöktüm ve şemsiyeyi elimde tutarak doğal gereksinimimi gidermeye koyuldum. Ansızın boğuk tavuk gıdaklamaları eşliğinde bir gürültü, bir uçuşma sesi duydum ve – bütün bunlar bir anda oluverdi – zavallı kabaetlerim, karanlıkta saklanmış yirmi tavuğun gaga darbeleriyle havaya fırladı. Ancak Quevedolu Buscon'a yakışabilecek bu şaşılası olaya karşın, o bölgede iş yapmayı başardım, ama beni Sacedon'dan götüren posta arabasında ayakta gitmek zorunda kaldım, çünkü araba içine bir de oturulacak yer konabilecek durumda değildi. Başkente dönmezden önce, Madrid eyaletinin küçük bir kentinde daha durdum; bu kentin adı Colmenar de Oreja'ydı. Çevresi dev toprak küplerle sarılı, güzel mi güzel bir pazar meydanı vardı. Orada beni eğlendirmekten çok hüzünlendiren bir köy sirkini izledim. Her zamanki gibi, ipin üstünde dans eden gebe kız, tüyleri dökülmüş köpek, dört ayağıyla birden şişe mantarlarının üstünde yürüyen keçi ve nihayet hem trajik, hem de iç açıcı görüntüleriyle her yanda Gutiérrez Salona* – Colmenar'daki öğleden sonram işte bunlarla geçti. Hiçbir şey satamadım. Sonradan aklımda tek satırı kalmayan bir şiir yazdım. Ancak döndüğümde, ağabeyim hesabı yapıp bana yüz peseta verdikten sonra, beni kutladı. On dört günlük bir çalışmadan sonra bana düşen pay, bu yüz pesetaydı.

Bundan kısa süre sonra bir akşam, biraz samimi olduğum bir kızla hipodrom tepesinde dolaştığımız sırada, ansızın ağzımda tuhaf ve madeni bir tad duydum. Mendilimi ağzıma götürdüğümde, kandan kıpkırmızı kesildi. Bir şey söylemedim. Ateş nöbetinin etkisiyle yarı ölü bir halde eve gittim. Sabaha karşı benimle aynı odada yatan kardeşim Agustin'i uyandırdım.

"Kan tükürüyorum."

* José Gutiérrez Salona (1885-1945): Resimlerinde hep trajik ve kasvetli konuları işleyen bir İspanyol ressamı.

"Sen hayvanın birisin", diye karşılık verdi. "Başını arkaya eğ ve kımıldama."

Sabah annemin yakınmalarını, bütün aileden yöneltilen suçlamalar izledi: Her şeyin suçlusu yalnızca bendim. Tamamen haklıydılar. Kendime dikkat etmiyordum. Artık posası çıkmış bir beygir gibi yaşayıp duruyordum. Çok az yemek yiyordum. Gecede en çok dört saat uyuyordum. Evet, gerçekten bir hayvandım. Agustin taşı tam anlamıyla gediğine koymuştu. Beni bir akciğer hastalıkları uzmanı olan Dr. Codina'ya götürdüler. Bir balgam analizinden ve göğüs kafesimin röntgeninin çekilmesinden sonra, doktor şu tanıya vardı: "Hilar adenopati ve sağ ciğerin üst bölümünde infiltrasyon." Bu uzun hastalık adı çok hoşuma gitmişti. Hastalığa yenik düşmüş zavallı göğsüme, *Radiográficos* diye adlandırdığım birkaç şiir ithaf ettim. Ve bir yandan yazın gelmesini beklerken, kendi odamda – o dağınık, sevgili "Triklinium"da – ve odamın bitişiğinde bulunan, geniş pencereleri arka planında uzaklardaki Guadarrama'nın gözüktüğü kentin ağaçlarına ve evlerine açılan galeride kendi tedavime başladım.

Aylar boyu süren aşırı beslenme. Hareketsizlik. Can sıkıntısı. Korku. Ve neredeyse mutlak bir suskunluk; çünkü ciddi olarak hastalanıp ölmek korkusu ansızın hastalanmazdan önceki dikkatsizliğimin, umursamazlığımın boyutlarına ulaşıvermişti. Sağlığıma dikkat etmeye başlar başlamaz arkadaşlarımla ilişkimi kestim ve ailemle bile konuşmaktan kaçındım, çünkü konuşmak beni heyecanlandırıyor, ateşimi de yarım derece yükseltiyordu. Temiz hava salık verilmiş olduğundan, mevsimin sonbahar olmasına ve dağlardan gelen soğuk rüzgârın yalnızlığımı sipsivri iğneler gibi delmesine karşın, pencereleri açıyordum. Bu durum yalnızca hoşlanmadığım ziyaretleri engellemekle kalmıyor, evin artık "buzhane" diye anılmaya başlanan bölümünde zatürreye yakalanmak istemeyen annemi ve kardeşlerimi de ürkütüyordu. Yaşam biçimimdeki değişiklik iyi gelmişti – aslında bu değişikliğe neredeyse her şeyimi borçlu olduğunu söyleyebilirim –, sinirlerimi yatıştırmış, benim gibi dizginlerinden boşanmış, aklı bir karış havada bir beygiri zamanın akışı içersinde uslu ve akıllı bir ata dönüştürmüş-

tü. Çok okuyordum. Elime Juan Ramon Jiménez'in *Antologia poética*'sı Antonio Machado'nun *Soledades y galerias*'ı (Yalnızlıklar ve Galeriler) ve Calpe Yayınevi'nin *Colleccion Universal*'inin o sıralarda yayımlanmış olan ilk ciltleri geçti. Ayrıca sürekli ve tutkuyla yazmaktaydım da. Küçük kızkardeşim sayesinde sokakla olan ilintimi de yitirmiyordum; dışardan gelen yazınsal ve sanatsal yankılar, *Ultra* diye adlandırılan bildiriler aracılığıyla bana yeterince yüksek sesle ulaşmaktaydı; bu bildiriler, kendilerine genç avangardistler denenlerce Madrid'de dağıtılmaktaydı ve yalnızca "yaşlılar"ı değil, ama yazın çevrelerinin uzağında bulunan kişileri de şoka uğratıp protestolara itmekteydi. Ramon Gomez de la Serna'dan başka Gerardo Diego, Luciano de San-Saor, Humberto ve José Rivas Panedas, Ciria Escalante, Ildefonso Pereda Valdées ve Jorge Luis Borges'in adlarını da ilk kez basılı görüyordum; bunların yanında Ivan Goll, Jules Romains, Apollinaire, Max Jacob ve şimdi artık anımsamadığım başkaca yabancı adlar da vardı. O sayfaların çarpık dizelerinin, öfkeli düzyazılarının, sövüp sayan özdeyişlerinin ve tipografi kargaşasının arasında Norah Borges'le, daha önceden bildiğim Barradas, Paskiewicz, Jhal, Delaunay ve başkaları, kendilerini karakalem resimlerle ve tahtabaskılarla tanıtmaktaydılar. *Ultra*'nın bu çılgın akışı içersinde, hareketin kurucusu ve en gözüpek lideri olan Guillermo de Torres'in adı, özellikle güçlü ve yüksek sesle belirginleşmekteydi. Guillermo de Torres, Barradas'ın yaptığı bir portreyi de içeren bir bildiriyi *Vértice* (Doruk) başlığıyla yayımlamıştı; bu gürültülü "lokomotif" beni şaşırtmış, başlangıçta hem çekmiş, hem de itmişti. Şöyle satırları bugün de anımsıyorum: "Morfinman seviciler, yürek zarlarına linotiplerin heperestezisini şırınga ediyorlar..." Veya: "Kömür gözlüm, o yakıcı bakışlarını film şeridi gibi sar önümde..." (Sonraları birisi, şakayla da karışık olarak, dikkatimi bu son tümce ile, Carlos Arniches'in pezevenklerinin tipik Madrid argosu arasındaki benzerliğe çekti. Bugün iyi dostum olan Guillermo'yu bu küçük açıklamamla kırmayacağımı umarım.)

Sonunda kendimi *Ultra*'nın çekiciliğine kaptırdım ve her yeni sayısını çıkışını büyük bir sabırsızlıkla, içten bir ilgiyle

beklemeye koyuldum. Bu dergide ben de çalışmak istiyordum. Yeni yazarlardan hiçbirini kişisel olarak tanımadığımdan, bütün cesaretimi topladım ve o sıralarda yazdığım şiirlerden birini postaladım. Hangi şiir olduğunu bugün artık anımsamıyorum, ama şiire eklediğim kısa mektubun metnini biliyorum: "Bu küçük katkımı ister en iyi, ister en kötü biçimde, nasıl isterseniz öyle kullanın diye yolluyorum." Sanırım şiirim çöp sepetine atıldı, çünkü ondan sonraki her sayıda merakla aramama karşın, yayımlandığına hiç rastlamadım. Üzülmüş, düş kırıklığına uğramıştım ve şöyle düşünüyordum: Bunun nedeni, beni çağırmamalarına karşın işe karışmamdır. Belki de "Ultra"lar beni ressam olarak tanıyorlar ve doğal olarak da... vb.

Bir şair olabilmek uğruna giriştiğim korkunç ve amansız kavga, başlamıştı.

Resim sanatının bir anlatım aracı olarak beni kesinlikle tatmin etmediğini gittikçe daha açık ve seçik duyumsamaktaydı, çünkü imgelemimde kaynaşıp duranların tümünü bir resimde nasıl dile getirebileceğimi bilmiyordum. Ama kâğıda dökebiliyordum. Kâğıt üstünde gönlümce konuşabiliyor ve güzel sanatlarla ya hiç ilintisiz, ya da pek az ilintili duygulara yer verebiliyordum. Puerto'da yaşamış olduğum denize duyduğum özlem, şimdi karşıma başka bir kılıkta çıkmaktaydı. Gerçi bu özlemi hâlâ çizgiler ve renkler olarak görüyordum, ama bunlar, fırçayla saptanması olanaksız bir sürü duyguyla da karışmıştı. Bunun üzerine ilk misyonumu unutmaya karar verdim. Artık yalnızca şair olmak istiyordum. Ve bunu büyük bir çaresizlik duygusu içersinde istemekteydim, çünkü henüz yirmi yaşımı doldurmamış oluşuma karşın, kendimi böylesine yeni ve güç bir yola çıkmak için neredeyse çok yaşlı buluyordum. Ama sonra dilden yana yoksul olmadığımı, tam tersine zengin ve renkli bir dilimin olduğunu şaşkınlıkla saptadım; buna karşılık yazımım, zayıftan da aşağı düzeydeydi ve kimi zaman söz dizimi bakımından da güçlüklerle karşılaşıyordum. Okurken daha dikkatli olmaya ve her sözcüğe önem vermeye başladım; sözlüğü de sık kullanıyordum ve dilbilgisinde kuşkularıma hiçbir zaman yanıt bulamıyordum. Sonunda çalışma ve zaman işleri yoluna soktu, ama yine de her şey hiçbir zaman tümüyle düzel-

medi, çünkü bugün bile yazarken kendimden tam anlamıyla emin değilim.

İlk melankolik kış sonuna yaklaşmaktaydı, puslanmış, karın ya da donmuş maviliklerin sertliğini yansıtan, tümüyle kendine özgü bir gökyüzünün altında uzanan Madrid'i izliyordum. Karşı binanın bir balkonunun camlarının arkasında saatler boyunca kalan bir kızı gözetleyerek avunuyordum. Böylece ilkbahar geldi ve mayıs ayında hazırlıklarımı hızlandırdım. Yaz gelmeden önce San Rafael'deki çam ormanlarına gitmek istiyordum.

Huzur içersinde geçen yaz günleri; rahat bir şezlonga uzanıp okuyor, yazıyor ya da birbirlerini sakin sakin izleyen bulutlara bakıyordum. Bu gürültülü sessizlik, her öğlenden sonra yalnızca kuzeydeki plajlara akıp giden canlı tren trafiği tarafından bozuluyordu.

Denize özlemle dopdolu
bira içmekten şimdi
sevgilim, yemekli vagonda.

Şiirlerimi benden daha büyük olan ve çoğu zaman yanımda dinlenen birine okumaktan hoşlanıyordum. Bu, Madrid'de üniversiteye giden bir Fransız'dı, ama onun da ciğerleri zayıf olduğundan, dağların sağlıklı havasını almaya geliyordu. On sekiz yıl sonra, iç savaşımızın bitmesinin ardından Paris'te sürgünde yaşadığım sıralarda ziyaretime geldi ve o zaman anlaşıldı ki bu Fransız, büyük İspanya uzmanı Marcel Bataillon'dan başkası değildir. Yanında bana son kitabı *Erasme en Espagne*'yı da (Erasmus İspanya'da) imzalı olarak getirdi; bu başyapıt, 16. yüzyılda ülkemizdeki düşüncelerin anlaşılması için kesinlikle gerekli olan bir kitaptır.

Orada, Guadarrama Dağları'nda, yüreğime çam ağaçlarının yaz şarkılarının dolduğu o yerde, yaşam bana yeniden armağan edildi. İkindi vakitleri hep gelen ateş yavaş yavaş kayboldu, kilo aldım – üstelik genç bir şaire yakışmayacak kadar –, ve gezintilerime, sabahları ve güneş batmazdan yarım saat önce, günde iki kez yarımşar saat olmak üzere, yeniden başladım.

Deli gibi yazıyordum ve dizelerimden memnun sayılabilirdim: bu dizeler, doğal olarak Ultraistlerin karışıklığından bir şeyler yansıtmalarına karşın, onların aralarında moda olanlardan çok farklıydı. Bir gün ziyaretime gelen bir ressam arkadaşım, Madrid'de çok övülen bir kitap verdi. Kitabın adı *Libro de poemas*'tı (Şiirler Kitabı). Ressamın adı Gregorio Prieta, küçük kitabın yazarı ise Granadalı bir genç olan Federico Garcia Lorca'ydı: Lorca kışları hep Madrid'de geçiriyor ve büyük üniversite yurdunda kalıyordu. Şiirlerinin çoğuna, özellikle de şarkıya gelebilen nakaratlarıyla o yalın ve halk ağzı şiirlerine hayran kalmıştım. Öteki şiirlerini ise asla benimsememiştim. Yeniye yönelik tutkulu bir arayışın egemenliğindeki o yıllarda insanın nasıl olupta Deli Juana'ya bir şiir yazabileceğini, aynı yorgun, akademik tonda başka şiirler de kaleme alabileceğini anlamıyordum. Villaespesa'ya ve hatta Zorilla'ya – bunlar da Granadalı'ydı – ilişkin çağrışımlar kitapçığın bütününde açıkça hissediliyordu. Ama bütün bunlara karşın büyük bir şair vardı karşımda ve ben de onunla kişisel olarak tanışabilmek isteğiyle yanıp tutuşuyordum. Ne var ki bu isteğim, ancak üç yılı aşkın bir zaman sonra gerçekleşebilecekti.

Bir gün kuytu bir dere kıyısında dinlendiğim sırada, saat bir treninin gelişinden sonra ansızın San Rafael'in bütün sokaklarında ve orman yollarında, başlangıçta ne dediğini anlayamadığım bir bağrış duyuldu. Bağıranlar, gazete satıcılarıydı:

"Annual felaketi! Annual felaketi! General Navarro esir düştü!"

Sözü edilen, Fas'taki büyük askeri ve politik yenilgiydi – binlerce askerimiz Faslılar tarafından öldürülmüştü – ve bu yenilgi, iki yıl sonra Primo de Rivera'nın askeri diktatörlüğüne yol açacaktı. Kuşağımızın bu damgayla yaşayacağını o zamanlar kimse bilemezdi. Bir başka kuşak, yani 1898 kuşağı da ulusal bir yıkımın damgasıyla, İspanya'da monarşinin gücünü mutlak anlamda yitirmesi sürecinde yetişmişti. İki olay da zamanındaki yazar kuşağına kendi damgasını bastı. Ben, bizim yediğimiz damganın bilincine ancak 1931 yılında, Cumhuriyet'in kuruluşuyla varabildim; o cumhuriyeti oluşturanların

çoğunluğu şairlik yaşlarında o yıllar boyunca diktatörlükle yüzyüze kaldılar. Bundan ilerde söz edeceğim.

Sonbahar başlayalı epey olmuştu; ekim sonlarına doğru "buz kovası"na geri döndüm. Artık ciddi ve melankolik bir görünüm taşıyan San Rafael'den üzülerek ayrıldım. Sayfiyeye gelmiş olanlar, ortadan kaybolmuşlardı, kavak ağaçları çıplaktı ve sararmış yaprakları anayolda uçuşup duruyordu. Dağlarda sonbaharın gelişi, güzeldi. Güneşin ve çam ağaçların arasındaki uzun rüzgâr hışırtılarının artık yalnızca bana ait olduğu gibi bir duygu vardı içimde. Masmavi günlerde gelen ilk büyük soğuklarla birlikte dağların çizgileri daha da keskinleşti; Segovia yönünde "Ölü Kadın"ı oluşturan sıradağların görüntüsü özellikle etkileyiciydi. O yıl Madrid'e, kar serpintilerinin zarif uvertürüyle ve geceleri ormanlardan yansıyan erken kurt ulumaları arasında döndüm. Ve kendimi yeni, sonu gelmeyecek bir kışa hazırladım. Artık eskisi kadar çok dinlenmeme gerek olmadığı halde, hastalığın içime saldığı kuşkuyla dikkatli davranıyor ve davetsiz ziyaretleri kısa kesiyordum. Neyse ki karşı binadaki kız, yalnızlığımın bir tesellisi olarak yeniden balkon camlarının arkasında belirmişti ve boş zamanlarında orada oturuyordu; böylece birbirimizi karanlık basana değin, belli belirsiz de olsa görebiliyorduk. Yazmayı sürdürüyordum. Buz gibi bir yaz, ağır ağır geçti ve bu süre içerisinde kimseyi kabul etmedim. Bir öğleden sonra sezonun ilk ziyaretçisi, önceden haber vermeksizin odamda belirdi: Bu, yıllarca önce, yanılmıyorsam bir sonbahar toplantısında tanışmış olduğum genç bir yazardı. Adı, Juan Chabás'tı. Valencialı'ydı, esmer tenliydi, iri gözleri, gözlerinden de büyük kirpikleri vardı; sesi yumuşak ve tatlıydı, gri bir elbise giymişti, dar yakalı gömleğinin üstüne siyah bir panyon takmıştı. Yadsınamaz güzellikte bir lövanten tipiydi, can yakındı, ama bazen karşısındakinin üstüne fazla düşüyordu. Bana *Ondas* (Dalgalar) adlı küçük şiir kitabını getirmişti; bu, yayımladığı ilk kitaptı. İçinde şu ithafı okudum: ressam Rafael Alberti'ye." Hoşnutsuzluğumu belli eden bir jesti engelleyemedim.

"Belki bilmiyorsun, ama ben ressamlığı bırakalı epey oldu. Doktor ayakta durmamı yasakladı... Boya kokusu da sağlığıma zararlı", diye abarttım durumu. "Şimdi yazıyorum."

"Anladım... ama oturduğun yerde de bir şeyler çizebilirsin. Ve sağlığına tümüyle kavuştuktan sonra yeniden boyalarına dönersin."

"İkisi için de yeterince zamanım yok. Beni bir ressam olarak artık unutmalarını istiyorum. Şiiri kendime daha yakın buluyorum. Sana bir şey okuyacağım. Bir sakıncası yok, değil mi?" Ve karşımdakinin yanıtını beklemeksizin, oracıkta üç şiirimi ezbere okudum. Bunlardan hâlâ anımsadığım tek şiir şu:

İpe çekmişler geceyi
bir ağaç dalına.
Sevinçler dize gelmiş, gecenin
ayaklarını öpüp kutsamakta.
Damarlar.
Kadife uyuklarda
– yerkürenin kuşakları–,
Sonsuza uzanan damarcıklar
kanayan yüreğin denizleri.

"Çok iyi bu şiirin, farkında mısın?" dedi Juan Chabás, kısa ve bilinçli bir suskunluğun ardından. "Başkaları da var mı?"

"Bir sürü. Bir kitap dolduracak kadar."

Yine bir suskunluk.

"Ben başka bir nedenle gelmiştim. Belki çalışmalarını Ateneo'nun küçük salonlarında sergilemek hoşuna gider diye düşündüm. Şimdi yönetimde çalışıyorum ve bu işi senin için yoluna koyabilirim."

"Neden? Bu, ancak benim zararıma olabilir."

"Aptallaşma. Yazsan da, hep ressam olarak kalacaksın."

"Resim artık beni ilgilendirmiyor."

Ansızın cesaretimi yitirmiştim. Şiirlerimi beğenmemişti, bundan emindim. Düşüncelerini saklamak güç bir iş değildi.

"En iyi çalışmalarını, hem yağlı boya, hem de karakalem resimlerini bir araya getirebilirsin."

"Hayır."

"Her şeyi ben üstleniyorum... Böylece ressam olarak veda etmiş olursun. Ne dersin?"

Durakaldım. Zorunlu olarak yenilgiye uğrayacağımdan, yazarların beni hiçbir zaman ciddiye almayacaklarından emindim. Bundan böyle yalnızca kendim için yazacağım, dedim içimden. Şiirlerimi yalnızca kızkardeşim Pepita'nın değerlendirmesine izin verecektim.

"Madem her şeyle ben ilgileneceğim diyorsun, peki öyleyse... Dediğin gibi, bu benim ressamlığa veda edişim olacak. Evden dışarı adım atacak değilim. Ne zaman olacak bu iş?"

"Önümüzdeki yılın başında."

"Ateno'ya ancak açılış için gelirim."

El sıkıştık. Çıkıp gitti.

Yatağıma yattığımda, öfkeden neredeyse ağlıyordum. Ama ertesi sabah kendimi yeniden toparladım. Savaşa yitirilmiş gözüyle bakmama karşın, yazmayı sürdürdüm. Aradan bir haftayı aşkın bir zaman geçtikten sonra Chabás yine geldi. Bu kez yanında biri vardı.

"Dámaso Alonso..."

Bu ad bana pek yabancı değildi.

"Sana bir de kitap getirdi."

Yeni yazarın verdiği kitabın adını okudum: *Poemus puros. Poemillas de la ciudad* (Salt Şiirler. Kent Üzerine Küçük Şiirler).

"Olağanüstü", dedi Chabás abartılı bir biçimde.

Dámaso Alonso yarı öfkeli, yarı alaylı bir ifadeyle dudak kıvırdı. Sonradan, onunla daha sık görüştüğümüzde ve iyi dost olduğumuzda, Valencialı yazarın övgüsü karşısındaki yüz hareketinin içten olduğunu saptadım. O sıralarda erken olgunlaşmış, olağanüstü yetenekli bir genç adam olan Dámaso Alonso, düş kırıklıklarının ve kimi zaman trajik boyutlar alan, nedeninin anlaşılması olanaksız bir kendine güvensizliğin acılarını yaşamaktaydı. Özellikle görünüşünden, ufak tefek ve şişman vücudundan, tepesindeki açıklığı hızla büyümekte olan başından ötürü saplantıları vardı; son olarak, ikinci soyadı da – Redondas* – kendisi için bir üzüntü kaynağıydı; bu adı başkasından

* Redondo, İspanyolca'da "yuvarlak" anlamına gelir; buradaki ikinci soyadı, İspanyol törelerine göre adla birlikte kullanılması gereken annenin kızlık soyadıdır. (R.A.)

öğrenmiştim. Dámaso Alonso, aşırı içkiye düşkündü – bu, annesinin hiç hoşuna gitmiyordu – ve fahişelerle ilişki kurmaktan hoşlanıyordu. Bilgi zenginliği daha o zaman başlı başına bir olay sayılıyordu. Belleği yetkin bir düzeydeydi – benim zevkime göre aşırı bir yetkinlikteydi – ve Gongora'ya hayran olduğumuz dönemde, onun *Soledades*'ini (yalnızlıklar) ve *polifemo*'sunu (polypheni ile Galatea'nın söylencesi) bir kez bile takılmaksızm ezbere okuyabiliyordu. Şiir alanında eşsiz bir yeteneği vardı, ama abartmaya kaçan özeleştirisiyle, kendini hep soğukkanlı olmaya zorlaması ve güvensizlik duygusu nedeniyle az yazıyordu. Ona çok şey borçluyum. Bunlar arasında temel önem taşıyanı ise, bana okumak üzere Gil Vicente'yi vermiş olması; son yıllarda yazdığım şiirlerimde bile taze bir havanın varlığı, kaynağını Gil Vicente'nin üstümdeki etkisinde bulur. Dámaso Alonso'nun bana o öğleden sonrasında verdiği kitap, çok iyiydi; ultraist kargaşadan çok uzaktı ve kuşağımızı belirleyecek olan o neşeli, İspanya'ya özgü genel görünümü daha o günden yansıtıyordu. Juan Ramon Jimenéz'den çok Antonio Machado'ya yakın olan *Poemas puros. Poemillas de la ciudad,* insanı derinden duyumsamasıyla, anlatımda en uç noktaya vardırılmış yalınlığı ve hiçbir fazlalığa yer vermemesiyle, o onyılın büyük şiir sanatına açılmış bir yoldu. Pek çokları – belki Dámaso'nun kendisi bile – bunu artık anımsamıyorlar. Ama ben, bu gerçeği bugün de çok iyi biliyorum. O denli iyi biliyorum ki, 1921 kışının bir öğleden sonrasında yapılan bu ziyaretin ardından, hemen aynı akşam öğrenmiş olduğum sonelerden ve dörtlüklerden birkaçını bugün bile ezbere yineleyebilirim.

Yanılmıyorsam o zamanlar ona okuduğum şiirlerimi, sonrakiler kadar olmasa bile, yine de beğenmişti. Ancak yeni yetişen bir şair olarak kendime güvensizliğimin neredeyse dramatik olduğunu ve Dámaso'nun bir ressam olarak çabalarımı tanıdığını bildiğimden, onun beni beğenmesi konusunda kendimi yanılsamalara kaptırmak istemiyorum.

1922 Ocağında ya da Şubatında Ateneo'nun küçük salonundaki sergimin açılışına gittim. Juan Chábas verdiği söze gerçekten de tümüyle sadık kalmış, resimlerin asılmasıyla, ka-

taloglarla, fiyatların saptanmasıyla kısacası her şeyle ilgilenmişti. O yıllarımın birbirine en karşıt eğilimleri yansıtan yapıtlarını bilinçli bir biçimde bir araya getirilmiş ve düzenlenmiş olarak görmek, bayağı hoşuma gitmişti. Bu sergide Vázquez Diaz'ın etkilerini taşıyan figürler ve manzaralar. Delaunay'da görülen dinamik ritimlerin egemenliğindeki renk patlamaları bunların yanı sıra da kübist kökenli, son derece masum geometrik oyunlar vardı. Ayrıca dans betimlemelerini içeren şematik çizimler de sergileniyordu; bunlar Rus balesine ilişkin ve tarihöncesi mağaralarının görüntüleriyle karışık çizgisel anılardı. O zamana değinki çalışmalarımın bu özeti karşısında, güzel sanatlara yönelik, sönmekte olan eğilimimi canlandırma isteğini duymadığımı söyleyemem. Ama hayır, artık vakit geri dönmek için çok geçti. O yıl kapanmıştı ve şiir alanında bulmuş olduğum "yeni", bana her türlü geri dönüşün çok büyük bir yanlış olacağını söylüyordu. Genç yazarlar, sergiyi ressamlardan daha iyi karşıladılar. Bu, beni öfkelendirdi – ama umutsuzluğa sürükleyecek ölçüde değil. Sergiyi ziyaret eden ressam meslekdaşlar arasında, o zamanlar artık iyice tanınmış olan Gregorio Prieto'yla Francisco Bores'i anımsıyorum. Bores, kısa süre sonra Paris'e giderek, orada kısa zamanda, artık varlığını belli etmeye başlamış olan İspanyol Grubu'nun – *Ecole de Paris*'in – kişisel biçemi en güçlü ve kendinden en emin ressamlarından biri olacaktı. Bu sergide büyük bir sürprizle de karşılaştım ve bir resmi 300 Pesataya Peru büyükelçiliğinin görevlilerinden birine sattım; adam resmi kapanmazdan bir gün önce, yüzünden belli bir hayranlık ifadesi de eksik olmaksızın, aldı. Ateneo'nun küçük salonunda benden sonra sergi açan ressamın adı, Francisco Cossio'ydu; kısa süre sonra o da İspanyol sanatçılarının Paris Grubu'na girdi. Onunla biraz ahbap oldum, ama birkaç yıl sonra artık selam bile verınemeye başladım, çünkü İspanya'ya dönüşünden sonra falanjistlere katılacak denli düşmüştü.

Resimlerim yeniden eve döndükten sonra kendimi çok rahatlamış hissettim. Sanki herkesin önünde günah çıkartmıştım, vicdanımı rahatlatmıştım ve bir süredir geceleri uykumu kaçıran şey uğruna girdiğim kavganın ortasında bağışlanmıştım.

Zafer, henüz uzak mıydı? Bunu o sıralarda yanıtlayabilmek güçtü. Ama Ateneo'daki bu sergiden sonra önümdeki yolu ilk kez daha açık ve aydınlık görüyorum. (Ne var ki genç yazarlar, yolumu daha epey engelleyeceklerdi.)

Haksızlık etmemek için belirtmem gerekiyor; Juan Chábas, ressamlığıma duyduğu ilgiye karşın, yazarlar arasında bana bu yanımı unutabilmem için belki de en çok yardım eden kişi oldu. O sıralarda *Horizonte* adlı yeni bir dergi çıkmaya başlamıştı. Bu, daha dingin yapıda, daha barışçı bir dergiydi. Ultraistlerin kopardığı fırtınanın ardından, sanki bir gökkuşağıydı. Dergiyi Pedro Garfias adında yeni bir şair çıkarıyordu. Garfias da Osuna gibi Sevillalı'ydı ve Gerardo Diego'nun yanı sıra büyük umutlardan biri sayılmaktaydı. (Sonradan Garfias'ın, adının Santanderli büyük şairle birlikte anılmasından pek hoşlanmadığını öğrenecektim. Endülüslü'nün beni ziyaret etmesini de yine Juan Chábas'a borçluyum. Garfias'ı da "buz kovası"nda karşıladım; ancak ilkbaharın ilk esintileri pencereleri yoklamaya başlamış olduğundan, oda her zamanki kadar soğuk değildi. Garfias, Chábas'ın isteği üzerine fazla uzun bir girişe gerek duymaksızın ona okuduğum şiirlerimi dinledi. Kısa yorumu, ondan sonraki tüm yaşamım için belirleyici oldu: "Şiirlerinden en sevdiğin üçünü, *Horizonte*'nin gelecek sayısı için bana ver."

Gece gözüme hiç uyku girmedi ve birkaç hafta sonra dergi elime geçene değin büyük bir tedirginlik içersinde yaşadım. Garfias, şiirlerimi yayımlayacak mıydı? Yoksa onları bir daha okuduğunda beğenmeyip kararını değiştirecek miydi? Bunların hiçbiri olmadı, çünkü şiirlerim, o denli sabırsızca özlemle beklediğim sayıda Garcia Lorca'nın "Baladilla de los tres rios"u (Üç Nehir Üzerine Küçük Balad), Garfias'ın kendi şiirleri ve Antonio Machado'nun birkaç kısa şarkısıyla birlikte çıktı. Bu yeni dergi, adının hakkını vermeyi başardı. Sağladığı geniş hareket alanında *Ultra*'dan kasıtlı olarak dışlanan şairler bir araya geldiler. Machado'nun yanında yine Juan Ramon Jiménez vardı. O ilkel avangard tekneye binmiş olanların ise ancak pek azı yüzerek karaya varmayı becerebildi. *Ultra,* aşağı yukarı tümüyle battı, çünkü yalnızca şair

olarak Gerardo Diego'yla, aynı zamanda geminin kaptanı olan eleştirmen Guillermo de Torres sağ salim kurtulabildiler.

La Coruña'da ise iki yıldan beri sevimli bir başlıkla, *Alfar* (Çömlekçi) adıyla çıkmakta olan, benim de bildiğim bir başka dergi vardı. Çok cömert ölçüler uygulayan bu derginin rahat ve uyumlu sayfalarında çok değişik adlara, tüm eğilimlerin temsilcilerine yer verilmekteydi. Bu çizgi İspanyollar'da Azorin, Unamuno ya da Miro'dan Ultraistler'in son modalarına, Amerikalılar'da ise Lugones, Sanin Cano veya Alfonso Reyes'den en hızlı *Martinfierrista*'ya değin uzanmaktaydı. Derginin sürekli yöneticisi ve yayımcısı, içten ve tutku dolu bir şair olan Uruguaylı Julio J. Casal'di; bu şair aynı zamanda La Coruña'da Uruguay konsolosu olarak görev yapıyordu. Gerek o, gerekse gerçek bir deha olan, ama "vakitsiz ve neredeyse tam gelişme döneminde ölüp giden" vatandaşı ressam Barradas, İspanya'da unutulması olanaksız anılarıyla birlikte verimli çalışmalarının tohumlarını da bıraktılar. Ressam Barradas ile birkaç kez bir araya geldim, Casal'la ile ancak 1940 yılında, artık Arjantin'de yaşadığım sıralarda dost olabildim. Onunla ilk ilişki kuruşumu Daniel Vázquez Diaz'a borçluyum. Barradas'a onun resim sanatı üzerine kaleme aldığım ve Cassal'in de, Endülüslü sanatçının en güzel birkaç resmiyle süsleyerek yayımladığı bir makalemi göstermiştim. Aradan birkaç gün geçtikten – ve kendimi tanıtma isteğim iyice güçlendikten – sonra, *Alfar* dergisi aklıma geldi; biraz da çekinerek birkaç şiirimi yolladım. Birkaç ay sonra elime, yayımcısından nazik birkaç satırla birlikte derginin bir sayısı geçti. Şiirlerim ayrıcalıklı bir yerde basılmıştı. Bunlar, *Horizonte*'da yayımlanmış olanların tonunu çağrıştıran şiirlerdi. Hiçbir zaman bir kitaba almadığım bu şiirleri sonradan unutmuştum; ama şimdi genç bir İspanya uzmanı ve oyunlarımın çevirmeni olan Fransız Robert Marrast bana bir kopya göndermiş olduğu için, bu şiirleri burada yeniden yayımlamak istiyorum; kanımca bunlar, benim şiirimin tarihöncesi bakımından belli ölçüde ilginçtir.

BALKONLAR

1

Seni, Sofia, vadisinin ışık böceği,
selamlamakta şimdi melekler.

Tanrının yıldızı
uçup kulübesinden
konmakta senin bahçene.

Sen, ovaların gece ışığı, dua et
yolunu yitirmiş akşam yıldızı için.

Güneş kurtarsın onu diye,
çürümüş elmalardan, ve
kestanenin dikenlerinden.

Sen, Sofia, denizin küçük sireni,
karanlık tüneldeki kelebek, dua et ki:

Minik kabuğu bir fındığın
hep gemimiz olsun düşlerde.

2

Kaymakta şimdi toprak,
kar bir şarkı söylemekte sana:

Bir melektir çeken kızağını,
güneş sayfiyeye çıkmış.

Kâğıttan yapılma sırtımda
taşımaktayım sana Noel ağacını.

Bak, Sofia, ne diyor gökyüzü:
bir şekerdir senin için kent,

bir kayısı–,
ahududu–
veya limon şekeri.

3

Senin yüksüğünden içiyorum bu dileği,
bu üç kanatlı dileği:

Bırak iğneyi, Sofia,
yıldızların perdesinde,
hem Bakire Meryemsin sen,
hem de kırmızı şapkalı küçük kız.

Seni şarkılarında söylemekte tüm hayklar:

Sen ki,
ışığın içinden doğan
ışıksın.

Bu Sofia, hastalığımın o ilk uzun aylarında, penceresinin kızıl ışıklı camlarının ardında, bir yerkürenin önünde düşüncelere dalmış otururken izlediğim on iki veya on üç yaşlarındaki kızdı. Yalnızca bir kat yüksekte olan penceremden onun parmağını ağır ağır enlem ve boylam çizgilerinin ince ağlarına yakalanmış mavi denizlerin, yarımadaların, koyların, karaların üstünde gezdirişini izlerdim. Sofia, ince bezlerle veya kalın keten kumaşlarla çiçekler ve harfler de işlerdi; bu öğrenci çalışmalarını tıpkı yerkürelerde yaptığı yolculuklara harcadığı yoğun dikkatle gerçekleştirirdi. Nice öğleden sonraları benim sessiz teselli kaynağımdı Sofia. Bana hemen hiç bakmazdı, kırk yılda bir bakmaya cesaret ettiğinde ise, tuhaf bir biçimde, hareketsiz bir yüzle, kılını bile kıpırdatmaksızın bakardı. Bu tertemiz ve yalın görüntü – penceredeki Sofia'nın görüntüsü – bana uzun süre eşlik etti ve yerkürenin üstündeki mavi denizlerle elindeki iğneyi, artık pazar sabahı kiliseden çıkarken kapıldığı bir gönül oyunuyla değişmiş olduğu sıralarda, *Marinero en*

*tierra'*mdaki birkaç şarkıya bile yansıdı. Bir zamanlar, on üç yaşındayken, bana kaçamak bir bakış bile armağan etmeyen Sofia, on beş yaşının tüm tazeliğini yaşarken artık ona ne zaman sokakta rastlasam kıpkırmızı kesiliyordu; başını önüne eğiyor ve o denli heyecanlanıyordu ki, sonunda en çok utananımız ben oluyordum; o zaman geçip gidişini, sanki yanımdan hiç tanımadığım biri geçiyormuş gibi, umursamadan izliyordum. Ondan sonra 1930'a değin aynı evde oturmama karşın, Sofia benim için bir hiç oldu. Benim için şiirlerimin iplikleri arasına takılıp kalmış güzel bir ad oldu.

Sofia'ya ithaf edilmiş ilk şiirlerle, aynı biçemde yazılmış bir sürü şiir arasından seçme yaparak bir kitap oluşturmaya koyuldum; bu kitap için tümüyle o yılların beğenisi doğrultusunda, ama hemen hiç kimsenin hoşuna gitmeyen bir de ad bulmuştum: *Giroscopo* (Topaç). Çok değişik görüntüler içeren şiirlerimin, tüm çocukların sevinci olan o renkli çizgilerle bezenmiş, vınlayan oyuncağı göstermeye yarayan sözcükle çok iyi dile getirilebildiği kanısındaydım. O sıralarda yine çok sevdiği güneşli İspanya kıyılarında yaşamakta olan Gabriel Miro'nun şiirlerimi görmüş olmasını, doğal olarak yine Juan Chábas'a borçluyum. *El humo dormido'*nun (Donmuş Duman) saygın yazarı, kısa süre sonra bana yazdığı mektupta nazik ve iyi niyetli bir ifadeyle: *"Giroscopo'*da – bu adı iyi söyleyemiyorum (demek ki Miro da başlığı beğenmemişti) – insanı derinden etkileyen güzellikte sözcükler var", diyordu. Miro'da geleceği görme yeteneği vardı, çünkü "güzel" sözcüğüne olan tutkum gerçekten de Don Luis de Gongora'nın üçyüzüncü ölüm yıldönümü anmalarına rastlayan yıl doruğuna vardı ve *Cal y canto* (Kireç ve Şarkı) ile birlikte biçemsel güzellik, üzerimde neredeyse duyguyu taşa dönüştürecek denli egemenlik kurdu.

IV

Şimdi Castelar'da, Buenas Aires'in aşağı yukarı otuz kilometre uzağında – yakın dostlarım Dujovnesler'in evinde, Yitik Koru'mun sık sık kesintiye uğrayan ikinci kitabını tamamlayabilmek için düşüncelerimi yeterince toplamaya çalışıyorum. Ama bir önceki bölümle, şimdi başlayacak bölüm arasına gelince – ne denli uzun bir ayraç açılmış ve o tekdüze hareketsizliğin, ancak en çorak topraklara götürebilecek o zorunlu durağanlığın Tanrıya şükür kesilmesinden sonra, ne denli dolu iki yıl yaşanmış! Yapraklarımı, susamış köklerimi yeniden canlandıran, beni yeniden yeşertip, dallarıyla yapraklarını kuşların ve rüzgârın sesine açabilen bir ağaç olarak bir kez daha yükselten, nasıl bir bereketli yağmurdu acaba? Sizlere, bu ormanların kavaklarına, badem ağaçlarına, selvilerine, sedir ve ökaliptus ağaçlarına, evet, sizlere anlatıyorum Polonya ormanlarının buzlu mucizelerini, Krakau'nun çanlarının karlı seslerini, Romanya vadilerindeki kavalların çobanları çağrıştıran yansımalarını, Almanya'daki kayın ve çam ormanlarını, Kremlin'in yıldızlarının üstündeki altınlara dökülen güneşi, bütün bu uluslaın tertemiz insanlarının hiçbir şeyin bulandıramadığı gözlerini. Ve sizler, sonbahar gülleri, parlak zinyalar, yuvarlak dalya çiçekleri; yaban yaseminlerinin minik çanaklarını, Çin'deki çiçeklerin sularını sizlere açıyorum, oradaki kızların sizin tüm çiçeklerinizin yapraklarından daha yumuşak ve daha sevecen tenlerinden söz ediyorum; Çin'deki yelkenlilerin, nehirlerin ipek şeritleri üstünde gezinen dev kelebekleri andıran, rüzgârla dolmuş yelkenlerini anlatıyorum. Yolculuklar yaptım, başka yüzler, başka gökler, başka ülkeler gördüm. Uzakların harita-

ları, bilinmeyen renklerini önümde sergilediler. Ve şimdi, binlerce kilometre uzaktan kanım, yüreğimin içinden akmakta; o yüreğim ki, milyonlarca gözle, milyonlarca sesle ve sonra milyonlarca kardeş eliyle dolu; onu sımsıkı sarıp ısıtan, ona yeni bir ritim kazandıran, onu şu Yitik Koru'mun şimdi yalnızca anılarda kalmış rüzgârlarının önüne katılp gitmek zorunda olan sözcüklere sarıp sarmalayan kardeş eller.

Zaman akıp gitti ve "hilar adenopati ve sağ ciğerin üst bölümünde infiltrasyon"um iyileşti. Hem öyle ki, o güne değin kendimi hiç o denli güçlü hissetmemiştim. Artık bütün gün boyunca dinlenmiyordum. Yalnızca yemeklerden sonra bir saat uzanıyor ve elime herhangi bir kitap alarak uykuyu kaçırıyordum. Ama artık dışarı ender çıkıyordum ve Madrid'deki ilk yıllarımın o yorucu yürüyüşlerinin yerini mahallemin açıklık yerlerinde, Retiro'da ve Moncloa'da yaptığım kısa gezintiler veya az sayıdaki dostlarıma yaptığım ziyaretler almıştı. Bu dostlarımdan biri de, ilk resim öğretmenim Lola Teyze'nin oğlu ve Baroja'nın bohem yıllarının arkadaşı, cumhuriyetçi çevirmen José Ignacio'nun kardeşi Luis Alberti'ydi. Gerçekten yalnız ve duygulu bir insandı Luis; şimdi Madrid'de yaşıyor ve Granadalı üç güzele, yani onun gibi herkesten ellerini ve eteklerini çekmiş olarak sıkıcı bir bekâr yaşamını sürdüren kızkardeşleri Dolores, Maria ve Gloria'ya eşlik ediyordu. Bana karşı son derece sevecen davranıyor ve beni çalıştığı Calpe Yayınevi'ndeki bürosunda kabul ediyordu. Yazın alanındaki eğitimimin ilerlemesini ona borçluyum, çünkü Luis'in kolunun altında bir deste kitapla eve gelmediği hemen hiçbir öğleden öncesini anımsamıyorum. Soluk sarı renkli ciltleriyle *Coleccion Universal,* Calpe'de yayımlanmazdan önce pek yaygın olmayan büyük Rus yazarlarını bile tanıtmıştı. Gogol, Gonçarov, Korolenko, Dostoyevski, Çehov, Andreyev... beni gece gündüz tedirgin ederlerdi. Özellikle bir roman, aralarında anarşizmin güçlü rüzgârlarının estiği entellektüel İspanyol gençliğini derinden etkilemişti; bu, yıllarda Lenin'in devriminden, anlamayı başaramadığı bu devrimden uzaklarda, Finlandiya'da ölmüş olan Andreyev'in *Şaşa Yegulev* adlı kitabıydı. Şaşa'nın

kahramanlıklar ve serüvenlerle dolu gençliği yüzünden uykuları kaçan gençlerden biri de bendim. Dostoyevski'nin *Ecinniler*'i o sıralarda içimde hayranlıktan çok tedirginlik uyandırmıştı. Son derece doğal ortaya çıkan ve kişiliklerinde anormalliğin çok doğru bir şeymiş gibi belirginleştiği delilerden oluşma bu dünya, kafamı karıştırmış ve derin derin düşünmeme neden olmuştu. Bu kitabı okuduktan sonra, İspanya'nın, özellikle küçük kentlerin, en çok güneyde olmak üzere, böyle ecinnilerle dolu olduğunun ailemin küçümsenmeyecek sayıda bireyinin de bu ecinniler arasında yer aldığının bilincine yavaş yavaş vardım. Dostoyevski'nin figürlerinin itici çılgınlığından, yoluma devam ederek Çehov'un tiplerinin çekici melankolisine ve zerafetine geçtim. Çehov'un yoksul arabacılarının, köylülerinin, küçük memurlarının ve profesörlerinin kısa öykülerini kızkardeşim Pepita ile birlikte, gözlerim yaşlarla dolana değin, tekrar tekrar okudum... Gorki'den ilk okuduğum, "Malva" adlı olağanüstü güzellikte bir öyküydü; bu öykünün son tümcesi – "Bıçağımı kim aldı?" biçimindeki sesleniş – gizemli yollardan *Karaya Çıkan Tayfalar*'ımın bir şiirine girdi. O yıllarda Rus roman yazınının önündeki perdenin kalkmasıyla birlikte kavuştuğumuz o şaşılası esin kaynağına ne denli borçlu olduğumuzu İspanyollar olarak kendi kendimize belki hâlâ itiraf etmiş değilizdir. O sıralarda hep ceplerim boş gezerdim. Tramvay biletine yetecek kadar bile param yoktu. Hastalığım ilaçları, iğneleri, röntgen çekimleri, dağlarda dinlenmesiyle birlikte çok pahalıya patlamıştı. Evden para isteyecek cesaretim de yoktu. O nedenle çok az kitap alabiliyordum. Bu yüzden devrimden önceki Rus yazarlarının ayrıcalıklı bir yer aldığı o gençlik yıllarımda okuduklarımın çoğunu, ziyaretlerim sırasında bana kitap armağan eden Luis Amca'ya borçluyum. Luis Amcam olağanüstü bir insandı ve o da bir sürü küçük "cin"le doluydu. Bana armağanlar verdiği dönemde, her zaman olduğundan daha yalnızdı. Bir sevgilisiyle tam o sıralarda ilişkisini kesmişti. Sevgilisini artık aşırı şişman bulmuştu. Kadını daha önce kaç kez: "Seksen kiloya çıkarsan seni bırakırım", diye uyarmıştı. Bir öğlenden sonra sevgilisini metro istasyonlarında bulunan terazilerden birine çıkarmıştı. Ve o öğlenden sonrası, felaketin

başlangıcı olmuştu. İbre, acımasız bir tırmanışla seksen kilonun biraz üstüne gelmişti. Luis Amca da hemen orada, peronda kadını bırakmıştı. Onu bir daha hiç aramadı.

Madrid'deki ilk yıllarımın dostları olan Gil Cala ve Celestino Espinoza'yı o sıralarda artık görmüyordum. Gil Cala bir yerde, sanırım Sevilla'da çalışmaktaydı, Espinoza ise Afrika'da askerlik hizmetini yerine getiriyordu. Buna karşılık Vázquez Diaz'ın ziyaretine eskisinden çok daha sık gidiyordum. Diaz hâlâ karşısındakine vaktin nasıl geçtiğini hissettirmiyordu, Paris öykülerini anlatıyor, ressamlardan ise kötü söz ediyordu... hem ressamlardan, hem de bütün dünyadan! Onunla ne kadar iyi anlaşıyordum! Ne kadar şakacı bir insandı! Onu düşündüğümde, bugün bile gülmemi tutamam.

Ama bir süredir yaşamımda bir başka ve yeni dostluk da vardı, başlangıçta "tekerlekli" diye nitelendirilebilecek bir dostluk, çünkü birbirimize hep Puerta del Sol'e giden 3. hattın bir tramvayının açık bölümünde rastlardık. Yeni dostumun adı Vicente Aleixandre'dı ve o da benim gibi Salamanca Mahallesi'nin yakınlarında oturuyordu. Ama Vicente'nin bugün sandığının aksine, birbirimizi ilk kez resim sergimin dolayısıyla Ateneo'da değil, ama ondan çok daha önce görmüştük. Nerede karşılaşmıştık? Bunu artık anımsamıyorum. Belki de onunla tanışmamı Juan Chábas'a, Dámaso Alonso'ya, ya da Vicente'nin benim evimin bulunduğu binanın ikinci katında oturan yeğenlerinden birine borçluyumdur. İlk kitabı *Ambito* (Çevre) ile birlikte kuşağımızın en büyüklerinden biri olarak ortaya çıkan bu şaire ilişkin olarak, bu anıların akışı boyunca ortaya çıkacak daha pek çok görüntüyü anılarımda hep korudum. Daha sonra iç savaş, sözünü ettiğim kuşağı paramparça etti ve bu kuşak seslerinden, en dahi seslerinden birini sonrasız susturdu. Evet, pek çok görüntü var anılarımda, ama uzun boylu, ince yapılı, sarışın Aleixandre'ınki en başta geliyor – daha sonra, hastalandığında, ona Mirafloresli bir dağ köylüsünün görünüşünü veren o kırmızımsı renk yok henüz yüzünde –; kendisini o güzel "Real" Tiyatrosunun bir locasına ulaştıracak olan gece tramvayının parmaklıklarına dayanmış duran Aleixandre; ben aynı tiyatroya yalnızca arada sırada, yine bizim apartmanımız-

daki bir dairede oturan güzel İtalyan kadını Consuelo Flores'in konuğu olarak gidebilirdim.

Sağlığıma bakmak, benim için rahat ettirici bir alışkanlığa dönüşmüş olduğundan, ilkbahar biter bitmez ailemle dağlara yapacağım yolculuğu konuşmaya başladım, çünkü – burasını iyice vurguluyordum – ciğerlerimdeki henüz kireçlenmemiş yara yerleri için çok zararlı olan yazdan ve sıcaktan kaçmak istiyordum. Ve sonunda gerçekten de dağlara gittim. Orada dinlenmeme ve zorunlu ateş ölçümlerine – her yıl sayısız derece kırardım – kısa süreli gönül maceraları ve yeni bir şiir kitabı üzerindeki çalışmalarımla ara verdim; yavaş yavaş oluşturduğum kitap, *Mar y tierra* (Suda ve Karada) adını taşıyacaktı. Kısa süre önce Dámaso Alonso ve Barbieri'nin *Cancionero musical de los siglos XV y XVI* (15 ve 16. Yüzyılın Şarkıları Kitabı) aracılığıyla Gil Vicente'yle tanışmıştım; şimdi San Rafael'in çam ağaçlarının altında, geleneksel biçemdeki ilk şiirim olan *"La corza blanca"*yı (Beyaz Karaca) kaleme alıyordum; bu şiir, sözünü ettiğim seçkideki en kısa ve en gizemli anonim şiirlerden biriyle aynı melodik ritmi taşıyordu ve "Avilá'da, gözlerim..." sözcükleriyle başlıyordu.

Başlığından da anlaşılacağı gibi, *Mar y tierra* iki bölümden oluşuyordu. Birinci bölümde doğrudan doğruya Guadarrama'nın dağlarından esinlediğim şiirlerle, konuları farklı daha birkaç şiir yer almaktaydı; *"Marinero en tiera"* (Karaya Çıkan Tayfa) diye adlandırdığım ikinci bölümde ise Cádiz'in denizine, nehir ağızlarına, gemilerine ve tuzlalarına duyduğum özlemden kaynaklanan şiirler vardı. Beni sık ziyaret eden Dámaso, bu şiirleri zamanla okuyor ve bazen coşkuyla onaylıyordu. O sıralarda Ultraistlerin düzensizliğinden çok uzaktım ve en uç noktada bir yalınlık, açık ve seçik, melodik bir çizgi arıyordum, Federico Garcia Lorca'nm "Üç Nehir Üzerine Küçük Balad"ında tam olarak ulaşmış olduğundan ben de bir şeyler edinmek istiyordum. Ama yeni oluşan şiirimin tek yaşam kaynağı şarkılar değildi. Garcilaso ile Pedro Espinosa'dan da kaynaklanmaktaydım. (Gongora, daha sonra eklendi.) Soneleri ve üçlü kıtaları aynı ölçüde çekici buluyordum, ama Toledolu ile, Antequeralı şairde hayran kaldığım stanslar, sabırsızlığım ve o

zamanki amaçlarım karşısında bana aşırı katı, aşırı ağır tempolu ve sıkıcı geliyordu. Klasik ve romantik biçimler karşısında şiddetli, aynı zamanda da silahlı bir tepkiyi bayrak edinmiş olan Ultraistler için bir sone kaleme almak, cinayetten de daha ağır bir suçtu. Ama işte ben de onlardan daha genç, daha özgür ve son olarak da tanınmamış bir şair olarak bunu yapmaktaydım. Aleksandren formunda bir soneyi – "A Juan Espinosa, capitán de navio" (Kaptan Juan Antonio Espinosa'ya) Baudelaire'den bir alıntıyı başına koyarak kaleme aldım. Gerçekte romancı ve Celestino'nun kardeşlerinden biri olan bu Juan Antonio'nun o sıralarda kaptanlık yaptığını sanmıyorum, ama bir defasında Biskaya'da bir balıkçı filozuyla denize açılmış olması, ona hayranlık duymam için yetmişti. Daha sonra birkaç üçlü kıta – "Sueño del marinero" (Denizcinin Düşü) – yazmak gibi bir serüvene atıldım; bu şiirlerde uzaklara duyduğum tüm özlemi, deniz kıyısında büyümüş ve karaya bağlı kalmış bir gencin giderek derinleşen melankolisini dile getirdim. Her iki şiiri de kitaba aldım ve ikincisini geçici olarak tümünün önüne bir prolog diye koydum. Acaba o zamana değin öncü diye nitelendirilen şiiri terkedip bilinen belli biçimlere dönen bir kaçak mıydım? Hayır. Yeni ve gerçek öncü şiiri günün birinde biz genç şairler, henüz yetişmekte olan, o zamana değin – Dámaso, Lorca ve Gerardo Diego'nun dışında – daha kitap yayımlamamış, ama şiirleri *Indice*'de, Juan, Ramon Jiménez'in aynı adlı bir yayınevinde çıkarmaya başladığı dergide yayımlanmış olan şairler oluşturacaktık. Öteki, ilk avangard, Ultraist öncü şiir, artık geri çekilmekteydi. Savaş alanında bıraktığı – istenilirse eğer, kahraman diye nitelendirilebilecek – ölülerin sayısı epey kabarıktı. Kurtulabilen ancak pek az olmuştu. Juan Ramon Jiménez beni her ne kadar haklı bir kızgınlık anında bir *ist* olarak, yani moda olan *izmleri* izleyen biri diye nitelendirdiyse de, burada her türlü sınıflandırma karşısında duyduğum tiksintiyi ve mutlak bağımsızlığa, çeşitliliğe, balta girmemiş ormanlarda ve engin denizlerde sürekli serüven peşinde koşmaya olan eğilimimi dile getirmek zorunluluğunu duyuyorum. *İzmlerin* kıyısından geçmiş olmam, çekiciliklerine kapılmış, bana bulaşmalarına izin vermiş olmam ve bu nedenle de

kimi zaman ağlarına yakalanmış gibi gözükmem, kaçınılmaz ve doğal karşılanması gereken bir durumdu. *İzmler,* her yerde sızıyorlardı, birbirlerini ani oluşan dalgalar halinde, bir yer sarsıntısı gibi izliyorlardı ve ardı kesilmeyen akımlarla karşıakımlar arasında hiç dokunulmaksızın kalmak, güç olmaktan da öte bir şeydi. Ama şimdi vardığım son noktada, zaman açısından bunca uzaklığın ardından, şu soruyu sorabilirim: Benim yaratım veya kuşağımın tüm İspanyol şairlerinin yaratıları bugün hangi *izm* içersinde yer almaktadır? Şunu iddia edebileceğime inanıyorum: Hiçbirinde. Bizim şiir sanatımız doruk noktalarında hep tüm modaların üzerindeydi; kısır bir zaman geçirme aracı olduğu çok enderdi, bundan ötürü de bu şiir sanatı, bir anlamda – bunu söylemeyi ne bir abartma, ne de kendini beğenmişlik sayıyorum – en büyük acılar karşısında direnerek İspanya'da bugün de egemen olan bir lirik hareketin gerçek öncüsüdür.

O sıralarda beni artık bir ressamdan çok bir şair olarak takdir eden Gregorio Prieto da o yaz San Rafael'de ziyaretime geldi. Ünü gittikçe artmaktaydı. Sanıyorum o zamanlar *Salon Nacional'de, Soledad, Encarnacion y Asuncion recolectando manzanas* (Elma Hasadında Hüzün, Hazreti İsa'nın Bedenleşmesi ve Göğe Çıkış) gibi uzun ve yazınsal bir ad taşıyan bir resminden ötürü bir madalya da almıştı. Sonbaharın sonuna doğru, dağlardan dönüşümden sonra benim portremi yapmak istedi. Madrid'in tipik caddelerinden birindeki evinde ona poz verdim. Prieto, kısa süre önce bu tablonun bir fotoğrafını bana Buenos Aires'e yolladı. Belden yukarı resmedildiğim bu tabloda henüz babamın matemini tutmaktayım, zayıfım, başım düşünceli bir ifadeyle yukarı, kalkık, ellerimde açık bir kitap var. Gençliği yansıtan, aradan geçen yıllara karşın sihrini ve sempatik etkisini yeterince korunmuş olan bir yapıt. Prieto o sıralarda Madrid'de, bu resmi hem tanınmış bir yazara göstermek, hem de yazarın dikkatini şiirlerime çekmek amacıyla bir öğleden sonrasında Enrique Diez-Canedo'yu atölyesine davet etti. O güne değin Diez-Canedo'yu hiç görmemiştim. Adını biliyordum, ama yapıtları yabancımdı. Bir yazın ve tiyatro eleştirmeni olarak gazetelerde ve dergilerde

büyük ağırlık taşıdığını da biliyordum. O dönemde benden yaşlı çağdaşlarımdan yalnızca Antonio Machado'yu (kardeşi Manuel'den daha iyi olmak üzere) ve Juan Ramon Jiménez'i tanımaktaydım. Gabriel Miro'dan yalnızca birkaç kısa öyküyle *El humo dormido* adlı nefis bir roman okumuştum; roman bir Cizvit kolejindeki eğitimi konu aldığından, beni çok sarmış ve sarsmıştı; Puerto'daki San Luis Gonzaga Kolejinde geçirdiğim kendi okul dönemimi anımsamıştım. Azorin'den *Clásicos y modernos*'u okumaya yeni başlamıştım. Ve hoşuma gitmişti. Buna karşılık Unamuno, Baroja, Valle-Inclán, Pérez de Ayala, D'Ors, Ortega y Gasset... Tanrım! Neredeyse hâlâ ressamdım, şair olarak ise henüz evrenin bir sisten başka bir şey olmadığı dönemdeydim. Şiir için kendimi öldürüyordum ve şiir yüzünden uyuyamadığım için, sabahı çoğu kez kıpkırmızı olmuş gözlerle karşılamaktaydım. İspanyol romanı beni az ilgilendiriyordu, ya da, daha iyi bir deyişle, içimde İspanyol romanıyla hesaplaşmamı engelleyen bir şeyler vardı. Felsefi denemelere gelince... daha uzaktan ve yabancım olmalarına karşın uykumu getirmekteydiler. Kendi istediğim şey üzerinde, tutkuyla istediğim şey üzerinde yoğunlaşabilmem, kendimi bir şair olarak kabul ettirebilmem için, o sıralarda öyle kapalı olmam, belki de gerekliydi. Bunun dışında ne varsa, daha sonraki bir zamana ertelenmeliydi. Daha sonra bilgi dağarcığımdaki korkutucu boşlukları doldurabilmem için yeterince zamanım olacaktı.

Diez-Canedo, kız sesini andıran ince sesiyle, abartılı davranışlarıyla ve geniş aralıklı, sarı dişlerini gözler önüne seren sürekli gülümseyişiyle başlangıçta üstümde şok etkisi yarattı. Portremi övdü ve Gregorio Prieto benden ona şiirlerimden birini okumamı rica ettiğinde – hoşnutsuzlukla beklemiş olduğum gibi – şaşkınlığını gizleyemedi.

"Yalnız ressam olduğunuzu sanıyordum", dedi biraz çekinerek.

Neredeyse kaba bir şey söyleyecektim. Ama neyseki kendimi tutmayı başardım ve yeni uğraşımı hiç bilmeyen, beni dinlemeye memnuniyetle hazır olan birine kötü davranmanın ne denli haksız ve yanlış olacağını anladım.

Biraz ellerim titreyerek elyazılarımı çıkardım. Şiirlerimi ve sonelerimi *önemli birine* ilk kez okuyordum. Canedo'nun yorumu olumlu, ama kısa oldu. Özellikle deniz üzerine kaleme almış olduğum dizelerimi övdü. Juan Ramon ve Garcia Lorca gibi, ben de Endülüslü'ydüm. Bu anlaşılıyor ve oluşmakta olan şiirime belli bir vurgu kazandırıyordu.

Canedo'nun kısa sözleri karşısında hoşnutsuzluk duymadım. Ünlü bir eleştirmene göre çok şey söylemiş sayılırdı. Bu kişilerin bir yanlış yapmak gibi büyük bir tehlikeyle karşılaşmamak için ne denli dikkatli davrandıklarını herkes bilir. Kısa süre sonra Gregorio Prieto'dan, Diez-Canedo'nun benim için başka övücü sözler de söylemiş olduğunu öğrendim ve bu, bana yeni bir atılım gücü ve coşku kazandırdı.

Aradan aylar geçti. Küçük sıkıntılarla ve "buz kovamın" ancak birkaç kez kesintiye uğrayan gönüllü yalnızlığında geçireceğim bir kış geldi. Beni uyutmayan kitap, yani *Mar y tierra* gittikçe büyüdü ve küçük denizcimin kasketindeki şerit, odamın içindeki düşsel rüzgârlarda dalgalanmaya başladı. Puerto'daki artık uzaklarda kalmış çocukluğumun teraslarından belli belirsiz görmüş olduğum kız arkadaşım, iç dünyamda bahçelerde gezinen bir Siren'e, denizin altındaki bahçelerde gezinen, arı gibi çalışan bir sevgiliye dönüştü. Şarkılarımın zarif direklerine düşünülebilecek her renkte flamalar ve minik bayraklar çektim. Kitabım gittikçe bir şenliği, güneyin güneşi önünde süzülüp giden parlak bir yelken yarışını andırmaya başlamıştı. Bir "Triduo de alba" (Üç Günlük Dua) ile, "a la Virgen del Carmel" (Karmel'in Bakiresine) başlıklı üç sone yazdım ve bunları anneme ithaf ettim. Çok duygulanan annem, bu lirik dualarımla birlikte din konularına duyduğum umursamazlığın da geçmekte olduğu sonucuna vardı. Kendimi Kuzey Işığının haydut korsanı olarak bilinmeyen denizlerde görüyordum. Cádiz koyunun çizdiği o eksiksiz kavis ortasında – klasik mitlerde adı geçen – mavi boğayı görüyordum; çocukluğumun artık uzaklarda kalmış bir gecesinde, Halley kuyruklu yıldızının ışıklar içersindeki kuyruğunu taramak için Cádiz'in bembeyaz sahillerine iniyordum. İlk yaşamımın kıyılarından içerilere doğru uzaklaştıkça, içimde her gün daha da

büyüyen bir özlemden kaynaklanan bir sürü küçük şey görüyor, düşlüyor, buluyordum. Ve daha sonra Juan Ramon Jiménez'in şiirimi Garcia Lorca'nın şiiriyle karşılaştırırken söylediği gibi, halka özgü anlatımın o artık "çok geçilmiş yoluna" sığınmaksızın, "renklerden, kokulardan, müziklerden ve özlerden" yana çok zengin bir şiir birikimi oluşturdum. Artık Federico'yla tanışabilmem için koşullar uygundu. Bunun zamanı nihayet gelmişti. Tanışma, sonbaharın ilk günlerinde bir öğleden sonrasında gerçekleşti. Kısa süre önce mektupla kararlaştırmış olduğumuz gibi, Gregorio Prieto da yanımdaydı ve beni Lorca'ya tanıştırdı. Avukat olmak isteyen Garcia Lorca'nın, bütün derslere devam edebilmek için birkaç yıldır kaldığı öğrenci yurdunun bahsindeydik. Artık aylardan ekim olduğundan, şair Granada'dan dönmüş bulunuyordu. Esmer teni hafiften zeytin yeşilini çağrıştırıyordu, koyu renk bir tutam saçın sarktığı geniş bir alnı vardı, gözleri pırıl pırıldı, kolayca kahkahalara dönüşebilecek, yaygın bir gülümsemesi vardı. Her şeyiyle bir Çingeneye, hayır, Çingeneye değil, bir köylüye benziyordu, yani Endülüs topraklarının yetiştirdiği, o aynı zamanda hem ince, hem de kaba saba adamları andırıyordu. (Böyle görmüştüm Lorca'yı öğlenden sonrasında ve şimdi de, ne zaman anımsasam, gözlerimin önünde yine öyle belirir.) Beni büyük bir neşeyle kucaklayarak, kahkahalar atarak, abartılı hareketlerle karşıladı ve hem beni, hem de Granada'daki akrabalarımı iyi tanıdığını iddia etti. Yıllar önce Ateneo'daki sergimi gezdiğini, beni yeğeni saydığını ve bana bir tablo ısmarlamak istediğini söyledi; bu tabloda Lorca'yı bir derenin kıyısında uyurken betimleyecektim; Lorca'nın üzerinde, bir zeytin ağacının dalları arasındaki Meryem Ana da, üstünde "Aşkın güzelliğinin temsilcisi Kutsal Anamız şair Federico Garcia Lorca'ya görünürken" yazılı bir afişi sallıyor olacaktı. Kendisine böyle bir resim yapmayı aklımın ucundan bile geçiremeyeceğimi söylememe karşın, hep bu siparişten söz etti; ayrıca resim yapmaktan çoktan vazgeçtiğimi, şimdi beni yalnızca bir şair olmanın ilgilendirdiğini de söyledim, ama bu açıklamama o zamanlar hemen hiç önem vermedi. O akşam beni kendisi ve birkaç arkadaşıyla birlikte yurtta yemeğe davet etti. Bu arkadaş-

lar arasında o sıralarda dünya çapında bir sinema sanatçısı olmaktan çok uzak olan Luis Buñuel, Malagalı şair José Moreno Villa ve Pepin Bello adında, zayıf, çok konuşkan, sarışın bıyıklı, kendisine hemen büyük yakınlık duyduğum bir genç de vardı. Yemekten sonra yine bahçeye çıktık; Canalillo suyunun böldüğü, koyu renkli kavak ağaçlarının nöbete durduğu, bir çitle çevrili bahçe, öğrencilerin pavyonlarına doğru yuvarlanan dalgaları andıran zakkumlar ve yaseminlerle doluydu. Federico'yu şiir okurken hiç dinlememiştim, ama bu alandaki ünü büyüktü. Ve o gece, içine yalnızca uzaktaki evlerin aydınlık pencerelerinden birazcık ışığın sızdığı karanlığın ortasında, Lorca'nın bu yeteneğine ben de tanık oldum. Garcia Lorca, Granada'dan getirmiş olduğu son Çingene romansını okudu:

Yeşil, tıpkı sana olan aşkım gibi, yeşil...

Unutulmaz bir ilk karşılaşma gecesi! Federico'nun tüm kişiliğinde büyülü, olağanüstü çekici bir şeyler – *duende,* yani o adlandırılamayan yan vardı. Onu bir kez gördükten ve dinledikten sonra unutabilmek, olası mıydı? Lorca, tam anlamıyla çekiciydi: piyanonun başında tek başına oturmuş şarkı söylüyor, şiir okuyor ve türlü şakalar yapıyordu. Ünü daha o sıralarda çok büyüktü. Şiirleri, özdeyişle, Granada'ya ait – kimi gerçek, kimi uydurma – sayısız fıkraları, edebiyatçıların gittikleri tüm kahvelerde ve tüm öğrenci çevrelerinde ağızlardan düşürülmüyordu. Oysa o yıllarda kaleme almış olduğu en önemli yapıtları daha yayımlanmış bile değildi. O güne değin Lorca, yalnızca iki kitap yayımlamıştı, az tanınan, müzik öğretmenine ithaf etmiş olduğu *Impresiones y paisajes* (İzlenimler ve Manzaralar, 1918) ve olumlu eleştiriler alan, benim de Sierra de Guadarrama'da çok beğenerek okumuş olduğum *Libro de poemas* (Şiirler Kitabı, 1921), Federico, bu kitaplardan çok az söz etti, ama bir defasında son kitaptan dizeler alıntıladığını duydum. Şairin o zamanlar her yana yayıldığı yapıtları Çingene romanslarından, tek tek küçük şarkılarından ve sonradan *Poema del cante Jondo* (Cante Jando Şiirleri) başlığı altında toplanan şarkılardan oluşuyordu. Bu arada dostları arasında *Los titeres*

de Cachiporra (Cachiporra'nın Kuklaları) ve *Mariana Pineda* adlı iki oyundan da söz edilmekteydi. Sonradan iki oyunu da gördüm. Dostluğumuzun o ilk gecesinden ise hep yalnızca "Romance sonámbulo"yu ve bu yapıtın kavak ağaçlarının hışırtılarıyla dolu bahçenin yarı karanlığında insanı daha da bir ürperten gizemli dramatiğini anılarımda korudum.

Gece yarısından sonra yalnız kaldığımda, Federico: "Hoşça kal, yeğenim", dedi.

Yağmur başlamıştı. Ani bir şimşek, yaklaşmakta olan bir fırtınanın habercisiydi. Ve eve vardığımda iliklerime kadar ıslanmış olmama karşın, mutluydum. Yaşamımın bir yaprağına unutulmaz bir tarihin düşülmüş olduğunu biliyordum. Birkaç gün sonra Garcia Lorca'ya bana ısmarlamış olduğu resmi, bir de ona ithaf ettiğim bir soneyi götürdüm. (Yine *Karaya Çıkan Tayfalar*'ıma aldığım öteki iki soneyi de aynı yıl, ama biraz daha geç bir tarihte yazdım.) Lorca, yaptığım resmi en abartılı sözcüklerle ve jestlerle övdü. Sonra resmi yatağının başucuna astı ve Fuente Vaquerosdaki sayfiye evinde de resmi aynı yere asacağına söz verdi. "Bunu kendi gözümle görebilmem" için de beni hemen oracıkta yazı o sayfiye evinde geçirmem için davet etti. Soneye gelince... Hoşuna gitmişti Lorca'nın ve benden soneyi evine her zaman gelip giden dostlarına da yinelememi istedi. Bu anı, ona şarkılarımın bazılarını da okumak için fırsat bildim. Lorca dikkatle dinledi. Ayrılırken, bahçede bana şöyle dediğini anımsıyorum: "Bir şairin işine yarayacak iki iyi şeye sahipsin: güçlü bir belleğin var, sonra – Endülüslü'sün. Ama resim yapmayı da bırakma."

Her şeye karşın, eve mutlu döndüm.

Ekim ayı gelmiş, dersler başlamıştı; bir gün öğrenci yurdunda zayıf bedenli, esmer tenli, güzel yüzlü ve güçlü bir Katalan ağzıyla konuşan bir genç belirdi. Federico, sonbaharda kendisine yaptığım ender ziyaretlerden birinde bu genci benimle tanıştırdı:

"Bu, söylediğine göre ressamlık kariyeri yapmak üzere Madrid'e gelen Salvador Dali."

(Dali! Onu tanımayan yoktu – benim dışımda; oysa gerek Daniel Vázquez Diaz, hem de tablolarının *Alfar* dergisinde ya-

yımlanmış bazı röprodüksiyonları aracılığıyla yeteneği konusunda bir fikir edinmiş bulunmaktaydım.)

"Ressamlık kariyeri mi! Var mı böyle bir şey?" diye sordum hayretle.

"Evet", diye karşılık verdi Federico ciddi bir ifadeyle. "Yani ressamlık mesleği. Real Academia de San Fernando'da." Ve yanılmıyorsam, şunu da ekledi: "Bitirmesine daha iki yıl var."

İlk anda Garcia Lorca'nın alışılmış şakalarından biri sandığım şey, gerçeğin ta kendisiydi. Dali'nin Figueraslı dürüst bir noter olan babası, oğlunun işe ciddiyetle sarılmasını istiyordu. Onun için ressamlık da, kendi seçmiş olduğu noterlik gibi bir meslekti ve insan dört ya da beş yıl okuyup sınavını verdikten sonra, bir unvan sahibi olurdu. Yapılacak en iyi şey de bu unvanı Madrid'deki akademi gibi yetkili bir otoriteden almaktı. Temelde büyük bir olasılıkla haklıydı belkide. (Ne olursa olsun, bugünkü Dali'nin ölü akademizminin kökeni kısmen o yıllarda aranmak gerekir; ama bu konudan anılarımın üçüncü veya dördüncü kitabında daha söz edeceğim.)

Salvador Dali o sıralarda bana çok çekingen ve çok az konuşan biri gibi gözükmüştü. Bana onun bütün gün çalıştığını ve bazen yemek yemeyi bile unuttuğunu ya da yurdun yemek salonuna geç geldiğini söylemişlerdi. Onu, Federico'nunkine benzeyen basit bir hücre olan odasında ziyaret ettiğimde, neredeyse içeri giremeyecektim; çünkü döşeme resimlerle öylesine kaplanmıştı ki, ayağını basacak yer kalmamıştı. Dali'nin inanılmaz bir yeteneği vardı; o sıralarda ancak yirmi bir yaşında olmasına karşın, çok iyi bir çizimciydi. Gerçekçi ya da düşlemci, nasıl isterse öyle çizebiliyordu: Picasso'nun helenistik dönemini anımsatan, ama bu yüzden daha az hayran kalınmaya değer olmayan, arı bir klasik çizgi, yetkin düzeyde bir kaligrafi – ya da kıllı yumakları andıran karmakarışık çizgiler, daha o zamandan büyük gerçeküstücü Dali'nin ilk Paris yıllarının habercisi olan, hafiften birbirine karışmış mürekkep lekeleri.

Dali her zaman, içine gizliden ince bir alayın da karıştığı belli ve tipik bir Katalan ciddiyetiyle, karakalem resimlerinde

neler olup bittiğini açıklardı; bunu yaparken tartışma götürmez yazınsal yeteneği de kendini belli ederdi.

"Buradaki 'kusan hayvan'." (Resimdeki bir köpekti, ama köpekten çok bir kıtık yumağını andırıyordu.) "Bunlar da sevişmekte olan iki Guardia Civil mensubu, bıyıklarıyla falan filan..." (Resimde gerçekten de başlarında üçgen biçimi başlıklarıyla, bir yatağı betimleyebilecek bir şeyin üstünde birbirlerine sarılmış iki bol saçlı kafa vardı.) "Bu, kahvede oturmakta olan bir çürümüş." (Yalın bir dikey çizgi, üst yanında ince bir bıyık; bu çizgiyi kesen bir yatay çizgi, masayı betimliyordu.) "Ve burada yine *bir hayvan,* hâlâ *kusmakta*..."

Dali'nin "Çürümüşleri", bazen Pepin Bello'nun, öğrenci yurdunun bana Federico tarafından tanıştırılmış olan bu sevimli ve konuşkan sakininin bedenini anımsatıyordu. Dahası, öyle sanıyorum ki bu, aslında Pepin'in bir buluşuydu ve Dali, bu buluşu içine büyük espriler katarak benimsemişti. Çürümüş, adından da kolayca anlaşılacağı gibi, pek çok insandan ve pek çok nesneden yansıyan tüm çürümüşlüğü, ölmüşlüğü ve zaman aykırılığı sergilemekteydi. Dali, çürümüşleri tam anlamıyla bir çırpıda yakalamayı başarıyor ve birbirinden değişik tipler aracılığıyla sergiliyordu. Öksürük nöbetleriyle sarsılarak, boyunlarında atkıları, gezinti yollarının kenarındaki banklarda oturanlar vardı örneğin. Ellerinde baston, yakalarında çiçek, "hayvan"ın eşliğinde gezinmekte olan şık insanlar vardı. Sonra akademik çürümüşlerle, gerçekte çürümüş olmayan çürümüşler vardı. Erkek, dişi, cinsiyetsiz ve iki cinsiyetli olmak üzere, her cinsiyetten çürümüşler vardı. Bu anlatım, çok kısa sürede her şeye uygulanır oldu: yazına, resim sanatına, modaya, binalara, en değişik nesnelere, tüm kokuşmuşluğa ve çağımızın özgürce ilerlemesini aksatıp engelleyen her şeye uygulandı. Örneğin o zamanlar Azorin, bizler için artık bir çürümüştü ve onu böyle saymakta haklıydık; Ricardo Leon ve Emilio Carrere'nin, ya da Benedito, Eugenio Hermoso, Sotomayor gibi ressamların çürümüş olduklarını ayrıca belirtmek bile gereksizdi... Majesteleri XIII. Alfons da büyük bir çürümüştü. Ve papa. Ve yurtta konferanslar veren Fransızlar'ın çoğu. Ve bugün artık anımsayamadığım bir sürü insan, bir sürü

nesne. Hiçbir şeyin gölgeleyemediği, neşeli, ama yine de çalışmayla dolu geçen, ilerki yılları aydınlatacak yapıtların ağırlığını taşıyan günlerdi o günler!

Pepin Bello'nun bir başka buluşu da, çürümüş'le kısmen örtüşen atılmış'tı; bu ikisinin birbirinden ayrılan tonları ve gölgeleri vardı; bu ayrımları en iyi algılayabilen de yine Pepin'in kendisiydi; benliğinden taşan mizah ve düşlem gücünü, avuç avuç yurdun aralarında Luis Buñuel'in de bulunduğu tüm sakinlerine saçmaktaydı; yıllar sonra Buñuel, Dali'yle birlikte gerçeküstücülük akımının en olağanüstü filmi olan *Un chien andalou*'da Pepin Bello'nun eğlenceli ve çoğu kez de dahiyane düşüncelerinin çoğunu değerlendirmeyi başardı. Pepin ile aramızdaki büyük dostluğa şiir alanındaki düşüncelerinin çoğuna daha sonra yine döneceğim. Şimdi güçlüklerle ve acılarla dolu şairlik yolumda bana yardım etmiş olan iki insandan söz etmek istiyorum. Bunların biri Kübalı bir yazar ve diplomat olan José Maria Chacon y Calvo, öteki de yine yazar olan, Kanarya Adaları'ndan gelme Claudio de la Torre'dir. Yanılmıyorsam José Maria ile Federico, Claudio'yla da Juan Chabas aracılığıyla tanışmıştım.

José Maria, iyi bir insandı. Tropik yemişlerin yumuşaklığını çağrıştıran, yumuşakbaşlı bir yaradılışı vardı ve karlı dağları sevdiğinden, kışın büyük bir bölümünü kayak yaparak geçirirdi. O sıralarda henüz *El hermano menor* (Küçük Erkek Kardeş) adlı tek bir kitabı yayımlanmıştı ve yanılmıyorsam eğer, Marti'nin, İspanya'nın duyarlı şairinin ve vatanının özgürlük havarisinin tüm yapıtlarının çıkmasını sağlamıştı. Deniz üzerine kaleme aldığım şiirlerle, ilk üç dizeli koşuklarımın hayranıydı. Dinlenmeme ne zaman ara verecek olsam beni evine, Calle Pardiñas'a akşam yemeğine çağırırdı. Orada benden yalnız kendisine, ya da kimi zaman kabarık sayıya ulaşan konuklarına şiirlerimi okumamı isterdi. Bir akşam beni iri yapılı, gösterişli, epey büyük başlı, kaşları taranmış ve göbekli bir adamla tanıştırdı. Sırtında siyah ceket, ayağında da çizgili pantalon bulunan bu adam, Katalonyalı filozof Eugenio D'Ors, "Xénius"tu ve *Glosario* ile, o sıralarda yeni okuduğum, çok hoş bir kitap olan *La bien plantada*'nın (Sağlam Köklü) yazarıydı.

Kahveler içildikten sonra beni hep yeni insanlarla tanıştırma çabasında olan José Maria, ezbere bildiğim, o tutkulu ve coşkulu dönemimde her vesileyle okumaktan zevk aldığım bazı şiirlerimi okumamı rica etti. Eugenio D'Ors, beni dikkatle dinledi. Gözleri kalın kaşlarının altına gizlenmişti ve etli dudaklarında dostça bir gülümseme vardı. Önce kısık sesle, adeta fısıldar gibi, tek bir yorum yaptı:

"İnsan bunları dinleyince, *benzeri* dizeler yazma isteğini duyuyor."

Ne demek istediğini ilk anda anlayamadım, ama biraz sonra söylediğinin benim için ne denli büyük bir övgü olduğunun bilincine vardım. Bugün, yani elli iki yaşında olmama karşın hâlâ unutmamış oluşum, bunun en iyi kanıtı. Onun gibi, Claudio de la Torre'yi de hiçbir zaman unutmadım ve iç savaşı izleyen, kargaşayla dolu yıllara karşın la Torre'nin kalbimdeki yeri bugün de aynı. Bir öğlenden sonrasında, Gran Via'nın o sıralarda kaldığı ve hangisi olduğunu şimdi artık anımsayamadığım bir otelinde gerçekleşen ilk karşılaşmamızdan başlayarak, bana ne kadar sakin, ama güvenilir bir yakınlık, şiirlerime de ne kadar doğal bir ilgi göstermişti! Ve yazın uğraşımın o ilk ve güç günlerinde bana çok iyi bir dost olmuştu. Belki de karşıtlıkların birbirini çekmesi yasası doğrultusunda, Claudio'nun üstüne başına gösterdiği büyük titizlikle temizliğine, sesinin ölçülü tonuna, kusursuz nezaketine, sesinin taşıdığı ve Kanarya Adalarına özgü belli belirsiz vurguyla benim Endülüslü kulağıma daha da çekici gelen hafif madeni tona hayrandım. Bütün bu nedenlerden ötürü hayranlık duymaktaydım. Claudio de la Torre'ye, ama bu hayranlığımın en büyük nedeni, eski adları – yani "Mutlular" – daha Cádiz'deki denizimin kıyılarında geçirdiğim çocukluk günlerimde beni nice düşlere sürüklemiş olan bir adalar grubunda doğmuş olmasıydı. Tanışmamızdan birkaç hafta sonra Claudio'ya bir sonemi, Aleksandrin vezniyle kaleme aldığım ikinci soneyi ithaf ettim. Bu, karadaki denizcinin, uzaklardan gelmiş olan ve Okyanus'un dalgalarında yıkanan, yemyeşil kıyılarda yaşayan birinin görkemini taşıyan yeni bir dostu ululama anlamını taşıyordu.

Bir akşam otelindeki yatak odasında son bir dizi şiiri okumayı tamamlayan Claudio de la Torre, şöyle dedi:

"Neden bu yılki Ulusal Yazın Ödülü için başvurmuyorsun? Seçiciler kurulu çok iyi. Aralarında Antonio Machado, sonra Gabriel Miro, Menéndez Pidal, Arniches, Gabriel Maura ve moreno Villa var." Bir an, normalde o denli resmi olan ve şakaya pek az eğilimli Claudio de la Torre'nin gerçekten delirdiğini, ayrıca da benimle alay ettiğini sandım. "Üstelik alabilirsin ödülü", diye ekledi. Hemen karşılık vermedim. Yaptığı, akıl almaz bir öneriydi.

"Ne demek istiyorsun?"

"Başvurman gerektiğini ve belki de ödülü alabileceğini", diye yanıtladı. Sesinde en ufak bir alay yoktu.

Claudio de la Torre, bir yıl önce bu ödülü *En la vida del señor Alegre* (Bay Alegre'nin Yaşamından) adlı, henüz okumadığım bir romanıyla kazanmıştı. Ama Claudio nihayet bir yazardı. Üstelik de olgun bir yazar. Ve çok ciddi olan bir yazar. Çok düzenli çalışan, çok... kısacası, böyle bir takdir için biçilmiş kaftan olan kişiydi... oysa ben kimdim? Nereden geliyordum? Yazınla ne ilgim vardı? Bir Antonio Machado, zavallı şarkılarım için ne düşünebilirdi? Ya da bir Menéndez Pidal? Hakkımda biraz bir şeyler bilen tek kişi Moreno Villa'ydı, ama o da beni yalnızca bir ressam olarak tanıyordu...

"Nereden geldi bu aklına? Ciddi olduğuna inanamıyorum", dedim hayretle Claudio'ya. "Belki de alırsın ödülü. Başvur."

Gitmek üzere ayağa kalktım.

"Dinle beni", dedi, kapıya vardığımda. Ondan tramvay için birkaç Céntimo istedim. Bana beş peseta verdi. Bunu bugün de çok iyi anımsıyorum. (Ödül, beşbin pesetaydı.) Claudio de la Torre'ye yaptığım bu ziyaretten birkaç gün sonra ve onun ısrarlı "belki de alırsın ödülü" sözü hâlâ kulaklarımdayken, kimseye veda etmeksizin güneye, Rute'ye, Sierra de Cordoba'daki küçük bir yere giden bir trene bindim; kızkardeşim Maria, uzaktan akrabamız olan noter Ignacio Docavo'yla evlendiğinden beri orada yaşıyordu; Ignacio zeki, esprili, sevimli ve hayat dolu bir insandı. Orada bir mevsim geçirmek ve sağ-

lığıma bakmak istiyordum; gerçi sağlığım artık tümüyle yerine gelmişti ama ona belli bir titizliği göstermek, sakin geçen bunca yılın ardından benim için hoş bir alışkanlığa dönüşmüştü. Sağ akciğerime teşekkür borçluydum; ilk mesleğimden vazgeçişim ve yeni yolumda emin adımlarla ilerlemem, geniş ölçüde onun sayesinde gerçekleşmişti.

Rute'ye vardığımda, vakit geceye yaklaşmıştı, ruhum zeytinliklerin bıraktığı izlenimlerle doluydu; eski ve dört bir yanı dev yağ fıçılarıyla sarılı bir kent olan Lucena'nın tuhaf manzarası, sonra sipsivri kayalarıyla Martos'un, kırmızı düzlüklerde ya da kurşun rengi dağların sırtlarında yer alan, tebeşirle çizilmiş birer çizgi gibi gözüken köyleri kaplayan kirecin insanın gözlerini acıtan beyazının görünüşü beni şaşırtmıştı. Artık son nefesini vermiş bir günbatımının koyu kan rengi içersinden ansızın beliriveren Rute'ye değin süren hüzünlü ve dramatik bir yolculuk oldu.

Kızkardeşim, beni evin en üst katına yerleştirdi. Vardığımda çok yorgun olduğumdan, hemen uyudum. Ama uyumazdan önce, eski ve sağlıklı alışkanlığıma uyarak, içinde birkaç ay süreyle dinginliğe olan abartılı tutkumu ve yeniden hastalanma karşısında duyduğum korkuyu yaşamak niyetinde olduğum bu yeni yatak odamın balkon kapısını ardına kadar açmıştım. Serin bir şafak vakti, gözlerime kızıl ışıklar göndererek beni uyandırdı. Karşımda Guadarrama yoktu; Madrid'in kent manzarasının inceden esen griliği de yoktu. Rute'deki odamdan baktığımda gördüğüm tek şey, bir ucu tarlalara, öteki ucu da dağlara uzanan sapa bir yoldu. Neyse ki bulunduğum katta bir teras vardı. Bu terastan baktığımda, dik bir bayırda yer alan küçük kentin bir bölümünü görebiliyordum; bayırın en yüksek noktasında Monte de las Cruces yükselmekteydi; yine aynı yerden, zeytin ağaçları ve bağlarla birlikte, sarı ve tavşankanı rengindeki tarlalardan oluşma geniş bir manzarayı da görebiliyordum. Rute'nin havasının sert, neredeyse felaket habercisi denebilecek bir yanı vardı. Odanın duvarlarından birinin – uyurken başımı yasladığım duvarın – ardında hapishanenin bir hücresi bulunmaktaydı. Uykuma çığlıklar ve sesler karışıyordu. Çalışma masamın üstüne sabırla daktiloya çekmek

üzere, *Mar y tierra'*nın el yazısı sayfalarını yaymıştım. Gelişimin hemen ertesi günü kendi kendime verdiğim ilk görev, buydu. Mevsim kış olduğundan ve çok yağmur yağdığından, kenti ve insanları ancak hava düzeldikten sonra tanımaya karar verdim. Şiirleri temize çekerken, aklıma yine denizle ilgili olan ve kitabımı zenginleştiren, yenileri geldi. Çalışmam sırasında Claudio'nun "belki de alırsın ödülü" hâlâ aklımdan çıkmıyor ve şarkılarının nakaratlarına karışıyordu.

Rüzgârın ve yağmurun çok şiddetlendiği o akşamlardan birinde, saat onu geçerken biri evin kapısını çaldı. Hiç kuşkusuz şaşırmış olan eniştemin balkona çıktığını duydum ve yapılan tuhaf konuşma, her zamanki gibi açık duran balkon kapımdan yatağıma değin geldi.

"Kim o kapıyı çalan bu geç saatte?"

"Katır sürücüsü..."

"Ne?"

"Evet, Don Ignacio; ben, Andrés... Doña Colo'nun katır sürücüsü."

"Fakat Andrés ...Ne istiyorsunuz?"

"Hanımım Doña Colo, eğer Don Rafaelito kendisini ziyaret etmek isterse..."

"Ziyaret etmek mi? Ama yağmur yağıyor ve vakit çok geç oldu!"

"... ziyaret etmek isterse, o zaman birlikte çay içebileceklerini söyledi..."

"Çay içmek mi? Doña Colo'ya, Don Rafaelito'nun bu saatte uyuduğunu söyleyin..."

"Hanımım böyle dedi, Don Ignacio... Çay içebilirlermiş..."

"O halde söyleyin kendisine...", diye yineledi enişte, şimdi sesi daha yüksekti ve böyle konuşması, Doña Colo'nun katır sürücüsünü kovmak üzere olduğunu gösteriyordu. O anda, akşamın eğlenceli geçebileceğini düşündüğümden, konuşmaya ben karıştım ve odamın balkonundan aşağı seslendim:

"Hanımınıza geleceğimi söyleyin, Andrés..."

"Ne dedin?" diye bağırdı enişte hayretle sesimi duyunca. "Sen daha uyumamış mıydın?"

"Hayır... Doña Colo'ya geleceğimi söyleyin, Andrés. Şimdi iniyorum."

Bir dakikada giyinmiştim. Katır sürücüsü, beni büyük, kırmızı bir şemsiyeyle kapıda beklemekteydi. Caddeyi sel götürüyordu. Sürücüyle konuşmaksızm yan yana yürümeye başladık. Dağlardan gelen rüzgâr, yüzümüze esiyordu. Ağır ağır yürüdüğümüzden, Andrés'in tahta pabuçlarının içi suyla dolmuştu. Karanlığın içerisinde yalpa vuran bir gölge belirdi.

"İyi akşamlar. İkinize de."

"İyi akşamlar, Lino", diye karşılık verdi Andrés.

Konuşmadan yürümemizi sürdürdük.

"Adı Lino mu dediniz?"

"Osurukçu."

"Ne dediniz, Andrés?" diye sormak cesaretini gösterdim.

"Osurukçu", diye yineledi katır sürücüsü ciddi bir ifadeyle. "Onu bütün Rute tanır."

Daha fazla soramadım, çünkü Doña Colo'nun evinin kapısı önüne gelmiştik. Kapı yarı açıktı ve bekleniyorduk.

"Girin, lütfen girin, Don Rafaelito... Ne büyük bir onur! Artık gelmeyeceğinizi düşünmeye başlamıştık..."

Şişman, tepeden tırnağa siyahlar içersinde ve biçimsiz göbeğini destekleyen, yine siyah ve geniş bir kemer takmış olan Doña Colo, ya da tam olarak Doña Clotilde holde durmuş, bana elini uzatıyordu.

"Şöyle buyrun, Don Rafaelito."

Küçük dantel örtüleri, dolaplarındaki yeşil camları ve kâselerdeki soluk limonlarıyla, güzel bir yemek odasına girdim. Yuvarlak masa örtüsünün üstünde cilalı seramikten koyu renk fincanlar, bir şişe konyak ve içi tıka basa üzüm dolu büyük bir yemişlik vardı.

"Kızlar, siz de gelin içeri!" diye seslendi Doña Colo.

Odaya saçlarına kırmızı karanfiller takmış, artık hafiften solmaya yüz tutmuş iki kız girdi; birinin sırtında mavi, ötekisinin sarı kazağı vardı.

"Bunlar, benim Maria'mla Carmen'im... Bu da Don Rafaelito..."

Gevşek, ölü eli gibi soğuk iki elin ellerime değdiğini hissettim. Buna ek olarak da kaskatı bir baş sallayış.

"Çok sevindim", diye mırıldandım kekeleyerek.

"Otursanıza. Don Rafaelito... Kızlar, sizler ne duruyorsunuz?"

Onlar da oturmaya karar verdiler. Kimse ağzını açmaya cesaret edemiyordu.

"Bakın, Don Rafaelito", dedi sonunda Doña Colo. "Bildiğimiz kadarıyla Madridli kibarlar çay içmekten hoşlanırlar... Yoksa yanılıyor muyuz?"

"Hayır, Señora, söylediğiniz doğru."

"Sizinle tanışmayı çok istiyorduk..."

"Ben de öyle, Señora."

"Ama nasıl yapabiliriz bunu, diye sordum Carmen'le Maria'ya... Don Rafaelito'nun hoşuna gidecek bir şey ikram edebilmeliyiz, dedim!"

"Aman rica ederim, Doña Clotilde!"

"Doña Colo diyin, Don Rafalito. Beni herkes böyle çağırır..."

"Nasıl isterseniz."

"Tam o sırada yağmur başladı... Ama, diye düşündük, Madrid'de yaşayan Don Rafaelito için yağmurun ne sakıncası olabilir ki?"

"Haklısınız, Doña Colo... Gelmekten mutluluk duydum."

Kısa bir sessizlik.

"Çayınızı nasıl istersiniz?"

"Siz nasıl içiyorsanız."

"Biz, Anis'le içmeyi seviyoruz..."

"Nasıl, Señora?"

"Anis konyağıyla... O zaman şerefe kaldırılabiliyor."

Bunu hiç düşünmemiştim, ama...

"O zaman ben de Anis'le rica edeyim. Doña Colo..."

"Çok kuvvetlidir... Buyrun, şişe burada. Siz istediğiniz kadar koyun." Fincanıma bir yudum konyak koydum, sonra onlar da aynı şeyi yaptılar.

"Şekerleme getir, Carmen... gerçi biz üzümle içmeyi yeğliyoruz ama..."

"Lütfen zahmet etmeyin, Carmen. Ben de üzümle içeceğim."

"Lütfen *sen* diyin, Don Rafaelito..."

"Peki, bundan böyle..."

"Ne diyordum... Evet, üzümler... Bunlar kış üzümleri... Kilere, karanlığa asıyoruz... Ne kadar güzel olduklarına bakın bir... Üzüm alın."

Bir salkım aldım. Ortalığı derin bir sessizlik kaplamıştı. Salkımı bir an havaya kaldırdım, sonra ağır ağır fincanıma daldırdım. Ardından dudaklarıma götürdüm ve ilk üzüm tanesini dişlerimle kopardım.

Ellerinde birer salkımla, üçü tedirgin bakışlarını bana dikmişlerdi.

"Madrid'de böyle mi yapılır, Don Rafalito?"

"Evet", diye karşılık verdim Doña Colo'ya rahat rahat. "Böyle yapmak, kibarlık demektir."

"O halde yoruma gerek yok, kızlar Don Rafaelito böyle yapılır dediğine göre..."

Ve üçü birden aynı anda salkımlarını çaya banıp, üstünden damlalar sızarken dudaklarına götürdüler.

"Kızlarımı nasıl buluyorsunuz? (Cık!)"

Doña Colo, ilk gıcık sesini vermişti.

"İkisi de çok hoş. Hakiki Endülüs güzelleri."

"Evet, Ruteli. Maria'm güzeldir. Balık etinde ve çekicidir. Bir görebilseniz! Bütün vücudu (cık!)" – bu, Doña Colo'dan gelen ikinci gıcık sesiydi – "tatlı yuvarlaklar ve çukurlarla doludur..."

"Ama anne!" diye protesto ettiler kızlar yüzleri kızararak.

"Ve bakın, Don Rafaelito, gerçeği olduğu gibi söylüyorum: Maria'mdan ötürü üzülüyorum. Çünkü çok aptal! Ama öteki kızım!... Bakın, kendiniz görün, Don Rafaelito... Ne kadar zayıf bir kız! Ama zengin bir koca buldu kendine, yıl sonunda da evleniyor!"

Zavallı cılız Carmen bir şey söylemek istedi, ama – cık! cık! – birbiri ardına gelen iki gıcık, konuşmasını engelledi.

"Görüyor musunuz, Don Rafaelito? Söylemiştim size! Bu, Anis'in etkisi! Gaza karşı bundan daha iyisi yoktur! Size

bir fincancık daha vereyim."

"Nasıl isterseniz, Doña Colo." O anda – cık! – beni de ilk kez gıcık tuttu. "Hayır, bana vermeyin artık. Sanırım gerek kalmadı."

"Bravo, bravo, Don Rafaelito! Nasıl hissediyorsunuz kendinizi? Bizim Rute'mizin Anis'i gerçekten eşsizdir! Bu gece ne kadar iyi uyuduğunuzu görünce, siz de şaşıracaksınız!"

Çayımızı gıcık sesleri arasında ve Doña Colo'nun gevezelikleriyle, kızlarının suskunluklarının eşliğinde bitirdikten sonra, kâğıt oynadık. Oynadığımız, çocukluğumdan bu yana bildiğim tek kâğıt oyunuydu; zararsız, ama saçmasapan bir oyun. Yağmur hâlâ bardaktan boşanırcasına yağdığından ve vakit de gece yarısını geçmiş olduğundan, Doña Colo'dan gitmek için izin istedim.

"Nasıl istersiniz, Don Rafaelito... Büyük bir onurdu gelmeniz bizim için."

Holde Doña Colo'nun güçlü eliyle, kızlarının buz gibi ellerini sıktım.

"Sakın yolunuzu şaşırmayın, Don Rafaelito."

"Merak etmeyin, Doña Colo..."

"Katır sürücüsünün bana eşlik etmesini istemediğimden, eve varana değin kendimi yağmurdan onun büyük ve kırmızı şemsiyesiyle korudum.

Rute'de yaptığım ilk gezinti, bu olmuştu. Gerçekten olağanüstü bir ziyaretti. Binbir Gece Masalları'ndan, bir Arap-Endülüs masalında yer almaya layık bir ziyaret.

Ertesi günü öğle yemeği sırasında enişteme, Doña Colo'ya yaptığım ve gıcıklardan yana zengin ziyaretimi anlattım.

"Bu hiçbir şey değil" dedi eniştem. "Burada onlardan çok daha kaçıkları da var. Burası gerçek anlamda bir içki yuvasıdır... İnsanlar kadehleri birbiri ardına boşaltmaktan hoşlanırlar. Daha göreceksin."

"Lino diye birini duydun mu hiç?" diye sordum.

"Hangisi? Osurukçu Lino mu?"

"Evet, o! Dün akşam Andrés'le gittiğim sırada karşılaştım onunla."

"Peki Andrés, onun öyküsünü anlatmadı mı sana?"

"Fırsat bulamadı. Ama sanıyorum zavallı Andrés ısteseydi de anlatamazdı. Çok ağır canlı birine benziyor."

"Çok komik bir öyküdür."

Bir Arap masalı daha dinlemeye hazırlandım.

"Önce şunu bilmelisin", diye söze başladı enistem, "burada gerçi bir tiyatromuz var, ama bir oyuncu topluluğumuzun olduğu, çok enderdir. Birkaç yıl önce gelmişti böyle bir topluluk. Tabii büyük olay oldu. Echegaray'ın bir oyununun oynanacağı ilan edildi. Küçük kentin tüm ahalisi akın akın geldi. Tiyatro ağzına kadar doldu. Aşağıda, parterde, belediye başkanının, yargıcın, noterin (ki o sıralarda ben değildim henüz) yanlarında kentin sayıları hiç de az olmayan zengin aileleri yerlerini almışlardı. Yukarda ise sıradan kişiler oturmaktaydı: Zeytin toplayıcıları, işçiler, çevreden gelen çiftçiler gibi... Oyun, sahnedeki akışını sürdürüyordu ve en başarılı sahneleri ya da konuşmaları alkışlarıyla vurgulayan izleyiciler hallerinden pek memnundular. Oyunun doruk noktası yaklaşmaktaydı. Salonu derin bir sessizlik kaplamıştı, bir sinek uçuşu bile duyulmuyordu. Tüm izleyiciler heyecandan nefeslerini tutmuşlardı. Tam o sırada galeriden bir gürültü duyuldu. Neydi bu? Çok yüksek sesli bir yellenme. Oyuncular donup kaldılar. Belediye başkanı ayağa kalktı. Parterde oturanların tümü dönüp yukarıya baktılar. 'Kimdi o?' diye haykırdı belediye başkanı. Yanıt gelmedi. 'Bunu yapan derhal ayağa kalksın!' diye bağırdı başkan, öfkesi daha da artmış olarak. Ama kimse sesini çıkarmaya cesaret edemedi. 'Suçlu, suçunu itiraf edinceye kadar bütün galeridekiler hapiste kalacak! Polis!' Tam bu sırada bir ses işitildi: 'Yapan, Lino'ydu!' – 'Evet, evet, Lino'ydu!' diye bağırdı herkes bir ağızdan. Lino'yu alıp götürdüler. Artık kimseyi etkileyemeyen oyun da iyi kötü sonuna değin oynandı. Lino birkaç gün sonra serbest bırakıldığında, kentliler ona oybirliğiyle bugün de taşımakta olduğu 'osurukçu' adını taktılar. Bugün Lino, takma adının gerçek öyküsünü dinlemek isteyen herkese: 'Gördüğünüz gibi, bir rezalet', diye karşılık verir.'

Lino'yla çok güneşli bir günde tanıştım. Şakacı, yaşam sevinciyle dolu, komik yüzlü bir insandı. Pek çok yoksul Endülüslü gibi, o da neredeyse yalnız hava ve suyla yaşıyordu. Yal-

nızca zeytin hasadı zamanında birkaç peseta kazanıyor, bunları da hemen içkiye verdikten sonra ...yılın geri kalan bölümünde yine yalnızca havayla yaşıyordu! Onunla dost oldum. Her görüşümde ona birkaç Real verirdim; Lino da, bu parayla önüne çıkacak ilk içkievine dalmazdan önce bir şakayla bana teşekkür ederdi. Osurukçu Lino? Ne oldu acaba?

Bir akşam ansızın *Mar y tierra* adlı kitabımın bitmiş olduğunun farkına vardım. Artık ekleyecek hiçbir şeyim kalmamıştı. Makinede iki kopya yazdığım kitap, bitmişti. Sanki basılmış bir kitap vardı önümde. Kent dışına, tarlalara giderken, birkaç öğlenden sonrasında yanıma kitabımı da aldım. Oralarda, zeytin ağaçlarının altında ya da "Kırlangıçlar Köprüsü"nün taş sıralarından birinde kitabı kendi kendime yüksek sesle okudum ve artık düzeltme gerektiren bir aynını bulamadım. Zaten üzerinde yeterince düşünmüştüm. ("Belki de sana verirler ödülü.") Peki şimdi ne yapacaktım bu kitabı? Hangi Madridli yayınevi bunu basmaya cesaret ederdi ki? Şiirlerle iyi iş yapabilme olanağı yoktu. O zamanlar Juan Ramon Jiménez, kitaplarını, yalnızca 500 adet olmak üzere, kendi yayınevinden çıkarmaktaydı. Claudio de la Torres'in öğüdünü dinlemem, iyi olmayacak mıydı? Karar vermek zorundaydım, zaman geçiyordu ve gönderme süresi bitmek üzereydi. Bir öğlenden sonra, öğle yemeğinin ardından dinlenmem bittiğinde, iki kopyayı paket yaptı, postaneye gidip ekspres olarak Madrid'e, José Maria Chacon y Calvo'nun adresine yolladım. Bir de mektup yazarak, Kübalı yazardan bir kopyayı Ulusal Yazın Yarışması'na vermesini rica ettim. Arkadaşımın yanıtı, birkaç gün sonra elime geçmişti bile: Kitabımı göndermekte geç kalmıştım, ama bakanlıktaki bir memurun eline sayılan birkaç sihirli peseta sayesinde bu pürüz giderilmişti.

Herhangi bir yazın heveslisi gibi davranıp, resmi bir yarışmaya katılma isteğine karşı koyamamış oluşumdan ötürü, ahlaki ve estetik kökenli bir vicdan azabı duymama karşın, yine de sakin olarak artık cüret ettiğim şeyi düşünmemeye ve yeni bir kitaba başlamaya karar verdim. Önce bir kitap adı bulmam gerekiyordu. Daha en başta her yapıtıma bir bütün, bir anlamda kapalı bir devre gözüyle bakılmasını istemiştim; bu bütün

içersinde görünüşte her biri bağımsız olan şiirler, uyumlu bir birliktelik oluşturmalıydılar. Peki şimdi nasıl bir başlığa karar vermeliydim? Rute'nin, Monte de las Cruces'in eteklerinde yer alan, bu dağların arasında saklı pek çok yer gibi, içine batıl inançlardan kaynaklanma eski tasarımların karıştığı bir dinsel terör atmosferiyle tıka basa dolu olan bu dramatik Endülüs kentinin havası beni derinden etkilemişti; sözünü ettiğim terör, tüm duyuların kimi zaman en alışılmamış ve en iğrenç suçların kalıbında dışarıya vuran bastırılmasıyla daha da yoğunlaşıyordu. İçinde sayısız intihar meraklılarının, ayyaşların ve ruh çağırıp, ondan sonra da geceleri hazine aramak üzere dağlara çıkan kaçıkların barındığı, zengin bir kentçikti Rute; bu gece yolculukları hemen her zaman sopa darbeleriyle, tabanca sesleriyle ve bıçaklamalarla son bulurdu. Başka başlıkları ayıkladıktan sonra, uygun adı bulduğum inancına kapıldım: *Cales negras* (Kara Kireç). Amacım, bu başlıkla Rute'nin yakıcı kirecinin altında gizli olan tüm karanlık, trajik ve gizemli yanları dile getirmekti.

İlk şarkılar dizisine başladım. Cádiz Koyu için kaleme almış olduğum şarkılarının maviliğini burada kullanabilmem söz konusu değildi. Müzik farklıydı, ritimler daha bir kırıktı, dil farklıydı. Güneşin varlığına karşın, gölgelerin sert tonu o sıralarda yazdığım hemen her şeyi hüzünlü bir pelerin gibi kaplıyordu. Küçük motifleri, gördüğüm, sezdiğim ya da bana anlatılan şeylerden çıkarmaya çalışıyordum. Yeni şiirlerimin dramatik özüne gelince, içlerinden bazıları tümüyle Coplalar'ın türündeydi, başka deyişle *Cancioneroslar*'ın o sanat kaynağı lirlerinden çok, gitar için yazılmışlardı.

Kentin üst kesiminde, bütün Rute'de ve çevresinde "hapisteki kadın" adıyla tanınan, her zaman birinin eşliğinde ve yüzünde bir peçeyle, ancak sabah ayininde görülebilen güzel bir kız yaşamaktaydı. Çoğu akşamlar onun evinin bulunduğu caddeye kadar çıkar, evinin her zaman kapalı duran pençerelerinin ve balkon kapılarının ardında onu görmeyi boşuna umarak tur atardım. Bu genç kadın üzerine akla gelebilecek en tuhaf ve en utanç verici öyküler anlatılmaktaydı; bu öyküler tüm kentte yinelenip dururken, herkes kendi hayal gücü-

nün en olumsuz ürünlerini de eklemeyi ihmal etmiyordu. "Hapisteki kadın"ı düşleyen ve açıkça, hiç unutmaksızın ona sahip olmayı isteyen erkekler, kıza bekçilik eden annesinden ve teyzelerinden nefret etmekteydiler. Benim düşlerim de onunla doluydu; içimde hüzünlü bir duygu, sessiz bir aşk, bu kızı, güzelliğini, zavallı gençliğini dört duvarın işkencesine mahkûm etmiş olan o kara gölgelerin elinden kurtarmaya yönelik tedirgin bir istek gövermişti. Sabahın erken, kışların da henüz karanlık saatlerinde, zeytin toplayıcılarının tüm açlıklarıyla zeytinliklerin yolunu tuttukları saatlerde, ben de kiliseye koşar, onu gelirken görebileyim diye girişteki sütunların arkasına saklanırdım; "hapisteki kadın", kıvrak ve çekingen yürüyüşüyle, gururlu başını koyu renkli pelerininin dantel yakasına gizlemiş olarak gelirdi; iki – hatta kimi zaman dört – teyze, başka deyişle çevrelerini kuşkuyla süzen, yüzleri peçeli, itici varlıklar, kıza eşlik etmekten çok gardiyanlık ederlerdi. Kız, diz çökmüş olarak, hiç kımıldamaksızın, yüzünü elleriyle saklayarak izlediği ayın biter bitmez, sabahın uçuk ışıklarında cesur adımlarla, yabancı gözlerin kendisine baktığını anladığını en ufak bir biçimde açığa vurmaksızın, kentin yukarı kesimlerindeki zindanına dönmek üzere yine yola koyulurdu. Rute'de kaldığım sürece yolda ya da kilisede bana bir kez bile bakmasını sağlamayı başaramadım. Ayrıca, evinin parmaklıklarının ve kepenklerinin ardındaki gözleri, hiç gecenin o sessiz çöllerinde benim bakışlarımı yakalamaya cesaret edebildi mi, bunu da asla bilemedim. Sonradan öğrenebildiğim tek şey, Rute'deki ilk şarkılarımın "hapisteki kadın"ının, yaşadığı kentin çok eski ve hüzünlü bir geleneğine uyarak intihar ettiği oldu. Nedenlerini bana anlatmadılar. Ama gerek kız, gerekse korkunç gardiyanları hakkında bildiklerimle, aradan neredeyse yirmi yıl gibi bir zaman geçtikten sonra, aşkı ve yaşlı kadınları konu alan masallamamı oluşturabildim; buna, içerdiği tüm ahlaki ve fiziksel dehşet atmosferinden ötürü *El adefesio* (Alaylı Figür) adını taktım.

"Hapisteki Kadın"dan sonra, "İftiraya Uğrayan Kadın" ve "Tutuklu" adlı şarkıları da kaleme aldım. Bu şiirler için, odamın duvarlarından birinin arkasında olduğunu bildiğim

cezaevi hücresinden esinlenmiştim. İlkbahar geldi; tatlı sabah güneşinin çekiciliğine kapılarak açık havaya çıktım. Loja'ya uzanan yolda biraz gittikten sonra tarlaların kenarındaki taşların üstüne oturuyordum; dönüşümde, henüz başlamış olduğum *Cales negras* kitabına yeni bir şarkı da eklenmiş oluyordu; bu kitabı oluşturmam sırasında gösterdiğim o karakalem resim çizimlerine özgü özen ve anlatımdaki yalınlık, sonradan şiirimin en belirgin özelliklerinden birine dönüşecekti. Tarlalara yaptığım bu gezintilerin bir başka ürünü de *"La hungara"* (Macar Kızı) oldu; ailesiyle birlikte yeşil renkli, çiçekler, kuşlar ve küçük aynalarla süslü bir arabayla gezmekte olan güzel bir Macar kızına adadığım bu şiir, küçük coplalar'dan* oluşmaydı; ayrıca bütün bu dağ coğrafyasının bitki örtüsünü, insanlarını ve zeytin kokan rüzgârlarını öven bazı hafif dizeler de kaleme almıştım. Bir akşam eniştemden bir davet geldi:

"Önümüzdeki günlerde bir boy Iznájar'a gitmek zorundayım. Sen de gelmek istersen..."

Iznájar, Rute'den daha küçük, ama daha da tuhaftı. Dağlardaki kentin içi boşalmış, dev bir dişi andıran, kulelerinin mazgallarla desteklenen gücünü bir uçurumun kenarında sergileyen bir mağrıbi şatosu vardı.

Otomobilden çok bir katırı andıran küçük bir arabayla yaptığımız yolculuk sırasında bize eşlik eden başka bir noter:

"Iznájar, ispritizmacıların köyüdür", dedi, "Don Ignacio bilir bunu."

"İspritizmacıların mı?"

"Evet, İspritizmacıları. Şaşmanıza gerek yok."

"Evet... İspritizmacılar", diye söze karıştı enişte. "Onlara böyle diyorlar, ama..."

"Onlar, kendilerini öyle sayıyorlar..."

"Gerçekten... Siz biliyorsunuz bu öyküleri."

"Tabii biliyorum. Tıpkı sizin de bildiğiniz gibi, Don Ignacio."

"Kaçak ve korkunç insanlardır."

---

* Copla: İspanyol yazınında, her biri sekiz heceden oluşma dört dizeyle yazılan, 2 ve 4. dizeleri uyaklı, 1 ve 3. dizeleri serbest küçük şarkı türü. (Ç.N.)

"Kaçık, korkunç – istediğinizi söyleyebilirsiniz, ama aynı zamanda da ilginç ve dahası şakacı insanlardır. Sanırım bir şair olan Don Rafael bu köyden hoşlanacaktır."

"Kim bu İspritizmacılar? Aralarında tanıdığınız var mı?" diye sordum notere.

"Pek çoğunu tanırım. Aralarında zengin olanlar, özellikle de hazineler bulma isteği içlerinde tutkuya dönüşmüş yoksullar vardır."

"Hazineler mi? Evet, evet", diye mırıldandı enişte dudaklarında kötücül bir gülümsemeyle.

"Toplantılarının temel hedefi budur. Hazine aramak için, daha önce hazinelerin bulunduğu yerleri saptamak isterler."

"Aynı zamanda da..."

"Tamam, Don Ignacio, başka neler olduğunu biliyoruz."

"Önemli olan, asıl hedef."

"Hiç kuşkusuz. Ama bütün bunlara ek olarak, kökenini batıl inançlarda bulan tasarımlardan ve tarihsel kalıntılardan, bu insanların anılarında canlılıklarını hep korumuş eski şeylerden oluşma tuhaf bir karışımın varlığı da söz konusu. Bütün bunlar, beni ilgilendirdiği gibi Don Rafael'i de ilgilendirecektir. Benim de, hiç kuşkusuz iddialı olmamak üzere, biraz edebiyatçı yanım vardır... Don Ignacio gülüyor gerçi, ama... Nedir istediğiniz? Ben bu dağlarda doğdum ve büyüdüm."

Eniştemin bütün bu olup bitenlere farklı gözle baktığını, ayrıca arkadaşı olan noterin bana anlatmak istediklerinden hiç hoşlanmadığını anlamıştım.

"Bakın, Ignacio", dedim enişteme, "Rute, beni derinden etkiledi. Bu dağlarda karanlık, gücünü algılatan bir şeyler var. Burada ne olup bitiyorsa, hepsini bilmek isterim."

"Burada olup bitenler, Don Rafael, alışılmamış şeylerdir, kimi zaman da, örneğin şu Iznájar'ın ispiritizmacıları meselesinde olduğu gibi, nahoş şeylerdir. Onlar üzerine pek çok öykü anlatabilirdim size aslında, ama enişteniz hatrı için tek bir öykü anlatacağım, onu da olabildiğince kısa keserek. Anlatacağım öyküye en uygun düşecek başlık, 'Bir Define Bulmanın En Emin Yolu' olabilirdi..." Noter, sonunda anlat-

maya başladı: "Bazı bayram günlerinde ispritizmacılar gizlice toplanmak üzere bir araya gelirler; bu toplantı kentteki evlerden birinde olabileceği gibi, çoğunlukla bu dağlardaki sapa bir yerde (bir mağara ya da bir evde) gerçekleştirilir. Herkes toplanıp hava tamamen karardığında, bütün ispritizmacıların aynı zamanda büyücü olarak da ad yapmış olan en ustası, ruhları çağırarak o gece orada hazır bulunanlardan kimilerin büyülü mumun yapımına katkıda bulunması gerektiğini sorar; bu mum, bir definenin gömülü olabileceği yeri göstermek gibi bir özelliğe sahip bulunan bir tür sihirli değnek yerine geçer. Yalnızca sperm vermekle yükümlü olan erkeklerin değil, ama onlara yardımcı olacakların da adları belli olur olmaz, yine zifiri karanlıkta 'büyük sihirli daire' meydana getirilir. Bu dairenin ortasında töreni yöneten ispritizmacı durur ve elinde topraktan yapılma bir tür havan tutar. Bu, gerçek bir tören anıdır..."

"Mastrübasyonu tören diye adlandırmak istiyorsanız eğer..."

"Bu, gerçek bir tören anıdır. Tüm seçilenlerin tohumları havanda toplandıktan sonra, büyük ispritizmacı, içyağı da karıştırarak sihirli mumu yapar; bu mumun bir keçi yavrusunun barsağından yapılma fitilini hiçbir rüzgâr söndüremez. Mum yanınca, herkes büyük ispritizmacı ışığı havaya kaldırıp hareket işaretini verene değin çevresinde bağırarak dolanmaya başlar. İşaret verildikten sonra herkes yöneticinin arkasında tek sıra olur ve iki eliyle önündekinin kemerine yapışır. Böylece hepsi, sanki artık kendi istençlerinden yoksun kalmışlarcasına ve hiç konuşmaksızın karanlığın içinde uçurumların kenarından geçip giderler; bu, bazen saatlerce sürebilir. Biri tek bir sözcük olsun söylediği takdirde, törenin kesilmesi ve bir sonraki cuma günü yinelenmesi gerekir. Bu, gerçek bir uyurgezerler alayıdır. Sonunda mum biter. Artık sönmüş olan son damlası nereye düşmüşse, hazine de orada demektir."

Noter, bir sigara yakmak için konuşmasına birkaç saniye ara verdi.

"Peki sonra?" diye sordum sabırsızlıkla.

"Sonra büyük ispritizmacı, Fatima'nın ve Zoraida'nın ruhlarına seslenir, bir de Bakire Meryem için bir dua okur; bu duayı herkes diz çökmüş olarak yineler. Sonra herkes yanında getirmiş olduğu bıçakla toprağı kazmaya başlar..."

"Sonra?"

"Sonra hiçbir şey bulamazlar", diye söze karıştı enişte.

"Hayır, bulurlar", diye karşılık verdi sakin bir ifadeyle noter.

"Hiç define gördüğünüz oldu mu?"

"Ben görmedim. Ama kendini bir zeytin ağacına asan zeytin toplayıcısını anımsayın, Don Ignacio. Yatağının şiltesinde eski birkaç altın sikke bulunmuştu."

"O zamanlar öyle anlatılmıştı. Ama ben kendim görmüş değilim."

"Oysa ben gördüm. Sikkeler. Mağrıbiler dönemindendi."

"Burada, Endülüs'de, pek çok kişi için her şey Mağrıbiler zamanından kalmadır."

"Her şey mi – onu pek bilemeyeceğim", dedi noter biraz buruk. "Ama sikkeler bakımından öyleydi; bundan kesinlikle eminim."

Küçük ve cesur otomobilimiz, son bir insanüstü çaba harcayarak Iznájar'ın önündeki bayırdan yukarı tırmandı. Pazar alanında durduk; artık harap olmuş, ama hâlâ görkeli şato, meydanının yanında yükselmekteydi. Noter, başını kaldırıp şatoya baktıktan sonra homurdandı:

"Artık yadsımaya kalkışmayacaksınız herhalde, Don Ignacio, bu kule..."

"Biliyorum, biliyorum... Mağrıbiler döneminden kalma... Tıpkı sizin gibi. Bunu anlamak için insanın size bir kez bakması yeter."

Bu sözlerden sonra arkadaşının koluna giren enişte, onunla birlikte belediye binasına gitti.

Iznájar, terk edilmiş bir kent izlenimini uyandırıyordu. Tek-tük geçenler, sanki tuhaf bir hayvan görmüşcesine bakışlarını bana dikiyorlardı. İspritizmacılar neredeydiler acaba? Yalnız başıma şatoya çıkarken, kendime bu soruyu soruyordum. Bu dağların arasındaki yerleşme merkezleri ne

kadar da boğucu bir yalnızlık atmosferiyle doluydu! O denli hüzünlü bulduğum Rute, Iznájar'la karşılaştırıldığında neşe dolu kalıyordu. Terk edilmiş şatoya vardım. Ortada kimseler görünmüyordu. Kurtların delik deşik ettiği bir merdivenden kuleye çıktım. Kulenin tüm kemerli pencereleri son dördü dışında, duvarla örülmüştü. Aşağıda, gözlerimin önünde sanki Federico'nun bir romanından alınmış bir manzara uzanmaktaydı. Evet, uzak dağ tepelerinden ve vadilerden bana bakışlarını dikmiş olan, ölümün ta kendisiydi. Orada, kulede, gözemli bir dramatikle dolu ve Garcia Lorca'nın şiirlerinden birine benzeyen bir şiir yazdım. Lorca'nın şiirlerinin o acımasız, ilençli toprakları da işte bu topraklar gibiydi!

Hapsolmuş bu kuleye,
bir mahpus olarak kalmak isterdim.
(Rüzgâra açılan dört pencereyle.)
"Kimdir o kuzeye doğru seslenen, sevgilim?"

"Tedirgin akan nehrin kendisidir."
(Yalnızca üç pencere kalmış, rüzgâra açılan.)
"Kimdir o, güneye doğru inleyen, sevgilim?"
"Uyku nedir bilmeksizin esen havadır."

(Yalnızca iki pencere kalmış, rüzgâra açılan.)
"Kimdir o, doğuya bakıp inleyen, sevgilim?"
"Sen, yani ölmüş olan, sen."
(Ve yalnızca tek pencere kalmış, rüzgâra açılan.)

"Kimdir o, batıya doğru ağlayan, sevgilim?"
"Ben, kendi de bir ölü, senin cenazene giden."
"Kalmak istemezdim hiçbir şey pahasına
bir mahpus olarak bu kulede!"

Öğleden sonra yeniden Rute'ye indik. Otomobilde notel eniştemi konuşturmaya çalıştı.

"Peki ya siz?"

"Ben mi?"

"Evet. Sizin de ipritizmacılara ilişkin öyküleriniz olmalı."

"Var ama benimkiler, yani demek istiyorum ki, benimkiler sizinkilere oranla daha az tüyler ürpertici."

"Sözünü ettiğiniz olay daha da kötü bitebilirdi, Don Ignacio."

"Ama öyle olmadı. Çünkü nihayet bir şakaydı yalnızca. Bu olayı geçen yıl yaşadım", diye anlatmaya başladı eniştem bana dönerek. "Bir pazar günü, kiliseye gitmek üzere olduğum sırada, yanında sağlıklı görünüşlü, iri yarı bir yaşlı adamla genç bir çocuk çıkageldi.

'Don Ignacio', dedi bana, 'vasiyetnamesini yapabilsin diye, size büyükbabamı getirdim.'

'Lütfen yarın gelin', diye rica ettim. 'Bugün tatil günü, günlerden pazar. Ben de kiliseye gitmek üzereyim.'

'Bu imkânsız, Senor. Kaybedecek hiç zamanımız yok!'

'Üzügünüm, ama...'

'Lütfen acıyın halimize, Noter Bey', diye yalvardı yaşlı adam titreyerek.

'Çok acelemiz var. Bu iş hemen yapılmalı.'

'Hemen şimdi mi? Neden ama?' diye sordum hayretle.

torunla büyükbaba, gözlerini iri iri açarak hiçbir şey söylemeksizin bakışlarını bana diktiler.

'Saat oniki olmak üzere. Ayin neredeyse başlayacak. Bu denli acele etmeye ne gerek var?'

'Büyükbabam bugün öğlenden sonra ölmek zorunda.'

'Bugün öğlenden sonra mı dediniz?'

'Evet. Senor, bugün öğlenden sonra. Önümde yalnızca birkaç saatim kaldı...'

'Ruh, öyle söyledi.'

'Peki, peki. Biraz sonra yine gelin. O zaman bana açıklarsınız...'

'Acıyın bize!'

'Evimiz çok uzakta.'

Büyükbaba: 'Yollarda ölmek istemiyorum', diye sızlanarak ellerime sarıldı.

'Ölecek falan değilsiniz, göreceksiniz...'

Bu sözlerden sonra gitmeye davrandım.

Çocuk, kapıyla arama girerek: 'Fiyatı neyse, iki katını öderiz, Senor', dedi.

Öfkelenmiştim.

'Evimden derhal çıkın!'

'Ne kadar da acımasızmışsınız!'

'Şimdi ne olacağım ben?'

'Don Ignacio!'

'Don Ignacio!'

Sesleri, ben köşeyi dönüp, ayine son anda yetişmek üzere kiliseye varana değin kulaklarıma geldi."

Şaka ederek enişteme: "Peki ya büyükbaba?' dedim, "hiç kuşkusuz o gece, vasiyetname yapmadan ölmüştür, çünkü ruhlar asla yalan söylemezler.'

"Ne ölmesi! Kısa süre sonra ona pazarda rastladım. Yalnız başına gelmişti, güçlüydü ve dimdik yürüyordu.

'Gözlerime inanamıyorum! Demek ölmediniz?'

'O gün öğleden sonra yağmur yağdı, Don Ignacio ve ruhlar herhalde yağmurdan ürktüler...'

'Torununuzu hapse attırmadığım için tanrıya şükredin.'

'Hapse attırmak mı? Torunumu mu?'

'Torununuzu ve onunla birlikte ötekileri de...'

'Anlayamadım Señor...'

'Tamam, tamam. Bırakın artık bundan böyle ruhlarla uğraşmayı, o zaman daha uzun yıllar yaşarsınız.'

Yoluma devam ettim. Birkaç adım sonra dönüp baktığımda, adam hâlâ bıraktığım yerdeydi ve hiç kuşkusuz ne demek istediğimi anlamaya çalışıyordu. Torunun, o dürüst ispritizmacılarıyla birlikte kıvırmak istediği işi anlıyor musun?" diye sordu enişte, aynı zamanda hem bana, hem de arkadaşına dönerek. "Bunu anlayabilmek için kurnaz bir tilki olmaya gerek yok. İstedikleri, büyükbabaya vasiyatnamesini yaptırtmaktı, ondan sonra hemen aynı akşam onu öldürüp mirasına konacaklardı... Buralardaki köylerde böylesi çılgınlıklara rastlanır."

"Tuhaf bir olay", dedi öteki noter.

"Mağribilerden kalma", diye ekledi enişte gülümseyerek.

Rute"ye vardığımızda ortalık kararmış, evlerin kapıları kapanmıştı. Caddelerde yalpa vuran birkaç sarhoş vardı.

Artık sıkılmaya başlamıştım. İlkbahar yaklaşıyordu. Doña Colo'nun kızları, saçlarına her zamankinden fazla çiçekler takarak Plaza'da dolaşmaya başlamışlardı. Artık onlara bakarak eğlenemiyordum. Eniştemin ve kızkardeşimin dışında kimseyle konuşmuyordum. Her geçen gün daha çok teyzelerinin tutsağı olan ve kilisede, ya da eve dönüş yolunda gözlerini kaldırıp bakmaya gittikçe daha az cesaret eden "hapisteki kadın"ı görmek için ayine gitmekten de bıkmıştım. Havanın güzel olduğu öğlenden önceleri artık tek yaptığım şey, keyifsiz bir halde tarlaları dolaşmaktı; hâlâ kitabım için havadan küçük bir şiir daha kapabilirim umudundaydım. Köy atmosferinin yalnızlığından bıkmıştım, ama Madrid'e dönmek için ne içimde güç, ne de cebimde para vardı. Ama günün birinde her şey, ansızın hiç beklenmedik bir çözüme kavuştu. Saat akşamın sekiziydi, akşam yemeğine az kalmıştı ve ortalık iyice kararmıştı. Odamda hiçbir şey yapmaksızın, öyle dalgın oturuyor ve beni yemeğe çağırmalarını bekliyordum. O sırada birinin acele adımlarla merdivenlerden çıktığını duydum. Gelen, eniştemdi. Kapının ağzında neredeyse soluk soluğa kaldı; bana bir telgraf getirmişti.

"Özür dilerim. Ama annenin sağlık durumu pek iyi olmadığından" – annemde bir kalp rahatsızlığı başlamıştı – "telgrafı açtım. Neyseki korktuğum gibi değilmiş... Al, oku."

Telgrafı verdi ve bana hararetle sarıldı. Telgrafı okudum, ama okuduklarıma inanamadım ve bir şaka sandım: "ULUSAL YAZIN ÖDÜLÜNÜ KAZANDIN, CANDAN KUTLARIM, JOSÉ MARIA."

"Doğrusunu söylemek gerekirse, bu ödülü artık unutmuştum bile," dedim enişteme.

Artık insanlar, bir zamanlar ressam olduğumu nihayet unutabileceklerdi herhalde! Telgraf hâlâ elimdeyken, ilk düşüncem bu oldu.

Birkaç gün sonra Madrid ekspresine binmek üzere, sessizce Rute'dan ayrılıp Lucena'ya doğru yola çıktım.

V

Ne kadar da ağır çalışıyorum! Basit bir düzyazı sayfası için bir şiire harcadığım çabayı, belki ondan da fazlasını harcıyorum. İçimden her şey önce son derece ritmik olarak geliyor. Buna karşı savaşıyorum. Tümceyi, dizeye dönüşmesini önlemek için düzeltiyorum, deforme ediyorum. Yazdığım tümceyi dikkatle okuyorum. Ve sonra da beğenmiyorum. Nedir yapılması gereken? Bu "Koru"yu bugüne değin yaptığım gibi yazmayı sürdüreceğim. O korunun dalları arasında yitip gitme hakkını tanıyorum kendime ve o dalları daha ilk bölümden başlayarak hışırdatmış olan müzikal, metrik, dansa davet edici soluğu hiç değiştirmeksizin bırakıyorum.

Madrid'e vardığımda, evde benim için saklamış oldukları eski gazetelerden, öteki ödül sahiplerinin de adlarını öğrendim: Gerardo Diego ve José Ignacio Alberti. Ne kadar sevindirici bir süpriz! Eleştirmenlik ödülü amcama, ressam Eduardo Rosales'in yaşamı ve sanatı üzerine kaleme aldığı bir denemeden ötürü verilmişti; şiir alanında ikincilik ödülünü ise Gerardo Diego, *Versos humanos*'u için almıştı.

Ailem memnundu. Yolunu şaşıran oğul ve bir zamanlar olgunluk sınavını bile verememiş olan kötü öğrenci şimdi şairlik uğraşma şanslı başlıyordu. Para, ailem üzerinde büyük etki uyandırdı. Beşbin Peseta, o zamanlar için, özellikle de tramvaya verecek birkaç santimim bile olmadığından, çoğu yere yaya gitmek zorunda kalan benim gibi biri için iyi bir paraydı. Daha para elime geçmezden epey önce planlar yapmaya başladım. Önce Barbieri'nin *Cancionero*'sunu ve Gil Vicente'nin toplu

yapıtlarını, bunların ardından da bir pardesü satın alacaktım, çünkü havadan nem kapan biri olmamama karşın, sürekli olarak hafiften üşüyordum. Eski elbiselerim artık bayağı partallaşmış olduğundan, yeni bir takım elbise alacaktım. Paranın birazını yol giderleri için bir yana ayırmak niyetindeydim, gerisini de... Evet, gerisini de kendime ve arkadaşlarıma alacağım dondurmalara harcayacaktım! Parayı aldıktan sonra aşağı yukarı tümünü gerçekleştirdiğim planlarım, işte bunlardı.

Ama ilk önce, her şeyden önce yapmam gereken, seçici kurul üyelerine ve onlardan önce de başarımdan son derece duygulanmış olan dostlarım Claudio de la Torre ile José Maria Chacon'a teşekkür etmekti. İkisi de beni ayrı ayrı yemeğe davet ettiler. Büyük bir zaferdi kazandığım ve kendime artık bundan böyle her şeyi çözümlemiş gözüyle bakıyordum. Bu ödül sayesinde bir anda İspanya'nın yazın güneşinin ışıklarıyla aydınlandım. O zamana değin hakkımda hiçbir şey bilmeyen çok sayıda eyaletten içten kutlamalar alıyordum. Genç yazarlar, üniversite yurdunda kalanlar da dahil olmak üzere, bana artık farklı bakıyorlardı. Bundan böyle artık boş zamanlarını dizeler yazarak değerlendiren o zayıf, yarı veremli ressam değildim.

Seçici kurul üyeleri arasında bulunan José Moreno Villa'yı zaten tanıyordum. İlk önce onun ziyaretine gittim. Yıllardan beri evi olan üniversite yurdunun parkında çok sevdiği birasını içmekteydi. Yurtta kalanların sevgiyle andıkları adıyla Pepe Moreno, bıyıklarının altında her zaman hazır bulunan o ince Malaga tebessümüyle beni kutladı. Kaç yaşındaydı acaba o zamanlar Pepe Moreno? Juan Ramon Jiménez'inkinden birkaç yıl sonra gelmiş tuhaf bir kuşaktandı. Şiirleri hemen hemen tümüyle yabancımdı. O sıralarda – ve sonradan da – Machado ve Juan Ramon gibi "büyük kitlelere seslenen" bir şair değildi. Artık ustalar kategorisinde yer alan bu iki büyük Endülüslü'nün şiirlerini ezbere bilen biz "yeniler"in arasında Pepe Moreno adı pek geçmezdi. O sıralarda Moreno Villa'nın bir kitabı, henüz elime geçmişti; adı *Garba*'ydı. Villa'nın 1913 yılında çıkan ve ilk kitabı olan bu yapıt, doğrusunu söylemem gerekirse, pek etkilememişti beni. Buluşlarının ve düşünceleri-

nin, kendi açımdan ulaşmak istediğim hafiflik ve incelikle hiçbir ilintisi yoktu. Gerçi Endülüs yaseminlerinin kimi zaman sinen kokusu, bu şiirleri daha bir hareketli ve çekici kılmaktaydı. Ama bütün bu şiirlerin biçiminde varolan sert ve kaba bir yan, onları belleğime geçirmem için gerekli olan zevki almamı engellemekteydi. Zordu bu şiiri kavramak ve durum benim açımdan Pepe Moreno'nun iç savaştan kısa süre öncesine değin yazdığı şiirler için de değişmedi. Pepe Moreno kültürüne ve o sıcak, derinlerde yatan insan sevgisine karşın şiirlerini vahşi, işlenmemiş bir konumda bırakıyordu; bu konum, o şiir evreninde rahatça gezinebilmeyi kimi zaman olanaksız kılıyordu. Örneğin 1929'da yazdığı ve o onyıldaki şiirlerinin belki de en özgünü olan bir aşk şiirini, *Jacinta la pelirroja*'yı (Kızıl Saçlı Jacinta) alalım. Bu, şairin sevgilisiyle yaptığı bir konuşmadır; şimdi yeniden okuduğumda, bana Juan Ramon'un "Platero"su ile yaptığı lirik gezintilerin bazı anlarını anımsatıyor. Ne var ki şiirin tüm anti-retorik biçimi, içten tonu, akıcılığı ve zerafeti bana göre her şiirin taşıması gereken bir özelliği yansıtamıyor. Pepe Moreno'nun düzyazıyı çağrıştıran tavırları, sese uygunsuz bir biçimde el uzatmaya ilişkin talihsiz eğilimi, imgenin bütünlüğünü sürekli bozmaktadır. Ama bu, anılan dönemde belki de José Moreno Villa'nın kişiliğinin olumlu bir özelliğiydi. Gelgelelim bana aykırı gelen bir özellikti bu ve bundan ötürü acı duyuyordum; çünkü aynı zamanda iyi bir yazar, büyük bir sanat eleştirmeni ve tümüyle kendine özgü bir ressam olan bu çokyönlü ve çok yetenekli insanın, şairin, kendisinden önce ve sonra yüzyılımızın İspanyol şiirinin büyüklüğüne katkıda bulunmuş olanla aynı nitelikleri paylaşması, isteğimizdi. Kanımca daha sonra, özellikle de *Salon sin muros*'dan (Duvarsız Salon) başlayarak, kendi yalnızlığına, bir öğrenci yurdunun dört duvarı arasına dönmüş olan Pepe Moreno'nun şiiri daha açık ve seçik bir görünüm alır, bir başka deyişle gevezeliğini yitirir. Ve Jacinta'ya duyduğu bu gizli aşk sayesinde şairin sesi hiç kuşkusuz daha derin, daha ciddi bir boyuta kavuşmuş, ton ve ritim açısından dizeye daha çok uymuş, şair disonansları bir uyuma kavuşturmayı ve iç savaş üzerine yazdığı birkaç iyi şiirden sonra – artık "yabancı kıyılarda bir hacı"ya dönüştüğü dö-

nemde – bize müziğinin, "kendi içinde taşıdığı müziğin" en güzel seslerini duyurmasını sağlayan konsere başlamayı başardı. Pepe Moreno, kısa süre önce Meksika'da öldü. Bu "Yitik Koru"nun ilerdeki ciltlerinden birinde ona yeniden geri döneceğim. Şimdi, bu sayfalardan ise ona Ulusal Yazın Ödülü'yle beni onurlandırdığından ötürü teşekkür etmek üzere gittiğim o tatlı öğlenden sonrasını daha da güzel kılan, sevecen bakışlı, güler yüzlü, çevresi üniversite öğrencileriyle ve bahçelerle sarılı Moreno Villa ile beraberim.

Malagalı şair, bana karşı olan seçici kurul üyelerinden biriyle kavgasını bana hemen o gün mü anlatmıştı, şimdi anımsayamıyorum. Gerçi insan bu denli eğlenceli, eğlenceli olduğu kadar da düşündürücü bir sahneyi pek kolay unutmaz; ama belki de Moreno Villa herhangi bir nedenden ötürü – örneğin ziyaretim sırasında orada bir yabancının, ya da şairin yakın dostu olmayan birinin de orada bulunması nedeniyle – olayı bana o gün anlatmamış olabilir. Her neyse, ben bu olayı birkaç gün önce Moreno Villa'nın Vida en claro adlı otobiyografisinden, 1944'de Meksika'da yayımlanmış olan o son derece ilginç ve güzel kitaptan, yani otuz yılı aşkın bir gecikmeyle öğrendim! Bu konuda okuduklarımı, anılarımın dallarında pek göze çarpmayan bir yaprak olarak, buraya alıyorum. Şöyle yazıyor Pepe Moreno: "Seçici kurul içersinde geçen bu sahneyi, nasıl bir gaf yaptığımı da gizlemeksizin, burada anlatmak istiyorum. Kurul tarih dalında Menéndez Pidal ve Kont de la Mortera'dan (Gabriel Maura), tiyatro dalında Arniches'den, şiir dalında da Antonio Machado ve benden oluşmuştu. Bu arada unuttuğum biri daha olabilir. Kurul sekreterliğini Gabriel Miro yapıyordu. Sıra şiire gelene değin her şey yolunda gitti. Mauro önce 'Çoban Şair'i önerdi. Ben hemen karşı çıktım. Maura: 'Şiiri yün ve biberli sucuk kokuyor' gibi biraz talihsiz sayılabilecek bir tümceyle karşılık verdi. Benim yanıtım: 'Bu da insanı şiirden soğutmaya yeter' biçiminde oldu. Ve bunun ardından sözünü ettiğim gafı yaptım, çünkü konuşmamı şöyle sürdürdüm: 'Bu şiirler, tıpkı Don Luis Menéndez Pidal'in, köylülerimizin sucukları kadar kapkara ve dumanlanmış olan sucuklarına benzeyen resimleri kadar itici.' Tartışmanın hararet

içersinde, ressamın kardeşi Ramon'un karşımda oturduğunu unutmuştum. Neyse ki Miro, söze ustaca karıştı ve herkes benden, birincilik ödülü için bir ad söylememi istedi. Şöyle dedim: 'Oyumdan bugünkü kadar emin olduğum, çok ender oldu. Bu yarışmada olağanüstü bir değer olarak beliren şair, *Karaya Çıkan Denizci* kitabıyla Alberti'dir.' O zamana değin susmuş olan Anotino Machado da bana katıldı ve Alberti'nin en iyileri olduğunu söyledi. Maura ile ötekiler de bunu uyun bulmuşlardı, ama Kont, 'Çoban Şair'inden sonra ikinci bir adayı, Gerardo Diego'yu önerdi. Bunun üzerine tiyatroya ayrılan ödülün de şiire kaydırılmasını ve bu ikinci ödülün Diego'ya verilmesini savundum. Sonunda böyle yapıldı."

Evet, Moreno Villa'nm bu eğlendirici öyküsünü daha önce bilmediğimden şimdi kesinlikle eminim. Bilseydim eğer, belleğimde kalmaması düşünülebilir miydi? Ama öte yandan da bugün kendime şunu sormak zorunluluğunu duyuyorum: O sıralarda kendisine teşekkür etmediğim tek seçici kurul üyesi, neden Gabriel Maura'ydı?

İkinci teşekkür ziyaretimi Gabriel Miro'ya yaptım. Sanırım çekingenliğimi yendim ve onu ziyarete yalnız gittim. Argüelles mahallesinde, Galle Radriguez San Pedro'da, Dámaso Alonso'yla aynı binada oturmaktaydı. Beni sade döşeli, temiz bir oda olan çalışma odasında kabul etti. Balkon kapısının önündeki masanın üstü kitaplarla ve kâğıtlarla doluydu. Yanılmıyorsam bu kâğıtlarda son büyük romanı *El obispo leproso*'nun (Cüzzamlı Piskopos) birinci kısmı olan *Nuestre Padre San Daniel*'in (Pederimiz Aziz Daniel) ilk bölümleri yazılıydı. Şimdi anılarımda Miro'nun şişman göz kapaklarını ve hüzünlü, parlak bakışlarını görür gibiyim. Miro güçlü, iri yapılı, son derece sevimli ve çekici bir adamdı. Ona, birkaç yıl önce bana yazmış olduğu ve içinde, kendisi gibi bir İspanyol lövanteni olan Juan Chabas tarafından gönderilen bazı dizelerimi övdüğü mektubundan söz ettim. Mektubu bana *masia*'sının* bulunduğu Polop de la Marina'dan yazmıştı; yazları o sabır işi yazın çalışmaları için gerekli huzuru bu masia'da bulurdu.

* Katalonya dilinde "çiftlik anlamına gelir

Ona anımsattım: "O zaman mektubunuzda, ilk şiirlerime ilişkin olarak şöyle demiştiniz: 'Bu şiirlerde insanı derinliğine etkileyen güzellikte sözcükler var...' Benim en hoşuma giden şey – ya da en azından o yıllarda bu böyleydi –, dildeki güzelliktir. Sizin kullandığınız dilde ise benim için çekici olan, taşıdığı o güzellik, netlik ve varolan imgeler."

"Başka nasıl olmasını beklerdiniz? Endülüs'de olduğu gibi, doğu kıyısında da her şey net olarak gösterir. Bulanık olan dahi orada açık renklere bürünüp parlamaya başlar..."

Uzunca bir suskunluktan sonra, çekine çekine konuştum: "Ben, teşekkür etmek için geldim."

"Teşekkür etmek mi? Bırakalım bunu bir yana", diye sözümü keserek ayağa kalktı. "Sizi karımla ve kızım Olimpia ile tanıştırmak istiyorum. Öteki kızım burada yok."

Karısıyla kızı hemen geldiler. Onlar da Miro gibi sade ve sevimli insanlardı. Bir süre basılmamış metnini okumuş oldukları kitabım hakkında konuştuk; bana badem ve taşrada eski manastır tariflerine göre hazırlanan. Miro'nun da romanlarında büyük bir özenle ve sanatla betimlediği tatlılardan ikram ettiler. İçtenlik ve karşılıklı sempati atmosferiyle dolu geçen, sakin bir öğleden sonra oldu. Gabriel Miro, iyi bir insandı, Antonio Machado gibi bir azizdi. Eğitim Bakanlığında çalışan bir memur olarak orta düzeyde bir aylığı vardı. Kilisenin bağnaz bir tutumla karşı çıktığı, coşkulu, ama çok sınırlı bir yandaş çevresince benimsenen yazınsal yapıtlarıyla yaşamını kazanabilmesi o sıralarda olanaksızdı. Yaşadığı sürece kendisinin kavuşamadığı onarlandırmalardan ve kazançlardan ailesinin yararlanmasını sağlamak için – o tarihten beş yıl sonra gerçekten de olduğu üzere – ölmesi gerekiyordu. İspanya'nın hemen bütün büyük yazarlarına karşı sergilediği o hüzün verici, acımasız umursamazlık, hiç değişmiyordu!

Bu ilk ziyaretten sonra Gabriel Miro'yu ancak birkaç kez görebildim. Ölümünden kısa süre önce ona, Pedro Salinas'la birlikte Glorieta de Atocha'da rastladım. İkisine Plaza de la Cibeles'e kadar eşlik ettim. Miro, savaşta yenik düşmüş biri gibi görünüyordu. Gözlerinin altında koyu halkalar vardı, yüzü de sapsarıydı. Bir ay sonra Madrid'de, rengini hep gözlerinde

taşıdığı denizden çok uzaklarda öldü. Cenazesine neden gitmemiş olduğumu artık anımsamıyorum.

Miro'dan sonra niyetim, verdiği oy benim için çok önemli ve gurur kaynağı olan jüri üyesini, Antonio Machodo'yu ziyaret etmekti. Önceden haber vermeksizin, Calle General Arando'daki evine gittim. Ama beni büyük bir düş kırıklığı bekliyordu. Orada yoktu. Zaten Madrid'de oturmuyordu.

Bunu bana, Machado'nun zarif bir hanımefendi olan annesi söyledi.

"Oğlum, Segovia'da. Buraya çok ender gelir... Belki tatil yapacağı zaman..."

Kapıda elini öpüp, yoluma devam ettim.

Ödülü ve kitabımın basılmamış metnini henüz bakanlıktan almamıştım. Bunu ne zaman yapabileceğimi öğrendikten sonra, bir sabah o berbat binaya gittim. Yaşamımda ilk kez olarak beşbin peseta alacağım gişenin önünde, aynı şeyi bekleyen bir başkasına Gerardo Diego'ya rastladım. Sanırım onu daha önce hiç görmemiştim. Binadan çıkıp Madrid'in o pırıl pırıl ilkbahar sabahına yeniden kavuştuğumuzda, arkadaş olmuştuk bile; hararetli bir sohbeti sürdürerek, Salon del Prado'dan geçtik. Biri Cádiz'den, biri de Santander'den gelen – yani iki ayrı kutup sayılabilecek – iki şair, birbirlerini bulmuşlardı. Gerardo'ya ilişkin o günkü izlenimim, bir daha hiç değişmedi: çekingen, sinirli, tutkulu, içine kapanık, kendine özgü bir biçimde neşeli ve tuhaf bir adam... Üzerinde bir köy papazı havası olduğu da söylenebilirdi. Bir kaç şiirini biliyordum, birde evimde bullunan *Imagen* adlı kitabını okumuştum. Epey yazmıştı, ama örneğin *Manual de espumas* gibi başlıca yapıtları sanırım o sıralarda henüz yayımlanmış değildi. 1918-1925 yılları araasındaki şiirlerini içeren *Versos humanos* adlı son kitabıyla ödülü kazanmıştı. Ancak, kendisinin bana anlattığına göre, bu kitaptaki dizelerin, *Imagen* ya da *Manual*'deki gözüpek, özgür biçemli, birbirinden çok değişik tonlarla örülü ve her türlü noktalama işaretini bir yana bırakmış dizelerle ilintisi pek azdı. *Versos humanos*'taki şiirlerinde Diego, büyük bir ustalıkla uyguladığı o geleneksel ve dingin biçimlere sadık kalmıştı. Şimdi kısa bir süredir cebinde taşıdığı pesetalar, çalışkan

Gerardo'nun yani Vicente Huidobri'yle Juan Larrea'nın okul arkadaşları ve dostları Gerardo'nun değil, fakat Gongora, Jauregui, Bocangel ve Medina Medinilla'yla gezen keyfine düşkün şair Gerardo'nun işine yarayacaktı... "Teras ve bodrum" ...Gerardo, birbiriyle çelişen eğilimlerini böyle açıklamalarla tanımlardı. Santanderli şair, "bodrum" aracılığıyla gerek ekonomik açıdan, gerekse başkaca bazı açılardan her zaman en büyük yararları sağlanabiliyordu.

Hemen o akşam kitabının basılmamış metnini karıştırdığım sırada, sayfalarının arasından artık sararmaya yüz tutmuş ve yarı yarıya yırtılmış bir kâğıt düştü; üstünde küçük ve titrek harflerle yazılmış olan şu yazı vardı:

MAR Y TIERRA
Rafael Alberti

Bu kitap, benim kanımca yarışmaya sunulmuş olan en iyi şiir kitabıdır.

ANTONIO MACHADO

Bu beklenmedik hazineye ne büyük bir sevinç ve heyecanla baktığımı anlatamam! Bu kâğıdı bugün halâ *Mar y tierra* adlı kitabının çok eski bir nüshasının, ender bir rastlantı sonucu İspanya'daki savaştan kurtarabildiğim tek nüshanın sayfaları arasında saklıyorum.

Şimdi daha Menéndez Pidal ile, José Bergaamin'in müstakbel kayınpederi ve dahi gülmece yazarı Arniches'i ziyaret etmem gerekiyordu. Artık iyi arkadaşım olan Bergamin, beni Arniches'in evine götürdü. Yemeğe davet edildim; bu yemeği için çok rahat olarak kabul ettiğimi söyleyemem, çünkü o sıralarda, yani herkesten uzak geçirdiğim onca yıldan sonra, çekingenliğimin yanı sıra davranışlarımda ve tepkilerimde de biraz yabanileşmiştim. İspanya'da ve Amerika'da birkaç kuşağı güldürmüş olan Don Carlos Arniches, masanın alt başında oturuyordu; ciddi ve içine kapanık bir ifadesi vardı, aynı zamanda da tümüyle küçük gözlüğünün arkasına saklanıyordu. Bütün yemek boyunca tek kelime konuşmadı. Daha kendileriyle tanışmazdan önce Castellana'daki gezinti yolunda görmüş olduğum

iki güzel kızı, sağıma ve soluma oturmuşlardı; beceriksizliğimi ve hantallığımı ustalıkla perdeliyorlardı. Rosario, Bergamin'in nişanlısıydı; Pilar ise ilk oyunu yakında ilk kez sahnelenecek olan genç komedi yazarı Eduardo Ugarte'yle nişanlanmıştı. Onlardan başka Bayan Arniches ve iki oğlu da yemekteydiler: Fernando, askerliğini yapmaktaydı, Carlos ise mükemmel bir mimardı. Düşüncelerim ne zaman bu yemeğe geri gitse, üstlerinde peçeteler bulunan bir sürü tabağın ve nasıl kullanılacağını bilmediğim daha bir sürü şeyin karşısındaki gaflarımı ve çaresizliğimi anımsarım. O güç saatlerimde bana yardımcı oldukları için, Rosario ile Pilar'a teşekkür borçluyum. Pepe Bergamin'le yeniden sokağa çıktığımızda, rahat bir soluk aldım.

Pepe, Malagalı tanınmış bir avukatın ve monarşinin tanınmış bir politikacısının sayısız çocuklarından biriydi. Bu adamdan, yani Don Francisco'dan miras yoluyla aldıkları arasında iki özellik, onu baba soyunun en iyi dalı kılacaktı: son derece itici çirkinliği ile şakacı ve özellikle de gözüpek yaradılışı; ancak bu yaradılışı, kimi zaman insanın karnına saplanan bir Endülüs hançeri kadar (ki, bundan daha kötü bir hançer darbesi yoktur) korkutucu olurdu İnançlarına ve dostlarına sadıktı, hem de tam anlamıyla, abartmanın en uç noktasına değin sadıktı. Ama düşmanlık gösterme saati gelip çattığı zaman da aynı uç noktaya değin giderdi. Özel türde bir Katolikti, başka çağlarda kutsal engizisyonumuzun pek çoğunu odun yığınlarının ruhu arındırıcı alevlerine mahkum ettiği türden bir Katolik; egemen olan diktatörlük yönetiminin düşmanıydı; bu diktatörlüğe sert aforizmalarla ve sahnelenmesi olanaksız, tuhaf oyunlarla saldırırdı. Kullandığı dilin mekanizması, en azından Quevedo'nunki kadar karmaşıktı. İçindeki tutku, yakın dostu olan Miguel de Unamuno'nunkiyle karşılaştırılabilirdi – bu dostluk, Don Miguel açısından aslında bir yücegönüllülük demekti, çünkü kralın bakanlarından biri olan Bergamin'in babası, onu Salamanca Üniversitesi'nin rektörlüğünden attırmıştı. İspanyol şiiri üzerine yazmaya başlamış olanlar arasında Pepe kadar ateşli bir hayranlıkla bu işe koyulanı yoktu ve zaman içersinde Pepe, daha o günlerde belirli bir görünüm kazanmış olan şiirimizin en iyi yorumcusu oldu. Şair olarak buluşlardan

yana zengindi, güçtü, altın çağlarının ormanlarının yeni çocuklarından biriydi; yazdığı soneler – özellikle acılarla dolu geçen sürgün yıllarında kaleme aldıkları –, en katı ölçütlerle hazırlanmış antolojilere bile girebilirdi. Juan Ramon Jiménez'e olan bağlılığı, ancak o zamanlar herkese o denli alışılmadık ve kötücül gelen Moguerli şairin ona olan bağlılığıyla karşılaştırılabilirdi. Ama birkaç yıl sonra – kopuşlarının suçu Juan Ramon Jiménez'e aitti – birbirlerine duydukları nefret de önceki sevgileri kadar büyük olacaktı. Aforizmalardan oluşan *El cohete y la estrella* (Roket ve Yıldız) adlı bir kitap, o zamana değin Bergamin'in yayımladığı tek yapıttı. Kitap, *Biblioteca Indice*'de çıkmıştı. Dizinin yöneticisi olan Juan Ramon Jiménez, Bergamin'i bir dost ve bir yazar olarak ne denli takdir ettiğini kanıtlamak için kitabın ilk sayfasında yazarın lirik bir portresini çizmişti. Bunlar, benim kuşağımın en tuhaf ve anlaşılması en güç yazarlarından birinin attığı ilk adımlardı. Juan Ramon'un, *Karaya Çıkan Tayfalar* kitabımdan alınma ve *La Verdad*'da basılmış olan bazı şarkıları çok beğenmiş olduğunu, yanılmıyorsam ondan öğrenmiştim. *La Verdad,* Bergamin'in en yakın dostu olan, yeni şiire de büyük yakınlık duyan Juan Guerrero Ruiz'in Murcia'da çıkartmakta olduğu bir yazın ekiydi.

Juan Ramon Jiménez'i ziyarete gitmeye karar verdi. Bu, ona yapacağım ilk ziyaret değildi. Üç yıl önce, Ateneo'da ilk sergimi açtığım sıralarda ona, çok parlak renklerle resmedilmiş yalın bir geometriden oluşma *El castillo de irás y non volverásç* (Geri Dönmeyişin Şatosu) adlı bir tablomu götürmüştüm. Tablonun hoşuna gittiğini sanmıyorum ve resmi ne yaptığını da hiçbir zaman öğrenemedim. O ziyaretim sırasında bana Juan Chabas eşlik etmişti. İkinci ziyareti yaptığım öğlenden sonrasında ise yanımda bir başkası vardı: "heyecanlı taşra şairi" José Maria Hinojosa. Malagalı ve büyük toprak sahibi zengin bir ailenin oğluydu; iç savaşın o kargaşayla dolu ilk saatlerinde kendi çiftçilerinin kurşunlarıyla can verecekti. Kapıyı Juan Ramon kendisi açtı. Herkesin hayranlığını kazanmış olan bu adamla kendimi ansızın karşı karşıya bulunca, içimde korku ve sevinç karışımı tuhaf bir duygu uyandı; artık ikindiye yaklaşmakta olan öğlenden sonrasında, karşımda karışık sim-

siyah sakallı bir Endülüslü arap yüzü vardı! Yirmi yıl sonra, Arjantin'de sürgünde bulunduğum sırada, *Roternos*'um da bu karşılaşmayı anımsatan dizelere yer verdim:

Dizeler götürdüm ona
denizden ve denizcilerden,
sapsarı kumullardan,
çivit renginden gölgelerin
ve havuzlarla bahçeleri yansıtan
yeni kireçlenmiş duvarlardan.

Evet, *Karaya Çıkan Tayfalar*'ın basılmamış metni gerçekten de yanımdaydı; Bu kitap, Puerto'da benim de gitmiş olduğum Cizvit kolejinde geçen çocukluğundan bu yana, Juan Ramon'un da anılarını hep yüreğinde sakladığı o güzel koya, Cádiz'e olan tüm özlemimi dile getiren dizelerle doluydu. Kente çok ender iniyordu, ama Salamanca'nm sakin bir mahallesindeki o yüksek çatı katı terasından, hanımeliler ve boruçiçekleri arasında, zarif parmaklarını – ki bu parmaklar, şimdi uzaklarda kalmış nice bahçelerin yaratıcısıydılar – güzel arabeskler çizerek duvarın üstünde gezdirirken, kentin tüm gürültülerine kulak verirdi.

Alacakaranlıkta duvarın üstünde
yanan bir mum ışığı kadar müsrifti,
ardında, karlarının
baharın güneş yanığı ellerinin
affına uğradığı
o uzak dağlar.

Samimi ve sürekli dostluğumuz böylece bir ilk bahar öğlenden sonrasında, Guadarrama'nın tepelerinin çizdiği mavi enginliklerin manzarası önünde başladı. O öğleden sonrasında Juan Ramon'un evinde yazar Antonio Espina da vardı.

Burada, o 1924 - 1925 yılları için kaleme almış olduğum *Imagen primera de...*'de (...İlişkin İlk İzlenimler) şaire ithaf ettiğim bölümü, bazı çıkarmalar ve eklemelerle birlikte alıntılı-

yorum. Juan Ramos'un, kendini artık son derece ateşli bir biçimde belli eden yeni İspanyol şiiri üzerindeki yoğun çalışmaları, o sıralarda başlamıştı. Ramon Garcia Lorca'nın taptaze gençliği, Pedro Salinas'ın soylu dili, Jorge Guillé'in teknik yetkinliği, Antonio Espina'nın neredeyse edepsiz diye nitelendirilebilecek dizeleri ve Dámaso Allonso'nun başlangıçtaki yalınlığı üzerine görüşlerini açıklamıştı bile; şimdi ise çatı katının terasında en yeni ezgileri duymaya hazırlanıyordu; çok kısa bir süre sonra bu ezgiler Altologuirre, Prado, Cernuda, Aleixandre gibi adlarla birlikte yükselmeye başlayacaktı... Bir daha hiçbir İspanyol şairi Juan Ramon gibi, genç ve parlak bir şairler kuşağının bütünü tarafından sevilmeyecekti; bu kuşak kendisini besleyen taptaze kaynaktan ve kendisine yol gösteren yıldızdan emindi.

Juan Ramon o sıralarda *Indice* dergisini ve aynı adı taşıyan yayınevini yönetmekteydi; belleğim beni yanıltmıyorsa eğer, Bergamin'in *El chete y la estrella*'sının çıkışından sonra yayınlarını iki yeni kitapla zenginleştirmişti: Bunlar, o öğleden sonrasında Juan Ramon'un evinde rastladığım Antonio Espina'nın *Signario*'su ile, Pedro Salinas'ın *Presagios*'uydu (Belirtiler). Şair, *Signario*'nun bir nüshasını eline alıp, teknik hatalardan yakınmıştı. Kitapta baskı yanlışları, yeterince temiz olmayan harfler ve karışık satırlar bulmuştu; bütün bunlar, Juan Ramon'un uykusunu kaçırmaya yeterliydi.

Şöyle dedi bize: "Gongora'nın Alfonso Reyes tarafından yayımlanan *Polyphem* ile *Galatea'nın Söylencesi*'nde de bazı budalaca baskı yanlışları gözden kaçırılmış; örneğin corona yerine corna, entre yerine enter vb. çıkmış. İspanya, o büyük baskı geleneğini yitirdi artık. Şu İngilizce kitaba bakın bir" – bize yeni bir Keats baskısını gösterdi. "Ne zerafet ve ne güzellik! Bunun benzerini 'Biblioteca Indice'de gerçekleştirmek isterdim, ama anlaşılan burada böyle bir şey yapmaya olanak yok."

Daha önce de söylediğim gibi, o sıralarda Juan Ramon'un siyah bir sakalı, Endülüslü bir arabınkini çağrıştıran bir yüzü ve kimi zaman tiz bir ton alan yumuşak ve boğuk bir sesi vardı. O gün yazın üzerine konuşuldu ve Juan Ramon'un kuşağından olanların adı geçti: Pérez de Ayala, Machadorlar, Ortega

y Gasset... Bu ziyaret sırasında, sonradan dostluğumuz boyunca doğruluğuna hep yeniden tanık olduğum bir şeyin bilincine vardım; Juan Ramon ne zaman biriyle alay etse ya da birini karikatür biçiminde vermeye kalkışsa, Endülüs'e özgü katıksız mizahı özünü ve yine Endülüs'e özgü iğneleme yöntemini sergiliyordu. O öğlenden sonrasında ise en çok Azorin ve Eugenio D'Ors'la alay etti.

"Azorin'in son kitabının adını gördünüz mü? *El chirrion de los politicos!* (Politikacıların Yük Arabası). *El chirrion!* Sözcüğe bakın siz! Kitabı içinde bir ithafla bana göndermiş. Tabii ona şahsen geri götürdüm. Azorin, hani şu Madrid'e özgü, reçel ve kedi sidiği kokulu evlerden birinde oturuyor. Çevresinde bir cibinlik ve pembe çizgili perdeler bulunan bir karyolada yatıyor; komodinin üstünde de herhalde kendisinin çok zevkli bulduğu bir biblo duruyor, 'La Estrella' kahvesinin reklamı için dağıtılan, renkli alçıdan yapılma küçük bir zenci biblosu – Alicante milletvekili olduğu sıralarda seçmenlerinin vermiş oldukları bir armağan. Bir yazar ne denli sade yaşarsa yaşasın, evini görünce ne yaptığı anlaşılır."

Juan Ramon günün birinde Pérez de Alaya'yı ziyarete gittiğinde, tavanından bir sürü biberin ve sucuğun sarktığı bir odaya alındığı için yazarla ilişkilerini kesmişti; çünkü bu, kendisini sarsan ve asla hoş göremeyeceği bir manzaraydı.

"Aynı yazar", diye anlatmayı sürdürdü Juan Ramon, "bir defasında romanlarından biri için gereksindiği olguların doğruluğundan emin olmak için bir geneleve taşındığını ve öyle bir ortamı incelemek uzun süreceğinden, yanına bir bavul dolusu çamaşır aldığını da itiraf etmişti bana."

Eugenio D'Ors'dan ise, özellikle bu zavallı Katalonyalı filizofun sokakta kendisini – bizim İspanya'da "mantar" diye adlandırdığımız – kurşuni renkli melon şapkasını çıkararak nazikçe selamladığı günden beri tiksinmekteydi; Juan Ramon, bu giysi parçasını çok gülünç buluyordu.

"Bu Xénius" – bu, D'Ors'un herkesçe bilinen lakabıydı – "Katalonya diliyle Kastilya dili arasında pezevenklik yapmak niyetinde. Siz bir ressamsınız, dostum Alberti, bu nedenle D'Ors'u kollarını havaya kaldırmış bir dansöz kılığında can-

landırmanızı çok isterdim; resmin altında da *Xenia, Esperanta* yazısı bulunmalı. Zaten günün birinde Cuenca'da rumba da yapacak." Juan Ramon, yarı eğlenir, yarı da keyfi kaçmış gibi, sözlerini böyle tamamladı.

José Ortega y Gasset'in evinde – burada ziyaretçinin ben değil, ama Juan Ramon Jiménez olduğuna dikkat edilmelidir – Juan Ramon, bir piyanonun üstünde, Madrid'de Plaza de la Cibeles'de yirmi Céntimos'a satılan türden, alçıdan yapılma küçük bir Milo Venüs'ü bir de, yanılmıyorsam eğer, Don Quijote'yi, yanında ne yapacağını şaşırmış, bağırıp duran Sancho Panza'yla birlikte, değirmenlerle savaşırken canlandıran, bronz bir kâğıt ağırlığı görmüştü. Bunları, Ortega'yı iğneleyen şakalar için birer fırsat sayan Juan Ramon, daha sonra Ortega'nın biçemini ve çalışmalarını da alay konusu yaptı.

Bize Antonio Machado hakkında – gerçek ya da kendi uydurdukları olarak – söylediklerini ise herhalde hiçbir zaman yazmayacağım, çünkü o kutsal şaire çok büyük bir saygım var.

Juan Ramon'un evi, eleştirdiği kişilerin evlerinin tam tersiydi. Herkesin hayranlığını kazanan, sabırlı karısı Zenobia Camprubis'in yardımıyla evini gerçekten yalın ve doğal bir şıklıkla düzenlemeyi başarmıştı. Benim için bir sır olarak kalan ve sonraki ziyaretlerimde de hiç sokulmadığım bir odada şair bütün gün ve gecenin de bir bölümü boyunca yorulmak nedir bilmeksizin çalışırdı. Juan Ramon'u görebilmek olanaksızdı ve ziyaretlerini – sık sık kendisi seslenerek – geri çevirdiği çok olurdu. Çünkü gelenler, binanın kapıcı odasından dairesine telefon etmek zorundaydılar ve telefonu kimi zaman Juan Ramon'un kendisi açardı,

"Ben falan filanım."

Juan Ramon ise yukardan şöyle karşılık verirdi:

"Burası, kendisi evde olmayan Juan Ramon Jiménez'in evi."

Pekçokları gibi, bu şairi de dikkatinin o istemeksizin dağıtılması, mutluluk kaynağı olan iyi bir çalışma için varlığı kesinlikle gerekli sessizliğin bozulması öfkeden deliye çeviriyordu; ne var ki insan büyük bir kentte yaşayınca bu türden rahatsız edilmelere sık sık hedef olur. Kendini yoğun ve yaratıcı bir

coşkuya kaptırdığı saatlerde Juan Ramon için karısının konukları bile bir rahatsızlık kaynağıydı. Karısının bana anlattığına göre, birkaç kez kendisini ziyarete gelen hanımların hayretle açılan gözlerinin önünde ve salonun arka tarafındaki kapıda, sanki şeytani güçler tarafından yönetiliyormuşçasına kendi kendine hareket eden bir paravan belirmişti. Paravanı taşıyan sakallı şair, herhangi bir nedenle evin başka bir bölümüne geçmek, ama görünmemek istediğinde, kendini böyle saklardı.

Madrid'in ortasında sağlamaya çalıştığı bu yalnızlık içersinde Juan Ramon, kendisinin üstüne basa basa ve büyük harflerle belirttiği gibi, YAPITLARINI kaleme alıyor, düzeltiyor ve dört bir yana yayılmasını sağlıyordu. O sıralarda artık *Arias tristes'*in (Hüzünlü Aryaları) ve *Pastorales'*in, başka deyişle Rubén Dario'ya sevgili Endülüs'ümüzün o incecik, ama derinlere uzanan hüzününü tanıtan kitapları kaleme alan şair değildi. İlkbahar baladlarıyla nakaratlarının şairi değildi. Bunun gibi, artık *La Soledad sonora'*nın (Tınlayan Yalnızlık) ağıt yazarı, ya da *Sonetos espirituales'*in (Tinsel Sone), *Estio'*nun (Yaz) veya *Diario de un poeta recién casado'*nun (Yeni Evli Bir Şairin Güncesi) yalın dizelerinin şairi de değildi. Ve bugün artık ölümsüzlüğe erişmiş olan *Platero* adlı sıpanın, Moguer'in sokaklarından ve patikalarından ayrılmaksızın dünyayı dolaşmaya çıkışının üzerinden de artık uzun zaman geçmişti. Ve Uan Ramon, İspanyol şiirine kendi eliyle armağan ettiği o müzikle örülü, saydam manzaraları, içinde dizelerin yeşerdiği lirik koruları da ardında bırakalı çok olmuştu. Juan Ramon daha o zamanlar, çalışmasının içinde korları barındıran yarıkaranlığında *Pi edra y Cielo'*nun (Taş ve Gökyüzü), *Poesia'*nın, *Belleza'*nın (Güzellik), *Unidad'*ın (Birlik) kendi kendini yenilemiş şairine dönüşmeye başlamıştı bile. Dizeleri, işlenmemiş bir elması andırmaya başlamıştı. Uyaklar, yarım uyaklar, serbest dizelerin yardımıyla oluşturulan ve kimi zaman ritmik oyunlar artık yoktu. Artık tüm giysilerinden arındırılmış olarak, şiirin yalnızca özü, çekirdeği vardı ortada.

Köküyle birlikte çekip çıkarıyorum
Şafağın çiğleriyle henüz taze fundaları.

Juan Ramon'un *La Verdad* (Hakikat) adlı yazın dergisinde okuyup beğendiği bir şarkının başına, onun ilk kitaplarındaki en güzel ve en anlamlı romanslarından birinin dörtlüklerinden iki dizeyi koymuştum:

Mavi bir bluz ve üstünde,
göğsünde ilk yardım şeridi.

Şiirlerimdeki küçük deniz, Cádiz koyunun kumullarına, kıyılarına ve kıyılardaki kalelere yaptığım atıflar, Juan Ramon'un Puerto'daki kendi gençliğine ilişkin anılarını canlandırıyordu; bu arada ikimiz de bir şeyin farkına varmıştık: Juan Ramon'un *Marinas de ensueños*'larının çoğu, şairin San Luis Gonzaga Cizvit Kolejinde olgunluk sınavlarına hazırlanırken, ağaçların – ökaliptus ve çam ağaçlarının – arasından görmüş olduğu Cádiz denizine ilişkin görüntüleri ve belli belirsiz özlemleri içermekteydi.

Juan Ramon Jiménez'i ikinci kez ziyaret etmek üzere gittiğim o öğlenden sonrasında gördüğüm sıcak ilgi, beni çok duygulandırdı. Bugün büyük bir gururla söyleyebilirim ki, şairin bana karşı özel bir sempatisi vardı; bana o zamana değin sahip olmadığım bir cesaret, bir coşku ve bir inancı aşıladı. Yanımda götürmüş olduğum *Karaya Çıkan Tayfalar*'ın basılmamış metnini ona bıraktım. Ondan kısa süre sonra şarkılarımdan bir seçme, Juan Ramon'un "El Andaluz Universal" başlığıyla yayımlamakta olduğu yazın dergisi *Si*'de çıktı. Bir sonraki sayıda da beni çok sevindiren, o günden beri *Tayfalar*'ın tüm baskılarında ve şiirlerimin antolojilerinde önsöz olarak kullandığım mektubu yayımlandı.

Evden çıktığımızda, Hinojosa'dan ayrıldım. Kendi evine ancak sabaha karşı dönebildim. O mayıs gecesinde nerelerde dolaşmış olduğumu bilemiyorum. Nereye gittiğime bakmaksızın, belli bir yere gitmeyi de amaçlamaksızın, öyle dolanıp durdum; herhalde Gongora'yı ya da Baudelaire'i ziyaretten dönen yeni yetme bir şair de ancak benim gibi yapardı. Ödül olarak aldığım beşbin pesetanın bir bölümü, cebimde şıkırdayıp duruyordu. Önünden geçtiğim dondurmacı dükkânlarında dondur-

ma yedim ve davetimi kabul etmekte bir sakınca görmeyen her yabancıya da ikramda bulundum. Sırtımda artık yeni giysilerim vardı: gülpembesi bir pantalon ve aynı renk bir spor ceket; kumaşı kurutma kâğıdı kalitesinde olan bu giysi, ailem tarafından tam bir matadorun zevkine uygun diye nitelendiriliyordu. Abartılı denebilecek kadar geniş gömlek yakamın altında, iri düğümlü, karamela rengi bir kravat sarkıyordu; açık gri renkli bir İngiliz kasketinin siperliği ise neredeyse burnumu bile örtmekteydi. Herkes durup arkamdan bakmaktaydı, ama ben gururlu bir ifadeyle yürümeyi sürdürüyor, dondurma yiyor ve başkalarına da ikram ediyordum. O ilkbaharda ödülün büyük bir bölümü böylece eriyip gitti; yabancıların, başka deyişiyle adlarını bilmediğim, bir daha da hiç karşılaşmayacağım insanların susuzluğunu giderdim.

Yine o sıralarda, *Tayfalar*'ım için bir yayıncı da buldum: Bu yayıncı, "Biblioteca Nueva"nın sahibi ve yöneticisi Don José Ruiz Castillo'ydu. Yıllar önce resmini yapmış olduğum oğlu aracılığıyla beni çağırttı. Baskının tamamının değilse bile, bir bölümünün giderlerini karşılamam gerektiğini ima ettiğimde ise, şaşkınlığım büyük oldu. Bu, nasıl gerçekleşecekti? José Ruiz Castillo'ya, bu durumda kitabımı yayınlamamayı yeğleyeceğimi söyledim. Geriye kalan paramla kitap almayı ve kardeşimle birlikte Kastilya'da bir otomobil yolculuğu yapmayı planlamıştım. İyi yürekli ve anlayışlı bir adam olan don José, hatasını anladı. Kitabımı basacağını ve tüm giderleri de kendisinin karşılayacağını söyledi; Segovia'ya, kendisi için çalışan ünlü "El Adelantado" basımevine göndermek üzere, benden hemen kitabımı istedi. Ertesi günü Daniel Vázquez Diaz'ı ziyaret ettim. Vázquez Diaz, *Tayfalar* için portremi yapmaya söz vermişti; yarı profilden, elinde bir kitap tutan bir Rafael Alberti çizdi. Resmin çizgileri iyiydi, ama genelde modelleriyle portreleri arasında benzerlik kuran ressam, beni iyi tutturamamıştı. (Zamanla, diyorum kendi kendime, resim bana benzeyecektir elbet – yani Nobel Ödülü'nü alacağım yaşa geldiğimde.) Bu arada üç genç besteci – Gustavo Durán ile, Rodolfo ve Ernesto Halffter kardeşler – ritmik ve melodik biçimlerini beğendiklerinden – üç şiirimi bestelemişlerdi. Bunlardan Ernes-

to'nun nefis bir ezgi yazdığı "La corza blanca" ("Beyaz Karaca") adlısı, yayımlandıktan kısa süre sonra tüm dünyada yankılandı. "Cinema" ve "Salinero" adlı öteki şarkılar da güzeldi ve çok söylendi. Ama o sıralarda biri dahi çocuk sayılan Ernesto Halffter, başlığını Barbieri'nin *Concionero*'sundan almış olduğum metnimin aynı zamanda hem yeni, hem de eski olan biçemine çok uygun düşen, usta işi, yalın ve hüzünlü bir ezgi yaratmıştı. Yine o dönemde, yer darlığı nedeniyle kitaba alınmayan "La nina que se va al mar" ("Denize Giden Kız") adlı şiir de – yine Ernesto'nun bestesiyle – ün kazandı.

İlkbaharın gelişiyle birlikte ve kazandığım ödülün getirdiği saygınlık nedeniyle, öğrenci yurdundaki ziyaretlerim daha da yoğunlaştı. (O günler, en azından bizler için, mutlu günlerdi.) Pedro Salinas ve Jorge Guillén'le o dönemde tanıştım; ikisi de aşağı yukarı aynı yaştaydılar – benden on yaş kadar büyüktüler – ve Gerardo Diego gibi, İspanya'da ve yurt dışında İspanyol yazını profesörleri olarak görevliydiler; büyük birer şair olmalarına da artık az kalmıştı. Salinas çok daha canlı, konuşkan ve neşe dolu bir insandı, tam bir Madridli'ydi. Onunla senli benli konuşanlar bile kendisine Don Pedro diye hitap ederlerdi. Valladolidli olan Guillén ise düşünce dünyası zengin, çekingen, uzun boylu ve soluk benizliydi; gözlüğünün arkasından parlayan küçük ve insanı delen bakışlı gözleri, en sisli karışıklıkların ortasında bile açık ve seçip görebilme yeteneğine sahipti. José Moreno Villa, sürgünde olduğu sırada yayımlanan son kitabı *Vida en claro*'da son zamanlarda şairlerin hep ikişer ikişer ortaya çıktıklarına dikkati çekmişti: Machado ve Jiménez, Salinas ve Guillén, Lorca ve Alberti, Prados ve altolaguirre gibi; ama *kendisi,* tıpkı Leon Felipe gibi, tek başına gelmişti. Bugün anlıyorum ki, bu tuhaf saptama doğruydu ve özellikle iki Kastilyalı şair için tümüyle geçerliydi. Şiirlerinin Moreno'nun adını verdiği öteki çiftlerininkinden çok ayrı tonda olmasına karşın, onları daha iki andan başlayarak uyum açısından eksiksiz bir şair çifti olarak görmüştüm.

Salinas'ın *Presagios* (Belirtiler) adlı ilk kitabını biliyordum; kitap, İspanyol şiirinin doruk noktalarından birini simgeleyen o yılların Juan Ramon Jiménez'inin lirik bir portresini

vermekteydi. Buna karşılık Guillén'den hemen hiçbir şey okumamıştım; belki *Revista de Occidente*'de yayımlanmış birkaç şiir, o kadar. "Don Pedro"nun kitabında bazı şiirlerin, ötekilerin daha çok çekingen ve sessiz diye nitelendirilebilecek anlatımından farklı olan katı gerçekçiliği dikkatimi çekmişti:

Yaşlı bir pezevenk şöyle dedi
(sokaklarda bulunmuş) küçük kıza:
"Fena mal değildi senin anan!"

Bunca ince ruhlu olan bir şair, nasıl olmuşta ansızın böyle bir tonda, böyle bir sokak diliyle konuşabiliyordu? Don Pedro'yla daha çok birlikte olduktan sonra, bu sorunun yanıtını buldum. Paris, Cambridge ve New York'a karşın Salinas, hâlâ tam bir Madridli'ydi ve kullandığı dilin orasından burasından tamamen açmış sardunya çiçekleri, sokak kökenli açık saçık şakalar, alkol ve baharat kokusu taşıyan deyişler gövermekteydi. Dostluğumuz, daha ilk gününden pekişivermişti; bu dostluk *Karaya Çıkan Tayfalar* adlı kitabımın çıkışıyla birlikte yoğunlaştı ve Salinas'ın, *Sobre los ángeles*'in (*Meleklerin Şiirleri*) çıkışından hemen sonra verdiği bir konferansla daha da gelişti; Salinas bu konferansında kitabı yorumladı ve meleklere ilişkin olarak "mutluların" ortaçağdaki sanatlarından başlayıp, de Chirico'nun metafizik geometrisine değin uzanan örneklerle açıklamalarda bulundu. Salinas'ı hep gerçek niteliğiyle, yani kuşağımın bir ağabeyi olarak sevdim ve saydım. (Aynı şey. Guillén için de geçerliydi.) Katı şiirsel gerçekliği, benden ve güneyin öteki şairlerinden çok uzak olmasına karşın, insancı yanı ve dinginliğiyle, bunun yanı sıra da en uzak olduğu anlarda bile içinde büyük korkuların ve acıların barınamadığı, rahat bir benliği sergilemesiyle bana hep çekici gelmişti. Bu, sımsıcak yürekli, iyi bir insanın şiiriydi ve Salinas'ın hemen her zaman en güç teknikleri uygulamasına karşın, şiirinin kimi zaman Antonio Machado'yu anımsatan, içten bir tınısı vardı. Ve Salinas'ın sonuç olarak tipik diye nitelendirilmesi gereken Kastilya lirizmi, daha en başından hiçbir hoşa gitme kaygusu taşımayan, dümdüz bir çizgiyi, gerçek eti destekleyen sağlam

bir iskeleti, güçlü bir omurgayı sergilemişti. Yanılmıyorsam eğer, beni bu iki şairle tanıştıran Garcia Lorca olmuştu.

Federico hâlâ öğrenci yurdundaydı ve konutlarla bahçeleri tekin yerler olmaktan çıkarıyordu. Üzerlerinde kavak ağaçlarının hışırdadığı, dar ilkbahar patikaları boyunca, kapsamı yıldan yıla genişleyen *Çingene Romansları*'nı ve değişikliklerden yana zengin bir görünüm sergileyen şarkılarını söylüyordu; gelgelelim dinleyicilerinden memnun bir gezici şair olarak, yayınlanmaya hâlâ önem vermiyordu. Pepin Bello, Luis Bunuel, Dali, Moreno Villa ve Federico'yu "körükleyenler"den oluşma koroya dahil bulunanlar da öğrenci yurdunda kalmaktaydılar. O dönem, "anaglifler"in, "yellenmetre"nin, sonra Bunuel ve "Toledolu Kardeşler Tarikatı"nın vahşi şakalarının dönemiydi. Anaglifler konusunda Moreno Villa, otobiyografisinde bilgi verir. Anaglifler, esprili düşüncelerle örülmüş, çok kısa şiirlerdi; Moreno'nun anlattığına göre, bunların "üç ad sözcüğünden oluşması, ortada ise *tavuk* sözcüğünün yer alması şarttı. İşin püf noktası, üçüncü adın şaşırtıcı, beklenmedik sesçil nitelikler sergilemesiydi." Moreno, bu sonuncu açıklamasında yanılıyordu. İyi bir anaglifin güçlüğü ve esprisi, asıl üçüncü adın ilk adla hiçbir ilintisinin bulunmamasından kaynaklanıyordu. Kötü anagliflere ilişkin olarak, genellikle Federico'nun odasında gerçekleştirilen büyük "anaglifik oturumlar" da oybirliğiyle reddedilmiş bulunan bazı öörnekleri anımsıyorum. Şu iki anaglife bakalım:

Patlama,
takırtı,
gümbürtü,
tavuk
ve kumandan.

Tepe,
tepe
tavuk
ve insan.

İlk anaglif iyi değildi, çünkü ilk üç sözcüğün onomatopeseik anlamı – bir tüfeğin ateşlenmesi – ile "kumandan" arasında açık bir bağıntı vardı. Yanılmıyorsam Pepin Bello'ya ait olan ikincisi ise daha da kötüydü, çünkü bir tepeye hem tavuk, hem de insan çıkabilirdi.

Pepe Moreno, ötekilerin arasında rahatlıkla kabul edilebilecek olan şu ikisine de yer vermişti:

Baykuş,	*Çay*
baykuş,	*çay,*
tavuk	*tavuk*
*ve dövüşçü**	*ve Teotocopuli*

Anaglif merakı gerçek bir salgına dönüştü. Américo Castro gibi ciddi yaradılışlı insanlar bile kendilerini bu salgından koruyamadılar. Ortaya çeşitli tipler çıktıysa da, bunlar genellikle benimsenmedi. Sonunda Federico, barok anaglifi bularak anaglife son darbeyi indirdi. Federico'nunkini hâlâ anımsıyorum:

Guillermo de Torre,
Guillermo de Torre,
tavuk
ve oralarda bir yerde bir sürü olmalı.

Bu yenilikle birlikte çöküş başladı ve anaglif unutuldu.

Doğal olarak gizli tutulan bir başka buluş da "yellenmetre"ydi: kare biçimli bir tahta sandığın içine yanan bir mum yerleştiriliyordu. Mumun alevinden belli bir uzaklıkta ve onunla aynı yükseklikte olmak üzere bir sicim asılıyordu. Sandığın duvarında, sicim ve alevle aynı hizada olmak üzere bir delik açılmıştı. Önemli olan her yarışmacının bu delikten içeri salabileceği rüzgârın şiddetiydi ve alevin eğilip sicime kadar uzanabilmesini sağlayabilmek için çok güçlü yellenilmesi gerekiyordu. Tümüyle öğrencilere özgü ve vakit öldürmeye yarayan bir eğlenceydi. Yurtta kalan saygıdeğer profesörler arasından bu oyuna katılacak kadar hoşgörü sahibi olanının çıktığını anımsamıyorum.

"Toledolu Kardeşler Tarikatı"na gelince... Bu, ayrı bir hikâyeydi. Giriş koşullarının çok katı olmasına karşın, o yıl

* Türkçe'ye uyabilmesi için, bu sözcük oyunlarındaki bazı sözcükler değiştirilmiştir. (Ç.N.)

ben de alındım. Tarikat bir süre önce yukarda adlarını andığım yurttaki arkadaşlar tarafından kurulmuştu ve tarikat üyelerine düşen en soylu görev, özellikle geceleri olmak üzere, Tajo kıyılarındaki o olağanüstü ve sihirli kentte dolaşmaktı. Tarikattaki kardeşler çoğunlukla bir zamanlar Cervantes'in "örnek öykülerinden" bazılarını yazmış ve bu öykülere sahne olarak seçmiş olduğu "Posada de la Sangre"de karargâh kurarlardı. O zamandan günümüze bazı ayrıntıları bakımından modernize edilmiş bu lokal, o sıralarda henüz tümüyle Cervantes'in *Don Quijote*'sinde çok iyi bilerek ve son derece şiirsel bir dille anlatmış olduğu katır sürücülerinin ve arabacıların indikleri hanların o İspanya'ya özgü atmosferini taşımaktaydı. Kardeşler, tarikatın katı kurallarına uyarak katedralin saati sabahın birini çaldığı zaman lokalden ayrılırlardı. Bu, bütün Toledo'nun daha bir kendi kabuğuna çekilir gibi göründüğü ve kentin fantazmagorik labirendinin daha da karışmış izlenimini uyandırdığı bir saatti. Tarikatın sırlarının bana açıldığı gece sokağa çıktığımızda, benim dışımda bütün kardeşler ceketlerinin altında odalarından gizlice yanlarına almış oldukları yatak çarşaflarını taşımaktaydılar. Tarikat üyelerine Bunuel önderlik ediyordu. Sabahın ilk saatlerinde gerçekleştirilmesi öngörülen şiirsel eylem, Santo Domingo el Real'in avlusunda ve alanında bir hayaletler geçidi düzenlemekti. Uyuyan Toledo'nun derin vadilerinde bir süre dolanıp durduktan sonra, tam yasaklanmış pencerelerinin aydınlandığı ve rahibelerin boğuk ilahileri ve dualarıyla dolduğu saatte manastırın önüne geldik. Tekdüze dualar birbirini izlerken, beni alanın sonunda yalnız başıma bırakmış olan kardeşler avludaki sütunların arasına gizlenerek tepeden tırnağa çarşaflara büründüler ve dört bir yandan ortaya çıktılar; bu halleriyle Toledo'nun alacakaranlığının o sessiz ve gerçekdışı atmosferinde tam anlamıyla bir başka zamandan gelme bembeyaz hayaletleri andırmaktaydılar. Çarşafların içindeki hayaletler ansızın canlandıklarında, duymaya başladığım korku daha da yoğunlaştı. Hayaletler: "Buraya! Buraya!" diye seslenerek dar sokaklara dalıp gittiler ve beni, tarikata yeni girenleri bekleyen en çetin sınavlardan biriyle başbaşa bı-

raktılar – nerede olduğumu bilmeksizin ve birinin çıkıpta bana yolumu göstermesi olasılığından da yoksun olarak, Toledo'nun insanın içine korku salan sokaklar yumağında yalnız başıma kalmıştım; gecenin bu ilerlemiş saatinde gelip geçen kimsenin olmaması bir yana, insan bu kentte gündüz vakit de her otuz metrede bir yolu sorabileceği kimse bulamadığı takdirde, kendini kaybolmuş sayabilirdi. Önüme çıkan ilk sokaktan aşağı yürüdüm; pusulam olmadığından ötürü bir anlamda çok memnundum ve gün doğana değin dolanmaya kararlıydım. Toledo'da böyle ay ışığının olmadığı bir gecede dolaşmak, insanın tümüyle bir gölgeye dönüşene değin gittikçe incelmesi, silinmesi demektir; bu daracık sokaklarda, ansızın tıkanan ve geçit vermeyen bu aldatıcı boruların içinde havaya, su hışırtısına dönüşmek demektir; hep daha önce geçilmiş yollardan geçip gitmek, yitik bir gölgenin son yankısı olarak kendi adımlarını anlamsız ve yankısız bir biçimde yinelemek demektir.

Ben de yolunu yitirmiş, titrek bir gölge olup çıkmıştım; sonra ansızın yolun beklenmedik bir biçimde genişlediği yerlerden birinde – evlerin arasındaki boşluğun küçük bir alan oluşturduğu noktada, bir manastırın, bir soylu evinin ya da bir kilisenin duvarının oluşturduğu konağın kıvrımının yanındaki boş bölgede – karşıma üstü karmakarışık sarmaşıkla kaplı, romantik bir duvar çıktı; duvardaki bir parmaklık, beni daha dikkatli bakmaya zorladı. Bu, koyu sarmaşığın üstüne sarkmış olduğu beyaz bir plaketti, üstünde yazılar bulunan, taştan yapılma bir tabelaydı. Bir duvar girintisinde asılı bulunan küçük bir lambanın titrek ışığı, yazıyı okumama yardımcı oldu: "GARCILASO DE LA VEGA BURADA DOĞDU..." Yazının gerisi daha küçük ve zor okunur harflerle yazılmıştı; yazı ancak şairin doğum ve ölüm tarihini gösteren harflerde yeniden büyüktü: 1503-1536. Ve içimde sanki Garcilaso, taptaze ve koyu renkli yapraklardan oluşma bir Garcilaso, benimle birlikte sabahı beklemek üzere Toledo'nun gece sessizliğinde dolaşmak için bu sarmaşığın içinden çıkıyormuş gibi bir duygu uyandı.

Tajo yakınlarında, sevecen bir sessizlikte bir söğüt ormanı var, yemyeşil bir deniz gibi tümüyle kucaklanmış gövdeler ve kucaklayan sarmaşık yukarlara, ta yukarlara yükselmekte.

Dudaklarımda Garcilaso'nun bu dizeleriyle "Posada de la Sangre"yi yeniden bulup perişan yatağıma uzandığımda gün doğuyordu ve ben, Toledo Tarikatı'nın sırlarını öğrenmiş bir iolarak yaşadığım bu ilk serüvenden ötürü mutluydum. Bir kaç saat sonra, öğlen vakti, tarikat üyeleri büyük bir neşeyle "Ventadel Aire"nin bir spesiyalitesi olan kekliklerle dolu bir tepesi başında oturmuş, şakalaşmaktaydılar. Orada, yaprakların altında, ziyafetimizin verildiği küçük ve dar avluda, duvarın beyaz kireci üstüne kurşun kalemle çizilmiş olarak tarikatımızın ileri gelen üyelerinin resimleri görülüyordu; ressam kendisini de unutmamıştı: Salvador Dali. Biri handa çalışanlara bu küçük yapıtların üstünü kireçle kapatmamalarını, çünkü resimlerin ünlü bir ressamın elinden çıktığını ve çok değerli olduğunu söyledi. Birkaç yıl sonra resimler, bu uyarıya karşın yokolmuştu. Hanın yeni sahipleri resimleri silmişlerdi.

Yaz yaklaşıyordu. "Residencia"da her zaman olduğu gibi yabancı öğrenciler için kurslar başlamıştı. Kurslar başlamadan birkaç gün önce, Ulusal Yazın Ödülü için oyunu bana vermiş olması nedeniyle teşekkür etmek üzere Don Ramon Menéndez Pidal'i ziyarete gittim; Pidal, kursun açılışında bazı şiirlerimi okumam için beni davet etti. Yabancıların önünde ilk kez şiir okuyacaktım. Açılış törenine oldukça rahat gittim, ama hemen ardından kendime olan güvenim biraz sarsıldı; çünkü Don Juan sakallı bir adam, beni sakalıyla duvar arasına sıkıştırıp şu uyarıda bulundu:

"Endülüslü olduğunuzu ve Kastilya dilini öğrenmek üzere Madrid'e gelmiş yabancıların önüne çıkacağınızı sakın unutmayın, genç dostum. Onun için ağır ağır konuşun, tüm sözcükleri ve vurguları dikkatle söyleyin, özellikle de 'll' ve 'z' ye çok dikkat edin!"

Bu öğütlerden biraz ürkmüş olarak salona yürüdüğüm sırada bir arkadaşıma, benim Endülüs aksanım karşısında bu

denli dehşete düşmüş olan bu sakallı adamın kim olduğunu sordum.

"Ünlü bir dil bilgini olan Américo Castro'dur. Onu tanımadığına inanamıyorum!"

Aralarında çok güzel kızlarından da bulunduğu, İngilizler'den ve Kuzey Amerikalılar'dan oluşma genç bir dinleyici kitlesi önünde yapaylığa kaçan bir Kastilya ağzıyla *Karaya Çıkan Tayfalar*'dan şiirler okudum. Başlangıçta herşey iyi gitti; ancak sıra "A un Capitán de navio" (Bir Kaptana) adlı soneye ve bu sonedeki *desenrollan* (yuvarlıyorlar) sözcüğüne geldiğinde, "ll" harflerini yeterince vurgulayabilmek telaşıyla ayak parmaklarımın ucunda havaya kalkınam nedeniyle küçük kürsüden kaydım ve ayağımı kırma tehlikesi geçirdim. Dışarda, parkta öğrenciler beni tebrik ettiler. Don Américo da memnundu. Okumam kötü geçmişti. O sırada kahkahadan kırılan biri, bana sımsıkı sarıldı. Bu, Navarralı genç bir dilbilimci olan Amado Alonso'ydu; biraz pelota oyuncularını andıran, açık yürekli, neşeli ve sevimli bir adamdı. Beni kursun en güzel kız öğrencisi olan kız arkadaşıyla, ince uzun boylu bir İngiliz kızıyla tanıştırdı. Alonso'yla arkadaş olduysak da, beraberliğimiz kısa sürdü. Yanılmıyorsam İngiltere'ye gitti ve güzel öğrencisiyle evlendi. (Daha sonra Buenos Aires'de karşılaştığımızda, bir sürü güzel çocuğu olmuştu. Arkadaşlığımızı tazeledik. Alonso, Losada Yayınevi'nde çalışmaktaydı. Sonunda Arjantin'in kötü siyaseti nedeniyle Kuzey Amerika'ya gitmek zorunda kaldı ve orada kanserden öldü. *Gramática*'sıyla dilbilim üzerine kaleme almış olduğu yapıtlar, bugün de pek çok üniversitede okunmaktadır.)

Boğucu bir sıcak gelmişti. Yurt yavaş yavaş boşalıyordu. Garcia Lorca, Granada'ya, Fuente Vaqueros'daki yurtluğuna döndü. Onsuz "Residencia", hüzünlü ve terkedilmiş bir görünüme bürünmüştü. Dali de gitmişti. O yaz ondan üzerinde Figures Kalesi'nin resminin bulunduğu bir kart aldım. "Merhaba Alberti, nasılsın? Yürekten selamlar, Salvador." Kalenin en yüksek mazgalında Dali'nin şu açıklaması yer alıyordu: "Katedralin büyükleri buradan aşağı işerlerdi." Postacı, gülmesini

gizleyemiyordu. "Özür dilerim", dedi. "Ama bunu istemeden okudum."

Segovia'da *Karaya Çıkan Tayfalar*'ım basıma hazırlanmaktaydı. Düzeltmeler yazın sonundan önce elime geçmezdi. Bir yolculuk yapmak niyetindeydim. Kardeşimin küçük otomobiliyle eski Kastilya'yı dolaşmak istiyordum. Arabada yalnızca iyi bir sürücü olan Augustin ve ben bulunacaktık. Bir süre yapacak bir işim bulunmadığından, koltuğumun altında bir şiir kitabıyla dolanıp durdum; ağaçların gölgesinde şiir okumak, her zaman güzeldi.

Bir öğlenden öncesinde, Calle del Cisne'den yukarı yürüdüğüm sırada, yolun öteki yanında düşüncelere dalmış, ağır ağır yürüyen bir adamla, ya da bir adam gölgesiyle karşılaştım; çok yaşlı olmasına karşın, adamın yüzünde yıllarca öncesinin genç Machado'sunun çizgilerini, Residencia'dan çıkmış olan şiir kitaplarından birindeki resminin çizgilerini hemen tanıdım; bende olan ve büyük bir saygıyla sakladığım bir kitaptı. Evet, Antonio Machado'ydu karşımdaki, Machado'nun hüzün verici gölgesiydi, beli bükülmüş, dalgın, tümüyle kendi dünyasına dalmış, bambaşka bir dünyadaymış gibi giden bir Machado. Ne yapmalıydım? Onu uyandırmayı düşlerinden çekip almayı başarabilir miydim? Eğer şimdi bunu cesaret edemezsem, diyordum kendi kendime, bir daha hiç edemem... Ve benden kaçabilir korkusuyla hemen ona doğru koştum."

"Don Antonio Machado?"

Havada titreyen bir suskunluğun ardından, dudaklarından ağır ağır: "Evet, evet", sözcükleri döküldü; sanki adını anımsayabilmek için belleğini zorlamaya mecbur kalmış gibiydi.

"Rafael Alberti... Sizinle tanışmak ve size teşekkür etmek istiyordum hep..."

"Ah", diye fısıldadı, hâlâ yarı uykuda gezinir gibi elimi tutarken. "Bana teşekkür etmenize gerek yok..."

Sonra yine dalıp gitti; onu, o güneşli yaz sabahında kendi benliğinin yollarında dolanan yitik bir gölge, "kötü giyimli ve hüzün dolu" olarak Calle del Cisne'den aşağı yürüyen bir gölge olarak gördüm...

Suskun ve gizemli
gitmekteydi öylece, durmaksızın...

Rubén Dario, onun portresini böyle çizmişti. Ve Don Antonio Machado, ölümüne değin böyle kaldı.

Sonunda bir sabah, kardeşimle birlikte Kastilya yaylalarının ortasındaki bu kentten ayrıldık. İkinci kitabıma başlamak istiyordum. Gezi defterime başlığı yazmıştım bile: *La amante* (Sevgili). Kimdi Kastilya'dan geçip öteki denize, Kantabria Denizine kadar yanımda götürmek istediğim bu sevgili? Herhangi biri, şimdi uzaklarda, Guadarrama'daki nekahat günlerimde kalmış olan güzel bir sevgili. Ve ben hâlâ ovaları, dağları, nehirleri ve bilinmeyen yerleri dolaşmak için karaya çıkmış olan tayfaydım, ama bu kez o masmavi bahçıvanımın, Cádiz'deki denizimin rehberliğinden yoksundum. Burgos'un büyük meydanında karşılaştığım Pedro Salinas, yıllar sonra o yolculuktaki görünümümü eksiksiz biçimde çizdi: "Gizli bir devlet evrakını San Fernando'nun gümüş renkli kumullarından, Las Asturias de Santillana'nın koyu renkli ve dik kıyılarına değin, denizlerden denize götürmekte olan bir kraliyet habercisi." Evet, Salinas doğru bilmişti: Hemen hiç bilincinde olmamakla birlikte, tam anlattığı insan gibiydim. Ve Aranda de Duero'dan geçtiğim sırada bunu dile getirdim:

Siz ey Kastilyalı Kastilyalılar,
Sizler görmediniz hiç denizi!
dikkat edin, çünkü güneyden gelen
bu bakışlarla ve şarkılarımla
koca bir denizi taşımaktayım sizlere!
Önünüzden geçen denizi görebilirsiniz
dönüp bana baktığınızda!

Artık yitirilmiş olan o sevgiliyle birlikte yaptığım, ritim ve ezgilerle dolu, uçarı yolculuk sırasında yüzden fazla yer gezdim ve hemen her yere, birbiriyle kesişen tüm yollara ve patikalara şarkılarımdan bir şeyler serptim. Hemen her anında gülümsemeye açık, yaşama sevinciyle dolu bir yolculuktu. Yolcu-

luğun her zaman sevdiğim eğlenceli yanı ise Medina de Pomar'da yaşandı.

Kardeşim Agustin'le birlikte güzel manastır kilisesini dolaşıyorduk. Bize rehberlik eden yaşlı ve kurnaz zangoç, mukaddes eşyaların muhafaza edildiği, altından yapılma, pırıl pırıl parlayan mahallin önünde saygıyla durdu.

"Bakın", diye fısıldadı, "burada Aziz Franziskus'un bir kemiğinden bir kıymık, burada da Aziz Bilasius'un, diş ağrısı çekerken kendisine çağrının ulaştığı Aziz Blasius'un bir dişi bulunuyor. Burada Bakire Meryem Ana'nın bir iğnesi. Şurada Aziz Johannes'in bir damla gözyaşı. Burada da..."

Zangoç ansızın sustu, biz de nefesimizi tutmuş bekliyorduk. Adam, mukaddes kalıntıların saklandığı yerin tam ortasındaydı. Küt ve kirli işaret parmağı, bir başka mukaddes kalıntının ötekilerden çok daha parlak olan muhafazasına yönelmişti.

"Bakın... Bunun içinde ne olduğunu bilemeyeceğinize bahse girelim mi?"

Bekleyişle dolu bir suskunluğa bürünmüştük.

"Çünkü burada saklanan şey..."

Ve kardeşim Agustin'in kulağına fısıldadığı şey yüzünden kardeşim kahkahalara boğuldu. Dışarda bana söylediğinde, bu kahkahalara ben de katıldım.

Medina de Pomar'daki bu ziyaretten önce, Burgos yakınlarındaki Demanda Dağlarında, gözlerden uzak bir yerde bulunan Santo Domingo de Silos Manastırı'ndaki birkaç günlük kalışım sırasında da ciddi şeylerin yanı sıra – bazı eğlenceli yaşantılarım oldu. Bu Benedikten Manastırı'na gecenin epey ilerlemiş bir saatinde varmıştık; manastırın kurucusu ve koruyucusu, aynı tarikatın rahiplerinden biri olan Gonzalo de Berceo'nun dizelerine geçmişti. Ağır kapıyı uzun süren bir anahtar şakırtısından sonra biraz aralayan, esrarlı görünüşlü, kısa boylu bir rahip, bizi içeri aldı. "İyi akşamlar"ımıza yalnızca sessiz bir eğilmeyle yanıt verdi. Kutsal Benediktinus'un cemaati için susma vakti gelmişti. Rahibin bir elinde küçük bir yağ lambası, öteki elinde de büyük incilerden yapılma bir dua tesbihi vardı. Görünmeyen bir bahçenin kokularını taşıyan serin

bir esinti, görünüşte bize yalnızca ışıklı bir rahip elinin rehberlik ettiği, insanın içine korku salan koridorların suna yaklaştığımızı belli etti. Çevremiz derin bir karanlık içersindeydi. Yalnızca artan soğuktan ve bir fıskiyenin yankılarından alt kesimde bulunan ve 9. yüzyıldan kalma bir şaheser olan sütunlu manastır avlusunun kemerli açıklıklarına yaklaştığımızı anlıyorduk. İçimiz tedirgin, başkaca sütunlu yollardan ve geçitlerden ilerleyerek önümüzdeki yumuşacık adımları izledik; sonunda rahip, eğilip bizi bir kez daha selamladıktan sonra Siloslu kardeşlerin konukseverliğinin eski gelenek uyarınca yolculara karşılıksız sunduğu hücrenin kapısını arkamızdan kapattı.

Gün doğmazdan önce bir Gregoryen ilahisiyle uyandık. Bütün cemaat, kiliseye gitmek üzere üst avluyu doldurmuştu. Biz de onları izledik. İlahiler eşliğinde bir ayin yapılmaktaydı. Köyden gelip kilisede toplanmış olan köylüler, korodaki rahiplerle birlikte ezbere okuyorlardı. Kusursuz bir armoni, dalgalar halinde kilisede yayılmaktaydı. Bütün bir yıl boyunca her sabah bu konserin verilmesini kar ve en çetin kış koşulları bile önleyemiyordu. Ayinden sonra yoksul ve hep azla yetinen köylüler, kilisenin önündeki alanda bırakmış oldukları aletlerini sırtlarına vurup tarlalara dağıldılar.

Kahvaltıdan sonra – Zurbarán'ın fırçasından çıkmışçasına, beyaz örtüler ve topraktan yapılma tabak çanak kullanılıyordu – rahipler çevremizde toplandılar. Tanınmış bir tarihçi olan Başrahibin, Padre Luciano Serrano'nun elini öptük; ahbap olduğum bazı rahiplerin bir gece bana itiraf ettiklerine göre, başrahipten bütün manastır nefret etmekteydi. Rahipler arasında kültürlü ve sevimli bir insan olan – ama dizeleri iyi olmayan – bir de şair vardı. Adı Justo Pérez de Urbel'di ve Roman resim sanatının simgeleriyle, sütunlu yollardaki sütun başlıkları konusunda büyük bilgi sahibiydi. Ondan olağanüstü şeyler dinledim bana bugün bile unutmadığım dersler verdi. Justo Pérez de Urbel, bana tarikatın yazılışından bu yana titizlikle koruduğu bir hazine niteliğini taşıyan ve sayfalarından kendi şiirimizin o özgün ve kutsal kokusunu aldığım Gonzalo de Berceo Kodeksini de gösterdi. Ufak tefek yapılı ve şakacı bir adam olan eczacı rahiple de arkadaş oldum. Manastırın en

uzak ve en karanlık köşesinde bulunan eczaneyi bana gösterdiğinde, ondan ünlü Benedikttin likörünün gizli reçetesini koparmak istedim; kutsal Benediktin Tarikatı'ndan olan Fransız rahipleri ad sorunundan ötürü İspanya'daki tarikatın üyeleri olan kardeşlerine karşı pek de kardeşçe sayılamayacak bir dava açıp kazanmış olduklarından, bu likör daha o zamanlar Santo Domingo de Silos adını taşımaktaydı. Kutsal Ruh da söz konusu olsa bile, ticaret ticaretti. Şakalar ve kahkahalar arasında eczacı rahibe sevmedikleri, ama buna karşın ölümüne değin dayanmak zorunda oldukları başrahibi zehirlemesini önerdim; manastır başrahipleri, manastırın tüm üyelerince gizli oyla yapılan bir seçimle, ömür boyunca olmak üzere bu makama getirilirlerdi ve bir başrahibi görevinden alma yetkisine yalnızca Roma'daki papa sahipti. Başrahiplerinden neden bu denli nefret ediyorlardı acaba? Başrahip buyurgan, kendini beğenmiş ve hemcinslerine karşı nefretle dolu olan bir insandı; çoğu taşradan gelme olan zavallı rahipler, bunca burun büyüklüğü karşısında kendilerini aşağılanmış ve harekete uğramış hissediyorlardı. Ama bu duruma kadere rıza göstermişçesine boyun eğiyorlardı. Zaten ne yapabilirlerdi ki! Başrahibi kendileri seçmişlerdi; ama büyük bir sevinçle gerçekleştirdikleri seçimin sonunda, Aziz Dominicus'un başrahiplik tacını şeytanın başına geçirdikleri kimin aklına gelirdi! Hepsi de başrahibe, cehennemin tüm güçlerini buyruğuna almış olan bir şeytan gözüyle bakmaktaydılar. Bahçeye bakmakla görevli olan Rahip Bernardino, artık yaşlanmış ve saçmasapan konuşur bir halde, neredeyse ölüm döşeğinde yatarken, başrahibi böyle görmüştü. Bir ara başrahip – şimdi anımsayamadığım bir nedenden ötürü – Roma'ya bir yolculuk yapmak zorunda kalmıştı. Rahip olmazdan önce haydutluk yapmış, birkaç cinayet işlemiş olan, başına ödül konmuş bulunan – sonunda manastırdaki sığınma hakkından yararlanarak kurtulan – Bernardino, başrahibin yokluğu üzerine manastırdaki kardeşlerine geceleri gördüğü hayallerin en korkuncunu anlatmayı görev bilmişti.

"Gelin, oğullarım. Biraz önce gördüklerimi sizlere anlatacağım. Başrahibimiz, büyük bir günahkâr. Onun için Kutsal Pederi ziyaret edemiyor. Ne zaman Vatikan'ın merdivenlerin-

den çıkmak istese, bir kulede bulunan ve şeytanlardan oluşma bir birliğin saldırısına uğruyor; şeytanlar onu kulenin tepesine çıkarıp yine aşağı atıyorlar. Başrahibimiz günah çıkarmadığı sürece papa tarafından kabul edilemeyecek."

Birkaç saat sonra Bernardo, manastır sakinlerini yine yanına çağırmıştı.

"Hep birlikte sevinelim, oğullarım", demişti artık yaklaşmakta olan ölümün bunaltısını iyice hissederken. "Başrahibimiz yine Tanrının lütfuna kavuştu. Günah çıkarttı ve şu anda Kutsal Peder'le konuşmakta. Artık huzur içersinde ölebilirim." Rahip Bernardo'nun yaşamının sonunda gördüğü bu ve benzer hayaller, bütün manastıra dehşet saçtı. Rahipler, bu hayalleri Rahip Bernardo'nun ölümünden sonra da korku içersinde anlatmayı sürdürdüler. Manastır rahiplerine göre Bernardo, bir azizlik atmosferi içersinde ölmüştü. Başrahibe göre ise ...Rahipler, ona bunu soracak cesareti hiçbir zaman gösterememişlerdi.

Silos'daki kalışım sırasında unutulmaz geceler geçirdim. Bazı yürekli rahipler konuşma yasağına karşı çıkarak hücreme geldiler. Onlara Jerez şarabı ikram ettim, onlar da bana ünlü likörlerinden tattırdılar. Gece yarısını bildiren son çan sesi de duyulana değin benimle içtiler, bazen daha geç saate kadar kaldıkları da oldu. Sabahları komünyon zorunluğum bulunmadığından, onlar gittikten sonra yalnız başıma içmeyi sürdürürdüm. Neredeyse gizli olan bu toplantılar, son derece neşeli ve ilginçti. Endülüs şarabı rahiplere coşku veriyor, onları havaya sokuyor, konuşkan ve meraklı kılıyordu. Aziz Benediktinus'un tarikatının manastıra kapanma yükümünü getirmemesine karşın – başrahip ve daha başkaca büyükler dışında – bu rahipler için dünya, Hazreti İsa'nın öğretisini vaaz yoluyla anlatmak üzere bazen yaya, bazen de atla gittikleri komşu yerleşme merkezleriyle sınırlıydı. Bu nedenle, deneyimleri dışında kalan dünyayı gerçekten merak ediyorlardı. Madrid, nasıldı? Sevilla ve Barcelona nasıldı? Tiyatro, dans, boğa güreşleri nasıldı? Herhalde çok eğlendirici ve somut olan açıklamalarımı gözlerini iri iri açarak ve heyecandan kızarmış yüzlerle dinliyorlardı.

Bir akşam muziplik olsun diye: "Ama varyetenin yanında tiyatro hiç kalır", dedim.

Varyete sözcüğünü duymuş olanları azdı, bu sözcüğün anlamını bilenlerin sayısı ise daha da düşüktü. Bunun üzerine onlara küçük bir temsil verdim.

Rahiplerden birinin cübbesini aldım, bir şal gibi sarındıktan sonra, o sıralarda özellikle Madrid'de çok söylenmekte olan bir nakaratı yineledim:

Ben, Castellana'da
gezmeye çıkan
modern İspanyol kızıyım...

Abartılı jestlerim, kalçalarımı sallayışım ve cübbeyle yaptığım edepsizce hareketler o denli hoşlarına gitti ki, alkışlamaya başladılar, kadehlerini kaldırdılar ve benim ya da – tam bilemiyorum – taklit ettiğim Raquel Meller için içtiler. Bu türden başkaca temsillerden sonra, olay böyleyse eğer, varyetenin cehennemle bir ilintisi olamayacağı kanısına vardılar. Şeytan, rahat rahat uyuyabilirdi.

Silos'daki gibi rahiplere – liberal görüşlü, kültürlü ve aynı zamanda da saf, temiz ruhlu rahiplere – sonradan çok ender rastladım. Kitaplıkları olağanüstüydü. Bu kitaplıkta Fransız sembolistlerine ait kitaplar bile buldum ve bir Verlaine aldım. Manastır hemen sürekli olarak tanınmış kişilerce ziyaret ediliyordu. Miguel de Unamuno, birkaç kez manastırın koridorlarında dolaşmış, kuşkuları ve paradokslarıyla rahipleri tedirgin etmişti. Konuk defterinde onunkinden başka Zuloaga'nın, Eugeni D'Ors'un, Gerardo Diego'nun ve başkaca ünlü sanatçılarla yazarların imzalarını gördüm. Rahiplere, bahçedeki selvi ağacıyla ebegümecilerin yakınında bulunan alt sütunlu yolda inek bakışlı gözleriyle nöbet tutmakta olan Bakire Meryem ve küçük İsa'nın onurlarına adanmış bir şiirimi bıraktım. Ortaçağ ve köylü ekmeği kokan onca masum ruhla, Berceo'nun gölgesi altında Santo Domingo Manastırı'nda geçirilen o günler, benim için unutulmaz günler oldu.

Yolumu hep "Sevgili"mle sürdürerek, sonunda denize kavuştum.

Affedin beni, ey denizciler,
evet, affedin beni, çünkü
benim güneydeki küçük denizlerim
ağlamaktalar şimdi kuzey denizlerinin karşısında!
Bırakın beni, ey rüzgârlar, ağlayayım
bir kız gibi denizin karşısında!

Kantabria Denizi'nin, benim küçük koyumun o yumuşacık, masmavi denizinden onca farklı olan bu deve su kitlesinin karşısındaki düş kırıklığım, büyük oldu. Laredo'dan sonra Santander ve tüm Bask bölgesi boyunca hep kıyıdan yolculuk ederek San Sebastián'a kadar gittim ve ardımda deniz kıyısındaki her yerde bir şiir bıraktım. Yine Madrid'e döndüğümde – yetmişinci – son şiirimi kaleme aldım; bu şiir, somut olmaktan çok bir düş ürünü olan kız arkadaşıma, İspanya'nın o yolculuğa kadar yabancısı olduğum topraklarındaki ideal yolculuk arkadaşıma bir veda mesajı niteliğindeydi.

Döndüğümde beni hoş bir sürpriz beklemekteydi: Çalışma masamın üstünde *Karaya Çıkan Tayfalar*'ımın provaları duruyordu. Bunları nasıl düzeltmem gerektiğini bilmiyordum, kendime özgü işaretler buldum ve provaları özel ulakla "El Adelantado" basımevine geri yolladım. Sonbaharda kitabım Vázquez Diaz'm karakalem resmi, Halffterler'le Gustavo Durán'ın besteleri ve Juan Ramon Jiménez'in bana yazmış olduğu mektupla birlikte çıktı. Sarı bir şeridin üstüne büyük siyah harflerle şunlar yazılmıştı: 1924-1925 ULUSAL YAZIN ÖDÜLÜ. İmzaladığım ilk kitaplar, jüri üyeleri içinde Juan Ramon'a kitabını şahsen verdim. Sonra içimde belli bir tedirginlikle çıkmakta gecikmeyen eleştirileri beklemeye koyuldum. Açılışı Enrique Diez-Canedo *El Sol*'da övücü bir kitap yazısıyla yaptı ve yazısında Lorca'yla yakınlığımı güneyli şairlerin giderek daha belirginleşen önemlerini vurguladı. Onu Gomez de Boquero, Fernández Almagro, Bergamin, Marichalar... izlediler. Hemen hepsi Lorca'dan da söz ediyorlardı; ba-

zıları farkları, bazıları da benzerlikleri vurgulamaktaydı. Lorca-Alberti savaşı başlamıştı; bu savaşta savaşçılar neredeyse bayağılaşırlarken, iki komutan birbirlerine dostça ellerini uzatmaktaydılar. Taşradan birkaç olumsuz, saçma ve kötü niyetle dolu eleştiri aldım. Bir Katolik gazetesinin anonim eleştirmeni önce şöyle başlıyordu: "Alberti denizin parıltılarının eşliğinde, kuzeydeki sayfiyelerden birinden geliyor." Bunun ardından beni bir "cehennem zebanisi" ve "şiirin canına okuyan" biri diye nitelendiriyor, sonra yine şimdi unuttuğum bir sürü yüze gülücü sözcük sıralıyordu. Bir başkası ritmimi, "dizelerin okunmasını olanaksız kılan, bilinçli aksamayı" eleştiriyordu. Bu, *Karaya Çıkan Tayfalar* gibi yalın ve geleneksel doğrultudaki bir kitap için tuhaf ve çok sıradan bir değerlendirmeydi. (Ne var ki aralarında "önemlice" kişilerin de bulunduğu kimileri, Federico Garcia Lorca'nın şiirleri ve oyunları karşısında aynı tepkiyi gösteriyorlardı. Membrives, Lopez Heredia ve Company gibi kadın oyuncular, başlangıçta *Çingene Romansları'*yla Lorca'nın ilk tiyatro oyunlarına kahkahalarla gülmüşlerdi – elbet bunu kendisinin arkasından, Lorca yapıtlarını onlara okumak gibi gerçek bir onuru sunduktan sonra yapmışlardı. Gelgelelim Xirgu ve Josefina Diaz, büyük bir başarıyla *Mariana Pineda, Eskicinin Tazesi* ve *Kanlı Düğün'*e ün kazandırdıktan sonra bu durum doğal olarak değişti. Bazı kadın tiyatro oyuncuları için tiyatro kasası, aklın yerini tutar.)

*Tayfalar'*ın zaferinden sonra, Ortega ye Gasset'in 1923'den beri çıkarmakta olu *Revista de Occidente,* katkıda bulunmamı istedi. Yayın organının yöneticisi olan Fernando Vela'ya *Tayfalar'*dan seçilme bir dizi şiirle, Cordoba dağlarında *Cales negras* adıyla başlamış olduğum *El alba del alheli* başlıklı bir kitabımdan aldığım bazı şiirleri götürdüm. Fransa ve İngiltere'de çeviriler yayımlandı. (İngilizler parasıyla, Fransızlar ise bedava bastılar.) Sonuç olarak, çok memnundum. Daha çok yazmak istiyordum. Ama Madrid'de bunu yapmak güçtü, çünkü herkes benimle ilgileniyordu. bir sabah trene atlayıp yine Rute'ye gittim.

VI

Hâlâ Castelar ormanlarında yazmaktayım ve mevsim bir kez daha sonbahar. Hep aynı saate, sabahın altıbuçuğunda kalkıyordum. Güneş ancak yediden sonra doğuyor. Çiğ taneleri dört bir yanda unufak edilmiş lambalar gibi parlıyor. Bir limonun ekşi suyu ve hızlı bir bisiklet turu beynimi canlandırıyor ve belleğime kıvraklık kazandırıyor. Sonra kahvaltı ediyorum. Ve hava elverişliyse eğer, o zaman açık havada yazmayı sürdürüyorum.

Ödül aldığım, Rute'de duyulmuştu. Dona Colo'yla kızları, hemen eniştemin evine damladılar.

"Ünlü şairi selamlamak için geldik. Siz gerçekten saman altından su yürüten biriymişsiniz, Don Rafaelito! Gerçi şiir yazmayı sevdiğinizi biliyorduk, ama bu kadarı...! Her neyse, çok sevindik!"

İspritizmacıları tanıyan ve kendisi de "birazcık" edebiyatçı olan noter de beni kutlamaka için koşup geldi ve beni coşkuyla bağrına basarken, bir yandan da "aziz meslekdaşım, çok ünlü şair ve ilham perilerinin "sevgilisi" gibi sözler sıraladı. Eskiden bana başlarını çevirip bakmayan insanlar şimdi sokakta gördüklerinde beni selamlıyorlardı, dahası gülümsedikleri bile oluyordu. Dönüşümden kısa süre sonra kendimi evin üst katındaki sığınağıma, hapishane hücresine komşu olan odama kapattım. Mevsim kıştı ve hava çok soğuktu. İkinci kitabım *La amante* (Sevgiliyle Yolculuk) bitmişti; şimdi *Rute*'deki bu kalışımda kendime verdiğim tek görev, daha önce başlamış olduğum *Cales negras* adlı kitabı bitirmekti; kitabın kesin başlığı

El alba del alheli olacaktı. Noel yaklaşıyordu. Küçük yeğenlerimi sevindirmek için, onlar için düzenlediğim, İsa'nın doğumunu tasvir eden figürlerden esinlediğim bir dizi şarkı kaleme aldım. (Bunlardan biri olan,

Sen ey zeytin toplayıcı,
silkelerken ağaçlardan hasadını,
verir misin bana da üç zeytin
çocuğumu sevindirmek için?

şarkısını yıllar sonra "La Argenttinita" adlı halk dansları ve şarkıları topluluğu, küçük değişikliklerle ve bütün İspanya'da anonim bir şairin yapıtı diye tanıtarak üne kavuşturdu.) "El pescador sin dinero" (Parasız Balıkçı) adını taşıyan bir başka diziyi ise ulusal yazın ödülü olarak aldığım parayı biraz rasgele ve aptalca harcayış biçimimden esinlenerek kaleme almıştım:

Ne kadar aptalmışsın!
Harcadın ne varsa
elinde avucunda!
Ve artık dostsuz da kalmışsın
bunca aptallığından; çünkü dostlar
yalnızca aptal olduğun için,
bunca aptal olduğun için
yanındaydılar senin!

Kitabı ağıtlar, görüntüler ve küçük şarkılar kitabı tamamlıyor ve ona, neredeyse elimde olmaksızın, yaptığım her şeye kazandırmaya çalıştığım, net çizgilerden oluşma profili kazandırıyorlardı. Rute'de yazmış olduğum *El alba del alheli* bölümünü iki gruba ayırdım: "El blanco alheli" (Beyaz Şebboy) hafif, neredeyse bir oyunu andıran şiirleri, "El negro alheli" (Kara Şebboy) ise "La maldecida" (Kirletilen), "La encerrada" (Mahpus), "Alguien" (Birisi) ve "El prisionero" (Tutuklu) gibi daha çok dramatik ve hüzünlü şiirleri kapsıyordu. "El verdi alheli" (Yeşil Şebboy) adını taşıyan üçüncü

bir grup ise kısa süre sonra görmeye gideceğim denize ayrılmıştı. Rute'den ayrılışım, Garcia Lorca'dan bir mektup almamla aynı zamana rastladı; bu Rute'deki kısa kalışım sırasında ona yazmış olduğum birkaç mektuba gecikmiş bir yanıt oluyordu. Mektup, bugün de ezbere yineleyebileceğim kadar kısaydı:

Sevgili yeğenim, dün öğlenden sonra burada şiddetli bir fırtına yaşadık. Orada da fırtına çıktı mı, lütfen söyle bana. Ben, kendimi beni yaralayan ve egemenliği altında tutan şiire adamış olarak çalışmaktayım.

Hoşça kal!
Aşkın değirmenine
koşarak, çiçek açmış
mellisaların arasından!
Hoşça kaaal!

Yürekten selamlar,
FEDERICO

Granada'ya ne zaman geliyorsun?

Granada'ya hiçbir zaman gidemeyecektim, ne o günlerde, ne de ondan sonra. Ama hemen aynı akşam otomobille Malaga'ya doğru yola çıktım – yanımda ispritizmacıların dostu ve bana "meslekdaşım, çok ünlü şair ve ilham perilerinin sevgilisi" diye hitap etmiş olan iyi yürekli noter vardı.

O gece yolculuğundan şimdi anılarımın sisleri arasında yalnızca Antequera'yı görüyorum; benzin aldığımız sırada, gecenin sessizliği içersinde, orada doğmuş olan büyük klasik şair Pedro Espinosa'nın *Fábula del Gentil*'inden birkaç dize okumuştum. Hedefimize vardığımızda gün neredeyse ağarıyordu. Parkın palmiyelerinin arasından Malaga'nın denizde açılan ve sonra bir karanfil gibi kızıllaşan gözlerini gördüm. Saat dokuzda "Sur" basımevine koştum. Prados ve Altolaguirre beni daha beklemiyorlardı. Beni tanımıyorlardı henüz, ama kim olduğumu hemen anladılar. Olağanüstü bir karşılaşmaydı. Oraya vardığım anda, İspanya'nın en düzeyli yazın dergisi olan ve kuşağımızın en güzel yıllarını yansıtmış oldu-

ğunu söyleyebileceğim *Litoral*'in ikinci ya da üçüncü sayısını dizmekteydiler. Monolo – Manolito – üstüme koştu, bu arada Emilio Prados, gözlüğünün üzerinden bana hiç hareket etmeksizin, bir Çinli'ninkini andıran bir gülümsemeyle bakmaktaydı. İkisi, basımevinin yalnız kahramanlarıydılar. O yılların tüm şiir sanatının en arı sayfaları, büyük bir sabırla harf harf elle dizilmiş olarak, o küçük atölyeden çıkmaktaydı. Bu iki matbaacı şair, o sıralarda kendi ilk kitaplarını hazırlamaktaydılar: Prados'un *Tiempo y Canciones del farero*'su (Fener Bekçisinin Şarkıları ve Zaman) ve Altolguirre'nin *Las islas invitadas*'ı (Çağrılı Adalar). Emilio Prados, daha sonra ve bugün ne ise, o zamanlar da oydu: Karanlık bir fırtına, yeraltından yükseklere fışkıran bir şimşek, dayanılmaz acıların potasında yoğunlaşmış bir duygu karmaşası. kimi zaman ışığı kısılmış feneriyle, derinlerdeki madeninden dışarı çıkmayı başarır. Ama yalnızca çok kısa bir zaman parçası içindir bu, çünkü onun dünyası – kendine özgü bir cehennem ve bir cennet – aşağılarda, yalnızca kendisinin bildiği ve sisli kıvılcımlarını saçtığı o yeraltı geçitlerindedir.

Prados'la yollarda gezinmek olanaklıydı, ama Manolito'ya gelince – nasıl yapılabilirdi böyle bir şey? Sıçrar gibi, zikzaklar çizerek yürür, dirseklerine duvarların kirecini bulaştırırdı. Ansızın kaldırımdan atlayıp yolun ortasında durur, ya da geride kalarak hiç belli etmeksizin bir evin girişinde kaybolu verirdi; saklandığı yerden çıkarılması gerekir, ama bir an sonra ortaya yine onu arama zorunluluğu çıkardı. Yüzü, İskandinavya'dan gelme bir şairin yüzüne benzerdi – annesi doğuştan İsveçli'ydi –, uzun, dalgalı saçları, hep gülümseyen bir ağzı vardı ve her zaman şakaya hazırdı. Bütünüyle, araf'tan kaçma bir boğayı, meleklerce yaratılmış, ama yanlışlıkla yeryüzünde bulunan, tuhaf bir varlığı andırıyordu. O günlerde Manolito annesini yitirmişti ve bu ölüm tarihi – kendisinin itiraf ettiği gibi – bir insan ve bir şair olarak yaşamının en önemli tarihi olacaktı. O sıralarda bana *Las islas invitadas* adlı kitaptan okuduğu şiirlerin çoğu en yüce, en katıksız Endülüs şarkısındaakiler kadar derin bir korkunun ve acının izlerini taşımaktaydı:

Öylesine büyüktü ki acım
adımlarımı gözyaşlarıyla attığım
evin kapısı
belime kadardı yalnızca...

Manolo ve Emilio'yla birlikte Malaga'da unutulmaz saatler geçirdim. Birlikte kıyı boyunca koştuk, güneşe serilmiş, sardalya balıklarıyla parlayan ağlara baktık, Limonar'dan geçtik, eski bir Mağribi kalesi olan Giralfaro Kalesi'ne çıktık. Manolo ve Emilio bir akşam vedalaşmak üzere beni limana kadar geçirdiklerinde, orada, Akdeniz'in kıyısında, ardımda iki yeni şairin, o güzelim kuşağımızın Endülüs'te yetişmiş iki taze dalının dostluğunu bıraktığımın bilincine vardım. Hareket etmezden önce onlara *La amante'*nin elyazısı metnini bıraktım; metni aynı yıl (1926) yayımladılar.

Adı – *Entiqueta R.* – kendisindcn de çirkin bir gemi beni Almeria'ya getirdi. En sevdiğim kardeşim olan kızkardeşim Pepita, genç bir avukat olan kocasıyla birlikte (savaşımızın ilk günlerinde korkunç bir biçimde ölecekti) beni rıhtımda bekliyordu. Henüz çocuksuz olan genç çiftin yanında birkaç ay kaldım. Almeria'yı beğenmiştim. Afrika'nın eşiği gibiydi. Akşamları çölden gelen sıcak bir rüzgâr olan *terral* estiğinde, sabahleyin evlerin girişleri kum dolmuş olurdu. İlkbahar güneşi, sanki mevsim yazmış gibi yakıyordu. Ilık ve masmavi bir deniz, hemen hergün denize girmeme olanak sağlıyordu. Kıyıda ya da parktaki palmiyelerin altında, *El alba del alheli*'nin son bölümünü oluşturacak olan şarkıları kaleme almaya başladım. Güzel bir Filipinl kızla arkadaşlık ediyordum. Annesiyle babası Madrid'e taşındıklarında, onu bir süre için kızkardeşimin yanında bırakmışlardı. Bu kızla birlikte teraslara çıkıyor ve bir zamanlar Puerto'da yaptığım gibi, geniş baca deliklerinden mutfaklarda konuşulanları dinliyordum. Çökmekte olan akşam karanlığında bu teraslarda oturmak ve birlikte açıktaki gemilerin ışıklarının yanmasını gökyüzünde yıldızların parlamaya başlamasını izlemek, çok güzel bir şeydi. Sonunda olan oldu: birbirimmize gönül verdik. Bunun üzerine akıllı kızkardeşim, oradan ayrılmamın daha iyi olacağını tatlı bir dille

öğütledi. Eve hareket ettim; ama çok sayıda şiiri ve gençliğimin en güzel anılarından birini de beraberimde götürüyordum.

Madrid'e geldim; üçüncü kitabım tamamen bitmişti. Yeni bir itici güç bulmak için ne yapmalıydım? Müzikal türde, kısa ve ritmik şiirden artık yorulmaktaydım. Bu tür, içinden yeni ve farklı bir özün çıkarılması çok güç, tümüyle sıkılmış bir limon gibiydi. O halde daha denemenin anlamı var mıydı? *Tayfalar*'ımda başka biçimleri de eskizlerini yapmamış mıydım? Önce üçlükler kaleme almak ve deniz motiflerime yeniden dönmek istiyordum; ama onlara, sürekli şakaklarımı sıkıştırıp duran başkalarını da ekleyecektim. O sıralarda Gongora'ya hayranlığımız da başlamıştı ve üç yüzüncü ölüm yıldönümünün yaklaşması, bu duyguyu daha da üçlü kılıyordu. Acele bir başlığı gereksiniyordum. Bu olmadan, üstüme gelmekte olan yeni lirik çığı durdurmanın yolunu nasıl bulabilirdim? İlk şiirlere başladıktan hemen sonra *Pasion y forma* (Tutku ve Biçim) başlığına takıldım. Bu, ressama özgü bir şiirsellikti, plastik, çizgisel ve olabildiğince somuttu. Şiirlerimdeki bu ruhsal titreşimi, neceftaşından yapılma bir kutuya, saydam ve sert bir kül kabına koymak istiyordum. Metrik dizeyi en yüksek basınçtan – ve titizlikten – bağımlı kılmak istiyordum. Bir çılgın gibi, dil güzelliğini, en güçlü titreşimleri oluşan armonik tınıları aramak, kimi zaman aynı şiir içerisinde kinematografk bir hızla birbirini izleyen görüntüler yaratmak istiyordum; çünkü sinema, modern yaşamın buluşları arasında bana en çekici gelen buluştu. Sinemayla birlikte yeni bir görme biçimini, zamanla Avrupa'daki savaşın yıkıntıları arasında yitip gitmekte olan eski dünyayı tümüyle gömecek bir duyguyu beraberinde getiren bir şeylerin oluştuğunu hissediyordum. Üçlüleri, soneleri ve Gongora'nın beni egemenliği altına almış olan etkisini unuttum, mutluluk dolu bir inançla haykırdım:

Ben – saygı duyun! – sinemayla doğdum,
kralların saltanat arabaları kaldırılıp,
otomobile bindiğinde papa,
kablolardan ve uçaklardan örülmüş
bir ağın altında.

Bana saygı duyulmasını istemekte haklı mıydım, bunu isterken yanılıyor muydum, bilmiyordum. Sonraları hissettiklerimin doğru olduğunu anladım, çünkü şematik bir görüşle, yalnızca sinemayı yeni'nin bir çıkış noktası saymış değildim; yüzyılımızın insanını o zamana değin bilinmeyen bir insanlığın öncüsü, tertemiz kahramanı ve güneşi kılan ne varsa, tümünün başlamakta olduğunu hissetmiştim.

Pasion y forma, iyi bir başlıktı, ama sonra yerini José Bergamin'in bir önerisi üzerine *Cal y canto*'ya, anlamı eksik kalan bir başlığa bıraktı. O kitaptan ilk şiirleri yayımlamaya başladım. *Revista de Occidente*'de çıkanlar, şunlardı: "Osa de mar y tierra" (Deniz Ayısı), "Sueno de las tres sirenas" (Üç Siren'in Düşü) ve "El jinete de jaspe" (Yeşimli Süvari). *Litoral*'de, Eski Yunan'daki efsane türünün modern zamanlara bir uyarlaması olan "Narciso" (Nergis) çıktı. Bu şiirlerimle başarı kazandım. Başkaları tırnaklarını bilemeye ve neoklasisizmden söz etmeye başladılar. Geleneksel biçimlere boyun eğiş ve dörtlük düzenine dönüş dediler. Ama ben, ne yaptığımı ve her şeyden önce yapılması gerekenin ne olduğunu biliyordum. Şimdi her yerde önce Garcia Lorca'nın, onun ardından da benim – her birimiz kendine göre olmak üzere – yaygınlaştırmaya çalışmış olduğumuz şarkı türünün – ve halk şarkısının – taklitler ortaya çıkmıştı. Rahat, hafif meşrep, yozlaştırıcı bir Endülüs dalgası, her şeyi tehdit etmekteydi; bu, sonunda bizi de yenilgiye uğratabilecek tehlikeli bir salgındı. Bunu durdurmak, böylesine budalaca bir akımın önüne geçmek kesin bir zorunluluktu. 1927 başında çıkan *La Gaceta Literaria* için yapılan bir röportajda yarı şakayla, yarı öfkeli şöyle dediğimi anımsıyorum: "Ben, Endülüslü değilim, sezgisel olarak ve Gustavo Adolfo Bécquer'e duyduğum yakınlıktan ötürü Norveçli'yim." Her şiirimi okur için bir engelli koşuya dönüştürmeye karar verdim. Bu bakımdan Gongora, bize çok uygun düşmüştü. Ona duyulan hayranlık ve onun bir labirendi andıran sarmaşalarının bizim şiir ormanımıza dolanışı, kötüyü yenmemizde bize yardımcı olacaktı. *Çingene Romansları* o sıralarda henüz yayınlanmamış olan Federico Garcia Lorca bile Endülüslü havasına ara verdi ve bir "Oda a Salvador Dal"

(Salvador Dali'ye Kaside) kaleme aldı; gerçi bu kasidenin Gongora'yla pek yakınlığı yoktu, ama "halk şiiri"yle yakınlığı ondan da azdı. Dörtlüğe bu dönüş, büyük bir coşkuyla ve akılcı olduğu açık nedenlerle dörtlük düzenini en büyük acımasızlıkla yıkmış olan aynı sanatçı tarafından, yani Gerardo Diego tarafından savunulmaktaydı. Diego'nun bazı açıklamalarına bugün de göz gezdirmek sanırım ilginç olacaktır: "Geçmişin – dünün – şairi, yetkin düzeyde dörtlükler oluşturamıyordu; müzikçinin sonatı ya da ressamın bir tablonun yapısını kesin olarak çözememesi hangi nedene dayanıyor idiyse, şairinki de aynı nedenden ileri geliyordu. Birkaç yıl daha geçtiğ takdirde, ilerici izmlerin kasırgası hepimizi sürükleyip götürecek. Şimdi malzemeyle, içeriğin yeniliğiyle uğraşıyorlar. Bu durumda aynı zamanda varolanın uyumuna da erişebilmek, olanaksız. Dinginlik yeniden başlıyor ve bizler şöyle diyoruz: Önemli olan, yaratmaktır. Veya, aynı anlama gelmek üzere, önemli olan sahip olmaktır, zorlamaktır, bilincine varmaktır... Seçilecek üç yol var: Her yapıta kendine özgü biçimini tümüyle vermek. Özgür dize... ya da özgür dörtlük. Eski dörtlük düzeni. Veya yeni dörtlükler bulmak. Retorik mi? Açık: retorik. Ama her şey retoriktir, ve ondan kaçmak, olumsuz ve bin kez daha tehlikeli bir retorik demektir. Hayır. Hiçbir şeyden kaçmamalıyız... Bize mutluluk verdiği için onlular, soneler kaleme alıyoruz... Mutluluk kutsaldır. Ve mantiki olarak bugün ressamlar mutlaka iyi çizmeyi, müzisyenler de kontrpuanı ve füg hangi nedenden dolayı öğrenmek istiyorlarsa, o nedenden kaynaklanır. Ancak bizimle, 18. yüzyıldaki mantıklı dedelerimiz arasında bir ayrım var. Onlar için dörtlük, sonat ya da kompozisyon yapısı bağlayıcıydı. Bizim için ise değil. Bizler artık özgür olmayı öğrendik. Biz, olayın bir denge sorunu olduğunu ve bundan başka bir şey olmadığını biliyoruz. Ve şurası kesin ki, kafesten uçup gitme isteğini, o güzel ve özgürlük kokan isteği sık sık duymaktayız, ama bir bulut gibi sürüklenip gitmemek için ağırlığı, motorun gücünü ve ne kadar yakıta gereksinm olduğunu dikkatle hesaplıyoruz. Dörtlük, hep dörtlük, ister yukarda, ister aşağıda olsun, adına ister köle densin, ister hiç ad taşımasın."

Ancak sonraları yayınlanmasına karşın, Gerardo Diego'nun bu düşünceleri hepimizin duygularını çok iyi dile getiriyordu; bu düşünceler, üç yüzüncü ölüm yıldönümünde görkemli bir biçimde anmaya niyetlendiğimiz Luis de Gongora'yı savunmak ve haklı çıkarmak için atıldığımız meydan savaşının ilk boru seslerinin duyulduğu bir zamanda oluşmuştu. Gerçi bu anmaya değin daha neredeyse bir yıl vardı, fakat siperlere yerleşilmesi, ordularımızın sık sıralar halinde ortaya çıkması ve bu denli büyük bir savaşın stratejisinin hazırlanması zorunluydu. Real Academia'nın hiçbir şey yapmaksızın seyirci kalacağı, yani bu büyük yıldönümünü sessizce geçiştirmek isteği söylentisi dolaşmaya başlamıştı. Gongora, bilim adamları arasında bazı ürkütülmüş yandaşlarının bulunmasına karşın, resmen ve eski gelenek doğrultusunda olmak üzere hâlâ boynuzlu bir şeytan, bir "karanlıklar meleği" ve özellikle bizim ona duyduğumuz coşkulu saygının odak noktasını oluşturan iki deha ürünü yapıtı yüzünden, *Soledades* ve *Polyphem'le Galetea'nın Efsanesi* yüzünden dilin yıkıcısı sayılmaktaydı.

O çok sevdiğimiz, sevimli Madrid kafelerinden birinde, 1926 Nisanı'nda. Az çok raslantı sonucu toplananların adları şöyleydi: Pedro Salinas, Melchor Fernández Alagro, Gerardo Diego ve ben. İlk görüşmemizden, bir ilk "Gongoracılar Toplantısı"nın düzenlenmesi düşüncesi doğdu; bu toplantıda proje ana çizgileriyle saptanacaktı. Söz konusu olan, üç yüzüncü ölüm yıldönümü nedeniyle Gongora'nın anılması ve haklılığının ortaya konulmasıydı. Yukarda saydıklarımdan ve bugün aklıma gelmeyen daha birkaç kişiden başka şunlar da vardı: Antonio Marichalar, Federico Garcia Lorca, José Sergamin, Moreno Villa, José Maria Hinojosa, Gustavo Durán ve Dámaso Alonso. Bütün yapıtların on iki sayıya ya da kitap bölünmesi kararlaştırıldı: altısı Gongora'nın şiirlerine, altısı da anma yazılarına ayrılacaktı. İlk altı sayının ya da kitabın hazırlanması için görevlendirilenler şunlardı: Dámaso Alonso *(Soledades),* José Maria Cossio (romanslar), Pedro Salinas (sone), Jorge Guillén (dörtlükler), Alfonso Reyes *(Letrillas)* ve Gongora üzerine çok güzel bir biyografi yazmış olan Migual Ertigas (şarkılar, onlular ve üçlüler). Öteki altı kitabı ise Gerardo

Diego (Gongora'ya bir armağan olmak üzere, Lope de Vega'dan Rubén Dario'ya kadar uzanan bir antoloji), Antonio Marichalar (Gongora üzerine çağdaş metinler), Moreno Villa (bir resim albümü) ve Ernesto Halffter (bir müzik albümü) üstlenmişlerdi. Üç yüzüncü yıl anmalarına ilişkin raporu kim isterse, o kaleme alacaktı; benim görevim, katkıda bulunmaları istenen şairlerin Gongora'ya adayacakları şiirleri toplamaktı. Ayrıca beni sekreterliğe de getirmişlerdi ki, bu benim için büyük bir onurdu. Bu arada Marichalar, en güç ve en nazik misyonu da üstlenmişti: *Revista de Occidente*'nin planlanan tüm ciltleri yayımlamasını sağlayacaktı; yönetmen José Ortega y Gasset, bu öneriye hemen olumlu yanıt verdi. (Gerek bu bilgileri, gerekse daha sonrakileri Gerardo Diego'nun kendi yönettiği *Carmen* adlı yazın dergisinin *Lola* başlıklı ekinde – No. 1 ve 2, 1927-28 – yayımlamış olduğu "Üç Yüzüncü Yıl Kroniği"nden aldım.) Daha sonraki toplantılarda Gongora onuruna düzenlenecek programları planladık: Gongora'nın bir tiyatro oyununun sahnelenmesi, konserler, bir Endülüs halk şenliği, gravür ve resim sergileri, konferanslar, okuma seansları vb. gibi. Zamanı geldiğinde, bütün ilgililere davetiyeler yollanacaktı. Sekreter olarak bütün bu işlerle ilgilenmek bana düşüyordu. Savaşın başlamasına daha epey zaman olduğundan ve yazın eşiğine de geldiğimizden, Gongoracılar Grubu ekim ayında yeniden toplanma konusunda kesin bir karar alarak dağıldı.

Ben yeniden *Pasion y forma*'ma döndüm ve yapıta bazı sonelerle romanslar ekledim; bunları Salinas'a okuduğumda çok etkilendi. Sözünü ettiğim ekleri genç Sevillalı şairlerin çıkardığı yeni bir dergi olan *Mediodia*'da yayımladım. Daha sonra bir dizi mizah üslubunda şiiri başladım; bunlar hem açıkça sinemanın aptalları üzerine olan kitabıma atıfta bulunmaktaydı, hem de *El burro explosivo*'mun (Öfkeli Eşek) zararsız öncüleri niteliğindeydi. Aynı yaz ressam Benjamin Palencia'yla da tanıştım. Benim güzel bir portremi yaptı ve kendisiyle arkadaş olduk. Palencia, hemen hepsi Paris'te yaşayan, Bores, De la Serna, Peinado, Ucelay, Pruna, Ángeles Ortiz, Cossio ve Dali'den oluşma yeni bir parlak bir kuşağa mensuptu. o sıralarda henüz bu gruptan olan Dali, kısa süre sonra ayrıldı ve bü-

yük yeteneğine karşın, sonunda onu Vatikan'a ve Franco'ya yönelik bugünkü oportünizmine götüren, skandallardan yana zengin ve çok üretken bir kariyere başladı. Sonuçta kendisi de bir zamanlar kendisinin yaratmış olduğu "Çürümüşler"den biri olup çıktı. Juan Gris, bütün bu ressamların "ağabeysi" sayılabilirdi. Daha sonra Joan Miro da eklendi. İspanya'da, Palencia'dan belki biraz küçük olan Gaya, Luna, Flores ve artık anımsayamadığım daha birkaç ressam kaldı. Benjamin Palencia, bir köylü yüzü ve yalınlığıyla, yorulmak bilmez bir emekçiydi. Binlercesini yaptığı çizimlerini gösterdiğinde, atölyesinin döşemesini tam anlamıyla resimleriyle kaplar, böylece artık kıpırdanamaz hale gelen ziyaretçisine yalnızca ayaklarını bastığı yer kalırdı. Yaptığı diziler sonsuz denecek kadar çoktu. O sıralarda Enstremadura'dan yeni dönmüş ve orada kaleminin ucuna gelen her çocuğu ve her çobanı çizmişti. Kanımca bu iki eyaletin Palencia'ya bir anıt dikme borçları var. Günün birinde bu anıt dikilecek ve o zaman o bölgelerin hayrete kapılan insanları akın akın gelip sanatçıyı saygıyla selamlayacaklar. Palencia'nın oralarda yapmış olduğu son derece kendine özgü manzara resimleri benim için yaratısının en olağanüstü bölümünü oluşturur. (Şu sıralarda ne yapmakta olduğunu pek iyi bilmiyorum. Burada, Buenas Aires'de sergilenen son – ya da sondan bir önceki – birkaç yapıtını o kadar beğenmedim. Buna karşılık Estremadura'daki eski dönemine ait, içinde insan bulunmayan, aydınlık manzara resimlerine bir kez daha hayranlık duydum.)

Yeni bir arkadaş olan ve Gongoracılar toplantılarımıza katılan José Maria Cossio'nun boğa güreşi tutkusu sayesinde, bir öğlenden sonra Palace Hotely'in *Hall*'unda ilerde, korkunç ölümünden sonra, İspanya kaleminden çıkma en güzel ağıtlardan birinin kahramanı olacak olağanüstü bir adamla tanıştım. O sıralarda yalnızca boğa güreşçisi olan Ignacio Sánchez Mejias'dan söz ediyorum. ("Yalnızca" dedim, çünkü Mejias kısa süre sonra sahne yapıtları kaleme aldı ve Garcia Lorca'ya danıştıktan sonra, başında "La Argentinita" diye anılan sevgilisi Encarnacion Lopez'in bulunduğu bir İspanyol dans grubunun emprezaryoluğunu yapmaya başladı.) Ignacio o günlerde be-

densel olgunluğunun doruğuna ulaştı; ama aynı zamanda güç bir sanat olan boğa güreşçiliğinin gerektirdiği kıvraklığın, zerafetin, hafifliğin yitirildiği yaşa da yaklaşmıştı – bütün bu niteliklere, üstelik en üst düzeyde olmak üzere, yeni edindiğimiz bir arkadaş ve genç bir terero olan, o sıralarda yaşamının en güzel yıllarını yaşayan, "La Palmas"ın oğlu Cayetano Ordonez sahipti. Aşağı yukarı Ignacio'nun bana sarılıp, oteldeki çocuğa iyi cinsten bir şişe Manzanilla ısmarladığı anda, dizelerimi seven Cossio'nun şiir okumamı istediğini anımsıyorum. O sıralarda yoğun bir biçimde üçlülerim üzerine çalışmaktaydım. "Corrida de toros" (Boğa Güreşi) ve "El jinete de jaspe" (Yeşimli Süvari), son yazdıklarımdı. Okumaya başladım. Sánchez Mejias, son derece erkeksi yüzünden bir gülümsemeyle beni dikkatle dinledi.

Neşeyle parlamakta güneş ve akmakta
nehirler, boğalarla, kayıkların ve
gemilerin üsttüne saldıran çamurlarla dolu.

"Ne kadar sert", diye sözümü kesti, ama eliyle okumayı sürdürmemi işaret etti. Bitirdikten sonra ona bu sözün arenada savaşmış ve yedi yüzden fazla boğayı öldürmüş birinin ağzından çıkmasını yalnızca haklı değil, aynı zamanda bana gurur verici bulduğumu söyledim. Daha sonra Cossio, "Las chuflillas"ı (Küçük Şakalar) okumamı rica etti; bu hafif, neredeyse bir sözcük oyununu andıran şiiri, Bergamin ve Cossio ile birlikte büyük hayranlık duyduğumuz Ordonez'e adamıştım. Ama bu kez kolay kurtulamadım.

"Kötü bir şair", dedi Ignacio asık yüzlü bir suskunluğun ardından.

(Torerolar, tıpkı 17. yüzyıldaki büyük şairlerimiz gibi, loncadaki kardeşlerine karşı asla bir hoşgörü ve arkadaşlık örneği sergilemezlerdi. Sevillalı büyük boğa güreşçisinin bana ilişkin yorumu, bu durumu bana kanıtlamıştı.)

Kuşağımdan Sánchez Mejias'lar tanışan ve arkadaşlık kuran ilk insanın ben olduğumu söyleyebilirim. Ignacio – ötekilerin çoğundan farklı olarak – halktan gelme olmayan bir tore-

roydu. Sevilla'da tanınmış bir doktorun oğluydu ve birkaç yıl süreyle liseye bile gitmişti. Ama boğalara duyduğu o Endülüs'e özgü tutku, onu aynı kafadaki başka erkek çocuklarıyla birlikte dışarda, çayır ve otlaklarda boğalarla güreşmeye itmişti. Sonradan tüm zamanların en büyük torerolarından biri olacak olan, gelecekteki eniştesi Joselito'yla da o sıralarda tanışmıştı. Niyetim burada Ignacio'nun, José Maria Cossio tarafından *Los toros* (Boğalar) adlı dev incelemesinde büyük bir hayranlıkla anlatmış olduğu fırtınalı boğa güreşçiliği yaşamını yinelemek değil, fakat ilk karşılaştığımız öğlenden sonrasından Cumhuriyetin kuruluşuna değin geçen dönem boyunca Ignacio ile ilişkilerimizi sergilemek.

Bu torero ne kadar zeki, ne kadar olağanüstü bir insandı! Şiire karşı, özellikle de – hepimizin dostu olarak – coşkuyla sevdiği ve desteklediği bizim şiirimize karşı, eşine ender rastlanır ölçüde duyarlıydı.

Garcia Lorca, onun ölümü dolayısıyla yazdığı "Llanto" ("Ignacio Sánchez Mejias İçin Ağıt") başlıklı şiirinde

Endülüs Romansının havası
altın bir taçtı başında

diye yazmıştı. Çünkü Ignacio gerek dış görünüşü açısından, gerekse başkaca bakımlardan çingene tipini yansıtan bir Endülüslü'yü değil, ama Trajan'ın Sevilla'sından gelme o klasik, sert görünüşlü tipi yansıtmaktaydı. Fakat düşünceli ifadesine karşın genelde şakacı ve konuşkandı; sık sık yaptığı, biraz çocukça denebilecek şakalarının biraz yersiz kaçması da ender görülür bir durum değildi. Caddenin ortasında cebinden çıkarttığı bir borudan kızların bacaklarına nohut üfleyip boruyu hemen yine saklayışını bugün bile görür gibiyim.

Ignacio, Gongora için açtığımız savaşa arenaya çıkar gibi gözüpek katıldı, *Soledades*'i hayranlıkla karşıladı ve Gongora'nın en güç arabekslerini belleğine yerleştirdi. Üç yüzüncü yıl anma törenlerinden kısa süre önce beni Sevilla'ya çağırdı. Joselito, trajik ölümünün yedinci yıldönümü dolayısıyla anıla-

caktı. Ignacio, beni trenden alıp Magdalena Oteli'nin bir odasına götürdü. Ve şu sözlerle beni odaya kapattı:

"José için bir şiir yazana değin ne yiyecek, ne de içecek verilecek. Anma gecesi bu akşam. Cervantes Tiyatrosu'nda."

Birkaç saat sonra özgürlüğüme yeniden kavuşmuştum; çok yalın dörtlüklerden oluşan "Ölümsüzlüğü İçersinde Joselito"yu okudum; akşam şiiri Çingenelerden ve ölmüş olan toreroya gönülden bağlı boğa güreşçilerinden oluşan bir kitlenin çılgınca alkışları arasında yineledim. Gözünde monokl bulunan rüküş görünüşlü bir adam, yanıma geldi ve abartılarla dolu bir konuşma yaptı. Düşünülebilecek en aptalca Benavente* tiyatrosunun orta düzeyde bir taklitçisi olan bu adamın adı, Felipe Sassone'ydi. Sevilla'daki bu kalışım sırasında *Mediodia* dergisi çevresinde toplanmış olan genç şairleri tanıdım. Endülüs'ün başkentinin neşeli, delidolu umursamazlığının ortasında bu şairler, içleri coşkuyla dolu kahramanlardı. Bugün de anımsadıklarım arasında Collantes de Terán, Rafael Porlan y Merlo, Justo Sierra, Rafael Laffon ve Romero Murabe var... Hepsi de biraz Sevillalı küçük toreroları, İspanya'nın gündengüne büyüyen ve güzelleşen edebiyat arenasında en iyi biçem uğruna savaşan şiirsel bir *caudrillo*'yu andırıyorlardı. Yine orada, bir zamanlar Ultraizmonun karaya vuran şairi, şimdi ise Churriguera'nın süslü barok stilindeki görkemli bahçelerin mimarına dönüşmüş bulunan Adriano del Valle de yaşamaktaydı.

Ve bir de Luis Cernuda vardı.

Esmer, ince yapılı, son derece duyarlı, son derece dikkatli. O sıralarda, o gün, çok az konuşmuştu. (Sonra, dostluğumuzun yılları boyunca da çok konuşmadı.) Calle del Aire'de (Hava Caddesi) oturduğunu öğrenmiştim. Şiirde gerek o sıralardaki, gerekse sonraki yeri bakımından tuhaf bir rastlantıydı. O günlerde Malaga'daki "Sur" basımevinde ilk kitabı dizilmekteydi. Başlığı mı? *Perfil del Aire* (Havanın Profili). Kimse, kendi kendisinin portresini daha iyi çizemezdi. Bazı şiirlerini biliyorduk. Ender rastlanır biçimsel yetkinlikte onlular veya yedi heceli, dörtlüklerdi. Arılığı ve saydamlığı da yetkin bir

* Jacinto Benavente (1866-1954): Kısmen gerçekçi, kısmen simgeci oyunların yazarı. 1922'de Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldı.

düzeydeydi. Başlangıçta bu şiiri Jorge Guillén'in şiiriyle karşılaştırmak isteyenler oldu; ama benzerlikler aramaya kalkışanlar pek kısa süre sonra bu girişimlerinden düş kırıklığına uğrayarak vazgeçtiler.

Cernuda, gözlerini Calle del Aire'de açmıştı ve hâlâ birkaç onlunun sık dokusu içersine sıkışıp kalmış olan şiiri, güneye özgü bir titreşimi ve müziği beraberinde taşımaktaydı; bunlar, Kastilyalı Jorge Guillén'in tüm yazdıklarından çok farklıydı. Cernuda, her an kırılabilecek bir kristaldi, Guillén ise bir sütun olarak havaya yükselen sağlam bir mermerdi. Sevillalı şair, günün birinde kendi "hava caddesi"nin atmosferinden geçerek düşün ta yüreğine değin ilerleyecek, orada ülkesinin bir başka şairinin, Gustavo Adolfo Bécquer'in duyarlılığı ve melankolisiyle karşılaşacak, unutulmuşlar dünyasının bilinçli bir sakini olarak bir süre onun yanma yerleşecekti. Ondan daha yoğun bir düzeyde "Endülüslü ve evrensel" bir şair – ki Juan Ramon Jiménez, hep öyle olmak istemişti – Sevilla'da hiç olmadı.

Ignacio, hemen geldiğim günün öğlenden srasında beni bir başka şairle – "burada yaşayan en büyük şairimiz" – tanıştırdı. Ben, oteldeki odamdaydım.

"Buyrun, girin, Don Fernando..."

Aynı zamanda hem bir boğayı, hem de bir boğa yetiştiricisini andıran iri yapılı, güçlü bir adam, bütün kapıyı doldurmuştu; sonra elini uzatarak bana doğru yürüdü.

"İşte... karşındaki, bütün Endülüs'ün en iyi genç şairi Don Fernando Villalon Daoiz'dir."

Elimi, parmaklarımı çatırdatarak sıkan ve arkadaşının tanıştırma biçimine gülen bu Fernando Villalon, son derece ünlü Sevillalı bir boğa yetiştiricisiydi, büyücü, ispritizmacı ve hipnotizmacıydı, ayrıca Miraflores de los Ángeles Kontu'ydu... ve genç bir şairdi.

(Burada, *Imagen primera de...*'mde ona ayırdığım sayfalarından, bazı eklemelerle ve çıkarmalarla bir alıntı yapıyorum.)

Fernando'yla hemen çok candan dost olduk; Cádiz Koyu'nun aynı manzaralarını bilmemiz ve yaşamış olmamız, San Fernando'nun kumullarını, Jerez ve Puerto'daki şarap mah-

zenlerini ikimizin de tanıması, içimizi coşkuyla doldurmuştu. Bütün bu yerlerin o kadar yakınındayken, gitmek istediğimizi engelleyebilir miydik? Kelimenin tam anlamıyla iki günlük bir sarhoşluktan ve aşağı Endülüs'e olan ortak tutkumuzu doyasıya yaşadıktan sonra, fazlaca hazırlık yapmaksızın Villalon'un kendi kullandığı, gülünüç denecek kadar küçük bir otomobille Puerto de Santa Maria'ya hareket ettik; amacımız, benim okulum olan ve yirmi yıl önce Villalon'un da Juan Ramon Jiménez'le birlikte gittiği San Luis Gonzaga Koleji'ni ziyaret etmekti. Yolculuğumuz aynı zamanda hem eğlenceli, hem de korkutucu oldu; çünkü Fernando, bana yazınsal planlarını açıklamak için ellerini sürekli direksiyondan ayırmakla kalmıyor, ama ansızın fren yapıp, koltuğunun altından çıkardığı bir kamışla bir tavşanın peşine takılıp çayırlarda kayboluyordu! Ona, dönüş yolculuğumu ttrenle yapacağım konusunda yemin ettim.

Fernando olağanüstü sevimli bir insandı; zeytin ağaçlarının altına oturup, uşaklarıyla senli benli konuşarak ekmeğini paylaşan, derebeyi kökenli romantik bir Endülüslü'ydü. Halka derinden bağlıydı; gerçek ve hiç ayrılmadığı dostları boğalarına bakan çobanlar, Çingeneler, seyisler, çiftliklerinde çalışan renkli kalabalığın tümü ve kaflarında büyük planlarla otlaklarını dolanan küçük terorolardı. Ben onunla tanıştığımda, artık yıkıma uğramış bir insandı. Şiirle aşırı uğraşması nedeniyle servetini yitirmiş, yoksul bir adam olmuştu. Villalon çoğunlukla iddia edildiği – ve benim de öyle olduğunu gördüğüm – gibi, olağanüstü bir insan idiyse eğer, bunu – çok az sayıdaki – yapıtlarına değil, ama çizgidışı yaşamına ve garip kişiliğine borçluydu. Gerçek misyonunun şiir olduğunu ciddi olarak ancak kırkını aştıktan sonra anlamıştı. Bu nedenle, Sánchez Mejias onu bana "genç" şair diye tanıştırırken, şaka etmiyordu. Villalon, son bombayı, ilk ve beklenmedik şiir kitabı *Andalucá la Baja* (Aşağı Endülüs) ile patlatmıştı.

"Bu Don Fernando'nun bir şiir yazması eksikti!" denmişti.

Onu kıskananlar, şakadan hoşlananlar, onu anlamadan sevenlerin hepsi ve nihayet ben geldiğim sırada tüm Sevilla, "hayvan yetiştiricisinin son çılgınlığı" karşısında dehşete kapıl-

mıştı; bu, Don Fernando'nun yaşamının bütün Guadalquivir boyunca ağızdan ağıza anlatılan, anlatıldıkça daha da abartılan gerçek ya da kurgu ürünü tüm çılgınlıklarının bir devamı sayılmaktaydı.

Bir hayvan yetiştiricisi olarak idealinin, yeşil gözlü bir güreş boğası üretebilmek olduğu söyleniyordu; tatlı su kırkayakları yakalamak için muhteşem zeytinliklerini Guadalquivir'in denize döküldüğü yerde bulunan, terk edilmiş ve sular yükseldiğinde tümüyle su altında kalan, dümdüz ve kumluk bir adayla takas ettiği; Nirvana'ya varabilmek için altı ay boyunca yanında yalnızca bir keçi ve bir kamlumbağayla karanlık bir bodrumda kaldığı anlatılanlar arasındaydı. Sonra El Cuervo'da – bunu, Puerto'ya giderkken bu bölgeden geçtiğimiz sırada kendisi bana anlatmıştı – bir lanetiyle bütün kuyuların sularını kurutmuştu; aynı akşam ufkun her yanında beyaz kafalı kara köpekler ortaya çıkmış ve sabaha kadar ulumuşlardı. Sonra yine başkalarının anlattıklarına göre... Ama bütün bu kentlerde ve köylerde Villalon hakkında anlatılmayan var mıydı ki? Büyü sanatının yardımıyla Murillo'nun resimlerini nasıl bulduğunu da bana kendisi anlatmıştı. Rastladığı bütün eski tabloları satın alıyordu, çünkü şöyle bir bakması, üstteki boya tabakasının altında Sevilla'nın sevilen ressamının elinden çıkma bir ikinci yapıt bulunduğunu anlamasına yetiyordu. Gelgelelim bir buluşmalarının evinde bana gösterdiği semereleri, yalnızca dinsel motifli sıradan tablolardı; Villalon'un üstteki tabakayı çıkarmak için kullandığı asitler ya delik deşik etmiş, ya da en azından iyice zedelemişti.

O sırada Villalon, *De Geryon a Belmonte* (Geryon'dan Belmonte'ye) başlıklı bir tür boğa güreşi tarihi kaleme almak istiyordu. Çünkü bana şakacı bir ifadeyle anlattığı ve pek de haksız olmadığı gibi, bilinen ilk torero, Tartesos'un – yani bugünkü Endülüs – efsanevi kralının gzüpek boğalarını çalan Herakles'di. Fernando, Ignacio Sáncchez Mejias'ın karşı çıktığı, en abartılı kuramları saatler boyunca savunurdu. Son derece ciddi yürütülen ve çoğunlukla kötü biten bu tartışmalarda birkaç kez bulundum. Örneğin bu tartışmaların en sert geçen-

lerinden birinde hayvan yetiştiricisi ve şair Fernando, Mejias'a İsa'nın doğumundan sonra Tanrının oğluna saygılarını sunmak için Bethlehem'e giden üç kralın bu yolculuk sırasında Cádiz'den geçtiklerini kanıtlamayı aklına koymuştu; Sánchez Mejias bunu kabul etmek istemedi ve iki dostun arasının açılmasına ramak kaldı.

Miraflores de los Ángeles, Andalucia la Baja'dan kısa süre sonra *Romances del 800* (1800'ün Romansları) başlıklı kitabını da yayımlayınca, olağanüstü özümseme yetisinden ve şiirsel yeteneğinden ötürü yeni ilerleyici kuşağa kabul edildi.

Mayıs ayının ortalarında Madrid'e döndüğümde, artık Gongora ile ilgilenmenin zamanı çoktan gelmişti. *Litoral*'in Madrid'de yayımlamak istediği özel sayı için çalışacak şairlerin adlarını biliyorduk; Aleixandre, Altolaguirre, Adriano del Valle, Cernuda, Rogelio Buendia, Pedro Garfıas, Romero Murube, Moreno Villa, Juan Larrea, Hinojosa, Prados, Quiroge Pla ve daha bazıları düşündüklerimiz arasındaydı. (Bizlerin, yani komite üyelerinin adlarını ayrıca vermiyorum) Sonradan her ne kadar bir katkıda bulunmadıysa da, bu listede herhalde Antonio Machado'nun de adı vardı. Üç büyük şair, yani Miguel de Unamuno, Ramon del Vall-Inclán ve Juan Ramon Juménez, Gongora'nm anısı için düzenlenen bu girişime katılma çağrısına yazılı olarak olumsuz yanıt verdiler. Manuel Macho'yla Ramon de Bastera ise davetimizi yanıtlamaya bile tenezzül etmediler. Katılmak isteyen yazarlardan – Miro, Marichalar, Espina, Jarnés Rámon G. de la Sernna, Fernández Almagro, Giménez Caballero, Alfonso Reyes vb. – yalnızca José Maria Cossio ve César Arconada özgün metinler verdiler. Pérez de Ayala, Ortega y Gasset, Gernando Vela ve Eugenio D'ors da, katılmayan üç büyük şairin olumsuz tutumlarını örnek aldılar. Güzel sanatlar alanından Picasso, Juan Gris, Togores, Dali, Palenci, Bores, Moreno Villa, Cossio, Peinado, Ucelay, Fenosa, Ángeles Ortiz ve Gregoria Prieto katkıda bulundular. İki ünlü besteci, Manuel de Falla ve Oscar Esplá, Gongora'nm metinlerini bestelediler. Falla, bir ses ve arp için *Soneto a Cordoba*'yı (Cordoba'ya Sone), Esplá da şarkı ve piyano için *Epitalaamio*

de las Soledades'i (Yalnızlıkların Düğün Şiiri) besteledi. Halffter'lerle Adolfo Salazar, verdikleri sözleri tutmadılar. İspanya dışından katılmak isteyen iki besteciden – Ravel ve Prokofieff – hiçbir şey gelmedi. Çok yazık oldu.

Almış olduğum olumsuz yanıtlardan birini şimdi sırası gelmişken neden yayınlamayayım? Üstelik bu, sekreter olmama karşın bana gönderilmemiş olan tek mektuptu, çünkü yazarı onu *Diario Poético*'sunun 1. sayısında yayımlanmıştı. Unamunnno'nun mektubuyla, Vall–Innclán'ın kartını ne yazık ki iç savaş sırasında yitirdim. Unamuno'nun sürgünde bulunduğu Henda'yeden bana yolladığı olumsuz yanıtın içeriğini şöyle böyle anımsıyorum. Cordobalı şairin estetik anlayışına katılmadığını belirtiyor ve Gongora'nın soğukluğunu, insani duygulardan yana eksikliğini, kılı kırk yarma tutkusunu şiddetle eleştiriyordu; sonra Primo de Rivera'ya (sürülmesine neden olan diktatöre) verip veriştiriyor ve onun için pek onurlandırıcı sayılamayacak başkaca sıfatların yanı sıra, "azgın bir deve" nitelendirmesini de kullanıyordu. Vall-Innclán'ın kartı ise daha kırıcıydı ve daha düşünmeden kaleme alınmıştı; onun gibi Gongoracı biri için bu, saçma bir tutumdu. Gerardo Diego bu yazıların kopyalarını saklıyor mu, bilmiyorum. Neyse ki Juan Ramon'un nasıl düşünmüş olduğu bugün biliniyor, çünkü Diego, onun mektubunu "Cronica del Centenario"sunda (Üç Yüzüncü Yıl Kutlamalarrının Kroniği) yayımladı. Diego'nun dergisi bugün herhalde bir antika yayın değerini taşıdığından, bu mektubu o ünlü savaşın en büyük bombalarından biri olarak buraya almaya değer görüyorum:

Madrid, 17 Şubat 1927
Senor Don Rafael Alberti

Sevgili Alberti, Bergamin, dün şu Gongora meselesinden söz etti. Gerardo Diego'nun bu konuya Revista de Desoriente'de vermek istediği karakter ve kapsam, bu girişime katılmaya yönelik tüm isteğimi öldürüyor. Gongora için daha kararlı,*

* Mektupta *de Occidente*, yani "Batının" sözcüğü yerine "Yanıltmanın" sözcüğü kullanılmıştır.

daha ciddi, rasgele saplantıları olmayan bir yönetmen gerekir; üstelik bu saplantılar gözüpek düşünceler diye de savunulmakta. Sizin – ve Bergamin'in – beni anlayacağınızı umuyorum. Her zaman sizin,

K.Q.X.

Belki esprili, ama hoş olmayan bir yanıt; Gerardo Diego'nun kroniğinden aynen alıntı yapıyorum: "çünkü bu K.Q.X., kendisinin de kabul ettiği gibi, Juan Ramon Jiménez 'den başkası değil ve kanımca bu yazıda ileri sürülen suçlamaların ağırlığı, şifreli imzanın şakasıyla pek bağdaşmıyor. Ama biz yine de onun mizalı yanma yaklaşalım, hoşgörülü bir yoruma gidelim ve onu şimdilik Kuan Qamon Ximénes diye adlandıralım, ayrıca gerçekten de hoş bir ad."

O sıralarda çatı katında yaşamaktan, sağa sola "yapıt"larını dağıtmaktan yorgun düşmüş olan, çok az sayıdaki ziyaretçilerin geliş ve gidişlerinden çıkan sesin dışında, sokakla tüm ilişkisini kesmiş bulunan Juan Ramon, hemen her şeyden – ve bu arada en sadık dostları olan bizlerden de – bıkmaya başlamıştı; bu bıkkınlık, kendi adının baş harflerini. – J.R.J. – bile kapsamına almıştı; bu haflerin yerine tam da herkesin Gongora'ya olan hayranlığını dile getirdiği o günlerde, belli bir Endülüs esprisiyle – bir defasında kendisinden de duyduğum gibi – "alfabenin en çirkin üç harfi" koymuştu.

Gerardo Diego, doğal olarak Kuan Qamon Ximénez'e yine "Alberti kanalıyla ve çok ciddi olarak" karşılık verdi; oysa o sıralarda Gongora'yı anmanın yarattığı gürültüler artık dinmişti, çünkü K.Q.X., görünüşe bakılırsa davetimize yanıtını yılın başında yazmış, ama ancak 1927 sonlarına doğru yayımlanmıştı.

Gerardo'nun gerekli açıklamaları içeren mektubunu aşağıya alıyorum:

Madrid, 3 Aralık 1927

Sevgili dostum Rafael, K.Q.X'in sana yazdığı mektup aracılığıyla bana ilettiği düşüncelerini bugün okudum. Bu metinde

saptadığım iki tarihsel yanılgıyı düzeltmek, benim için önemli. Her şeyden önce şu "kronik" konusuyla ilgili yanlış. Don Luis (de Gongora) için hazırlanacak anma yayınının karakteri ve kapsamı, herkesin bildiği – ve herhalde K.Q.X.'in bilmediği – gibi, bazı arkadaşlar arasında, yani davetiyeyi imza eden altı kişi ile bunlara ek olarak daha birkaç kişi arasında görüşülmüştü; isteyen bütün bunları, gerçeklere uygun olarak kaleme aldığım "Kronik"te bulabilir. "Revista da Occidente", yalnızca metinleri bastı. Be nedenle Gongora olayının "Occidente" ile tek ilintisi, "Occidente"nin büyük bir incelik göstererek göndereceklerimizi basmaya hazır olduğunu bildirmiş olmasıdır; bu konuda bize düşünülebilecek en büyük özgürlük tanındı. Bu nedenle bu kısa mektupta bana yöneltilen suçlama, aynı ölçüde seni, Salinas'ı, Lorca'yı, Bergamin'i, Dámaso'yu vb. da ilgilendiriyor. Hepinizin de bildiğiniz gibi, ben sizleri yalnızca bu çalışma için teşvik ettim ve onaylamanız için genel bir plan sundum. Bunun için K.Q.X. beni suçluyorsa eğer, suçlamasını memnnuniyetle kabul ediyorum, çünkü aynı günahı işleyen sizlerin de benden yana olduğununuzu biliyorum. Ayrıca – sen ve Bergamin, beni hiç kuşkusuz anlayacaksınız – K.Q.X.'in bu olumsuz tutumu üzerine sanıyorum artık yeterince konuştuk. Yakın dostun

GERARDO

Juan Ramon Jiménez'le ilgili olduğu için, bu belki de üç yüzüncü yıl anma düzenlemelerinin en nahoş olayı. Bu arada başka olaylar da oldu, ama bunlar basınla, başka deyişle *La Gacet Literaria* ve daha o sıralarda, bir takım faşist eğilimler taşıyan yönetmeni Ernesto Giménez Caballero ile, eski ultraist Lopez Parra'nın bir makalesi nedeniyle, *El Liberal* gazetesiyle ilgiliydi. Burada söz konusu olan şey, Giménez Caballero'nun, Salesianer Kilisesi'nde Gongora'nın – hiç kuşkusuz cehennem ateşlerinde yanan – ruhu için düzenlenen bir ayin dolayısıyla koparttığı gürültüydü. (Sonunda Diego'nun galip geldiği bu tartışma konusunda daha ayrıntılı açıklamada bulunmayacağım; çünkü bugün uzaktan baktığımda bana resmen budalaca geliyor.)

Neşeli anılara gelince... neyse ki yeterince var. Örneğin geçmişti ve günümüzde Gongora'nın düşmanları olan büyük adların yapıtlarının yakılma cezasına çarptırılması gibi; burada söz konusu olan yazarlar Lope de Vega, Queveddo, Luzán, Hermossilla, Moratin, Campoamor,Cejador, Hurtado y Palencia, Valle-Inclán vb. idi. 23 Mayıs gecesi ise Kraliyet Akademisi'nin duvarlarında su oyunları yapıldı. idrar sütunları, duvarları sarıya boyadı; ben de bütün gün kendimi tutmayı başardıktan sonra – *Vokabular Gongoras*'ın yazarı olan – Alemany adını kaldırımlardan birine işiyerek yazdım. Gongora'ya her gün saldıran ve şildi öfkesini bizden çıkaran eleştirmen Astrana Marin de dersini aldı; Gongora'nın ölüm gününün sabahında ona içine dört adet nal koyduğumuz, yoncalardan yapılma güzel bir çelenk yolladık; çelenge şimdi yalnızca başlangıç bölümü aklımda kalmış olan, Dámaso Alonso'nun kaleme aldığı bir onluğu iliştirdik:

Sevgili Senor Don Luis Astrana,
zavallı eleştirmen parçası,
bir yıldızdın bir zamanlar,
şimdiden sesin bir kurbağanın vakvakı...

Görüldüğü gibi, kuşağımızın pek ciddi olduğu söylenemezdi. Salinas, Guillén veya Aleixandre gibi çekingin yaradılışta olanların bile pek ciddi oldukları söylenemezdi. (Ama bu dört kişi elbet akademi duvarlarının geceleyin sulanmasına katılmamışlardı.) O günler, başka günlerdi. Aramızdan azizler çıksın istemiyorduk. Ve Juan Ramon Jiménez'in o sakalıyla bir ölçüde azizlere benzemesine rağmen kendisine gösterilen saygı hiçbir zaman bir tapınma düzeyine varmadı. Bu neşeli bağımsızlık atmosferini, *Carmen*'in espri ve alaylarla dolu eski *Lola* çok iyi dile getiriyordu. Bu nedenle, Gongora'nın onuruna ve adına rüzgâra tuttuğumuz bayrağın üstünde her birimizin kendi bağımsız renkleri de görülebiliyordu. Kendimizi kimseden bağımlı kılmıyorduk; savaş bir kez kazanıldıktan sonra, artık Gongora'ya bile boyun eğmemiz söz konusu değildi. Cordobalı tehlikeli ve beli bükük rahibin şiirinin bir bölü-

münün aradan yüzyıllar geçtikten sonra bizimkilerin bir bölümüyle örtüşmesi ve üç yüzüncü yıl anmalarının o sırada çok işimize gelmesi, kesinlikle Gongora'ya bağımlı olduğumuz anlamını taşımıyordu. Gongora salgını, bizim bu salgını bilinçli olarak aradığımız bir yana, geçici nitelikteydi. Hemen hemen ancak anma yılı boyunca sürdü. Gongora'nın en derin iz bıraktığı kişiler, ben ve Gerardo Diego olduk. Bizde kalanlar, onurlandırıcı yara izleriydi. Ancak, Don Luis'in onuruna kaleme aldığım "Teresa Soledad"ımın son kıtalarını tamamladığım sırada, meleklere ait şiirlerimin ilk kanat çırpışları da yatak odamın gece göğünde yıldız gibi parlamaya başlamıştı. Bu nedenle sevgili Pablu Neruda'nın, Federico Garcia Lorca için "o, Gongora'nın 1927 yılında İspanya'nın o görkemli genç şairlerini kısırlaştıran gölgesinin demir pençeli egemenliğinin dışında kalabilmiş belki de tek kişiydi" derken yanıldığına içtenlikle inanıyorum. Gongora'yı örnek almak kimseyi kısırlaştırmadı. Tersine, bizim kuşağımız bu zorunlu savaştan daha güçlenmiş ve kendine özgü çizgileri daha belirginleşmiş olarak çıktı.

Zaferle sonuçlanan bu savaşın kazançlarının bir bölümünü sayıyorum: Dámaso Alonso'nun yayımladığı, işlediği ve bir önsöz yazdığı *Soledades.* Bugüne değin olağanüstülük niteliğini korumuş bir yapıt. Cossio'nun hazırladığı *Romances:* seçimini Gerardo Diego'nun yaptığı, önsözünü de onun yazdığı *Antologia poética en honor de Gongora* (Gongora'nın Onuruna Şiir Antolojisi). Salinas, Gullén, Artigas ve Alfonso Reyes'e emanet edilmiş olan öteki ciltler ise ne yazık ki yayımlanmadı. Alınan en önemli sonuçlarla ilgili olarak – Gongora'yı anma düzenlemelerine ilişkin bu kısa açıklamayı noktalamak için –, sözü Dámaso Alonso'ya bırakıyorum: "Son kuşaklar, *Soledades*'in yazarını okuyarak yetiştiler. Ve bunların gençlik heyecanlarından çok şey, 'resmi eleştiri'nin tutumuna yansıdı. Yazın tarihini konu alan yapıtlarda Gongora'ya ilişkin olarak 1927'den önce söylenenlerle bugün söylenenleri karşılaştırmak, gerçekten eğlendiricidir. Gongora'nın şiirinin berraklığı ve güzelliği, artık yıkılmaya yüz tutmuş ve anakronik bir biçimde silahlanmış kalelerle savaşmak durumunda değil." Ama yine de, evet yine de Cordobalı dahi şairin ışığın altındaki ye-

rini yeniden ele geçirmek için – geçici bir ceza niteliğinde olmak üzere – savaşım vermek amacıyla karanlıklar meleğine döneceği gün, belki de uzak değil. Fakat şimdilik – bu sözlerimin doğru anlaşılacağını ummak isterim – her sabah Gongora'nın verdiği dersle ve sergilediği örnekle uyanmaktayız. Bugün artık neredeyse anonimleşmiş dizelerin katmerli yorgunluğuna karşı, yapay gizemliliklere, savrukluğa ve isteksizliğe karşı, bir sürü gevezenin ağzından çıkma karmakarışık sözlere karşı Gongora sürekli elini kaldırmakta, katı disipliniyle ve iddialı çizgileriyle direnmekte. Bütün dileğim, günün birinde, korku içersinde ve artık kurtarılabilecek hiçbir şey kalmadığında, büyük şair Guillaume Apollinaire'in gelecekteki yargıçlarına yöneltmiş olduğu dileği yinelemek zorunda kalmamızdır: *Beni yetkinliğin ve düzenin ta kendisi olanlarla karşılaştırdığınızda, bana hoşgörülü davranın.*

Gerçekten büyük bir yıldı o 1927 yılı! Değişikliklerden yana zengin, verimli, mutlu, eğlenceli çelişkilerle dolu bir yıl. Özellikle de benim için; çünkü sağlık durumum ikinci kez kötüleştiğinde ve iç dünyamda korkunç bir fırtına esmeye başladığında boğa güreşçisi olmak isteğiyle yanıp tutuşmaktaydım. Ignacio Sanchez Mejas'la dostluğum gittikçe daha tehlikeli olmaya başlamıştı. Matador, beni yardımcı olarak *cuadrilla*'sına dahil etmekte direnmekteydi. Bir şaka mıydı yaptığı? Belki de. "Ama Ignacio'nun dikkafalılığı yüzünden endişelenmeye başlamıştım. Ignacio, boğaları yakından görmeye alışayım diye bana Sevilla'dan bir telgraf çekmiş ve Badajoz'a gelmemi istemişti; orada yalnızca yürüyüşe katılarak, sonra da üstümde boğa güreşçisi giysisi olduğu halde güreşi arenanın kenarından izleyerek, bir anlamda ilk kez sahneye çıkmış olacaktım. Doğa olarak gitmedim; bu durum, Ignacio'nun sinirlenmesine ve is tediğine erişebilmek için çabalarını iki katına çıkarmasına yo açtı. Aklına bir şey koyduğunda gözü hiçbir şey görmezdi v elinden kurtulabilmek, hemen hemen olanaksızdı. Ve şimd beni bir arenada takdim etmek gibi bir saplantısı olduğundan bu düşüncesini günün birinde Pontevedra'da gerçekten de uy guladı. Bu gösteride o, Cangancho ve Marquez torero olarak Portekizli Simao de Veiga da *rejoneador* olarak çıkıyorlardı

Jose Maria Cossio, alttaki sıralardan birinden bu tuhaf gösteriyi izlemekteydi. Altın ve gümüş renkler içersinde parlayan bütün bu tererolar arasında yalnızca ben, Ignacio'nun eniştesi Joselito'nun trajik ölümünden beri bir yere kaldırmış olduğu, portakal renkli ve siyah bir matem giysisi giymiş bulunuyordum. Pasadoblelerin ve trompet seslerinin yankılarının eşliğinde, mideme kramp girmiş olarak arenadaki turumu attım. Ve sonra... Aman tanrım! İlk boğa, koyu parıltılar saçan dev cüssesiyle içeri saldırdığında ve tahtalarla göğsümün arasından bir fırtına gibi geçtiğinde, bir sonenin başında oturan bir adamla, açık havada güneşin altında korumasız olarak duran, önündeki bu denizi, bu kör şimşeği, başka deyişle henüz serbest bırakılmış olan azgın boğayı göğüslemeye çalışan bir adam arasındaki astronomik uzaklığı kavradım. Buradaki izleyicinin Endülüs ya da Madrid'deki izleyiciler gibi matadorlardan canlarını tam anlamıyla dişlerine takmalarını istememeleri, gerçekten bir şans eseriydi. Bu nedenle ben de bütün güreş boyunca tahta perdelerin arasından uzanan geçitte kimsenin dikkatini çekmeksizin kalabildim. Arenadan ayrılırken saçının arkasındaki örgüyü kestim; bunun anlamı, boğa güreşçiliği uğraşıma artık son bulmuş gözüyle baktığımdı. Bu uğraş, yalnızca üç saat sürmüştü. Ama o öğlenden sonrasında Ignacio da beklenmedik bir biçimde arenalardan çekildi. Bu haberi de ilk olarak Cossio'ya verdi; o gün, öğlenden sonra güreşeceği son boğayı şu sözlerle Cossio'ya adamıştı: "öldüreceğim son boğa olacak bu boğayı sana adıyorum." Ignacio, yüreklilik isteyen bu serüvenden, insanın belki de çok daha sert boynuz darbeleri yiyebileceği bir başka serüvene atılmak için vazgeçmişti. Arenayı sahneyle değişti, oyun yazarı oldu. Çoktandır kafasında dolanıp duran bir oyunu – *Sinrazon* (Mantıksızlık) – ertesi yıl ilk kez sahnelendi. Bundan daha sonra söz edeceğim. Benim boğa güreşi serüvenimle ilişkin söylentiler. Gongora olayından bu yana Endülüs hançerini bilemiş ve şuraya buraya ilk darbelerini indirmiş olan Juan Ramon'un çatı katına değin ulaşmıştı. Söylediklerini, birisi bana iletti: "Öğrendiğime göre Alberti, Çingenelerle, banderillero'larla ve başkaca ne idüğü belirsiz kimselerle dolaşıyormuş. Artık yitirilmiş biri olduğunu herhalde

siz de anlarsınız..." Bu sözde bir gerçek kırıntısının varlığı kuşkusuzdu. Artık yitirilmiş biri olduğuma gelince... Şimdi, on beş ya da yirmi kitabımla, otuz yılın ardından bütün bunları gülümseyerek anımsamaktayım.

Juan Ramon Jimenez'in bana, Sanchez Mejias'la dolaştığım için yitirilmiş gözüyle bakması, elbet yeterince kötüydü; ama Federico Garcia Lorca, daha ilk dizelerini kaleme aldığında içinde uyanmış olan, varlığı tartışmasız bir misyona uyarak artık yalnızca tiyatro için yazmasından ötürü, aynı savı Lorca için de ileri sürmesi, daha da kötüydü. Lorca'nın, arkadaşı Martinez Sierra'nın desteğiyle genç bir yazar olarak Eslava Tiyatrosu'nda ilk oyununu sahnelemesinden bu yana epey zaman geçmişti; *El maleficio de la mariposa* (Kelebeğin Büyülenmesi) adlı, çocukça denebilecek bu küçük oyun, oyundaki kişilerin – hamamböceklerinin ve başkaca haşaratın – tüm söylediklerini alaya alan izleyiciler tarafından yuhalanmıştı. Şimdi ise, yıllar önce yazılmış olmakla birlikte, çok farklı bir oyun söz konusuydu: *Mariana Pineda,* Granada'nın aşk ve özgürlük uğruna kurban edilmiş kadın kahramanı üzerine üç tabloluk bir romanstı. Şairin çok yakın dostu Jose Mora Guardino'nun, *Federico Garcia Lorca y su mondo* (F.G.L. ve Dünyası) adlı mükemmel ve çok yararlı kitabında anlattığına göre, oyunu sahnelemek isteyen Martinez Sierra, yapıtın liberal havasından ötürü politik sorunlar çıkmasından korktuğundan, bu işten geri çekilmişti. Jose Mora, şöyle anlatır: "Bir süre sonra Montevideo'da bana şöyle dedi: *'Mariana Pineda,* belki aslında öyle olmamasına karşın, Primo de Rivera'nın diktatörlüğüne karşı kaleme alınmış bir yergi gibi gözüküyor.'" Daha sonra Margarita Xirgu, o büyük, gözüpek, bencillik nedir tanımayan Xirgu, Ramon del Valle-Inclan, Jerezli diktatörle ölüm düellosuna başladığında, oyunu sahnelemek yürekliliğini gösterdi. İlk temsilde ben de vardım. Sanıyorum Fontalba Tiyatrosu'nda, genci ve yaşlısıyla hepimiz buluşmuştuk. Salon kaynayan bir kazandan farksızdı. Herkes temsilin yasaklanmasından korkuyordu. Salvador Dali'nin Federico'nun taslaklarına göre yaptığı dekorlar birer zerafet ve şiirsellik örneğiydi. Artık asılmaya mahkûm olan ve sevgilisi tarafından terkedilmiş

Mariana, özgürlük için bir şarkı söylediğinde ve böylece de bir burjuva kahramanına dönüştüğünde, izleyiciler bilinçli olarak uzun uzun alkışladılar. Ertesi günü hemen bütün basın, "çok şey vaad eden genç bir yazar" diye adlandırdığı Lorca'nın yapıtını övdü. Bizler de Lorca'nın zaferine seviniyorduk. Juan Ramon Jimenez ise yalnızlığa gömüldüğü çatı katında onun için yakınmaktaydı: "Lorca! zavallı Lorca! İşi bitti artık!" (Yıllar sonra, Kanlı Düğün'ün ilk oynanışından sonra – ki Juan Ramon hiç kuşkusuz bu yapıtı hiçbir zaman görememişti – ise, bunun "bir Zarzuela* olmaktan öteye geçmediğini" söylemişti.) Gölgesinde doğmuş olan genç yazarlardan bazılarının tiyatro oyunları kaleme almaları, Juan Ramon'un hiç hoşuna gitmiyordu; bu tutumunu tümüyle anlıyorduk, nedenini açıklamaya kalkışmak ise hem can sıkıcı, hem de kolaydı. Juan Ramon, benim Podrecca Kukla Tiyatrosu için – Oscar Espla'nın müziği eşliğinde olmak üzere – yazmaya başladığım – ve hiçbir zaman bitiremediğim – *La Pajara Pinta*'yı haber aldığında, bundan da yakındı ve zamanımı boşuna harcadığımı söyledi. Aynı yıl, yani 1927'de "dünya vatandaşı Endülüslü", "X.Q.X." ya da "adından yorgun düşmüş adam", bazılarımızdan bıkkınlık duymaya başladığını açıkça belli etti. Bunun üzerine gerçek çekişmeler ve kavgalar başladı. Juna Ramon, kimi zaman incir çekirdeğini doldurmayacak olaylar yüzünden, salt can sıkıntısından ya da yazınsal nitelikte keyfi, biraz buyurganca ve haklı sayılamayacak talepler nedeniyle atmosferi bir isteri düzeyine değin vardırmaktaydı. İtiraf etmeliyim ki, bu çekişmelerin gerçek nedenlerini bugüne kadar bulup çıkarabilmiş değilim; Juan Ramon Jimenez, bu sırrı kendisiyle birlikte mezara götürdü. Şairin, yapıtlarını abartıya varana değin övmüş olan ve hepimizin onun sürekli sekreteri gözüyle baktığımız Jose Bergamin'le, noktalama işaretlerini iyi kullanamadığı gerekçesiyle tartışması, sonunda da ilişkisini kesmesi nasıl açıklanabilirdi? Juan Ramon'a göre Bergamin, aforizmalarıyla yetinmeli ve hiç beceremediği uzun düzyazılara girişmemeliydi. Juan Ramon, Salinas ve Guillen gibi gerçekten kusursuz insanlarla da arasını bozmuş, onları önce övdükten

* Zarzuela: bir tür opereti andırır lirik dram.

sonra, onlarla "boş konuşanlar" ve mühendisler diye – ya da buna benzer biçimde – alay etmişti; bu, sağlam temellere dayanan, çizgileri son derece belirgin o büyük şiir sanatına yöneltilebilecek en büyük aşağılamaydı. (Burada özellikle Guillen için konuşuyorum.) Ama Juan Ramon'un en nefret ettiği kişi, Gerardo Diego'ydu; onu "budala bir geveze" diye nitelendirirken, kenarından kıyısından Gerardo'nun iki yakın dostuna, Huidobra ile Larrea'ya da hakaret etmiş oluyordu. (Juan Ramon'un Neruda'ya yönelttiği ve sık sık yinelediği saldırılar ise bundan çok sonra başlayacaktı.) Neydi Juan Ramon Jimenez'in istediği? Neden korkuyordu? Ansızın bagetini yitirip, boş bir salonda orkestrasız kalmaktan ve elini kolunu boşlukta sallamaya başlamaktan mı? Ama bütün bu nahoş durumlarına karşın, Juan Ramon yine de uzaktan seviliyor ve hayranlık topluyordu; ben, 1927 yılının sonundan itibaren ona yaptığım ziyaretleri azaltma akıllılığını göstermiştim. Juan Ramon'un haksızlığı ortada olan davranışları, her zaman kolay olmasa da hoş görülmekteydi.

Bu arada Ignacio Sanchez Mejias, hemen hep Cossio'nun aracılığıyla olmak üzere, herkesle dost olmuştu. Edebiyata duyduğu ve bizlerle ilişkisinden ötürü gittikçe derinleşen sevgi, onu yeni şiirin hararetli bir yandaşı kılmıştı; bu nedenle, kırkını geçmiş olan arkadaşı hayvan yetiştiricisi Fernando Villalon'u da yazması ve kendini şiir sanatına adaması için yüreklendirmekteydi. O günlerde *Arte de birlibirloque*'sinin taslağını (Hokus-pokus Sanatı) hazırlamakta olan Jose Bergamin'le kendine özgü, neredeyse boğa güreşini andırır bir ilişkisi vardı. Bergamin, sözü edilen küçük boyutlu, tuhaf, ama son derece yerinden saptamalardan örülü incelemesinde, boğa güreşinin Joselito ve Belmonte'de temsilcilerini bulan iki karşıt üslubunu temel olarak İspanyol sanatına ve yazınına ilişkin, düşünce açısından olağanüstü zenginlikle bütün bir kuram geliştirmişti.

Bu kuram çerçevesinde klasik ve evrensel yönün temsilciliğini Joselito yapmaktaydı; yöresel ve çevreden bağımlı eğilim ise temsilcisini Belmonte'de bulmaktaydı. Örneklere gelince, ilk üslup için bir ressamla bir şair, yani Picasso ile Juan Ramon

Jimenez gösterilmişti. Zuloaga ve Valle-Inclan da karşıt üslubun örneklerini oluşturuyorlardı. *"Belmontistas"* cephanesine yöneltilmiş olan ateş bu yolla yeniden körüklenince, Sanchez Mejias bu ateşli hararetle karıştırmakta hiç gecikmedi. Mejias'ın saldırılarını derhal en güç olana yöneltebilmek ve en büyük ciddiyet düzeyinden en gülünç ve çılgın düzeye atlayabilmek gibi özel bir yeteneği vardı. Resim sanatındaki modern eğilimleri, Madrid'e varmış olan en son Paris izmlerini çok kolay kavrayabiliyordu. Görünüşe bakılırsa, yaşamının boğa güreşçisi olarak geçirdiği dönemlerini, İspanya'nın ve Amerika'nın arenalarındaki o zaferlerle dolu öğlenden sonralarını artık pek ender anımsamaktaydı. Dostları, artık bir zamanki dostları değildi; eskiden heraman çekici bulduğu aristokrat hanımları da artık zevkine seslenmez olmuşlardı. Yüreğini paylaştırmaz olmuştu. Kendini yalnızca tek bir davaya, ölümüne değin bağlı kalacağı bir davaya adamıştı. don Inacio, kendini yalnızca bizim aramızda gerçekten rahat hissediyordu. O denli iyi hissediyordu ki, günün birinde hepimizi bir trene bindirip Sevilla'ya, Ateneo'ya götürdü. Oranın başkanı olan Don Eusebio Blasco Garzon'la – kendisi savaş sırasında Arjantin'de konsoloslok yaptıktan ssnra burada, Buenos Aires'de öldü – bir dizi konferans ve okuma seansı kararlaştırmıştı; bunlar, varışımızda yöresel bir gazetenin kullandığı ifadeyle, *Madrid'in yedi avangard edebiyatçısı* ya da "parlak yedi yıldız" tarafından gerçekleştirilecekti. Bu yıldız kümesi Bergamin, Chabas, Diego, Damaso Alonso, Guillen, Garcia Lorca ve benden oluşmaktaydı. Tren yolculuğunun en eğlenceli olayı, Damaso Alonso onuruna bir sonenin ortaklaşa kaleme alınması oldu. Bu sonede aşağıdaki gibi şaşırtıcı dizeler de yer almaktaydı:

Hiçbir zaman görülmedi bunca birleştiği
Menenendezpidal çıngırakların
ve bir de su kemerinin.

Ateneo'daki akşamlar, olağanüstü bir başarıyla noktalandı. Sevillalı'lar, ölçüsüz abartılara kaçacak değin coşku dolu insanlardır. Halk, Guillen'in güç onluklarını, arenadaki en başa-

rılı *veronica*'ları alkışlarcasına alkışladı. Federico ile ben, sırayla Gongora'nın *Soledades*'inden en karmaşık bölümleri okuduk ve haraketli alkışlar nedeniyle sık sık ara vermek zorunda kaldık. Ama coşku asıl doruk noktasına Lorca henüz yayımlanmamış olan *Çingene Romansları*'ndan okumaya başladığında vardı. Halk yine sanki boğa güreşi arenalarındaki o güzel pelerin sallayışlarını andırırcasına, renkli bezler salladı; Endülüslü şair Adriano del Valle'nin ise okuma seansından sonra sandalyesinin üstüne çıkarak, bir çılgınlık nöbeti geçirircesine Federico'nun ceketini, yakalığını ve kravatını koparırcasına alması, akşamın bütününe giydirilen bir taç oldu.

Garcia Lorca, bu yolculuk sırasında Ignacio'nun hep yineleyegeldiği tanıtma biçimiyle, "bütün Endülüs'ün en iyi genç şairi" olan Fernando Villalon'la da tanıştı. Bu karşılaşmayı bir sürpriz sayan iki şair, hemen dost oldular. Villalon, bir öğlenden sonra Federico'yla beni kentte bir gezintiye davet etti. Hep birlikte, daha önce Puerto'ya yaptığımız yolculuk sırasında acısını tatmış olduğum, bizi taşıyabileceği konusunda her an kuşku uyandıran küçük otomobile doluşup, kentin tehlikeli bir labirendi andıran karışık sokaklarına daldık. Otomobillerden benden de çok korkan zavallı Lorca'nın yüzündeki dehşet ifadesini hiçbir zaman unutamam. Çünkü Villalon, bir çılgın gibi, yüksek perdeden korna çalarak, korku içersinde kenara sıçrayıp tam anlamıyla *veronica*'lar gerçekleştiren yayaların arasından araba sürüyor, bu arada da üzerinde çalışmakta olduğu *El Kaos* adlı şiirini, ellerini direksiyondan ayırıp ilk dizelerini okuyarak anlatıyordu.

Aynı akşam Sanchez Mejias'ın kent dışındaki güzel evi Pino Montano'da bir davet düzenlendi. Oraya varışımızda Ignacio'nun aklına ilk gelen şey, bizi sırtımıza kalın Fas abaları geçirip Berberi kılığına sokmak oldu. Bu giysilerin içersinde sabaha kadar bol bol terledik. Halifenin sarayında bir davetli topluluğu değil, itici bir Zarzuela korosuyduk; aramızda Bergamin en korkutucu, Juan Chabas ise en gerçeğe yakın Berberi olarak göze çarpmaktaydılar. Bol bol içtik ve ruhumuzun cehennemi derinliklerinden çıkma şiirlerimizi dile getirdik. Damaso Alonso, Gongora'nın ilk "Soledad"ının 1091 dizesini ez-

bere okuyarak dinleyicileri şaşırttı. Federico, şakacı ve teatral buluşlarıyla bizleri eğlendirdi; Fernando Villalon ise benimle birlikte çeşitli hipnotizma deneyleri yaptı. Sarhoş şairlerin bu Arap usulü şenliklerinin tümüyle saçma ve ilkel bir düzeye inmesi tehlikesi başgösterdiğinde, Ignacio, Gitarist Manuel Huelva'nın geldiğini bildirdi; varışımızda Ignacio'nun aklına ilk gelen şey, bize sırnun, yani Endülüs halk şarkılarının en büyük dehalarından olan Manuel Torres eşlik etmekteydi. Birkaç Manzanilla'dan sonra çingene, şarkı söylemeye başladı. Hepimizi şaşırtmıştı; sesiyle, jestleriyle ve Copla'larının sözleriyle hepimizi sanki en canalıcı yerimizden yakalayıvermişti. Yaralanmış bir vahşi hayvan en derin acıların fışkırdığı korkunç bir kaynak gibiydi. Ama etkileyici sesine karşın asıl etkileyici olan, tuhaf dizelerden, güç kavramlardan ve arabesklerden oluşma sözleriydi.

"Nereden buluyorsun böyle metinleri?" diye sordular:

"Bazılarını kendim yazıyorum, bazılarını da arayıp buluyorum."

"Neden bize 'Mısır'ın Plakları' diye adlandırdığım şarkıları söyleyemiyorsun?" diye sordu Don Ignacio.

Bizler daha bu denli tuhaf bir başlığa şaşıracak zaman bulamadan, Manuel Torres tümüyle kendi yaratısı olan, tümüyle kendine özgü bir şarkıya başladı. Şarkısını bitirdikten sonra, ne denli etkilendiğimizi belli eden bir suskunluğun ardından, böyle bir şeyin nereden aklına gelmiş olduğunu sorduk.

Çingene, ciddi bir ifadeyle ve yalın sözcüklerle, şarkının öyküsünü anlattı.

"Bir akşam tanıdığım birkaç bey tarafından davet edilmiştim. Davete gittim. Ama içtiğim onca içkiye ve onca yüreklendirilmeme karşın, o akşam şarkı söyleyecek durumda değildim. Söylediğim az sayıda şarkıyı da kötü söyledim. Hiçbir şey çıkaramadım. Sesim bir türlü gelmek bilmiyordu. Üzüntü ve endişeyle oradan ayrılmak zorunda kaldım. Ne yaptığımı bilmeksizin, yalnız başıma caddelerde dolandım. Alameda da Hercules'den geçerken, bir gramafona kulak vermek için pazaryeri standlarından birinin önünde durdum. Plaklar dönüp duruyor ve firavun üzerine bir öykü anlatılıyordu. Yoluma de-

vam ederken kafamda hep şarkıda anlatılanlar vardı. Triana Köprüsünden geçtiğim sırada sesim ansızın düzeldi ve yeniden şarkı söylemeye başladım. Biraz önce adını duyduğunuz, yani 'Mısır'ın Plakları'nı söylüyordum."

Şaşırmıştık; dahi şarkıcının pazar yerinde duyduğunun – daha sonra Ignacio'nun da doğruladığı gibi – bütün İspanya'da ünlü olan *La corte de Faraon* (Firavunun Sarayı) adlı zarzuelanın birkaç plağı olduğunu anladığımızdan, şaşkınlığımız daha büyüktü. Bizim mantık gereği "Mısır'ın Acıları" diye bildiğimiz, Manuel Torres için "Plaklar" olup çıkmıştı; böylece çingene şarkıcı, halk dilindeki bazı yanlışlıklar kanalıyla görkemli bir yaratıya, *cante jondo*'nun, saçma örneklerinden tümüyle arınmış yeni bir copla'sına ulaşmıştı.

Manuel Torres ne okuyabiliyor, ne de yazabiliyordu. Yapabildiği tek şey şarkı söylemekti. Ama bir şarkıcı olarak bilinci, gerçekten hayranlık uyandıracak düzeydeydi. Hemen o akşam bize, ancak bir Gongora'dan veya Mallarme'den estetik görüşlerini açıklarken beklenebilecek bir kendine güvenle ve bilgiyle, kendini moda akımlara kaptırmadığını, çok bilinenlerden, bütün dünyanın ağzında dolaşanlardan kaçındığını anlattı; en sonunda da düşüncelerini çok ustaca seçilmiş sözcüklerle özetledi; hafif bir sesle, tahtadan oyulmuşu andıran ellerini dizlerine koyarak, şöyle dedi: *"cante jondo"* insanın bulana kadar aramak zorunda olduğu şeydir, firavunun kara bedenidir." Böylece de, tuhaf bir biçimde olmakla birlikte, Baudelaire'in ölümden, yani kendi yaşam yolculuğunun kaptanından istemiş olduğunu dile getirmişti: *Au fond de l'Inconnu pour trouver du nouveau!*

Firavunun kara bedeni!

Hazır bulunanlar arasında, Jerezli şarkıcının bu tedirgin edici anlatımını en çok ve neredeyse coşku dolu sözlerle öven kişi, doğal olarak Federico Garcia Lorca oldu. Öyle sanıyorum ki, Sevilla'daki o büyülü, o sarhoş gecede, Garcia Lorca'nın da aradığı ve sonra romanslarında ve şarkılarında ateşli dizelerle betimlediği çigan Endülüsünde bulduğu şey için bundan daha yerinde bir anlatım kullanamamıştır. Granadalı şair, 1931 yılında, ondan birkaç yıl önce kaleme almış olduğu *Conte Jondo*

Şiirleri'ni yayımladığında, "Vinetas flamencas" diye adlandırdığı bölümün başına şu ithafı koydu: "Jerez'in evladı ve firavunun kara bedenine sahip olan Manuel Torres için." Büyük çingene şarkıcının sözleri, Lorca'nın belleğinden silinmemişti.

Sevilla'ya yaptığımız yolculuğun doruk noktasını, Damaso Alonso'nun "Venta da Antequera"daki taç giymesi oluşturdu. Bu lokantada verilen ziyafet sırasında Endülüste çok rastlanan şakacı tiplerden olan Antunez, konukları eğlendirmek üzere geldi.

Tam anlamıyla gerçeküstücü bir konuşmanın ardından, Damaso'nun parlayan başına defne dallarından yapılma yeşil bir taç koydu. Bu taç, Gerardo Diego'nun bu olaya ilişkin kroniğine göre (*Lola, 5*) "Ignacio Sanchez Mejias'ın böyle hasatlarda talimli elleri tarafından yakınlardaki bir ağaçtan kesilmişti." O günkü bir dostluk, neşe, zerafet ve şiir şöleniydi aslında, ve bu şölende Gongora için vermiş olduğumuz savaşın belki de son – yankıları da vardı.

Madrid'e döndüğümde, iç dünyamdaki fırtınaların bulutları, beni bir süre ortalıktan çekilmeye zorladı; ondan sonra kendimi, Cumhuriyet'ten önceki son yıllarımın umarsız kargaşasına bıraktım.

İÇİNDEKİLER

- Rafael Alberti ve "Yitik Koru" / Ahmet Cemal 5
- BİRİNCİ KİTAP
  1902-1917 9
- İKİNCİ KİTAP
  1917-1931 97

Yitik Koru, çağdaş İspanyol şairi Rafael Alberti'nin özyaşamsal birikimini oluşturuyor. Alberti, iç savaş öncesi İspanyasındaki çocukluk yurduna döner anılarında. Yaşama tanıklığını bu dönüş sürecinin gerçekliğiyle yansıtır.

İç dünyasının derinliklerini, dil yurduna açılan evrenin gizemli yanlarını o çocukluk an'larından başlayarak anlatır. Poetik bilgeliğinin kaynaklarına döndürür okuru.

Yitik korusunun imgeleminde onun yurdunun renklerini, sanatçı kimliğinin izlerini buluruz. *"Kendimi Arap-Endülüslü-İtalyan-Çinli sayıyorum"* diyen Alberti'nin duyarlı, içli çağcıl sesini getirir *Yitik Koru*. Yaşamının 1931'e kadarki dönemini kapsayan bu kitap, Alberti'nin yaşadığı yüzyıla tanıklığını içerir. Ömrünün 39 yılını sürgünde (Arjantin, Roma ve Paris'te) geçiren Alberti; yaratıcılık savaşının en güzel yanlarını çocukluk belleğinin ilk izlerinden başlayarak; sürgünleriş, savruluş günlerinin çağcıl sesiyle okura aktarıyor. Duyarak, içlenerek yüzleşilen an'ların gerçekliğini yaşarcasına onun tanıklığına katılacaksınız.

ISBN 975366136-3

KAVRAM

9 789753 661362